

Emile "bir çocuk büyüyor"

J.J. Rousseau

14. BASKI

Selis

Jean Jacques Rousseau :

Cenevre'ye yerleşen Fransız asıllı protestan bir ailenin çocuğu olarak 1712 yılında doğdu. Hayalperest bir saatçi olan babasının ilgisizliği nedeniyle başıboş bir çocukluk dönemi geçirdi. 1728 yılında, mezhep değiştirme macerasıyla Madam Dö Warens isimli bir kadınla tanıştı. Kadın, Rousseau'yu önce bir manastıra, sonra da Chambery yakınında kiraladığı Charmette'lere (1738) yerleştirdi.

J.J. Rousseau, 1741 yılında Paris'e gitti. Vincennes hapishanesine, dostu Diderot'yu görmeye giderken Dijon Akademisi tarafından açılan yarışmanın konusunu okudu: "Bilim ve sanattaki ilerlemenin ahlâki yükselişe katkısı oldu mu?" Bu yarışmada sunduğu tez akademi tarafından ödüllendirilince, Rousseau'nun şöhreti günden güne artmaya başladı.

Hayatı boyunca pekçok eser verdi. D'Alembert'e Mektuplar (1758), Nouvelle Heloise (1764), Toplumsal Sözleşme (1762) ve Emile (1762) başlıca eserleridir.

1778 yılındaki ani ölümü çeşitli yorumlara sebep oldu. Bir süre sonra mezarı Volter'in yanına, Pantheon'a (1794) nakledildi.

SELİS KİTAPLAR: 13
Çocuk Eğitimi:2

Yayıncı Sertifika No : 13362

Yayın Yönetmeni : İsmail Demirci

Kapak Tasarım : Mesut Sarı

Baskı ve Cilt : Çalış Ofset

ISBN : 975-8724-12-6

1. Baskı : Şubat 2003
2. Baskı : Kasım 2003
3. Baskı : Mart 2005
4. Baskı : Nisan 2006
5. Baskı : Temmuz 2007
6. Baskı : Aralık 2007
7. Baskı : Ağustos 2008
8. Baskı : Ekim 2009

© Telif hakları Selis Kitaplar'a aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

SELİS KİTAPLAR
Çatalçeşme Sk. Nuri Tezer Apt. 23/1 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0212 514 56 53 Faks: 0212 520 05 58

Emile

Bir Çocuk Büyüyor

▼

Jean Jacques Rousseau

Yayına hazırlayan:

Ülkü Akagündüz

Selis Kitaplar

İstanbul 2009

[İÇİNDEKİLER]

Kendime bir öğrenci seçtim, 7

Emil'e Dair, 9

1. Bölüm :
Doğuştan İlk Çocukluk Çağının Sonuna Kadar, 11

Herşey aslında iyi olarak yaratılır, 11 / Alışkanlık kişilik değildir, 12 / Ruhsal karmaşa nerede başlıyor, 13 / Kundak bebeğin özgürlüğünü sınırlar, 14 / Kadınlar anne olmak istemezlerse, 14 / Çocuğu kötü eğitme yolları, 15 / Çocuk hastalanmayı bilmeli, 17 / Kır havası çocuğa iyi gelir, 17 / Yıkanma, 18 / Yatma, 19 / İnsanın algılaması, ilk hali ve gelişimi, 19 / Çocukların kazanması gereken alışkanlıklar, 20 / Çocuk dili, 22 / Çocukların ağlaması nedensiz değildir, 23 / Bebeğinizi susturmak için pışpışlamayın, 27 / Ağlamaya karşı, 28 / Dişleri iyi çıksın diye, 29 / Konuşması için acele etmemeli, 29 / Çocuk grameri bizden iyi sezer, 30 / Kekelemek, 32

2. Bölüm :
Çocukluğun İkinci Devresi: Konuşan Çocuk Çağı

İnsan acıyı da bilmeli, 36 / Bireyin hayatı gerçekte ne zaman başlar, 38 / Çocukluk sevilmeli, 39 / Çocuğa hayatı tattırmalı, 39 / Ölüm gerçekten kötü müdür, 43 / Gerçek özgürlük nedir, 46 / Çocuk ne buyurgan ne de uysal olmalı, 48 / Çocukların hareketlerine karışmamalı, 48 / Çocuklar birşeyi ağlayarak elde etmemeli, 49 / Elinin altındaki herşeye kendi malı gibi bakmak insanın doğal eğilimidir, 52 / Şımarıklık çocukları sefil eder, 53 / Çocukla öğretmeninin ilişkileri hakkında konuşma, 55 / Çocukla öğretmen arasında ahlak üzerine konuşma, 57 / Çocukların isteklerini kabul ya da red ederken dikkat edilecek kurallar, 60 / Zamanından önce bilgi verilmemeli, 62 / Zaman kaybetmek ne zaman faydalıdır, 64 / Çocuklarla nasıl ilgileneceksiniz, 68 / Şımarıklık, 69 / Öfke, 71 / Emil'i niçin köyde yetiştirmek istiyorum, 74 / Emil'in bahçıvanla konuşması, 75 / Adalet ve doğurduğu iki his, 78 /Deha çocukta budalalık şeklindedir, 85 /

Çocuklar gerçek anlamda geometri öğrenemez, 89 / Çocuklar coğrafyayı nasıl alılar, 90 / Emil ezberlemeyecek, 93 / Masallar, 93 / Çocuklara okumayı öğretmenin yolu, 93 / Çocuk herşeyi deneyerek öğrenmeli, 94 / Kuralsız idare etme sanatı, 95 / Çocuk kendisinin hakim olduğunu sanmalı fakat bizim irademiz altında olmalı, 98 / Kedi ilk kez gördüğü herşeyi kontrol eder, 103 / Çocukların giyimi, 105 / Çocukları fazla giydiriyoruz, 106 / Çocukların çok uyumaya ihtiyaçları vardır, 107 / Çocukları uyutmanın yolları, 108 / Çocuklara acılara neşe içinde katlanmalı, 109 / Gecenin sürprizleri hakkında, 112 / İnsan beklenmedik tehlikere karşı hazır olmalı, 118 / Çocuğun yarış faaliyetinden alacağı ders, 122 / Matematik eğitim yöntemimiz akıldan çok hayal gücüne seslenir, 124 / Emil matematiği nasıl öğrenecek, 125 / Vücudumuzu gıdalarla kuvvetlendirelim, 128 / Çocuklar bizim yediklerimizle beslenemezler, 130 / Zevk hakkında düşünceler, 131 / En insani zevkler tabii olanlardır, 132 / Emil'in 12 yaşındaki gelişimi, 134

3. Bölüm :
İlk gençlik çağı, 141

Kuvvet ve beden arasındaki ilişki, 141 / Bilgi ve öğrenme arzusu, 144 / Tarif ancak gösterilmesi imkansız hallerde işe yarar, 146 / Fayda, 150 / Montmorency ormanında, 152 / Robinson Crusoe, 155 / Emil ve insanlar, 155 / Çocukları inceleme sanatı, 156 / Emil'in bir meslek edinmesini neden istiyorum, 159 / Düşünceler duygulardan ayrıdır, 162 / Suya daldırılmış baston, 163 / Aktif ve pasif hüküm, 164 /

4. Bölüm :
Buluğ : İnsanın gerçek kişiliği bu çağda başlar, 167

Benliğin tatmini zordur, 169 / Çocukların bağlanma eğilimleri, 171 / Aşk, 172 / Buluğ, 173/ Çocukların merak duyguları körükleniyor, 173 / İhtirasların iyiye veya kötüye yönlendirilişi, 174 / Çocukların cinsiyet üzerindeki merakı, 175 / Çocukta kurtuluş yolu; bilgisizlik, 176 / Buluğ çağının ilk buhranları, 176 / İnsanlık, 177 / Mutluluğun mahiyeti her zaman aynı mıdır, 178 / Merhamet, 180 / Çocuk duygularıyla hareket etmeye başlıyor, 180 / Kıskançlığa engel olmak için, 181 / Mutluluğu gösterişte aramamalı, 185 / Neşe şüpheli bir belirtidir, 187 / Metoduma tekrar dönüyorum, 189 / Öğrenci, öğretmeninin büyüklüğünü hissetmelidir, 190 / Hikayelerden ders çıkara-

bilirler, 192 / Emil barışı sever, 193 / İman, 195 / Hürriyet insanı asil yapar, 197 / İnsan kötülükleri kendisi icat eder, 197 / Ergenler çocuk muamelesi görmemeli, 198 / Emil açık kalplidir, 201 / Gençliğin çığırından çıkması ve zina, 203 / Her yaşın kendine göre hareket kaynakları var, 204 / Emil'i ayartıcılardan kurtarmak için, 205 / Emil'in hayata atılışı, 207 / Moda, 209 / Serbest hayatın zevki, 211 / Sınırsız istekler zevki öldürür, 211 /

5. Bölüm :
Genç adam : Hayata giriş, 213

Sophie yahut kadın, 213 / Gençlik karışıklıklarının başlangıcı ve sonu, 215 / Kadınlar hem anne hem de asker olamaz, 216 / Kadınla erkek aynı şekilde eğitilemez, 217 / Kadın terbiyesi erkeğe nazaran ayarlanmalı, 219 / Kadın terbiyesinde beden, 220 / Kız çocukları güzel olmayı ister, 221 / Bebek, 221 / Resim genç kızlara daha elverişlidir, 223 / Eğlence hırslı bir istek haline gelmemeli, 223 / Bir kadının en önemli özelliği, 224 / Güzellik, 226 / Kadın terbiyesi, 226 / Nezaket, 227 / Sophie, cinsine ait her işi becerir, 230 / Sophie'nin zeka durumu, 231 / Sophie her iki cinsin görev ve haklarını bilir, 232 / Sophie'nin terbiye ve nezaketi öyle görünmek için değil, öyle olduğundandır, 232 / Babasının evlenme konusunda Sophie'ye söyledikleri, 233 / Karı-koca uyumu, 234 / Koca seçmenin güçlükleri, 235 / Evlenmede güzellik aranmaz, 236 / Bir evde hoş bir şekilde ağırlandık, 237 / Emil, Sophie'nin adını duyuyor, 238 / Emil aşık, 239 / Emil tekrar görüşmek için izin alıyor, 240 / Emil'in mutluluğu, 240 / Sophie ailesinden isteniyor, 241 / Emil'in serveti Sophie için bir engeldir, 241 / Duyarlı varlıkların hedefi mutluluktur, 242 / Nerede olduğunu bilmedikçe mutluluk aranmamalı, 243 / Gerçek mutluluk doğallıktadır, 243 / Dünya nimetlerinden faydalanma yolu, 244 / Gurur, 245 / Evlenme, 245 / Evlendikten sonra da aşık kalınmalı, 246

Kendime bir öğrenci seçtim...

Ben kendime hayali bir öğrenci bulmayı; onu yaşı, sağlığı ve yetenekleriyle olduğu gibi kabul etmeyi ve yetişkin oluncaya dek, kendisinden başka hiçbir rehbere muhtaç olmayacak tarzda eğitmeyi kararlaştırdım. Öğrencimin ismi Emile ve onu yetiştirirken başarılı olup olmadığıma da siz okurlarım karar vereceksiniz. Emile yetimdir. Babası ve annesi her kim olursa olsun her türlü görevini üzerime aldığım için bütün haklarına el koyuyorum. Bu benim tek şartımdır.

Emile'e Dair *

EMİLE, görünüşte bir çocuk terbiyesi kitabı olabilir; anne ve babalara çocuklarını eğitirken karşılaştıkları problemlerin çözümünü sunan bir kitap. Ancak Emile okurları daha ilk sayfalardan itibaren bir sürprizle karşılaşırlar; hele hele kendi eğitimini tamamladığını düşünen ve çocuğuyla arasındaki iletişimsizlikte kendisini bir taraf olarak görmeyen ebeveynler için bu kitabı okumak biraz sarsıcı olacaktır; çünkü Jean Jacques Rousseau zaman zaman hiddetlenen üslubuyla önce anne-babaları 'hizaya getirmeye' çalışır. Günümüzde çocuk eğitiminin ciddi bir iş olduğunu kavrayan ve önce kendi gelişimlerini tamamlamaları gerektiğine inanan duyarlı anne-babalar için açılan ana-baba okulları bizim için yeni olabilir; fakat Rousseau için değildir; hatta Emile'in 1762 yılında, pedagoji ilminin bile bilinmediği bir çağda yayınlandığı göz önüne alınırsa bizim bir hayli geç kaldığımız bile söylenebilir.

Emil'in kaleme alınış sebebi Jean Jacques Rousseau'nun babası tarafından kötü yetiştirilmesi, adeta serseri bir hayata itilmesi midir bilemeyiz; fakat yazarın eğitmek üzere hayali bir erkek çocuğu (Emile) evlat edinmesi ve kitapta

* Emile şeklinde yazılan bu isim Emil olarak okunur. Kitap boyunca imlayı ve okumayı kolaylaştırmak için Emil olarak kullanılacaktır.

"nasıl çocuk yetiştirilir?"in yanısıra "Nasıl iyi baba olunur?"un da cevabını vermeye çalışması böyle bir ihtimali akla getiriyor.

Emile tamamen doğal yöntemlerle yetiştirilen bir çocuk; beslenmesinden, yaşadığı yere, oyuncaklarından aldığı eğitime ve hastalandığı zaman uygulanan tedavi yöntemlerine kadar her şeyin doğayla uyum içinde olduğu böyle bir yaşam tarzı, katkı maddeli, hormonlu gıdalardan kaçınan, bitkilerle tedavinin önemine inanan ve sağlıklı yaşam festivalleri düzenleyen günümüz insanının beklentileriyle de uyuşuyor. Rousseau'nun 1700'lü yılların Fransası'nda yakındığı konular, 2000'li yılların Türkiyesi'nde hâlâ gündemde. O, bebekliğinde asla kundağa girmeyen Emil'in diğer çocuklar gibi kapalı bir odada yaşamak yerine kırlara açılacağından, temiz hava ve doğal gıdalarla beslenece-ğinden bahsediyor; bu satırların yazılmasından yaklaşık 250 yıl sonra insanlar toplu konutlarda yaşıyor ve bahçeli bir ev özlemiyle yanıp tutuşuyor.

Jean Jacques Rousseau günümüzde yaşıyor olsaydı herhalde, çocukları televizyondan ve bilgisayar oyunlarından uzak tutmak gerektiğinden bahseder, okullardaki ezberci eğitim sisteminden yakınır ve alternatif tıbbın önemine değinirdi. Üstelik bu fikirleri savunduğu için kitabının yayınlanmasından bir ay sonra (Haziran-1762) yapıldığı gibi başka bir ülkeye iltica etmek zorunda da kalmazdı.

İlk tercümeleri Ziya Paşa tarafından yapılan bu kitap, daha sonra *"Emile – Yahut Terbiyeye Dair"* adıyla Prof.Dr. Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgener ve Selahattin Güzey tarafından çevrilerek 1944 yılında Türkiye Yayınevi tarafından neşredildi. Hazırladığımız bu nüshada ise, çocuk eğitimi açısından günümüze süzülerek alınması gereken bölümler değerlendirilmiştir.

Ülkü Özel Akagündüz

Birinci Bölüm:

Doğuştan ilk çocukluk çağının sonuna kadar

Herşey aslında iyi olarak yaratılır

Yaratıcı'nın elinden çıkarken her şey iyidir; ama insan ne canlıların ne de eşyanın ilk haliyle kalmasına izin verir; her şeyi değiştirmek ve dönüştürmek ister. Toprağa, ağaçlara, iklime ve mevsimlere müdahale etmekle kalmaz, kendi cinsini de şekillendirmek, ona bir biçim vermek ister. Doğrusu insandaki bu değiştirme ve biçim verme tutkusu olmasaydı her şey daha kötü olurdu. Yeryüzünde bir medeniyet oluşturma arzusundan yoksun olsaydık ve yavrularımızı doğduğu andan itibaren kendi hallerine bıraksaydık, yaşanacak bir hayattan da söz edemezdik elbette.

Sıradanlıktan kaçınan ve kötülüklere karşı yavrusuna kol kanat geren şefkatli ve sağduyulu annelere sesleniyorum; çocuklarınızın eğitiminde en önemli görevi sizin üstlendiğiniz su götürmez. Eğer, Yaratıcı bu sorumluluğu babalara yüklemiş olsaydı onlara süt de verirdi. Bitkiler ziraatla, insanlar terbiyeyle yetiştirilir. Eğer, insan büyük ve kuvvetli doğmuş olsaydı, boyu ve kuvveti onları kullanmayı öğreninceye kadar kendisine lazım olmayacaktı. Üstelik yardıma ihtiyacı olmadığını anlatan görünümüyle annesinde bir şefkat uyandırmayacağından, belki de sefaletten ölecekti. O halde, çocukluk halinden şikayet etmeye hiç gerek yok; çünkü insan, hayata çocuk olarak başlamasaydı insan ırkı mahvolurdu.

Alışkanlık, kişilik değildir

Deniliyor ki kişilik, alışkanlıklardan ibarettir. Zorla kazanılan ve kişiliği asla boğmayan alışkanlıklar yok mudur?

Bir bitkinin doğal büyüme seyri vardır. Ancak istediğiniz şekli vermek için onu zorladığınızda, bir müddet, yönelttiğiniz istikamete doğru uzar; serbest bıraktığınızda tekrar doğal istikametine döner.

Hassas olarak doğuyoruz ve doğuştan itibaren bizi kuşatan eşyadan çeşitli şekillerde etkileniyoruz. Böylelikle duyularımızın farkına vardıkça, onları doğuran eşyayı tanımak veya onlardan kaçmaya yatkın oluyoruz. Öncelikle bu eşyanın bize hoş veya nahoş gelmesine, sonra kendimizle eşya arasında kurduğumuz bağlantıya, nihayet aklın bize verdiği mutluluk ve olgunluk fikri hakkında edindiğimiz hükümlere oranla ne kadar hassas ve anlayışlı olursak, yeteneklerimiz o kadar genişliyor ve yerleşik hale geliyor. Fakat alışkanlıklarımızın baskısı altında anlayışımız az çok değişime uğruyor. O halde her şeyi bu ilk yönelişlere bağlayabiliriz.

Peki, bir insanı kendisi için eğitmek gerekirken, başkaları için eğitilmek istendiğinde ne yapılmalı? O zaman ahenk imkansızlaşır. Kişilik ile toplumsal kurumları karşı karşıya getirdiğinizde, bir "insan" ya da bir "vatandaş" oluşturmaktan birini tercih etmelisiniz. Çünkü her vatansever kendi ülkesiyle ilgili düşünür ve yabancılara karşı haşindir.

Ruhsal karmaşa nerede başlıyor?

Zayıf doğuyoruz, kuvvete ihtiyacımız var. Her şeyden mahrum doğuyoruz, yardıma ihtiyacımız var. Yaşamak için gereksinim duyduğumuz her şeyi bize eğitim veriyor. Peki eğitimi bize kim veriyor? Her şeyden önce doğuştan gelen yeteneklerimiz var, yaşadığımız süre boyunca insanlar tarafından eğitiliyoruz ve bizi etkileyen olaylardan edindiğimiz tecrübeyle olgunlaşıyoruz. Bize eğitim veren insanların bizim için çizdiği

yol ile yaratılışımıza uygun olan yol zıt yönleri işaret ettiğinde ise ruhi karışıklıklar yaşıyoruz. Yürümemizi istedikleri yolun sonu bize mutluluk getirmeyecek, ancak diğer yolda yürümemiz için de teşvik edilmiyoruz. Bütün hayatımız boyunca böyle çarpıştığımız ve dalgalandığımız için kendi kendimizle uyuşamadan, ne kendimiz için ne de başkaları için iyi işler yapamadan hayatımızı tamamlıyoruz.

Çocukları, yeteneklerini ortaya çıkarmaları ve olmak istedikleri şeyi olmaları için özgür bırakmalıyız. Biz onlara hakim, asker ya da din adamı olmalarını değil yaşamayı öğretebiliriz ve onlar bir meslek sahibi olmadan önce insan olmalılar. Çünkü, bir insan ne olmak istiyorsa ya da ne olması gerekiyorsa onu olabilir, sonra vazgeçip başka bir şey olabilir; ama o daima kendisi olarak kalacaktır.

Bütün yerleri işaretlenmiş olan sosyal alanda, herkes kendi yeri için yetiştirilmelidir. İçinde yaşadığı toplumda "kendi yeri" için yaratılan bir parça (insan) oradan çıkarılırsa artık hiçbir işe yaramaz. Eğitim, kaderin ve anne-baba eğilimlerinin uyum sağladığı oranda yararlıdır.

Çocuğun sadece bir kişi tarafından terbiye edilmesi doğru değildir, kaldı ki böyle bir şey imkansızdır. İnsanların yaşadıkları şehirden hiç dışarıya çıkmamalarını, mevsimlerin hiç değişmeden devam etmesini istemeye benziyor bu. Bir çocuğu odasından hiç dışarıya çıkarmadan, daima aynı insanlarla muhatap olmak zorundaymış gibi terbiye etmek kadar anlamsız bir yöntem hayal edilebilir mi? Böyle bir eğitim gören çocuğun mahvolması için yeryüzünde bir adım atması, bir basamak inmesi yeterlidir. Çocuğu üzüntüden uzak tutmak yerine ona hissetmeyi öğretmeliyiz. Kimi anne-babalar yalnızca çocuklarını nasıl koruyacaklarını düşünüyorlar; oysa bu yeterli değildir. Ona kendisini nasıl koruyacağını, hayal kırıklıkları ve felaketler karşısında nasıl güçlü duracağını ve her türlü yaşam koşulunda nasıl hayatta kalacağını öğretmek gerekir. Çocuğu yaşamdan koparıyorsunuz ve bunu onu korumak adına yapıyorsunuz; oysa onu donanımlı bir şekilde yaşamın kollarına

atmalısınız. Hem yaşamak yalnızca nefes almak değildir ki; işlemektir; uzuvlarımızı, kendimize özgü yanlarımızı, alışkanlıklarımızı, bize var olduğumuz hissini veren bütün donanımımızı kullanmaktır. En çok yaşayan insan en çok yıl saymış olan değil, hayatı en çok hissetmiş olandır.

Kundak bebeğin özgürlüğünü sınırlar

Çocuk, annesinin karnından çıkar çıkmaz kol ve bacaklarını kımıldatma özgürlüğünü tadar; ancak bu hürriyeti kısa zamanda elinden alınır. Başı bağlanır, bacakları uzatılır, kolları vücuduna bitiştirilerek kundağa sokulur. Hareket etmesine imkan tanınmayacak bir şekilde sarıp sarmalanmıştır ve artık bir kötürümden farksızdır. Kundak çocuğun kan dolaşımını sekteye uğratır, kuvvetlenmesine ve büyümesine engel olur. Çocukların kundağa konulduğu toplumlarda kambur, topal, çarpık çurpuk kısa bacaklı ve kemikleri hastalıklı adamların dolaştığı görülür. Çocukların vücutları bozulacak korkusuyla serbest hareket etmelerini engellerler; ancak bilmezler ki asıl bozukluk vücudu baskı altına almakla olur. Böylesine bir baskıya maruz kalmak çocuğun mizacına etki etmeyecek midir? İlk hisleri elem ve sıkıntıdır, hareket etmek isterler ancak engelle karşılaşırlar. Kürek mahkumu bir suçludan daha şanssız olan bu çocuklar, boşuna gayret ederler, kızarlar, bağırırlar. Çaresizce ağlamalarına şaşmamak gerekir; çünkü, sizden ilk aldığı şey zincirlerdir ve durumlarından hoşnut olmadıklarını anlatmak için yapabilecekleri tek şey ağlamaktır. Bu tarzda bağlanmış olsaydınız, emin olun siz onlardan daha fazla bağırırdınız.

Kadınlar anne olmak istemezlerse...

Anne olmanın getirdiği sorumlulukları kabullenmeyen kadınlar, evlerindeki canlılığı ve ışıltıyı öldürdüklerini bilmeliler. Kadın ihmalkâr ve isteksiz davrandığı sürece hürmeti hak et-

miyor demektir. Evdeki tüm bireyler sadece kendisini düşünürse bir aile birliğinden söz etmek imkansızlaşır. Ev, kederli bir inzivadan ibaret olduğu zaman neşelenmek için başka yere gitmek gerekir. Fakat, kadınların annelikten kaçınmadığı evler herkesin birbirine karşı muhabbet hisleriyle dolu olduğu evlerdir. Çocukların gürültüsü sinir bozucu olmaktan çıkıp hoş gelmeye başladığında, baba ve anne birbirleri için daha lüzumlu ve daha kıymetli olurlar. Aralarındaki sevgi çoğaldığında, aile canlı ve diri olduğunda, ev işleri bile tatlı bir meşgale halini alır. Hele bir kere kadınlar anne olsunlar, erkekler hemen baba ve koca olacaklardır.

Kadının annelik duygusunda aşırıya kaçmasından ve çocuğunu adeta bir put haline getirmesinden de bahsetmeliyiz. Anne çocuğunu elem verici darbelerden koruyayım derken çocukluktan hiç çıkmayacak bir yetişkin ortaya çıkarır. Yapılması gereken, çocuğu birazcık kendi haline bırakmak, abartılı bir ilgiyle onu boğmaktan kaçınmaktır. Çocuk istese de istemese de acıyla tanışacak ve bu deneyimler onu kuvvetlendirecektir.

Çocuğu kötü eğitme yolları

Anne ve babalar en çok çocuğunun fiziksel hastalıklara maruz kalmasından korkar; ancak insanı ümitsizliğe düşüren ruhsal hastalıklardır. Çocukların ne denli aciz olduklarına bakıp üzülmek niye? Asıl acınacak durumda olan bizleriz ve en büyük kötülükler daima bize kendimizden gelir. Çocuklarımızı da yanlış yöntemlerle eğitir, sonra onları adam olamamakla suçlarız. Şimdi kendi çocuğunuzun bebeklik günlerine dönün; ağladığında ne yapıyordunuz? Onu sakinleştirmek için kimi zaman şımartıyor, kimi zaman da susması için tehdit ediyor hatta dövüyordunuz. Bazen onun hoşuna gideni yaptınız, bazen de kendi hoşlandığınızı ona zorla yaptırdınız. Ya onun fantezilerine tâbi oldunuz ya da onu kendi faziletlerinize tâbi kıldınız. İkisinin ortası yokmuş gibi çocuğunuzun ya emir ver-

mesi ya da emir alması gerekti. Böylelikle çocuğun ilk izlenimleri, buyurganlık ve uysallık düşüncesi olur. Konuşmasını öğrenmeden emreder, işlemesini öğrenmeden itaat eder ve bazen kendi hatalarını tanımadan hatta onları yapmadan önce cezalandırılır. Böylece daha küçük yaşta onu ihtirasla tanıştırır sonra da çocuğun mizacının öyle olduğuna inanırız. Hem onu fenalaştırmak için elimizden geleni yapar hem de bu durumdan şikayet ederiz. Anne-babasının elinde altı yaşına kadar bu şekilde eğitilen çocuk, daha sonra çocuğun karakter yapısından hiç anlamayan bir eğitimcinin elinde, kendisini tanımak yerine yabancılaşarak, yaşamayı bilmek ve mutlu olmak haricinde her türlü bilgiyle donanarak gelişimini tamamlar. Nihayet hayata atıldığında beden ve ruhu aynı derecede dermansız olan bu çocuk bilgiyle doludur; ama duygudan mahrumdur. İşte fantezilerimizin insanı böyle birisidir. Doğru olan ise çocuğu yapay yöntemlerle değil karakterine uygun olan biçimde eğitmektir. Ama işlerimiz, vazifelerimiz hiç bitmez ki! Bakıcılara, kreşlere, yatılı okullara dağılarak evden uzaklaşan çocukların hiç kimseye bağlanmama ve kolaylıkla sevgi duymama alışkanlığı kazandıkları görülmüştür.

Bir baba, çocuklar meydana getirdiği ve onları beslediği zaman işinin ancak üçte birini yapmış demektir. Baba önce çocuğunu insanca yetiştirmek, sonra onu sosyalleştirerek topluma kazandırmak zorundadır. Bu görevlerini yerine getirmeyen bir baba suçludur; hatta böyle birinin baba olmaya hakkı yoktur. Ey okuyucum! Bana inanabilirsiniz, kimin kalbi varsa ve bu kadar kutsal vazifeleri ihmal ederse, şimdi söyleyeyim ki, hatasından dolayı uzun zaman acı gözyaşları dökecek; ama asla teselli bulmayacaktır.

Bir baba, Tanrı'nın kendisine verdiği çocuklar arasında asla ayrım yapmamalı. Bütün çocukları aynı derecede kendi çocuklarıdır. Hepsine karşı aynı özeni ve aynı şefkati göstermelidir. Çocuklar, günü gelince teslim edildikleri kişiden hesap sormasını bilirler.

Çocuk hastalanmayı bilmeli

Hayatının bir kısmını tıbbi incelemelerle geçiren Hekim Locke, çocuklara zorunlu olmadıkça ilaç verilmemesini ısrarla tavsiye ediyor. Daha ileri gider ve ilan ederim ki, kendim için asla doktor çağırmayan ben, Emil için de çağırmam; yeter ki ortada hayati bir tehlike bulunmasın. Çocuklar hasta olmayı da bilmeliler, bu hayatlarının her anını doktor gözetimi altında geçirmelerinden daha iyidir. Bizi yoran ve bitkin düşüren sadece hastaliğımız değil, hastalığa tahammül edemeyişimizden kaynaklanan sabırsızlık, endişe ve korku halidir. Tabiatla uyum içinde yaşayan hayvanlar daha az hastalığa yakalanırlar. Artık şunu herkes kabul ediyor ki, en çok egzersiz yapan ve yorgunluğa en iyi tahammül eden insanlar daha uzun yaşıyorlar. İşte size İngilizlerden alınmış bir örnek:

"1647 doğan Patrice O'neil isimli müstesna bir adam, 1760 yılında yedinci defa evlenmişti, II. Şarl'ın onyedinci saltanat yılında. 1740 yılından bu yana muhtelif birliklerde çalışmış ve dragonlarda hizmet ederek nihayet bir izin ele geçirmişti. Kral Guillauma'un ve dük dö Marlborough'un bütün harplerine katılan bu adam; hayatında birkaç öğün dışında hiç et yemeden bitkisel gıdalarla beslenmiş ve her akşam güneş batarken yatıp, ertesi gün güneş doğarken kalkmıştır.

Böyle bir yaşam tarzı ona, 113 yaşında olduğu halde iyi duymayı, bastonsuz yürümeyi ve her Pazar çocukları, torunları ve torunlarının çocuklarıyla kiliseye gitmeyi hediye etmiştir."

Kır havası çocuğa iyi gelir

Özellikle hayatının ilk senelerinde soluduğu hava çocuğun bünyesi üzerinde çok etkilidir. İmkan bulabildiğiniz ölçüde çocuklarınızı temiz hava teneffüs edebilmeleri için kırlara çıkarın, bu onların fazla kalabalık yerlerde kaybettikleri canlılığı tekrar kazanmalarını da sağlar. Karınca yuvaları halinde yığıl-

mak değil, ekip biçecekleri topraklar üzerinde dağılmak yaratılışımıza daha uygundur. İnsanlar birbirlerine ne kadar benzerlerse o kadar sapkınlığa düşerler. Vücudun sağlığını yitirmesi ve ruhun bunalıma düşmesi bu lüzumundan fazla birleşmenin eseridir.

İnsan bütün hayvanlar arasında en az sürü halinde yaşayabilendir. Koyunlar gibi yığılmış insanlar kısa bir süre içinde mahvolurlar. İnsanın nefesi hemcinsleri için helak edicidir ve bu, hem hakiki hem de mecazi anlamda doğrudur.

Yıkanma

Çocuğa nasıl bir yıkanma alışkanlığı kazandırmanız gerektiğini biliyor musunuz? Çocuk doğumun ardından ılık suyla yıkanır genellikle; ancak bu çok da şart değildir. Yeni doğmuş çocuklarını soğuk suda yıkayan bir çok millet var. Bizim anne ve babalarımız soğuk suda yıkanmadıkları ve bizi de o şekilde yıkamadıkları için kendi çocuklarımızı doğar doğmaz soğuk suyla yıkayamayız. Böyle bir yöntemi yavaş yavaş uygulamaya geçmeliyiz.

Çocukları sık sık yıkayın ve kuvvetlendikçe suyun ılıklığını azaltın. Onları hastalığa riskinde bırakmamak için bu azaltmayı ağır ağır; ama sıkça yapın. Suyun ısısını kesin olarak ölçebilmek için termometre kullanın. Çocuk bu şekilde yıkanmaya alışınca artık ara vermeden bütün hayatınca onu koruması teşvik edilmeli. Bu yöntemi sadece çocuğun temizliği için değil sıhhati için alınmış bir tedbir olarak düşünebilirsiniz.

İsterdim ki, çocuk büyüdükçe yavaş yavaş bazen sıcak suda ve çoğunlukta farklı derecelerdeki soğuk sularda yıkanmaya alışsın. Su, yoğunluğuyla vücudun her noktasına tesir eden bir sıvıdır. Değişik ısıdaki sularla bağışıklık kazanan çocuk için artık hava şartlarının ne denli zorlu olduğunun önemi yoktur. Anneler çocuklarını üşüyecekleri korkusuyla sarıp sarmalar, kat kat giydirirler; fakat bilinmeli ki soğuk hava onları kuvvetlendirir, sıcak hava ise zayıflatır.

Yatma

Bebeği, içinde yün yatak olan ve kolaylıkla hareket edebileceği büyükçe bir beşiğe yatırın. Karışıklığa yol açmasın diye beşik diyorum; yoksa bebeğin beşikte sallanmaya hiç ihtiyacı yoktur. Kuvvetlenmeye başlayınca onu oradan tırmanmaya, küçük uzuvlarını çalıştırmaya ve geliştirmeye bırakın. Bu şekilde çocuğunuzun günden güne kuvvetlendiğini göreceksiniz. "Çocuklarına geniş elbiseler giydiren eski Peruvienler, çocuğu yarı beline kadar içi yumuşak minderlerle doldurulmuş bir oyuk içine bırakırlardı. Bu oyuk içinde başlarını, kollarını serbestçe hareket ettirme imkanı bulan bebekler ne düşer ne de yaralanırlardı. Yürümeye başladıkları zaman, meme biraz uzaktan bir yem gibi gösterilerek çocuğun adım atması teşvik edilirdi. Küçük zenciler bazen emebilmek için daha yorucu zahmetlere katlanırlardı. Annenin kalçalarından birine dizleri ve ayaklarıyla, onun yardımına ihtiyaç kalmayacak kadar sıkıca sarılarak yürüme egzersizleri yaparlardı. Memeye elleriyle yapışırlar, bu esnada günlük işleriyle meşgul olan annenin çeşitli hareketlerine rağmen düşmeden ve rahatsız olmadan devamlı bir surette emerlerdi. Bu egzersizler onları kuvvetlendiriyordu."

İnsanın algılaması, ilk hali ve gelişimi

Öğrenmeye elverişli; fakat hiçbir şey bilmeyerek doğuyoruz. Eksik ve yarı oluşmuş uzuvlar içerisinde zincirli olan ruhta henüz kendi varlığının hissi bile yoktur. Dünyaya gelen çocuğun hareketleri, feryatları, bilgi ve düşünceden yoksun eserlerdir.

Bir bebeğin, yetişkin bir insanın kuvvet ve yapısına sahip olarak doğduğunu varsayalım. Bu bebek-adamın, başına gelecekleri tahmin edebiliyor musunuz? Hiç kimseyi tanımayacak, görmek ihtiyacında olduğu kimseye bakmayacak, hatta kendisinin de bir varlık olduğunu fark edemeyecektir. Onun tek bir düşüncesi yani 'ben' fikri olacak ve bütün duyumları bu dü-

şünce üzerine yoğunlaşacaktır. Birdenbire oluşan bu adam, ayakları üzerine kalkmasını bilmeyecek, dengeyi sağlayabilmesi için epey uğraşması gerekecek. Büyük ihtimalle böyle bir şeyi denemeye bile kalkmadan, büyük, kuvvetli ve zinde vücuduyla bir taş gibi yerinde dururken ölüp gidecektir. Yetişkin bir insan oluncaya değin öğrendiğimiz şeyler üzerine pek az düşünürüz; tecrübeden veya hemcinsten hiçbir şey öğrenmeden önce, insanın en ilkel, en cahil olduğu halin aşağı yukarı böyle olduğu inkar edilemez. Herkes kendi zekasına, zevkine, ihtiyaçlarına ve yeteneklerine göre az ya da çok ilerler. Fakat hiçbir filozof şöyle bir cümle kurma cüretinde bulunamaz; 'İşte insanın ulaşabildiği son nokta!' Hepimiz olgunluğa giden yolda yürüyüp duracağız ömrümüzün sonuna kadar; ama hiçbirimiz 'Artık ben olgunlaştım' diyemeyeceğiz. Tekrar ediyorum; insanın terbiyesi doğuşunda başlar. Konuşmayı ve dinlemeyi öğrenmeden önce de bildiği şeyler vardır; annesini tanıdığı sırada zaten bir çok şey öğrenmiştir; tecrübe derslerden önce gelir. En sıradan bir insanın bile doğuşundan bulunduğu zamana kadar geçirmiş olduğu gelişim takip edilmiş olsa edindiği bilgiler karşısında şaşkınlığa düşeriz. Fakat, gelişmek için yararlanacağımız bilgiler biz daha düşünmeye başlamadan önce meydana gelmiş olduğundan onlar üzerine pek düşünemiyoruz.

Çocukların kazanması gereken alışkanlıklar

Çocuğu kurallar içinde boğmayın. Karnını doyurmasını belli bir saate bağlamanın hiç lüzumu yok; yemesi gerektiği için değil yemek istediği için yemeli. O mekanik bir aygıt değildir ki, hayatı dakikalarla düzenlensin; kimi zaman iştahsızdır kimi zaman çok uyumak, kimi zaman sürekli oynamak ister. En iyisi, onun hayatını ihtiyaçlarına göre düzenlemektir. Çocukların her daim annelerinin dizi dibinde olmaları da doğru değildir Bir gölge gibi annesini takip eden ve onun dışında pek az insanla tanışmış olan çocuğun kendisini güçlü hissede-

ceğini kim söyleyebilir. Çocuk kısa süreli de olsa anne yokluğunu bilmeli; hayatın o çok sevdiği kişi yanında olmadan da akabileceğini fark etmeli. Üstelik bu yoksunluk anlarında çocuk, evdeki diğer insanlarla yakınlık kurmayı da öğrenir.

Çocukların ilk duyumları elem ve haz üzerinedir. Çocukların ağlaması, ihtiyaçlarının karşılanması için başkalarına muhtaç olmalarından kaynaklanır; istekleri yerine gelene kadar ağlar, teskin edildiklerinde susarlar. Demek ki, çocuklar uyanık oldukça hem ilgi ister, hem de etraflarındaki nesne ve canlılara karşı ilgi duyarlar. Etraflarındaki canlıları ve eşyaları tanıyabilmeleri için ise zamana ihtiyaçları vardır. İlk günlerde bakışlarını daima ışığa doğru çevirir ve yalnızca çok yakında olan canlıları net olarak görebilirler, bu mesafe, bebeğin süt emdiği zamanlarda annesine olan uzaklığı kadardır.

Küçük bir çocuk için etrafında gördüğü tüm nesneler hem ilgi çekici hem de ürkütücüdür. Onların karşısında kendisini aciz hisseder; ancak yeni eşyalar görme isteği bu korkuyu yenecektir. Çocuk bebekliğinden itibaren neyi görürse ona karşı bir yakınlık duyar ve ondan korkmamayı öğrenir. Mesela, örümcek korkusu, evlerde örümceğin barınamadığı şehir çocuklarında görülür. Erkek, kadın veya çocuk hiçbir köylünün örümcekten korktuğuna şahit olmadım. Mademki ona gösterilen nesneler onu korkak veya cesur yapıyor, o halde bir çocuğun terbiyesi henüz konuşmayı bile bilmiyorken neden başlamasın? İsterdim ki, çocuklar pek çok şehirlinin korktuğu; ama aslında hiç zararı olmayan hayvanları görerek büyüsünler. Eğer, çocukluğunda kurbağa, yengeç gördüyse, bir kaplumbağa yavrusunu eline alıp onun kabuğuna çekilişini izlediyse, bir su yılanının suyun üzerinde tuttuğu küçücük başını gördüyse ve hepsinden önemlisi tabiatın sadece bize ait olmadığı zihninin bir köşesine yerleştiyse, ilerideki hayatında daha cesur ve kendinden emin olacağı muhakkaktır.

Yürümeyi öğrenmek, çocuğun keşfetme arzusunu kamçılar. Ev, kocaman bir dünyadır onun gözünde ve daha keşfedi-

lecek çok kapı arkası, merdiven altı, saklı dolap ve çekmeceler vardır. Bu dönemde sadece ona zarar verecek kesici, sivri uçlu, küçük parçalı nesnelere dokunmasını yasaklayabilirsiniz, diğer nesneleri ellemesini hatta diliyle tadına bakmasını, elleriyle onlara vurarak ses çıkarmasını, eğer kırılmayacak nesnelerse onları yukarıdan aşağıya bırakmasını ve işe yaramaz kağıtları parçalamasını, uzaktan izlemekle yetinmelisiniz. Çocuk bu şekilde soğuk, sıcak, sert, yumuşak, ağır ve hafif gibi kavramları öğrenecektir. Çocuğun yürümesini ve ilgisini çeken şeylere dokunmasını teşvik etmek ona kendisinden başka cisimlerinde var olduğunu öğretir aynı zamanda. Çünkü, bizim dışımızda birtakım nesnelerin var olduğunu anlamamız için hareket etmemiz gerekir. Henüz yürüyemeyen bir çocuğun elini, bir şeye dokunmak ister gibi uzattığı görülür. O nesne aslında uzaktadır; ancak çocukta mesafe duygusunun oluşumu zaman alır. Çocuk, herhangi bir nesneye doğru elini uzattığında bir çok anne-baba o nesneyi olduğu yerden alıp çocuğun önüne koyma eğilimindedirler. Ancak, bu çocuğu hem tembelliğe iter hem de mesafe kavramını öğrenmesini engeller. En iyisi çocuğun o nesneye doğru sürünerek ya da emekleyerek yönelmesini teşvik etmektir. Bu yöntem ona, istediklerine ulaşmak için çaba sarfetmesi gerektiğini ve bazı cisimlerin kendisinden uzakta bulunduğunu öğretir.

Çocuk dili

Dünya üzerinde konuşulan bütün lisanlar sanat eseridir. Bazı dilleri milyonlarca insanın bazılarını ise küçük bir topluluğun kullanması bu gerçeği değiştirmez. İnsanlar arasında ortak bir dil olup olmadığı uzunca bir müddet araştırılmış ve çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Şüphesiz tüm insanlığın kullandığı ortak bir dil vardır ve bu dil, çocukların konuşmayı öğrenmeden önce kullandıkları lisandır. Bu dil heceli değildir; ancak akla uygun bir dildir. Bizim kendi lisanlarımızın kullanılması çocuk dilinin neredeyse unutulmasına neden olmuş-

tur. Çocukları dikkatle izleyelim, belki bu dili onların yanında yeniden öğrenebiliriz. Çocuğun dilinden en iyi anneler anlar; onların kendi aralarında adeta karşılıklı sohbet ettiklerine şahit olursunuz. Annesinin yüzüne minnetle bakan bir bebek, dışarıdan anlamsız görünen bu davranışta, aslında karnı doyduğu için annesine teşekkür ediyordur. Bebeklerin kimi zaman 'de-de', 'ba-ba' gibi aynı hecelerden oluşan kelimeleri söylemeleri ise tamamen rastlantıdır. Böyle bir durumda 'Duydunuz mu, baba dedi.' ya da 'Benim aslan oğlum konuşmaya başladı.' gibi sevinç gösterilerinde bulunmaya hiç gerek yok. Ses lisanından bahsedip de mimik lisanından söz etmemek olur mu hiç. Kaldı ki derdini sözcüklerle anlatamayan bir bebek için ne kadar önemlidir bu lisan. Henüz yeterince kuvvetlenmemiş el ve kollarını kullanamazlar; ancak, o an ne hissettiklerini yüz ifadeleriyle ele verirler. Henüz tam oluşmamış fizyonomileriyle bu kadar çok şeyi anlatabiliyor olmaları gerçekten de şaşılacak şeydir. Yüzlerinde, gülümsemenin, korkunun, arzunun, şimşek hızıyla doğup kaybolduğunu görürsünüz. Ve her seferinde bir başka yüz gördüğünüz hissine kapılırsınız. Biz yetişkinlere kıyasla daha hareketli yüz adalelerine sahip olduklarına şüphe yok. Bu da ihtiyaçlarının zamanında karşılanması için onlara sağlanmış bir kolaylık olarak görülebilir. Hele ki, her daim yüzlerine bakan ve ne hissettiklerini, neye ihtiyaç duyduklarını anlamaya çalışan anneleri varken henüz konuşmayı öğrenememiş olmalarına üzülmemeli.

Çocukların ağlaması nedensiz değildir

İnsanın ilk hali sefalet ve zaaf olduğu için, ilk sesleri şikayet ve ağlayıştır. Çocuk ihtiyaçlarını hisseder ancak onları karşılayamaz. Başkasının yardımına ihtiyacı olduğunu söylemek için yalvarırcasına ağlar. Açsa, susuzsa, fazla üşümüş veya ısınmışsa ağlar. Harekete ihtiyacı varsa ve kımıldamasına izin verilmiyorsa ağlar. Altını pislettiyse ağlar. İlgiye ve şefkate ihtiyacı varsa ağlar. Uyumak istiyorken oynatılıyorsa ya da oynamak isti-

yorken uyutuluyorsa ağlar. İçinde bulunduğu durum ne kadar kendi elinde değilse, bu hali o kadar sık değiştirmek ister. Anne-baba için endişe verici ve bazen de sinir bozucu olan bu ağlamalar aslında çocuğun kendini kuşatan alem ile iletişim kurmasını sağlar ve çocuğun sosyalleşme yolunda attığı ilk adımdır.

Çocuk tatmin edemeyeceği bir isteği varsa ağlar; bu ihtiyacın araştırılıp giderilmesi gerekir. Ağlamanın nedeni bulunamadığı ya da tatmin edilemediği zaman gözyaşları devam eder ve çocuk bundan dolayı çok mutsuz görünür. Onu susturmak için hoşuna gidecek şeyler söylerler, sallarlar, uyutmak için ninni söylerler, eğer inadı tutarsa sabırsızlanıp çocuğu tehdit ederler; işte hayatın başlangıcında alınan garip dersler...

Ağladığı için annesinden dayak yiyen ve hemencecik susan çocuğu hiç unutmayacağım. Ürktüğünü düşündüm ve şiddet karşısında kolayca pes edişine üzüldüm. Ama aldandığımı anladım; çünkü çocuk öfkeden neredeyse boğuluyordu. Düzenli nefes alıp veremediğini ve yüzünün mosmor olduğunu farkettim. Biraz sonra keskin çığlıklar yükseldi. Sesinde öfke ve yas okunuyordu. Öyle çırpınırken öleceğinden korktum. Haksızlığa karşı tepki göstermenin insanın fıtratından kaynaklandığına dair şüpheye kapıldığımda hemen bu çocuğu hatırlıyorum. Eminim ki, eline kazara düşen bir odun parçası bile annesinin oldukça hafif; fakat kasten yaptığı darbe kadar incitici olmayacaktı onun için.

Çocuklarınızın bakımını ya da terbiyesini üstlenen kişilerin onlara hırs, sabırsızlık ve hiddet gibi tehlikeli alışkanlıklar vermediklerinden emin olmalısınız. Terbiye etmek adına baskı altında tutulan ve sıkılan çocukların, daha serbest yetişen çocuklara nazaran daha hasta, daha narin ve yorgun oldukları görülmüştür. Fakat çocuklara itaat etmekle, karşı gelmemek arasında çok fark olduğunu daima zihninizin bir köşesinde bulundurmalısınız. Şöyle ki; çocukların ilk ağlamaları 'rica' anlamına gelir, eğer ona dikkat edilmezse, ağlamalar derhal 'emir' halini alır. Kendilerine yardım edilmesini istemeye baş-

larlar ve sonunda kendilerine hizmet ettirmeye karar verirler. Çocukların hükmetme ve zorbalığı öğrenmelerine işte bu dönemde rastlanır; ancak, bu fikirlerin onlarda bu kadar erken uyanmasının nedeni bizim onlara sunduğumuz abartılı hizmetten kaynaklanır. Anne-babaların birçoğu elinden gelse, yürüyüp de yorulmasın diye çocuğunu hep kucağında taşıyacak. Kendi ihtiyacını kendisi karşılayabildiği halde anne ve babasından sürekli yardım isteyen çocuk bu huyundan vazgeçmesi ve kendi başına iş yapması için teşvik edilmelidir. Diyelim ki çocuğunuz henüz emekleme döneminde ve karşısında gördüğü ilgi çekici nesneyi ona vermeniz için bağırıyor. İlk aşamada onu yavaş adımlarla istediği nesneye doğru götürün ya da ona doğru emeklemesi için cesaretlendirin. Ama hiçbir zaman onu duymuyormuş gibi davranmayın. Çocuğunuz ne kadar bağırırsa siz de onu o kadar dinleyin ve her seferinde istediği şeyi tek başına da yapabileceğini gösterin ona. Bu şekilde çocuğunuzun buyurgan bir kişiliğe sahip olmasını engellemiş olursunuz. Böyle bir terbiyeyi henüz yürümeyi bilmiyorken almamış olan çocuklar için de aynı yöntem geçerlidir. On yaşındaki kızınız sizden bir bardak su istediğinde, suyu mutfaktan kendisinin alabileceğini kararlı bir sesle söyleyin ve o andan itibaren onun daimi bir hizmetçisi olmaktan vazgeçin.

Çocuklar büyüdükçe kuvvetlenir, daha az hareket eder ve gittikçe daha çok kendi içine kapanırlar. Ruh ve beden böylelikle dengeyi bulur. Bundan sonraki hareketleri kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan ve gelişimlerini sağlayan hareketlerdir, amaçsızca sağa sola koşuşturmaları ve saldırganlıkları artık sona ermiştir. Fakat çocuktaki emretmek ve hükmetmek arzuları bunları doğuran ihtiyaçlarla birlikte yaşamaya devam eder. İnsanda peşin hükümler verme, genel kanaatlerde bulunma alışkanlığının ilk kökleri de bu şekilde atılmış olur. Çocuklar ilerideki hayatları için zihinlerine yük olan bütün duyguları küçük yaşlarda ve çoğunlukla bizim yanlış terbiyemiz yüzünden öğrendiklerine göre yapılması gerekenleri madde madde sıralamak gerektiğine inanıyorum.

Birinci prensip; çocukların, kendileri için gerekli olmayan kuvvetlere sahip olmaları onları güçlü kılmak yerine zayıflatır. En iyisi yaratılıştan getirdikleri ve suistimalini bilmedikleri bütün kuvvetlerin kullanılmasını onlara bırakmaktır.

İkinci prensip; Onlara yardım etmeli, gerek zeka ve gerekse kuvvet bakımından maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermeli, iyi bir eğitim vererek eksik yönlerini tamamlamalıyız. Çocuklar ihtiyaç duydukları her an bizi yanlarında bulacaklarından emin olmalılar. Tıpkı dışarıda yürürken anne-babasının önünde koşarak arayı açan; ama daima arkasına bakıp onları kaybetmediğine emin olmak isteyen küçük çocuklar gibi. Özgürleşmek isterler; ama bir yandan da desteğe ihtiyaç duyarlar. Güven hissinin temeli aslında doğumun hemen ardından atılır; karnı acıktığı için ağlayan bir bebek, çok geçmeden annesinin güleç yüzünü, şefkatli sesini duymalı ve onun sıcak kollarında bulmalıdır kendisini. O ağlarken az ileride başka bir işe dalmış görünen ve yardım isteğine karşılık vermeyen bir anne çocuğun güven duygusunu zedelediğinin farkında bile değildir.

Üçüncü prensip; Çocuklara yaptığımız yardımların akılcı ve gerekli yardımlar olmasına dikkat etmeli, gereksiz arzuya yol açacak davranışlardan kaçınmalıyız. Mesela, oyun ve oyuncak çocuk için bir ihtiyaçtır; ancak çocuklar büyük paralar sarfedilerek alınan oyuncaklara ihtiyaç duymazlar. İlgilerini çeken, parlak ve canlı renkteki tüm nesneler onların gözünde zaten oyuncaktır. Üstelik önlerine yığılan oyuncak dağının altında ezilir, hangisiyle oynayacaklarını şaşırıp daha oyuna başlamadan yorgun düşerler. Öyleyse çocuğa her seferinde sadece bir tane oyuncak vermeli ve onunla yeterince oynadığına emin olduktan sonra bir diğerini koymalıyız önüne.

Dördüncü prensip; Konuşmayı öğrenmeden önce kendilerini ifade etmek için kullandıkları işaretleri çözmeye çalışarak, konuştuktan sonra da sabırla dinleyerek onları anladığımızı belli etmeliyiz. Yarım yamalak konuştuğu halde sözü kesilme-

den, ilgiyle dinlenen bir çocuğun ileride karşısındakini ilgiyle dinleyeceğinden ve kendisine gösterilen saygının bir benzerini başkalarına göstereceğinden emin olabilirsiniz.

Bu kuralları hakkıyla uygulamak şu anlama gelir; çocuklara gerçek anlamda özgürlük verip az hükmetmek, baskıcı ve aşırı korumacı olmaktan vazgeçip kendi kendilerine iş başarmalarına imkan vermek ve son olarak başkalarına boyun eğen bir kişiliğe sahip olmalarını engellemek. Bu şekilde yetişen bir çocuk, arzularına sınır koymasını bilir ve elde edemediği şeyler karşısında acı çekmez. Anne-babaların birçoğu çocuğun istediği her şeyi önüne koymakla ona iyilik yaptıklarını zannederler. Gerekçeleri şudur: 'Ben yokluk çektim, çocuğum rahat yaşasın.' Ancak tüm arzularının yerine getirilmesine alışan bir çocuğun günün birinde bazı şeylerden yoksun kaldığında yaşayacağı yıkım hiç düşünülmez. Etrafındaki insanlardan vaktiyle anne ve babasının kendisine verdiği hizmetin aynısını bekleyen bu tip insanlar istekleri 'emir' olarak kabul edilmediğinde ya sevilmeye ve değer verilmeye layık olmadıklarını ya da kendilerine haksızlık yapıldığını düşüneceklerdir.

Bebeğinizi susturmak için pışpışlamayın

Şundan çok eminim ki, vücudu ve kolları serbest bırakılan bir çocuk, kundak çocuğundan daha az ağlar. Ağlamak da bebekler ve anneler için bir iyiliktir; çünkü bu suretle bebekler ihtiyaçlarını bildirmiş, anneler de bebeklerinin neye ihtiyaç duyduğunu anlamış olur. Bebeğiniz ağladığında hiç vakit kaybetmeden onun yardımına koşun; ancak, neden ağladığını anlayamazsanız onu teskin etmek için pışpışlamaktan, ayağınızda ya da battaniyede sallamaktan kaçının. Unutmayın ki, bebekler annelerini nasıl emirleri altına alacaklarını çok iyi bilirler. Kucakta ya da battaniyede sallanmak için yapması gerekeni çabuk öğrendiği için hiçbir sıkıntısı olmadığı halde ağlamayı alışkanlık haline getirecektir. Halbuki gözyaşlarına daha az önem verildiğinde, onları susturmak için daha az sıkıntı çeki-

lecektir. Daha az pışpışlanan ve susması için daha az tehdit edilen çocukların diğerlerine nazaran daha cesur oldukları, inatçılık yapmadıkları dolayısıyla tabii hallerinde kaldıkları görülür. Çocukları sakinleştirmek için sıkıştırmak ve olmadık yollara baş vurmak yerine ağlamaya bıraksanız (şayet ihtiyaçları karşılandığı halde ağlıyor ve siz nedenini bulamıyorsanız) bir müddet sonra kendi kendine sustuğunu göreceksiniz. Sözlerimden çocukların ihmal edilmesinden yana olduğum anlaşılmasın. Bilakis, onların özenle korunmaları ve hatta ihtiyaçlarının temini için ağlamalarını beklememek gerektiğini düşünüyorum. Gözyaşlarının bu kadar işe yaradığını gördükten sonra niçin ağlamasınlar ki! Susmaları için ödüllendirilen çocuklar ağlamayı her zaman bir silah gibi kullanırlar ve gözyaşlarını o kadar kıymetlendirirler ki artık onları teskin etmek imkansızlaşır.

Vücudu sarmalanmamış, sağlıklı ve kendisinden hiçbir şey esirgenmeyen bir çocuğun uzun uzadıya gözyaşları dökmesi ya inat yüzündendir ya da bu şekilde ağlamayı alışkanlık haline getirmesindendir. Ancak, bu çocuklar çoğunlukla bugün susması için rüşvet verilen; ama yarın daha çok ağlayan çocuklardır.

Ağlamaya karşı

Çocuğu böyle bir alışkanlıktan korumanın ya da onu tedavi etmenin tek yolu, ona asla dikkat etmemektir. Lüzumsuz bir zahmete girmeyi kimse istemez, hatta çocuklar bile. Onlar bir şeyi isterken inatçılardır; ancak sizde inattan fazla bir kararlığı görürlerse vazgeçerler ve bir daha böyle bir girişimde bulunmazlar. İsteklerini ağlayarak elde etmeye alışmış bir çocuk bu huyundan ancak böyle vazgeçirilebilir ve bir acı onu zorunlu bırakmadıkça gözyaşı dökmez. Bundan başka, kimi zaman can sıkıntısından ve inat yüzünden ağladıkları zaman herhangi bir sese ya da parlak renkli bir nesneye dikkatlerini çekmek ve bu şekilde onları oyalamak iyi bir yöntemdir. Fakat mühim

olan nokta şudur ki; çocuk annesinin kendisini oyalamaya çalıştığını fark etmesin ve onunla meşgul olunduğunu zannetmeksizin eğlenmeye devam etsin.

Dişleri iyi çıksın diye

Çocuklar vaktinden evvel sütten kesiliyor. Onların sütten kesilmeleri gereken zaman, dişlerinin çıkmaya başladığı zamandır. Dişlerin çıkması çocuk için çok zahmetli ve elem vericidir. Bu dönemde çok sakin bebeklerin bile huzursuz olduğu, ateşlendiği, iştahtan kesildiği görülür. Eğer çocuğunuz diş çıkarıyorsa sert cisimleri kemirmesini engellemelisiniz. Diş çıkarırken eline geçen her şeyi ağzına götürmeyi alışkanlık edinen bebeklerin diş etleri sert maddelerden zarar görebilir ve dişlerin çıkmasını zorlaştırabilir.

Doğadan bir örnek verebilirim size; küçük köpeklerin yeni çıkan dişlerini çakıl taşları, demir, kemik üzerinde değil, tahta, kösele, bez parçaları gibi dişin iz bırakabileceği yumuşak maddeler üzerinde işlettikleri görülür. Ben çocuklara kemirmek için kuru meyve, kabuk, ekmek ve bisküvi verilmesinden yanayım. Kemirirken ağzında yumuşattığı meyveyi ya da ekmeği yutmayı öğrenen çocuk, sütten kesilmeye ve katı gıdalar yemeye de hazırlanmış olur. Yazık ki, sadelik hayatımızdan uzaklaşıyor artık. Anneler, çocukları daha doğmadan gereksiz alışverişler yapıyorlar, bebeğin hayatında belki de sadece birkaç kez kullanabileceği eşyalar için para dökmekten çekinmiyorlar. Bunların hiçbirisine lüzum yok. Ne pahalı oyuncaklara ne de kullanışsız bebek eşyalarına. Marangozdan alıp rengarenk boyadığınız tahta küpler çocuğunuzu fazlasıyla eğlendirecektir. Böylelikle çocuğunuz bebekliğinden itibaren lükse alışmış da olmayacaktır.

Konuşması için acele etmemeli

Çocuklar doğdukları andan itibaren çevrelerindeki konuşmaları işitirler ve kendilerine sürekli dikte edilen basit kelime-

leri taklit etmeye ve manalarını anlamaya başlarlar. İsmi söylendiğinde başını çevirip bakabilir, basit emirlere cevap verebilir; ama kelimelerin içeriğini daha çok annesinin ya da babasının yüz ifadelerine göre anlamlandırır. Başı okşanırken kullanılan sevecen kelimeler ile tehdit edildiği ya da azarlandığı zaman kullanılan kelimelerin farklılığını kavramasında ses tonunun da etkisi büyüktür. Annelerin çocuklarını neşeli şarkılarla eğlendirmesine karşı değilim, fakat çocuğun anlamını bile bilmediği bir yığın kelimeyle kafasının şişirilmesinin aleyhindeyim. İsterdim ki, ona söylenen ilk kelimeler nadir, kolay ve sık tekrar edilen kelimeler olsun ve onun ilk telaffuz ettiği kelimeler hayatında bir karşılığı olan, etrafında gördüğü, eliyle dokunabildiği somut nesnelerle ilgili olsun. Evin içinde dolaşan bir kediden habersiz olan çocuğun hiç görmediği halde gergedan adını öğrenmesi ne kadar anlamsız olurdu.

Bebek ilk önce annesinden sonra da okuldaki öğretmeninden bir takım papağan ezberleri işitir. Bana öyle geliyor ki çocuklar bu eğitim sistemiyle 'hiçbir şey anlamamak üzere' yetiştiriliyorlar. Aslında, çocuklarda lisanın oluşumu ve ilk konuşmalarıyla ilgili bir yığın şey söylenebilir; ancak buna lüzum yok. Ne yapılırsa yapılsın, onlar daima aynı tarzda konuşmayı öğreneceklerdir.

Çocuk, grameri bizden iyi sezer

Siz bebekliğinden itibaren çocuğunuzla nasıl konuşursanız o da sizinle öyle konuşacaktır. Günlük konuşmalarınızda dili özenli, açık ve anlaşılır kullanmıyorsanız çocuğunuzdan böyle bir şeyi asla beklememelisiniz. Onlar sizin kurduğunuz cümleleri bire bir benimseyip aynen kullanırlar. Çocuğuna öfkeyle 'Çekil oradan' diye seslenen bir babanın aldığı cevap karşısında şaşkınlığa düştüm. Çocuk, 'Baba çekileyim mi oradan?' diye soruyordu. Dikkat ediniz, cümleyi, 'Oradan çekileyim mi?' diye düzeltmiyor da kendisine hitap edildiği şekilde kullanıyor. Cümle elbette o şekliyle de kullanılabilir, burada dikkati-

nizi çekmek istediğimiz şey, çocukların gramerden habersiz olmadıklarıydı. Siz, onların önünde doğru konuşursanız, lisanlarının düzelmesi için ekstra bir çaba harcamanıza hiç gerek kalmayacaktır. Burada, çok önemli olan başka bir konuya daha değinmek istiyorum. Anne ve babalar sanki çocukları konuşmayı doğal bir süreçte öğrenemeyecekmiş gibi telaşlanıyorlar. Çocuğu konuşturmaya yönelik bu lüzumsuz gayret çoğunlukla ters teper ve çocuk ya konuşmakta zorlanır ya da kelimeleri birbirine karıştırır. Söyledikleri kelimelere gösterilen abartılı dikkat, onların hecelemelerine engel olur. Ve ağızlarını açmalarının bir iyilik gibi kabul edildiği ortamlarda yetişen çocuklar telaffuz bozukluğunu bir ömür boyu devam ettirirler. Yazılarım için notlar aldığım bazı köylerde çocukların, şehirli çocuklardan daha açık ve anlaşılır konuştuğuna şahit oldum. Onlardan hiçbiri 'R' harfini 'Y' gibi telaffuz etmiyordu. Evlerinin önünde oynarken konuşmalarına şahit olduğum çocuklardan kimisi üç-dört yaşlarında olduğu halde on yaşındaki bir çocuk gibi konuşuyordu. Peki bunun sebebi neydi? Onların uzuvları şehirlilerden başka türlü mü yaratılmıştı? Elbette ki hayır, sadece farklı yetiştirilmişlerdi. Şöyle ki, beş altı yaşına kadar, çok fazla dışarıya çıkamadan bakıcısı ya da annesiyle bir oda içinde oturan şehir çocuğunun sözünü dinletmesi için çaba sarf etmesine hiç gerek yoktur; mırıldanması yeterlidir. Dudaklarını kımıldatır kımıldatmaz ne istediğini öğrenmek için dikkat kesilen anneleri yanında olduğu müddetçe çocuklar lafları ağızlarında geveleyecekler ve hemen anlaşılmayı bekleyeceklerdir. Köy çocuğunu ise sorguya çektiğinizde önce utanacak; ama söylemek istediğini açık ve net bir üslupla söyleyecektir. Halbuki şehir çocuğunun dişleri arasında ne mırıldandığını anlamanız için annesinin ya da dadısının tercümanlığına ihtiyaç vardır. Fakat bütün bu inceliklere girmemiz gerekirse işin içinden çıkamayız. Her okuyucu bilmelidir ki, yukarıda değindiğimiz hatalara düşmeleri bunları telafi edemeyecekleri anlamına gelmiyor. Şu iki prensibin birbirinden ayrılmayacağına inanırım: Her şey yeteri kadar olmalı ve orta

yoldan şaşılmamalı. Birincisi olduğu zaman ikincisi onu takip edecektir zaten. Anne-babalar bu hatayı düzeltemiyorsa bile çocuk okula gittiğinde eğer şansı düzgün giderse kusursuz bir telaffuza kavuşabilir. Fakat okulda ezbere alıştırılan çocukların yine mırıldandığı, heceleri uzatarak, yayarak konuştukları görülür. Hafıza bocaladığı zaman dil de dönmez olur ve telaffuz bozuklukları yerleşmeye başlar. Emil'imin ileride bu çocuklara benzemeyeceği görülecektir.

Köylü çocukların duru bir üsluba sahip olmalarını takdirle karşılıyorum; ancak onların da eleştirilecek bir yönleri var; gereğinden fazla yüksek sesle konuşuyorlar ve heceleyişleri kuvvetli ve sert olduğu için aksanları da abartılı oluyor. Fakat yine de bu ifrat bana ötekinden daha az zararlı görünüyor; çünkü konuşmaktan maksat anlaşılmak olunca, anlaşılmamak üzere konuşmak yapılacak en büyük hatadır. Kaldı ki hiç vurgusuz konuşmak kelimelerin albenisini ve ruhunu öldürür.

Çocukların küçük lisan hataları düzeltilebilir; ancak onların konuşmasını tonlamalarına sürekli müdahale etmek ve kelimeleri ayıklamak suretiyle sağır, belirsiz, ürkek bir hale getirmek asla telafi edilemez.

Kekelemek

Konuşmayı çok geç öğrenenlerin diğerlerine kıyasla açık ve anlaşılır konuşmadıkları ve geç öğrenmelerinin konuşmayı sağlayan uzuvlarındaki bir aksaklıktan ileri geldiği biliniyor. Eğer bu çocuklar konuşmalarının teşvik edildiği, sözlerinin ikide bir bölünmeden ilgiyle dinlendiği, düşüncelerini rahatlıkla açıklayabildikleri serbest ortamlarda büyüyorlarsa, konuşamamalarının tek nedeni uzuvlarındaki bir sıkışıklık olabilir. Çocuğunun yaşıtlarına kıyasla geç konuştuğunu fark eden ebeveynin telaşı ve onu konuşturmak yönündeki baskısı durumu daha da kötüleştirir ve çocuğun konuşmasını iyice belirsiz bir duruma sokar. Halbuki daha sakin ve dikkatli yaklaşarak çocuğun konuşma bozukluğunun giderilmesine yardımcı ola-

bilirler. Erken konuşsun diye fazla acele edilen çocukların ne öğrenmeye, ne iyi telaffuz etmeye, ne de kendilerine zorla söyletilen kelimeleri tasavvur etmeye zamanları vardır. Onları doğal bir süreçte öğrenmeye bırakırsanız önce telaffuzu kolay kelimeleri heceler, sonra sizin bu kelimelere nasıl anlamlar yüklediğinizi yavaş yavaş anlamaya başlar ve anladıktan sonra da bu kelimeleri özümserler.

Çocukları yaşından evvel konuşturmak için acele eden ebeveyn bilmelidir ki, onlar konuştukları ilk kelimelere bizim anladığımızdan daha farklı bir anlam yüklerler. Böylelikle biz onların anlayarak konuştuğu ve bizim söylediklerimizi tam olarak anladığı yanılgısına düşeriz. Çocuğun lügatini mümkün olduğu kadar sınırlayınız. Düşüncelerinden fazla kelimeye sahip olmaları, düşünmeyecekleri şeylerden fazlasını söylemeleri mahzurludur.

Çocukluğun birinci devrini burada sonlandıralım ve ikinci devirden söz edelim.

İkinci Bölüm:

Çocukluğun ikinci devresi
▸ Konuşan Çocuk Çağı

Çocukluk çağının ilk devresine ağlama eylemi hakim iken ikincisine konuşma hakimdir. Çocuklar konuşmaya başladıkları zaman daha az ağlarlar ki bu değişim çok doğaldır. İhtiyaçlarını ağlayarak belirten çocuk, kelimelerin gücünün farkına varmıştır artık ve muhakkak ki duygularını birtakım sözlerle anlatmaya çalışmak, ağlamaktan daha eğlencelidir. Çocuklar üzüntülerini sözlerle ifade edebileceklerse neden feryat figanla anlatmaya çabalasınlar ki! Eğer hâlâ ağlamaya devam ediyorlarsa bu onların değil, etraflarındaki insanların hatasıdır. Benim 'Emil'imin sözle 'ağrım var' diyecek hale geldikten sonra ağlaması için çok şiddetli ağrılar altında kıvranması lazımdır.

Eğer çocuk narin ve hassas bir mizaca sahipse ve hiçbir neden olmadığı halde ya da ağlamayı gerektirmeyecek ufak aksaklıklar karşısında feryatlarla ağlamayı huy edinmişse, ben bu suni ağlayışların kaynağını çarçabuk kurutmaktan yanayım. Ağlasın dursun; yanına hiç sokulmam; ama sustuğu zaman hiç vakit kaybetmeden yanına giderim. Çok geçmeden sebepsiz yere ağlamaktan sıkıldığında yanına gitmem için kendiliğinden susacaktır. Çocuklar işaretler ve imaların kendi

üzerlerinde oluşturduğu etkiye önem verir ve ona göre hükmederler; çocuklar için başka türlü anlayış ve hüküm tarzı yoktur. Çocuk, yalnızken kendi kendine bir yerini acıttığı zaman, eğer işitilmek ümidi olmazsa pek nadiren ağlar.

Düşse, kolunu ya da bacağını bir yere çarpsa, burnu kanasa ben telaş ve heyecanla yanına yaklaşmak yerine sakin ve soğukkanlı bir şekilde olaya müdahale ederim. Çocuğun canı yanmıştır bir kere ve acısına katlanmak zorundadır. Benim telaşla yanına yaklaşmam onu daha fazla korkutmaktan, heyecanını artırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Zaten insan yaralandığı zaman, yaradan çok korkunun etkisi altında bulunur. Çocuğumun yanına vaveyla ile koşturmamakla hiç olmazsa onu bu korkudan kurtarmış olurum. Zira aldığı yaranın acısına benim verdiğim tepkiye göre bir anlam yükleyeceği kesindir. O halde benim telaşla koştuğumu, teselli etmek istediğimi, kendisine acıdığımı görürse , kendisini mahvolmuş zannedecektir. Halbuki soğukkanlılığımı korursam, gücünü derhal kazanacak ve ağrısını hafif hissettiği için durumunun kötü olmadığına hükmedecektir.

İnsan acıyı da bilmeli

İlk cesaret dersleri çocuklukta alınır. Kimi çocuklar hafif yara berelerle yavaş yavaş acıya alışırken kimileri yetişkinlerin bile dayanma gücünü zorlayan acılarla çok erken yaşlarda tanışırlar.

Ben Emil'imin, düşüp yaralanmasın diye endişe etmek şöyle dursun, hiç yaralanmayacak ve ıstırabın ne olduğunu anlamayacak diye endişeleniyorum. Istırap çekmek, onun ilk öğreneceği ve bilmeye en fazla ihtiyaç duyacağı derstir. Çocukların küçük ve zayıf olarak yaratılmaları, mühim ıstırap derslerini tehlikesizce atlatmaları içindir sanki. Tam bir hürriyet içinde serbest bırakılmış çocukların kendi kendilerini öldürdükleri, sakatladıkları hiç görülmemiştir. Onların ölümüne ya da sakatlanmalarına neden olan çoğunlukla annelerinin tedbirsizli-

ğidir. Yüksek yerlerde, ateş etrafında, kaynayan suların yanında, tehlikeli aletlere kolaylıkla ulaşabilecekleri yerlerde bırakıldıkları zaman felaket kaçınılmazdır. Çocuklarınızın her adımını takip ederek, etraflarında adeta bir koruyucu melek gibi dolaşarak onlara ne yaptığınızı biliyor musunuz? Onu felaketlere karşı tahammülsüz yapıyor, ilk diken yarasında öldüğünü zannetmesine, ilk kan damlası karşısında bayılacak derecede korkak ve tecrübesiz olmasına sebep oluyorsunuz.

Bizde, çocukların yalnız başlarına çok daha iyi öğrenebilecekleri şeyleri onlara ukala bir tavırla öğretme sevdası vardır, böylelikle onlara asıl öğretmemiz gereken şeyleri unutuyoruz. Sanki annesinin ya da bakıcısının ihmali yüzünden yürümesini bilmeyen büyük bir adam görülmüş gibi çocuğa yürümesini öğretmeye kalkıyoruz. Bundan daha saçma bir şey olur mu? Halbuki küçüklüklerinde kendilerine yürümek yanlış öğretildiği için büyüdüklerinde çarpık yürüyen adamlar pek çoktur.

Emil'imin ne simit şeklinde bir yastığı olacak, ne yürüteci, ne de korkuluğu. Emil, bir ayağını diğerinin önüne atmayı başardığında, sade kaldırım döşeli yerlerde ona kısa bir müddet yardım ederek yürümesini teşvik edeceğim. Çocukluklarında parmaklık içinde yaşamaya fazla alıştırılmış olan kimselerin hareketleri kadar gülünç ve şaşkın bir hal yoktur. Bu herkesin bildiği ve doğru olduğundan kimsenin şüphe etmediği bir gerçektir. Güvenliği için çocuğu mahkum etmeye hiç hakkınız yok.

Çocuğu bir odanın kokmuş havası içinde solmaya bırakmak yerine onu mümkün olduğunca kır havası teneffüs edeceği yerlere götürün. Çocuk orada özgürce koşsun, atlasın zıplasın, her gün yüz defa düşsün daha iyi olur. Zira, düşüp tekrar kalkmayı kendiliğinden öğrenmiş olur. Özgürlüğün sağladığı rahatlık duygusu birçok acıyı unutturur. Çocuk çoğunlukta yaralanacaktır, fakat buna karşılık, daima neşeli olacaktır. Eğer, hiç yara beresi olmayan bir çocuk yetiştirmek istiyorsanız, daha mutsuz, daha mahkum, daha mahzun bir çocuk yetiştir-

mek istiyorsunuz demektir. Bir odanın içinde, attığı her adım takip edilen ve sürekli dikkatli olması için uyarılan bir çocuk kendisini nasıl iyi hissedebilir ki! Böyle bir çocuk yetiştiriyorsanız hem siz hem o kaybetmiş demektir.

Çocuklarda şikayet ihtiyacını azaltan diğer bir gelişme de, giderek daha fazla kuvvetlenmeleridir. Bir çocuk kendi kendine ne derecede yeterli olursa başkasına olan ihtiyacı o denli azalır. Gücüyle birlikte o gücü idare etmesine yarayan bilgisi de artar. Bir ferdin hayatı işte bu kademede başlar; insan ancak bu aşamada kendisini idrak edebilir.

Bireyin hayatı gerçekte ne zaman başlar?

İnsan bir birlik ve bütünlük kazandıktan sonra mutluluğu hissetmeyi ve zorluklarla başa çıkmayı öğrenir. Yaratılış itibariyle hem mutluluğa hem de sefalete karşı eğilimlidir zaten. Bunun içindir ki; insanı artık ahlaki bir varlık olarak görüp incelemek gerekir.

İnsan hayatının en uzun müddetini tayin edebilir, her yaş merhalesinde yaşanması muhtemel olayları tahmin edebiliriz ama herhangi bir insanın yaşam süresini belirleyemeyiz. Ömrün en uzun ve son aşamasına insanların pek azı ulaşabilir. En büyük tehlikeler çoğunlukla hayatın başlangıcında bulunur; ne kadar az yaşanılmışsa yaşamak ümidi de o kadar azalır. Doğan çocuklardan ancak yarısı gençlik yaşına varabilmekte. Bu nedenledir ki; sizin çocuğunuzun da yetişkin olamadan ölmesi muhtemeldir.

O halde erişileceği kesin olmayan belirsiz bir gelecek için bugünü mahveden bir eğitim hakkında ne düşünülmelidir? Bu eğitim anlayışı, çocuğu türlü zincirlerle bağlayarak ve elde edeceği belli olmayan mutluluklara kavuşacağı iddiasıyla çocuğu sefalete mahkum ederek işe başlar. Böyle bir eğitim, gayesi düşünüldüğünde mantıklı kabul edilebilir; ancak ben yine de boyunduruk altına alınmış kürek mahkumlarını andıran çocukların halini çok içler acısı buluyorum. Bu abartılı ilgi ço-

cuğun neşe ve oyun çağını, cezalar, tehditler ve esaret içinde geçirmesine neden olur.

Çocukluk sevilmeli

İnsanlar! İyi kalpli olunuz; bu sizin ilk görevinizdir. Irk, din, dil gözetmeden tüm insanları seviniz. Kendinizden yaşça büyüklere saygı duyduğunuz gibi çocukluğu da seviniz. Çocuğun oyunlarına, eğlencelerine, sevimli hareketlerine hoşgörü ve şefkatle bakınız. Çocukluk çağınızı hatırladığınızda dudağınızda bir tebessüm oluşmaz mı, o ruh huzurunu aramaz mısınız? Daima uzaklaşmak isteyen bir ömrün neşesini masum yavrularınızdan niye esirgiyorsunuz? Bu kadar çabuk gelip geçen ve hem siz hem de çocuğunuz için geri döndürülmesi mümkün olmayan çocukluk yaşının niçin ıstıraplarla doldurmak istiyorsunuz? Babalar! Çocuğunuzu ölümün beklediği anı biliyor musunuz? Hayatın onlara verdiği kısa dakikaları da ellerinden alıp sonra pişmanlık duymayın. Yavrularınıza, doğumlarından itibaren hayatın zevklerinden istifade etmelerini temin edin; bir gün gelir de Tanrı ruhlarını alırsa, hayatın zevkini hiç tatmadan ölüp gitmesinler.

Çocuğa hayatı tattırmalı

Kimbilir, aleyhimde ne sesler yükselecek! Bizi öz benliğimizden ayıran, hali hiçe sayan yanlış felsefe, ilerledikçe uzaklaşan yanlış bir geleceğe doğru gidiyor; bize ait olmayan bir hedef peşinde dolaştıkça, tabii mevkiimizden bizi uzaklaştırıyor. Diyeceksiniz ki, çocukluk, kötü huyların düzeltildiği disiplin çağıdır; çocukluk çağında sıkı bir eğitime tabi tutulurlarsa yetişkin olduklarında rahat ederler. Fakat çocuğu iyileştirme adına bu tür düzenlemeler yapmaya hakkınız olduğunu size kim söylüyor? Çocukların zayıf zihinlerini yoran bu hoş usullerinizin bir gün gelip de, onlara zarar vermeyeceğini kim temin edebilir? Doğasının tahammül edemeyeceği sıkıntılara çocu-

ğunuzu niye sokuyorsunuz? Siz, çocuklarınıza bugün verdiğiniz acıların, yarın onların zararına olacağını düşünmüyor musunuz? Düzelteceğinizi iddia ettiğiniz kötü huyların onların tabiatından değil de sizin yanlış anlaşılmış ve kötü uygulanmış yöntemlerinizden kaynaklanmadığını nasıl ispat edeceksiniz? Zayıf veya kuvvetli bir ümitle çocuğu gelecekte mutlu yapalım derken gerçek bir sefalet içine atan kötü anlayış!

Eğer, çocuklara verilen izin ile gerçek özgürlük arasındaki farkı bilmiyorlarsa, mutlu edilen çocukla şımartılan çocuğu ayırt edemiyorlarsa, o ukalalara bunu fark etmesini öğretelim.

Hayaller peşinde koşmamak için insanın doğasına uygun olan şartları unutmayalım. İnsanlığın varlıklar arasındaki mevkisi şerefli bir mevkidir; çocuk da insan hayatının içinde önemli bir yer işgal eder. Çocuğu çocuk, yetişkini yetişkin olarak ele alır, her birine kendi yerini gösterir ve hırslarımızı gelişmemiz için kullanırsak insanlığın rahatını sağlamak için elimizden geleni yapmış sayılırız.

Biz gerçek mutluluk veya bahtsızlığın ne olduğunu bilmiyoruz; çünkü hayatta her şey karmakarışıktır. Hislerimiz her zaman temiz değildir ve sürekli aynı hal içinde kalamayız. Ruhumuzun değişkenliğiyle vücudumuzun dönüşümü daimi bir akış içinde cereyan eder; iyilik ve kötülük hisleri hepimizde vardır ve daima beraber bulunurlar. Ancak, bu eğilimler hepimizde aynı derecede değildir. Hayatta daima mutluluktan fazla keder vardır; mutluluk ve keder kavramlarının her birimizde ortak olan en bariz özelliği işte budur. Yeryüzünde mutluluklar geçip gidicidir ve mutluluğun değerini insanın çektiği acıların azlığı ile ölçmelidir.

Her acı duyduğumuzda ondan bir an önce kurtulmayı arzularız; ancak mutlu anlarımızda da o mutluluğun bir sonu olacağı düşüncesiyle huzursuz oluruz. Mahrumiyetler arzularımızın önünde bir engeldir ve engellenmek insana acı verir. O halde bizim mutlu ya da mutsuz olmamız arzularımıza kavuşabilecek gücümüz olup olmadığıyla ilgilidir. Bütün arzularını

tatmin edebilecek imkana sahip hisli bir insanın mutlu olacağını söyleyebiliriz. Ancak yeryüzünde kaç kişi istediği her şeyi elde edebiliyor ve istediği her şeyi elde eden kaç insan mutlak saadete erişebiliyor? İnsanın hikmeti ve hakiki mutluluğun yolu nedir? Hiçbir şeyi arzulamamak değildir elbette insanı mutluluğa götüren yol. Birçok şeyi yapabilecek bir iradeye sahipken yaşama karşı isteksiz olmak sağlıklı bir tavır değildir çünkü. İnsan hayatta kalabilmeyi, kendini ve çevresindeki insanları mutlu edebilmeyi, üreterek topluma faydalı olabilmeyi ancak arzu duyarak başarabilir. Önemli olan, irademizle gücümüz arasındaki dengeyi koruyarak arzularımızın bizi sefalete götürmesine engel olmaktır. İnsan ancak bu şekilde düzgün ve huzurlu bir hayat yaşayabilir.

Her şeyi mükemmel yaratan Yaratıcı, insana başlangıçta ancak benliğini koruması için gerekli olan zevklerle bunları elde etmesine yetecek yetenekler vermiştir. Diğer imkanları da ihtiyaca göre gelişmek üzere ruhun derinliklerinde saklamıştır.

İnsan bebeklik döneminde mutsuz değildir; çünkü arzu ve iktidarı denge halindedir. Yani elde etmek istediği şeye yetecek kadar güce sahiptir, ne daha fazla, ne daha eksik. Bir bebek için mutluluk; acıktığında doyurulmak, ilgi istediğinde kucaklanmak, altını ıslattığında temizlenmek, üşüdüğünde ısıtılmaktır. Bu ihtiyaçları düzenli olarak karşılanan bir bebek ruhunda gizlenen ve ortaya çıkacağı günü bekleyen arzular faaliyete geçene kadar kederlenmeyi bilmez. Bu arzuların en kuvvetlisi ise hayal gücüdür ve o uyandığında her şeyi geride bırakır.

Hayal gücü insana pekçok şeyi elde edebileceği hissini verir. Günün birinde arzularımıza ulaşacağımızı düşünür, olmak istediğimiz yerde görürüz kendimizi. Ancak ne var ki, elimizin altında sandığımız şey, takip edilmesi imkansız bir hızla kaçar, yakaladığımızı sandığımız anda ise şeklini değiştirerek daha uzak bir yerde görünür. Ulaştığımız yerleri artık göremediğimiz için hiç mesafe kat etmediğimiz yanılgısına kapılır, gaye-

mize giden yolun hiç bitmeyecekmiş gibi uzadığını düşünürüz. Bu şekilde, hedefe varmaksızın insan kendisini tüketir ve zevke eriştikçe, mutluluk uzaklaşır.

Halbuki insan kendi doğasına ne kadar uygun davranırsa, hayalleri ve imkanları arasındaki fark o kadar azalır ve neticede; mutlu olmaktan daha az uzaklaşmış olur. İnsanın her şeyden mahrum olduğu zaman en sefil zamanı değildir; zira sefalet eşyadan mahrum kalmaktan değil, onlara karşı kendini hissettiren ihtiyaçtan ibarettir.

Maddi alemin sınırları vardır; ama hayal alemine bir sınır çizilemez. Birini genişletemediğimize göre ötekini daraltalım. Zira bizi gerçekten mutsuz eden her türlü elem, bu ikisi arasındaki uçurumdan kaynaklanıyor. Hayaller gerçek dünya ile bağımızı koparmasın; ayaklarımız daima toprağa sağlam basıyorken düşüncelerimizi serbest bırakabiliriz. Elimizi uzattığımızda tutabileceğimiz kadar ya da biraz çaba ve gayretle ulaşabileceğimiz kadar akla yakın olsun hayallerimiz. Bu hayatın bütün mutlulukları ve iyilikleri sizi buluyorsa dünyaya 'hoş' bakıyorsunuz demektir. Kimbilir ağrılarımız da düşüncemizin bize oynadığı bir oyundur ve onları düşünmezsek hissetmeyebiliriz. 'Bu herkesin bildiği bir kuraldır.' diyebilirsiniz; fakat ben tam olarak uygulandığını pek görmedim.

'İnsan zayıftır.' sözüyle ne kastediliyor sizce? Kendinizi zayıf hissettiğiniz anları aklınıza getirerek cevaplayabilirsiniz bu soruyu. Kuvvetiniz, ihtiyaçlarınız karşısında yetersiz kalırsa zayıfsınız demektir. Bunun sağlam bir vücut yapısıyla, iri bir cüsseyle de ilgisi yok. Bir kurtçuk ya da haşere, ihtiyacı olanı elde edeceği güce sahipse kuvvetlidir; ama ormanda kurulmuş bir tuzağa yakalanan aslan veya fil zayıftır. Durumuna rıza göstermeyen asi bir melek, kendine göre sükûnet içinde yaşayan bahtiyar bir faniden daha zayıftır. İnsan, olduğu gibi olmaktan memnun kaldığı zaman çok kuvvetlidir; insanlığın üstüne yükselmek istediği zaman ise çok zayıf. Yeteneklerinizi genişlettiğiniz zaman, gücünüzü de genişlettiğinizi zannetme-

yin; hele ki gururunuz da taşkınsa kuvvetinizi küçültmüş olursunuz. Dünyamızın yarı çapını ölçelim ve ağına çekilen bir böcek gibi, gidip tam ortasına yerleşelim; daima kendi kendimize yeterli geliriz ve zaaflarımızdan hiç şikayet etmeyiz; çünkü onların farkına bile varmayız.

Bütün hayvanların varlıklarını koruyabilmeleri için birtakım özellikleri vardır; ancak insanda bunlar lüzumundan fazladır. Bu fazlalığın sefalete sebep olması sizce de garip değil mi? Favorinus'a göre, büyük ihtiyaçlar, büyük sahiplik hissinden doğar ve mahrum olduğumuz şeylere sahip olmanın en iyi yolu, elimizdekilerden vazgeçmektir. Mutluluğumuzu artırmak için çırpınırken mutsuzluğa düşüyoruz. Sadece yaşamak isteyen herkes, mutlu yaşayacak, sonuçta iyi yaşayacaktır; zira müşkülpesent olmak neye yarar?

Biz fani olmayıp da sonsuza kadar yaşasaydık çok sefil mahluklar olurduk. Ölmek pekçoğumuza feci bir şeymiş gibi geliyor; ancak başka bir hayatın gelip de bugünkü hayatımızın ıstıraplarına bir son vereceğini ümit etmek de tatlı bir şeydir. Eğer yeryüzünde sonsuza dek yaşayacak olsaydık acılara nasıl tahammül ederdik? Talihin elem ve kederlerinden, insanların zulüm ve adaletsizliklerinden kurtulmak için başka ne çaremiz ne ümit ve tesellimiz olabilirdi. Hiçbir şeyin farkında olmayan bir cahil, hayatın kıymetini pek az hisseder. Halbuki aydın bir adam, hayatta çok yüksek değerler gördüğü için onun kıymetini cahilden daha iyi takdir eder. Bakışlarımızı yalnız ölüme kadar uzatarak daha öteye götürmeyen eksik bilgilerimiz ve yanlış mantığımız, bize ölümü en büyük felaket olarak gösterir. Ölmek, akıllı bir adama göre, hayatın ıstıraplarına tahammül için bir nedendir. Eğer, hayatı kaybedeceğimizden emin olmasaydık onu korumak bize pahalıya mal olurdu.

Ölüm gerçekten kötü müdür?

Yaşlıların ölüme hazır olduklarını zannetmek büyük yanılgıdır. Kaçınılmaz sonu görmek ürkütücüdür ve ihtiyarlar gençle-

re nazaran ölümden daha çok korkarlar. Dünya sevgisi yüreklerdeki tahtından inmek istemez; adam altmış yaşındadır ve hayata yeni başladığına, tadacak zevklerin bitmediğine inanır.

İnsanların varlıklarını korumak için çaba gösterdikleri doğrudur; ancak bu gayret çoğu defa bizim eserimizdir. Doğayı izleyip kadere boyun eğmeyi öğrenmiş olsaydık artık sonumuzun geldiğini anladığımızda sakin olmayı başarabilirdik. Vahşi hayvanlara bakın; hasımlarıyla çarpışır ve ıstıraplarından şikayetçi olmadan ölümü beklerler. Bizdeki kadercilik onlarınkinden pek aşağı ve eksik kalıyor.

Gözümüzü geleceğe dikmemiz bizi tabii benliğimizden uzaklaştırıyor ve hiçbir zaman erişemeyeceğimiz bir noktaya koyuyor. Bütün sefaletimizin gerçek sebebi işte budur. İnsan gibi fani bir varlığın, ulaşıp ulaşamayacağı bile belli olmayan şüpheli bir geleceğin peşine takılarak emin olduğu hali, yani bugününü ihmal etmesi ne büyük bir delilik. Gözleri hep uzaktayken yaşadıkları zamanı heder ediyorlar. Hiç farkında değiller; ama içinde bulundukları zaman dilimi de özlemini duydukları geleceğin bir parçası aslında. Ve onlar huzursuz ve tedirgin beklerken geleceğini düşündükleri nice zaman dilimi geçip gidiyor önlerinden. Ne tuhaftır ki, insanlar yaşları ilerledikçe daha fazla göz dikerler geleceğe ve ihtiyarlar bu yüzden itimatsız, kuşkulu ve gözü doymaz olurlar. Yüz yaşına eriştiğinde maddi yokluk çekmemek için yaşadığı anı sıkıntılarla geçirmeye razı olurlar. Böyle yaşamak bize ne kazandırıyor; hiçbir şey... Hep tedirgin, hep endişeli, olaylarla, mekanla, zamanla fazlaca ilgili, kuruntulu ve takıntılı insanlar oluyoruz ve bu şekilde varlığımızın ancak küçük bir kısmını yaşayabiliyoruz. Sanki varlığımız, dünyanın her tarafına yayılmış gibi, her yerde olan biten olaylara karşı hassas davranıyoruz. Birçok devlet adamı hiç görmediği bir ülkenin kaybından üzüntü duyuyor, birçok tüccarın Hindistan'daki menfaatine dokunulunca Paris'te kıyamet kopuyor. Bakın Montaigne ne güzel söylemiş: "Hislerimiz varlığımızın dışına çıkar. Hiçbir zaman kendimizde değilizdir; daima kendimizden öteyizdir. Korku, arzu,

ümit bizi geleceğe doğru sürükler ve hali hissetmemize, düşünmemize mani olurlar ve bizi gelecekte hatta bizden sonraki zamanlarda olacakları düşünmeye zorlarlar. İnsan, yeryüzündeki varlığını korumak için azami gayret sarf eder ve bu gaye için elindeki tüm vasıtaları kullanır. Oysa burada edindiğimiz her şeyi kendimizle birlikte götürürüz. Servetimizi ne kadar fazlalaştırırsak kendimizi talihin sillesine o kadar hazırlamış oluruz. Arzularımızın sahasını elimizin altındaki imkanlarla sınırlı tutmalıyız. Bu düşünceden aykırı yapılacak hareketler şaşkın ve marazi hareketlerdir."

Canlı, neşeli, kuvvetli ve sağlıklı bir genç görüyorum; etrafa neşe saçıyor, gözlerinden memnuniyet ve rahatlık okunuyor; adeta canlı bir mutluluk timsali. Sonra bir mektup alıyor, okuyor ve az önceki halinden eser kalmıyor. Çehresi değişiyor, yüzü sararıyor ve bayılıp düşüyor. Nihayet ayılıyor, bağırıp çağırmaya, saçlarını yolarak ağlamaya başlıyor, feryatları ayyuka çıkıyor. Ne oluyorsun behey akılsız! Bu kağıt parçası sana ne kötülük yaptı? Hangi uzvunu kırdı? Seni bu kederli hale koymak için varlığına ne gibi tesirler yaptı?

Eğer mektup kaybolsaydı, yahut da merhametli bir el onu ateşe atsaydı, bu genç bunca acıyı yaşamayacaktı. Belki siz burada bana itiraz edecek ve diyeceksiniz ki; "O zavallı gerçekten de mutsuzdu." evet; ama mutlu olacağına dair bir ümidi vardı belki. Yani; sağlık, neşe, iyilik, zihin sakinliği.. bunlar insanlar için hayalden başka birşey değildir. Sevinç ve keder hep kol kola dolaşır ve biz onları her an bulabilir, her an kaybedebiliriz. Hep bir şeylerin peşinde koşarken ömrümüzü tükettiğimizin farkına varmıyoruz. Hem hayatın kıymetini bilmiyor hem de mukadder ve kaçınılması imkansız olan ölümden korkuyoruz. Şimdi Seneca'ya kulak verelim; *"Fanilerin çoğu, yaratıcının kendilerini kısa bir zaman için dünyaya göndermesini hazin bulur. Fakat hiç düşünmezler ki, bu kısacık dediğimiz zamanın çoğunu yok eden de yine kendileridir. Eğer ömrümüzü iyi kullanabilirsek hayatımız epeyce uzar; halbuki biz ömrümüzü çarçabuk tüketiyor ve halimizden şikayet ediyoruz."*

Gerçek özgürlük nedir?

Ey insan! Hayatını kendi benliğine kapa; sefil olmazsın. Mevcutlar arasında hayatın sana ayırdığı mevkide kal, seni oradan hiçbir kuvvet atamaz. Karşılaştığın zorluklar seni isyan ettirmesin. Sana sırf varlığını koruman için verilen kuvvetleri, hayatını uzatmak ümidiyle tüketme; zira hayatın kısalıp uzaması senin elinde değildir. Sen varlığını yaratıcının hoşuna gittiği gibi ve onun istediği kadar koruyabilirsin. Çok şey yapacağını düşünürken, hiçbir şey yapamayacağını da aklından çıkarma. Özgürlük de kuvvet de ancak yararlanabileceğin kadardır; ondan ötesi senin için esaret, hayal ve göz boyacılıktan başka bir şey değildir. Başkaları üzerinde hakim olma isteğin seni de esir eder. İdare etmek istediklerini hoşuna gittiği gibi kullanabilmek için onların hoşuna gittiği şekilde hareket etmek zorundasın. Üstelik onlar sadece düşünüş tarzlarını değiştirecekler; fakat senin hareket tarzını da değiştirmen gerekecek. Bir ülkeyi idare ettiğini düşünen kralı kimler idare eder? Kademe kademe aşağılara inildiğinde ya bir çocuk ya bir kadın çıkar ortaya.

Sen, istediğin kadar çalış, çabala; gerçek otoriten hiçbir zaman gerçek kuvvetinin ötesine geçemeyecek. Olaylara başkalarının gözleriyle bakmak istediğinde bile iraden sarsılacak. Sen, gurur içinde "Halkım bana tâbidir!" dersin. Pekala, öyle olsun. Fakat sen kime tâbisin? Önemli olan başkalarına hükmetmek değil özgür olmaktır. Gerçekten özgür olan insan, ancak sahip olduklarını ister ve hoşuna gideni yapar. İşte benim esas ilkem budur; bunu çocuklara tatbik edelim, oradan bütün terbiye yöntemlerinin çıkmaya başladığını göreceğiz.

İnsanın arzuları ne kadar çoksa, çaresizliği de o kadar büyüktür. Çünkü, imkanlarının ötesine geçen arzularını tatmin edemeyen kişi kendisini zayıf ve değersiz hisseder. Eğer çocuklar ile yetişkinleri kıyaslarsanız aynı hakikat ortaya çıkar. Yetişkin bir insan güçlü, çocuk ise zayıf olarak kabul edilir; ancak yetişkinin daha güçlü olması onun kendi ihtiyaçlarını kar-

şılayabiliyor olmasından, çocuğun zayıflığı da başkalarının yardımına muhtaç olmasından kaynaklanır. Yetişkin bir adamın istekleri, çocuğun ise hevesleri fazladır. Burada heves kelimesini, ancak başkalarının yardımıyla tatmin edilen arzular anlamında kullandım.

Şimdi çok önemli bir konuya değinmek istiyorum. Çocukların ihtiyaçlarının anne ve babaları tarafından temin edilmesi onlar için büyük iyiliktir; ancak bu yardımlar kimi zaman gereğinden fazla kimi zaman az yapılarak anne-babalık rolü suistimal edilir. Özellikle maddi durumu iyi olan aileler çocuklarının farkında bile olmadığı ihtiyaçları onlar adına uydururlar; çünkü çocuklarını daha mutlu edeceklerini düşünürler. Ancak, gereğinden fazla vermek onlardaki zaafı artırmaktan başka bir işe yaramaz. Örneğin, çocuğunu en pahalı giysiler ve oyuncaklarla donatmanın ona mutluluk getireceğini düşünen anne-baba yanılıyor. Çocuğun bunlara ihtiyacı yoktur ki. Oynamak ister elbette; ama onda merak uyandıracak herhangi bir nesne oyuncak olarak yeterlidir. Çocuğun doğasında olan ihtiyaçlardan daha fazlasını üreten anne babanın kendi arzularını tatmin etme isteğiyle böyle davrandıkları söylenebilir. Anne babanın çocuğundaki zaafı güya hafifletmek için yaptığı bu yardımlar, gerçek ihtiyaçlarının çok üstünde olduğu için çocuğu, anne ve babasının arzularına esir eder.

Aklı başında bir adam, bulunduğu yerden memnun olmasını bilir; fakat çocuğun kendi konumunu bilmesi yani bir çocuk gibi hareket etmesi anne ve babasının tutumuna bağlıdır. Çocuk ne hayvan, ne de yetişmiş bir adam değil, çocuk olmalıdır; zaafını hissetmeli, fakat ondan kaygılı olmamalıdır. Çocuk, kendisini yetiştirenlere muhtaç ve tâbi olmalı; ama esir olmamalıdır. İstemeli; ama emretmemelidir. Çocuğun yetişkinlere muhtaç ve tâbi olmasının sebebi kendisi için faydalı ve zararlı olan şeyleri ancak onların takdir edebilmesinden kaynaklanır.

Çocuk ne buyurgan ne de uysal olmalı

Hiç kimse, hatta anne ve baba bile çocuğa faydalı olmayan bir şeyi emretme hakkına sahip değildir. Çocuklar özgürdür; ancak onların özgürlüğü zaafları içinde mahsur kalmıştır. Eğer kendi kendine yetebiliyorsa istediğini yapan kişi mutludur; bu hal normal bir yaşam süren insanlara özgüdür. Eğer ihtiyaçları kuvvetlerini aşıyorsa, kişi istediğini yapıyor olsa bile mutlu değildir. İşte çocuğun bulunduğu gerçek durum böyledir; yani ihtiyaçlarının karşılanmasında yetişkinlere muhtaç olduğu için istediğini elde etse bile yeterince özgür değildir. Çocukların bu özgürlüğü, köyde yetişmiş bir adamın şehirde yaşamaya başladıktan sonraki özgürlüğüne benzer; bu eksik bir özgürlüktür.

Her birimiz bir diğerimize muhtaç olmaktan kendimizi kurtaramadığımız için zayıf ve sefil oluyoruz. Çocukluk halinden çıkıp yetişmiş birer insan olmak için yaratıldık. Birbirimize ihtiyacımız var; ancak bu muhtaçlık hiçbir zaman boyunduruk altına girmek şeklinde olmamalı. Efendi olmak da esir olmak da aynı kapıya çıkar; her ikisi de birbirinin özgürlüğünü kısıtlar.

Çocukların hareketlerine karışmamalı

Çocukları, yaratılışlarının gerektirdiği şekilde davranabilmeleri için serbest bırakın. Bu şekilde gelişimleri doğal bir yol izlemiş olacak. Eğer uygun olmayan isteklerde bulunurlarsa önlerine maddi engeller çıkarın. Yapmamaları gereken bir şeyi yaptıklarında ise onları bu hareketlerinden doğan olumsuzlukla karşı karşıya bırakın. Böylece hatalı davrandıklarını anlayacak ve tekrarlamaktan kaçınacaklardır. Çocukların arzularını, istedikleri için değil, ihtiyaç duydukları için yerine getirin. Bu, onların isteklerini ciddiye almayın anlamına gelmiyor tabii ki. Bu tavsiyeye, gereksiz isteklerin ve ihtiyaç olmadığı halde ihtiyaçmış gibi görünen arzuların önüne geçmeniz için kulak vermelisiniz. Bir de şunu hiç unutmayın; çocuklara güzel

bir terbiye vermek, onların kötü davranışlarını düzeltmeye çalışmaktan daha kolaydır.

Çocuk size itaat ederken 'itaat ettiği'nin farkında olmamalı, aynı şekilde sizin de ona hükmettiğinizi sezmemeli. Çocuk özgürlüğü, hem kendi hareketleri içinde hem de sizin hareketleriniz içinde aynı derecede hissetmeli. Çocuğunuzun özgür bir ruha sahip olmasını istiyorsanız onun ihtiyaçlarını ta bebekliğinden itibaren zamanında ve yeterince karşılamalısınız. İhtiyaçlarının karşılanması çocukta, kendi kendine yetebilme isteği uyandırır. Kendisine değer verildiğini hissettiği için zamanı geldiğinde saygın bir hayat sürebilmek için gereken güce sahip olacaktır.

Çocuğun vücudunun güçlenmesi ve büyümesi için fazladan çaba harcamaya hiç gerek yok; onu kendi haline bıraktığınızda bunların gerçekleştiğini göreceksiniz. Bir çocuk gitmek istediği zaman yerinde kalmaya, yerinde kalmak istediği zaman da gitmeye asla zorlanmamalıdır. Çocukların istekleri anne babaların hataları yüzünden doğallıktan uzaklaşmadıysa onların boş yere bir şey istemediklerini görürsünüz. Çocuklar istedikleri zaman koşmalı, zıplamalı ve bağırmalıdırlar; çünkü çocukların bu hareketleri vücutlarının büyüme ve güçlenme isteğinden kaynaklanır. Ancak ne yazık ki, çocukların pek çoğu uslu durmaları için yetişkinler tarafından sürekli olarak uyarılıyorlar. Hareket etmeyen, konuşmayan ve hiçbir şey istemeyen çocuklar olmaları yolunda teşvik görüyorlar. Ama bir oda içinde büyümek zorunda olan çocuk nasıl hareket edebilir? Mobilyaların tepesinde gezmekle biraz eğlenecektir; ancak sürekli bağıran annesi ya da bakıcısının bu eğlenceyi tatsızlaştıracağı kesin. Her zaman söylediğimi yine söylüyorum; çocuğunuzu özgürce koşup oynayabilmesi için kırlara götürün.

Çocuklar birşeyi ağlayarak elde etmemeli

Bu noktaya çok dikkat etmek gerekir; gerçek ve tabii ihtiyaçlardan doğan arzular ile hevesten ya da taşkınlıktan ileri

gelenleri titizlikle ayırt etmek gerekir. Şuna veya buna sahip olmak için ağlayan bir çocuğa nasıl davranmak gerektiğini daha önce söylemiştim. Şurasını derhal ilave etmeliyim ki, çocuk isteklerini konuşarak ifade edebildiği halde, arzusunu çarçabuk yaptırmak veya yapmaması gereken bir şey için izin koparabilmek ümidiyle ağlamaya yeltenirse kesinlikle taviz vermeyin. Çocuk gerçekten ihtiyaç duyduğu için sizden birşey talep ettiyse hiç vakit kaybetmeden ona yardım etmelisiniz; fakat sırf ağladığı için istediklerini yaparsanız onu sürekli ağlamaya teşvik etmiş olursunuz. Çocuk, güzel ve hoş konuşmayla değil, baş ağrıtma, can sıkma yoluyla sizin üzerinizde daha etkili olacağını düşünür. Eğer çocuğunuz sizin iyi kalpli bir insan olduğunuzu düşünmezse size karşı kötü davranmaya başlar; ama sizi iradesi zayıf bir insan olarak görürse de dik kafalı olmakta gecikmez. Çocuğun istediği şey olabilir bir istek ise onu hemen karşılamanızda bir sakınca yoktur; ancak 'hayır' ve 'olmaz' gibi kelimeleri kullanmadan önce iyice düşünün. Onu sık sık reddetmeyin; ama reddettiğiniz zaman da sözünüzden kesinlikle dönmeyin.

Çocuklara anlamsız nezaket formülleri göstermekten özellikle sakının; zira bu kelimeleri her hoşuna giden şeye ulaşabilmek için büyüleyici birer vasıta olarak kullanabilir. Zenginlerin çocuklarına verdikleri yapmacık terbiye, onları yetişkinlere karşı hükmedici yapıyor. Bu adamlar çocuklarına öyle nezaket formülleri öğretiyorlar ki, bunların kullanılması halinde hiç kimse o çocuğun arzularını geri çeviremiyor. Böyle yetiştirilen çocuklar konuşurken rica etmek yerine emrediyormuş gibi mağrur bir tavır takınıyorlar. Ağızlarındaki 'lütfen' kelimesi 'böyle istiyorum', 'rica ediyorum' ifadesi ise 'emrediyorum' anlamına geliyor. Bunlar öyle garip ve yapay nezaketler ki, gerçek tesirleri buyurmak ve emretmekten öteye geçemiyor. Bana gelince, ben Emil'imin inceliklerden yoksun, nezaketsiz ve kibirli olmasını istemem; ağzından çıkan söz ile kastettiği şey hiçbir zaman çelişmemeli. Yani Emil eğer 'rica ediyorum' diyorsa, gerçekten rica ediyor olmalıdır.

Bence Emil'imin kullanacağı nezaket formülünün ne olduğunun hiç önemi yoktur; benim asıl önem verdiğim nokta, bu kelimelere kendisinin verdiği anlamdır.

Şiddet kullanmak da, zaaf göstermek de aşırılıktır ve bunlardan kesinlikle sakınmalıdır. Çocukları daima azap ve dayanılmaz acılar içinde bırakırsanız, sağlıklarını hatta hayatlarını tehlikeye atmış ve hoşlukla anılması gereken çocukluk çağını sefalete mahkum etmiş olursunuz. Eğer abartılı bir özenle onları en ufak rahatsızlıklardan korumaya çalışırsanız da fazla narin ve zayıf bünyeli olmalarına neden olursunuz ki, bu da onları sefalete itecektir. Çocuklara iyilik yapayım derken kötülük ediyorsunuz. Onların halihazırdaki mutluluğunu ilerde erişip erişemeyecekleri belli olmayan bir geleceğe kurban etmeyin. Benim çocuğuma verdiğim özgürlük, onun maruz kaldığı ufak tefek rahatsızlıkları bol bol telafi eder. Birkaç afacanın kar üzerinde oynadıklarını gördüm. Üşümüş görünüyorlardı; ama gidip ısınmak yerine birbirlerine kartopu fırlatmayı tercih ediyorlardı. O an yaşadıkları neşe ve mutluluk biraz üşümüş olmalarından daha önemlidir bence. Eğer çocuğunuzun soğuktan kızaran burnunu, uyuşan parmaklarını görüp de onu zorla eve götürmeye kalkışırsanız ona verdiğiniz sıkıntı, soğuğun verdiğinden kat be kat fazla olacaktır. O halde bana söyleyin! Böyle düşünmekle yanlış mı yapıyorum? Çocuğunuzu sıkıntılarına katlanmaya razı olduğu durumlarla basbaşa bırakın derken onu mutsuzluğu mı sürüklemiş oluyorum? Aksine, ben şimdiki halde o çocukları özgürlük içinde bıraktığım için iyiliklerine hizmet ediyorum ve onları gelecekte katlanmaya mecbur olacakları ıstıraplara karşı hazırlıyorum. Eğer bu şekilde terbiye edeceğim bir çocuğa seni mi yoksa beni mi tercih edeceği sorulsa, senin için yerinden bile kımıldamaz!

Bir insanı kendi ihtiyaçlarından yoksun bırakıp da suni yöntemlerle mutlu edebilir misiniz? Çocuğu, dünyaya gelen her insanın çekebileceği sıkıntılardan korumak onu asıl varlığından uzaklaştırmak değil midir? Ben iddia ediyorum ki, bu böyledir. Büyük zevkleri hissedebilmek için ufak tefek ıstırap-

lar çekmek gerekir. İşte insan tabiatı böyledir. Eğer maddi boyut daima çok iyi giderse, maneviyat bozulur; eğer insan ıstırabın ne olduğunu bilmezse şefkatin ve merhametin ne olduğunu da bilmez. Böyle bir adamın kalbi hiçbir şeye karşı hassas değildir ve böyle bir adam, topluma hayırlı olmadığı gibi benzerleri arasında da bir canavar olur. Çocuğunuzu sefil yapan şaşmaz faktörlerin ne olduğunu biliyor musunuz? Bu faktörler onu her şeyi elde etmeye alıştırmaktır. Zira çok kolaylıkla tatmin edilen arzuları daima çoğalacak ve er geç siz, gücünüz yetmediği için onun taleplerini geri çevirmek zorunda kalacaksınız. O zaman çocuğunuz hiçbir isteğinin reddedilmesine alışkın olmadığı ve mahrumiyet duygusunu bilmediği için çok acı çekecek. Çocuk makul olan ya da olmayan her şeyi ister; kolunuzdaki saati ya da gökte parlayan yıldızı... Eğer siz Allah'ın yarattığı bir kulsanız çocuğunuzu nasıl tatmin edebilirsiniz ki!

Elinin altındaki her şeye kendi malı gibi bakmak insanın doğal eğilimidir

Arzularınızı, onları tatmin etmenize yarayan vasıtalarla birlikte çoğaltmak, her şeye sahip olmak demektir. Her şeyi yalnız istemekle elde edebilen çocuk, kendisini kainatın sahibi zanneder. Emirler yağdırmasıyla her şeyin mümkün olduğuna inanan bir çocuk için günün birinde reddedilmek anlaşılacak bir şey değildir; çünkü o çağda muhakeme yapmaktan yoksundur. Çevresindeki insanların kötü niyetli olduğunu ve kendisine haksızlık yapıldığını düşünen çocuğun mizacı zamanla haşinleşir, herkese nefretle bakar ve kendisine 'hayır' diyen insanlara isyan eder.

Ben nasıl olur da, hiddete ve tatmini imkansız bir sürü hırsa mahkum olmuş böyle bir çocuğu mutlu sayabilirim?

Mutlu ha! Bu bir zalim; hem de nasıl! Esirlerin en alçağı, varlıkların en sefili olan bir zorba! Ben hayatımda bu tarzda yetiştirilmiş çocuklara çok rastladım.

Şımarıklık çocukları sefil eder

Bu çocuklar bir omuz darbesiyle bir evin yıkılmasını, bahçede koşturan horozun kendilerine verilmesini, yürüyüş halindeki bir bandonun durdurulmasını isterler ve bu istekleri reddedildiği zaman kimseyi dinlemeden feryatlarıyla gökleri çınlatırlar. Etrafındakiler bu gibi çocukları memnun etmek için boşuna çabalıyorlar. Her şeyi çok büyük bir kolaylıkla elde etmeye alışmış olan bu zavallılar hiçbir sözü dinlemez, yapılması imkansız isteklerinde ısrar ederek her tarafta muhalefet ve engellerle karşılaşırlar. Daima bağırarak, daima hiddet ve isyan ederek bütün günlerini şikayet ve ıstırap içinde geçirirler. Şimdi bunlar, şanslı mahluklar öyle mi? Heyhat! Hükmetme arzusu zaafla birleşince delilik ve sefalet doğar. Yanlış eğitildiği için bozulmuş iki çocuktan biri masaya vurur, diğeri de denizi kamçılar. Zavallılar, kamçılayınız, vurunuz! Mutlu yaşamak size nasip olmayacaktır. Eğer bu hükmetme arzusu ve zulüm fikirleri bu bahtsızları, ta küçükken böyle yaparsa, acaba büyüdüklerinde, diğer insanlarla olan münasebetleri genişleyip arttığında ne olacaklar? Arzularının önünde her şeyin eğildiğini görmeye alışmış olan böyle bir çocuk, yarın hayata atıldığı zaman her şeyin kendisine direndiğini, bir sözüyle harekete geçirebileceğini zannettiği kainatın ağırlığı altında ezildiğini hissedince acaba ne olacaktır?

Küstahça tavırları, girdikleri her ortamda alay ve hakaret dolu bakışları onların üzerine çevirecek, insanlar tarafından dışlanacaklar. Gerçekte ne kadar güçsüz olduklarını acı tecrübeler neticesinde öğrenecekler ve her ortamda dışlandıkları ve kötü sözler duymaya alıştıkları için hayatın hiçbir alanında başarıyı ve mutluluğu yakalayamayacaklarını düşünecekler. Zamanla bırakınız engellerle baş etmeyi onlarla karşılaşmaktan bile ürkerek korkak bir hayat sürecekler.

Şimdi ilk ve asıl prensibimize dönelim: Çocuklar sevilmek ve yardım edilmek üzere yaratılmıştır. Korkak olmaları ve kayıtsız şartsız boyun eğmeleri için değil. Çocukları gözlemledi-

ğiniz zaman onlarda heybetli bir tavır, sert bir bakış, kaba ve korkunç bir ses görüyor musunuz ki, onlardan korkuyorsunuz?! Bir aslan kükremesinin bütün hayvanları korkutmasını anlarım; fakat reisleri başta olmak üzere kocaman bir hakimler heyetinin resmi elbiselerini giyinmiş oldukları halde bir çocuğun kundağı önünde secde edercesine eğilmelerini ve etkili konuşmalarına karşılık olarak sadece feryat ve salya akıntısından ibaret bir cevap almalarını pek gülünç bulurum.

Çocuğu kendi benliği içinde yani sadece bir çocuk olarak incelerseniz, dünyada ondan daha zavallı, sefil, biçare ve kendisini kuşatanlara tam anlamıyla mahkûm bir varlık olmadığını görürsünüz. Ve dünyada hiçbir mahluk, onun kadar şefkate, merhamete ve himayeye muhtaç değildir. Bu zavallıların yaptığı tüm şirinlikler dertlerine bir çare bulmanız için sizde merhamet uyandırmak değil midir zaten? Ve çocukların bu masum hareketleri medet umdukları kişilere bir rica, bir yakarış anlamını taşımaz mı?

O halde bir çocuğu büyüklerine karşı asi ve emredici bir hal içinde görmek kadar tabii düzene zıt bir durum düşünülebilir mi?

Mağrur bir çocuk kadar gülünç, korkak bir çocuk kadar da merhamete değer hiçbir şey yoktur.

Madem ki, çocuk akıl yürütmeye başladığı yaştan itibaren 'medeni esaret' altına giriyor, o halde hükmetme arzumuzla onu niçin daha erkenden esir edelim. Tabiatımıza ters düştüğü halde kurtulamadığımız bu esaretten çocuğumuzu mümkün olduğunca korumaya çalışalım. İnsanlar için ıstırap çekmek ihtiyaçtır. Çocukların tahakküm yoluyla tatmin etmek istedikleri zevklerine engel olmalı; fakat gerçekten ihtiyaç duydukları halde ulaşamadıkları arzularını derhal yerine getirelim.

O sert, haşin öğretmenlerle, çocuklara esir olan o babalar anlamsız itirazlarıyla gelsinler ve kendi terbiye yöntemlerinden övgüyle bahsetmeden önce tabiatınkini öğrensinler. Onlar

hatalı usullerinde devam ededursunlar, biz kendi yöntemlerimizi uygulamaya başlayalım:

Çocuğunuzun arzularını, istediği için değil, gerçekten ihtiyaç duyduğu için karşılayın. İsteklerini sırf size boyun eğiyor diye yerine getirmeyin. İtaat edince kazandığını görürse, ileride yaşamında da tüm isteklerini aynı yöntemle elde etmeye çalışır. Çocuklar, emir ve itaat kelimeleri yerine maddi alem içinde kuvvet, ihtiyaç, düşkünlük ve zorunluluk kelimelerini kavramalılar.

Çocukla öğretmeninin ilişkileri hakkında konuşma

Çocuk muhakemeyi yani iyiyle kötü arasındaki farkı ayırt etmeyi öğrenmeden, ahlak ve sosyal ilişkiler hakkında fikir yürütemez. Dolayısıyla bu çağlarda çocuğa soyut kavramları ifade eden kelimeler kullanmaktan sakınmalıdır. Aksi takdirde çocuk bu kelimelere yanlış anlamlar yükleyerek yanlış fikirlere sahip olabilir ve yazık ki, küçücükken öğrenilenlerin yerine başkasını koymak çok güçtür. Çocuğun kafasına girecek ilk yanlış fikirler anne-babanın bu gibi hatalarından kaynaklandığı için bu ilk adımda çok dikkatli davranmak gerekir.

Çocuklar ilk önce etraflarındaki eşyaları görür ve onlarla ilgili gözlem yaparlar. Dokunabildikleri, görebildikleri, tadına bakabildikleri nesnelerle dünyayı tanımaya çalışırlar. Sizin onlar için yapacağınız en iyi şey, bu dönemde onların keşif yapabilmelerine imkan tanımanız ve hazır olacakları güne kadar bu somut alemin içinde kalmalarını temin etmenizdir. Eğer bu şekilde hareket etmezseniz ve henüz zaman kavramını bile idrak edemeyen bir çocuğa 'dürüst' olmaktan söz ederseniz ya sizi hiç dinlemeyecek ya da kendisine bahsettiğiniz soyut kelimeler hakkında zihninden hiçbir şekilde silinmeyen yanlış düşüncelere sahip olacaktır.

Bunun sakıncalarını çok açık bir şekilde görebilirsiniz. Locke, çocuklarla soyut kavramlar üzerine konuşmak gerektiğine inanıyordu. Bugün bu yöntem çok rağbet görüyor; ancak elde

edilen başarıya bakılırsa biraz fazlaca önemsendiği görülür. Bana kalırsa çocuklarla fikir yürütemeyecekleri konular üzerine konuşmak budalaca bir harekettir. İdrak, sezgi, algılama, şuur, kavrayış ve mantık kavramlarının hepsini birden barındıran muhakeme yeteneği insanda en geç ve en zor oluşan yeteneklerden birisi olduğu için, bir çocukta ilk önce bu yeteneği geliştirmeye çalışmak doğru olmaz. Evet en büyük gayemiz, hem kendinin hem de etrafının bilincinde olan insanlar yetiştirmektir; ama hazır olmadıkları bir çağda, var olan tüm melekelerin bileşimi sayılabilecek bir yeteneğe kavuşsunlar diye çocuklara baskı yapmak umulanın aksine sonuçlar doğuracaktır.

Eğer çocuklar, muhakemeden, mantıktan anlıyor olsalardı terbiye edilmeye ihtiyaç duyarlar mıydı? Çocukların küçük yaşlardan itibaren anlamadıkları bir lisana muhatap olmaları ve fikirlerinin kelime yığınları altında şaşırtılması, anlamadıkları halde bir yığın söz sarf etmelerine neden olur. Bunun sonucunda, çok şey bildiğini ve en az öğretmeni kadar akıllı olduğunu düşünen ukala, kavgacı ve asi çocuklar çıkar ortaya.

Çocukla öğretmen arasında ahlak üzerine konuşma

Büyükler, çocuklara anlamayacağını bildikleri halde mantıklı açıklamalar yaparak olumlu sonuçlar almayı umarlar; oysa bu neticeleri bir an evvel görebilme isteğiyle rekabet ve tehdit gibi olumsuz kavramları devreye sokarlar ki bunların zararı ortadadır zaten.

Çocuklara verilen veya verilebilecek olan ahlak derslerinin formülü aşağı yukarı şöyledir:

Öğretmen - Çocuğum bunu yapmamalısın.
Çocuk - Neden yapmamalıyım öğretmenim?
Öğretmen - Kötüdür de ondan.
Çocuk - Kötü mü, bu ne demek?

Öğretmen - Sana yasak edilen şey.

Çocuk - Bana yasak edilende ne kötülük var?

Öğretmen - İtaatsizlik ettiğinizden dolayı cezalandırırlar.

Çocuk - Ben de öyle yaparım ki, hiç farkına varmazlar.

Öğretmen - Seni takip ederler.

Çocuk - Saklanırım.

Öğretmen - Bulup sorarlar.

Çocuk - Yalan söylerim.

Öğretmen - Yalan söylememelisin.

Çocuk - Niçin yalan söylememeliyim?

Öğretmen - Çünkü kötüdür, vs.....

İşte çocukla bir konu üzerinde karşılıklı konuşurken, itiraz edilmeyecek şekil budur. Bu dairenin dışına çıktığınız zaman çocuk artık sizi anlamaz. Çocuklar için artık faydalı derslerden birisi olarak görülen bu diyaloğun yerine ne konulabileceğini merakla öğrenmek istiyorum. Bence Locke bile bu noktada bir hayli sıkıntı çekecekti.

İyiliği ve kötülüğü tanımak, insani ödevlerin mantık ve felsefesini hissetmek küçük çocukların işi değildir. Doğal olan, çocukların yetişkin olmadan önce çocuk olmalarıdır. Eğer biz bu düzeni bozmak istersek, mevsimsiz meyveler yetiştirmiş oluruz ki ham ve tatsız olacakları için hem yenmezler hem de bozulmakta gecikmezler. İhtiyar çocuklar yetiştirmenin hiç gereği yoktur.

Çocuğun kendine özgü görüş, düşünüş ve hissediş tarzları vardır zaten; bunların yerine biz yetişkinlerinkini geçirmeye çalışmak ne kadar anlamsız! Sözün özü, bu kadar küçük yaşta edinilen mantık ve analiz yeteneği kuvveti frenler. Çocuğun ise bu frene ihtiyacı yoktur. Çocuklarınızı itaatin bir görev olduğu konusunda ikna etmeye çalışırken zor kullanma, tehdit savurma ya da daha kötü olan dalkavukluk ve vaatlere başvurmaktan uzak duramazsınız.

Böylece, menfaatler gösterilerek avlanmış ya da şiddet ve tehditle zorlanmış olan çocuklarınızı güya mantık kuvvetiyle ikna etmiş gibi görüneceksiniz; ama onlar itaatin kendilerine faydalı, isyanın da zararlı olduğunu deneme yoluyla öğrendikleri için itaat ediyormuş gibi görünerek kendi isteklerini gizlice yerine getirirler. Fakat bu sefer de yakalanma endişesiyle huzursuz olur ve sürekli korku içinde yaşarlar. Çocuklarınızın her durumda size dürüst davranmalarını sağlamak için sizin de onlara dürüst davranmanız, şeffaf bir iletişimi benimsemeniz ve onlara ağır gelecek görevler vermekten kaçınmanız gerekir.

Kendisine ağır gelen bir görev bilincinin altında ezilen çocukları iyileştirecek bir çare bile düşünemiyorum. Ceza korkusu ile affedilmek ümidi arasında gelgitler yaşayan çocuklar söylediklerinizi onaylıyor görünüyorlar diye onları ikna ettiğinizi zannetmeyin.

Bu şekilde davranmanız neye yol açıyor? Her şeyden önce, hiçbir boyutuyla hissedemedikleri herhangi bir vazife duygusunu çocuklara zorla yüklemekle onları rahatsız ediyor ve sizi sevmelerine engel olmuş oluyorsunuz. Üstelik bu şekilde onları sinsi davranmaya, yalancı ve sahtekar olmaya itiyorsunuz; çünkü çocuklar ya vaat ettiğiniz ödülü almak ya da cezadan kurtulmak için ahlaki olmayan bu yöntemlere başvururlar.

Vicdan ve ahlaki duyguların sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için kurallara uymak zorunludur. Fakat genellikle yetişkin insanlar bile bazı kurallara karşı koyarlar. Bu bir gerçektir; ancak kanunlara uymayarak cezalandırılan bu yetişkinler kötü terbiye aldıkları için bozulmuş çocuklardan başkası değildirler. Çocuklarınıza yaşlarına göre muamele edin. Önce onları çocuk olarak kabul edin ve bir çocuğun yapabileceklerinden fazlasını onlardan beklemeyin. Çocuklar ancak bu sayede mantık ve muhakemenin ne olduğunu kavramadan önce kendileri için daha faydalı olan tecrübelere kavuşmuş olurlar. Çocuklarınıza hiçbir şey emretmeyin; hatta onların üzerinde en ufak bir otoriteniz olduğunu bile hissettirmeyin. Yalnız o ken-

disinin size ihtiyacı olduğunu ve sizin o ihtiyaçları karşılayabilecek güçte olduğunuzu bilsin. Kendi haliyle sizinkini kıyaslayarak sizin daha kuvvetli olduğunuzu kendiliğinden hissetsin; ama sizin tarafınızdan idare edilmediğine inansın.

Çocuğunuz sizin ona güvendiğinizi bilmek ister; bu yüzden, o kendi başına yemek yiyor, çorabını giyiyor ya da sofrayı toplamaya kalkıyorsa sakın onu sözleriniz ya da hareketlerinizle engellemeyin. Çocuğunuz, "Sen anlamazsın", "Sen yapamazsın" gibi sözlerinizin etkisiyle sadece o an başarmaya çalıştığı işi bırakmakla kalmaz, yetişkinliğine kadar uzayan süreçte yeni bir adım atmaktan, girişimde bulunmaktan ürker. Çocuğunuz kendisine zararı dokunacak bir şeyle uğraşıyorsa elbette onu engellemelisiniz; ancak, bunu onun dikkatini başka bir yöne çekerek, alternatif bir oyalanma yöntemi icat ederek yapmalısınız. Burada dikkat etmeniz gereken bir konu var, çocuğunuzun zararlı girişimlerini engellerken onun anlamayacağı şekilde uzun uzun açıklamalar yapmaktan kaçınmalısınız.

Çocukların isteklerini kabul ya da reddederken dikkat edilecek kurallar:

Çocukların, yerine getirmekte hiçbir sakınca görmediğiniz isteklerini onların yalvarıp yakarmasını beklemeden memnuniyetle yerine getirin. Sakıncalı bulduğunuz için reddettiğiniz talepler varsa kararınızdan kesinlikle dönmeyin.

Söylediğiniz 'hayır' kelimesi çelikten bir kale olsun ve çocuk oraya birkaç kere çarpsın; artık yorulduğunda ve bu çelik kaleyi deviremeyeceğini anladığında ısrarlarından vazgeçecektir. Çocuklar sizin her durumda ne kadar kararlı olduğunuzu anlarlarsa, daha sonraki reddedilişlerinde sonucu daha sakin, sabırlı karşılar, ısrarcı tutumlarından vazgeçip dengeli bir tavır sergilerler. Zira çocuklar ne kadar küçük olurlarsa olsunlar yaratılışları gereği kendileri lehine verilen karara rıza göstermeyi öğrenirler.

İnsanlar ancak karşısındakinin kötü niyetinden kaynaklanan baskıcı bir tutum karşısında isyan ederek ıstırap çekerler.

Çocuklar 'bitti, kalmadı' dediğiniz zaman, doğru söylediğinize inanıyorlarsa asla isyan etmezler. Bu da istikrarlı davranarak onlar üzerinde güven oluşturmanızla ilgili tabii ki. Çocuğunuza verdiğiniz sözleri tutar, bir gün evet dediğinize diğer gün hayır demezseniz onunla daha kolay ve etkili bir iletişim kurabilirsiniz. Çocuklar birşey istediklerinde ya yerine getirirsiniz ya da kabul etmezsiniz; bu ikisinin ortası yoktur; yani çocuğa şüpheli ve kaçamak cevaplar verip onun zihnini karıştırmamalısınız.

Çocukları eğitirken faydalı hareketlere tam bir özgürlük, zararlılara ise kesin bir yasaklama koymalı ve bu dengeyi daima korumalısınız.

Çocuğun eğitiminde yapılacak en kötü şey, onların arzularıyla sizin arzularınız arasında bocalama yaşamak ve sizin mi yoksa onun mu isteğinin yerine getirileceğini tartışmaktır. Eğer tam olarak emin olamadığınız durumlar varsa, 'Düşünmem gerekiyor' diyerek zaman kazanın; ama hiçbir zaman 'ne istediğinden emin olmayan' bir insan izlenimi uyandırmayın çocuğunuz üzerinde. Ve önce onun isteğini kabul edip de sonra "Hayır, bu senin için iyi değil." gibi bir cümle kullanmak zorunda kalmayın. Bana kalırsa, tartışmalar sonucunda bazen sizin bazen de çocuğunuzun talebini yerine getirmektense, hiç tartışmadan çocuğun isteğini yerine getirmek daha iyidir.

Ne gariptir ki, çocuk terbiyesinde en eski çağlardan bu yana daima, rekabet, kıskançlık, arzu, heves, gurur, açgözlülük, korku; kısacası çocuğun ruhunu bozguna uğratacak tehlikeli yöntemler kullanılmıştır. Yemeğini yemek istemediğinde komşunun çocuğunun gelip hepsini bitireceğini söylemek, ödevlerini yapmadığında, ağabeyinin ondan daha çalışkan olduğunu söylemek, sözünüzü dinlemediğinde polisin gelip onu götüreceğini, ya da hemşirenin iğne yapacağını söylemek...

Bu yönteme başvurmayan kaç anne var aranızda?...

Zamanından önce bilgi verilmemeli

Çocuklara zamanından önce verilen her bilgi hem ona bıkkınlık verir hem de istenilenin aksi bir etki oluşturur. Anne-baba ve öğretmenler çocuğa mevsiminden önce iyiliğin ne olduğunu öğretmeye çabalarken çocuğu kötü yaparlar; ama hatalarının farkına varmak şöyle dursun, yetiştirdikleri zavallıyı; "İşte adam budur!" diyerek takdim ederler. Evet, sizin yetiştirdiğiniz adam budur!

Sınırları iyi belirlenmiş özgürlük, şimdiye kadar çocuk terbiyesinde başvurulması gerektiği halde hep ihmal edilen bir yöntemdir ki özgürlüğün sağlıklı çocuklar yetişmesinde ne denli önemli olduğu artık biliniyor. İmkan ya da imkansızlıklar içinde tatbik edilen kurallarla çocuklarını istedikleri yöne yönlendirmesini bilmeyenler terbiye işine hiç karışmamalıdır. Kaldı ki, sizin hangi şartlarda onu eğitmeye çalıştığınızı çocuk idrak edemez, etmesi de gerekmez. Siz imkanlarınızın elverdiği ölçüde onu eğitmeye gayret etmeli ve çocuğunuzun kötülüklere bulaşmasına meydan vermemelisiniz.

Çocuğunuz söylediklerinizi değil, yaptıklarınızı örnek olur. Ona uzun nutuklar çekerek ders vermeye kalkışmayın, öğrenmesini istediğiniz güzel davranışları sizde görmesini sağlayın. Ve söylediklerinizle yaptıklarınızın çelişmemesine özen gösterin.

Çocuğunuzun eğitiminde ceza yöntemini rafa kaldırın. Çünkü o kabahatin ne olduğunu bilmez, ona asla af dilettirmeyiniz; çünkü o sizi incitmeyi bilmez. Vicdan ve ahlak kavramlarını anlayamayacak yaştaki çocukları ahlaka aykırı davrandı diye cezalandırmak ne derece doğrudur? Çocuğunu sıkı bir disiplin altında yetiştiren anne ve babalar bu satırları okuyunca benimle aynı görüşte olmadıklarını mırıldanacaklar; ancak unutmayın ki, bir çocuk ne kadar baskı altında kalırsa, üzerindeki baskı kalktığında o kadar taşkınlaşır. Annesinin sokağa çıkmasına izin vermediği bir küçük, onun yokluğunda hemen sokağa fırlayacak ve özgür bırakılan diğer çocuklar gibi

evin önünde oynamak yerine uzaklara gitmek isteyecektir. Tıpkı bir yerde bağlı tutulan köpeklerin, serbest bırakıldıklarında sağa sola koşuşturmaya başlaması gibi...

Evde hareketleri sürekli olarak engellenen bir çocukla, daha serbest davranan bir çocuğu aynı odaya kapattığınızda, birincisinin sağı solu devirdiğini; ama ikincisinin sakince yer değiştirdiğini göreceksiniz. Acaba bu neden ileri geliyor? Çocuklardan birisi kısa bir süre de olsa kendisine tanınan özgürlüğü suistimal ederken, diğeri özgürlüğünden emin olduğu için hiç acele etmiyor.

Yeni doğan bir bebeğin tamamen masum olduğunu ve kalbinde en ufak bir leke olmadığını kabul etmeliyiz. Her şeyin kusursuz ve dürüst olduğunu kabul ettiğimiz böylesi bir dönemde insanın tek ihtirası kendini sevmektir ki, bu da doğal karşılanmalıdır. Haysiyet ya da öz saygı olarak nitelendirebileceğimiz benliğin varlığı çocuk için iyi ve faydalıdır ve yetişkinlerle kıyaslandığında onlardaki bu gurur duygusunun kimseye bir zararı olmadığı da anlaşılır.

Ebeveynin çocuğu başkalarıyla kıyaslaması ondaki benliği yani öz saygıyı zedeler. Çocuk muhakeme gücüne kavuşuncaya kadar sırf başkalarına nisbet olsun diye birşey söylememeli ve yapmamalıdır. O sadece yapması gerekeni yaparak, doğasına uygun davranmalıdır; işte o zaman daima iyilik yapacaktır. Bu 'iyilik yapacaktır' cümlesinden, çevresine hiç zarar vermeyecektir, hiç yaralanmayacaktır, bir mobilyayı kırmayacaktır anlamını kastetmiyorum. Çocuk, farkına bile varmadan çok kötülükler yapacaktır; ama dikkat edin, 'farkına bile varmadan' diyorum. Zira kötü bir iş yapan kişiyi, niyeti kötü olmadıkça 'kötü' olarak göremeyiz. Çocuk ise hiçbir kötü niyete sahip değildir. Eğer bir çocuk, herhangi bir hareketi gerçekten kötü bir niyetle yapsaydı, daima kötü olurdu ve onun kötülükleriyle başedilemezdi.

Çocuklarınıza tam bir özgürlük sağlamak istiyorsanız onun kolayca ulaşabileceği yerlerde bulunan değerli eşyalarınızı bir

müddet ortadan kaldırın. Sehpanın üzerindeki kristal vazoyu kıran bir çocuğu azarlamanız ne size birşey kazandırır ne de ona. Üstelik ona kızmaya hiç hakkınız yok; çünkü onun özgürlüğünü kısıtlamış oluyorsunuz bu şekilde. Çocuklar, evin içinde rahat hareket edebilecekleri, gerekirse koşturabilecekleri alanlara sahip olsunlar. Kırda yetiştirmekte olduğum Emil'imin hayat tarzına gelince; odası gayet sade döşenmiş olacaktır. Zaten pek az kalacağı odasını o kadar süslemesi neye yarayacak ki? Hayır aldanıyorum; benim Emil'im odasını kendisi süsleyecek; "Ama nasıl?" diye soruyorsanız şimdi anlarsınız.

Aldığınız bütün tedbirlere rağmen çocuk bir şeyi bozduğu, faydalı eşyalarınızdan birini kırdığında sakın şaşkınlık edip de onu cezalandırmayın. Kırdığı eşyadan dolayı üzgün olduğunuzu bile hissettirmeyin. Eğer çocuğa hiçbir şey söylemez ve mobilya sanki kendi kendine kırılmış gibi davranırsanız bu hareketinizin onun üzerinde olumlu bir etki yaptığını göreceksiniz.

Zaman kaybetmek ne zaman faydalıdır?

Şekilleri ne olursa olsun, tüm terbiyelerin, en önemli, en büyük ve en faydalı yöntemini şimdi açıklıyorum; zaman kazanmak için değil, kaybetmek için. Ey okur, tuhaflığımdan dolayı beni affedin; çünkü ben böyle düşünüyorum ve düşündüklerimi söylemem gerek. Hakkımda ne derseniz deyin, boş işlerin adamı olmaktansa garip işlerin adamı olmayı yeğlerim. İnsan hayatının en önemli çağı, doğuştan on iki yaşına kadar devam eden mesafe arasındadır. Bu dönemde, bütün hata ve kötü huylar filizlenir ki, onları yok etmenin hiçbir çaresi ve vasıtası yoktur. Bir çare bulunduğu zaman bile, bu kötü huylar köklerini o kadar derinlere salmışlardır ki söküp atmak için ne zaman ne de imkan bulunur. Eğer çocuklar, süt yavrusu oldukları çağdan, algılama yaşına birdenbire atlayabilselerdi, anne-baba ve öğretmenlerin işi daha kolay olurdu. Fakat tabii düzen buna izin vermez.

Yavruların organları yavaş yavaş gelişinceye ve kendilerinden beklenen görevi yerine getirinceye kadar onları zorlamayın. Oturabilmesi, iki ayağının üzerine basabilmesi, yürüyebilmesi, konuşabilmesi, kalemi elinde tutabilmesi.. kısacası hayata adapte olabilmesi için zamana ve sabırlı ebeveynlere ihtiyacı vardır çocukların. Bu nedenle, çocukluğun ilk dönemlerinde fazilet ve hakikat dersleri vermek yerine kalbini ve zihnini kötülüklerden salim bulundurmanız onun için daha yararlı olacaktır. Fikirlerimin size tuhaf geleceğini biliyorum; ancak, eğer siz çocuğunuzun zihnini on iki yaşına gelene kadar lüzumsuz bilgilerle doldurmasaydınız onun öğrenmesi gerekenleri daha çabuk kavradığını ve idrak gözlerinin daha kolay açıldığını görecektiniz. Aynı zamanda bu terbiye yöntemiyle insanların en akıllısına sahip olmuş ve 'hiçbir şey yapmamak' üzerine kurulan bu usul sayesinde çocuk terbiyesinde harikalar yaratmış olurdunuz. Alışkanlıkların ve herkesin yaptığının daima aksini takip edin; bu şekilde daha iyisini yapmış olursunuz. Çocukları çocuk olarak değil, hakim ve doktor olarak gören ebeveyn ve öğretmenler, hayallerindeki mevkie ulaşmaları için onları azarlamakta, korkutmakta, baskı altına almakta bir sakınca görmüyorlar. Siz öyle yapmayın. Onlara anlayışlı davranın ve yargılayıcı olmayın. Özellikle de hoşlarına gitmeyen bir şeyi tasvip etmeleri için onları zorlamayın. Sırf sizden çekindikleri için kötü gördüklerine güzel demeleri onları dalkavuk ve ikiyüzlü yapar. Üstelik çocukların daha o yaşlarda sizin zorunuzla, kötü görünenlerin aslında kötü olmadığını anlamaya çalışmaları, muhakeme yapmayı sıkıcı ve bunaltıcı bir şeymiş gibi görmelerine neden olacaktır. Çocuğun vücut, organ ve duygularını kuvvetlendirin; fakat ruhunu elinizden geldiği kadar serbest ve özgür bırakın. Çocuklukta sabırlı olmayı, zaman tanımayı daima fırsat bilin; çünkü hiçbir şey kaybetmeksizin zaman bırakmak suretiyle hedefe yaklaşmak daima çok kazanmak demektir. Çocuğu, çocuklar içinde yetişmeye bırakın. Onlara gerekli bazı bilgileri verirken bile acele etmeyin; bugün verilmesi gerekmiyorsa yarına bırakın.

Bu metodun faydalı olduğuna inanmanız için bir neden daha var; eğer çocuğunuzu sabır ve özenle gözlemlerseniz onun kendine özgü bir zekaya sahip olduğunu anlama imkanı bulursunuz. Bu şekilde çocuğunuzun karakterine uygun olan eğitim yöntemini de teşhis edebilirsiniz. Eğer çocuğunuzun matematik denklemlerini çözmekten hoşlandığını fark ediyorsanız onu edebiyat alanında başarılı olması için zorlamamalısınız.

Ey tedbirli davranan insan! İlk kelimesini söylemeden önce çocuğunu uzun zaman takip et; her şeyden önce karakterinin goncalarını gösterebilmesi için onu tam bir özgürlük içinde bırak; ne konuda olursa olsun, onu daha yakından görebilmek ve daha iyi incelemek için baskı yapmaktan uzak dur. Belki siz, amaçsız olarak verildiğini zannettiğiniz bu özgürlüğün bir şeye yaramadan boşa gittiğini iddia edersiniz!

Hayır insanlar, hayır! Aksine çocuğunuz, bu özgürlüğü daha iyi kullanmış olacaktır. Çünkü siz çocuğunuza hayatının en değerli çağında bir dakikasını bile boşa harcamamayı öğretmiş olacaksınız. Meseleye bir de şöyle yaklaşalım; siz çocuğunuzu eğitirken nasıl hareket edeceğinizi bilmeden hareket ederseniz bütün işleriniz gelişigüzel ve tesadüfi olacaktır. Yanlış yolda olduğunuzu anladığınızda başladığınız yere tekrar dönmek zorunda kalacaksınız ve doğal olarak çok uzağına düştüğünüz hedefinize ulaşırken yılgınlığa kapılacaksınız. Oysa daha sakin ve sabırlı hareket etseydiniz hedefinize doğru emin adımlarla yürüyor olacaktınız. Daha ilerideki bir yaşta kat be kat kazanacağınız bir zamanı, ilk yaşta feda edin. Akıllı bir doktor, hastasını görür görmez ilaç için reçete vermez; her şeyden önce hastayı muayene eder, nedenleri araştırır ve bazı şeylerden emin olduktan sonra tedaviye başlar. Aceleci doktor ise hastayı öldürür.

Şimdi bana şöyle diyebilirsiniz; "Pekâlâ öyle olsun; fakat hassas olmayan ve kendi kendine hareket eden bir yaratık gibi yetiştirmek istediğimiz bu çocuğu nereye koyalım? Hiç odasından çıkarmayalım mi? Tenha bir adada mı yaşatalım? Bu çocu-

ğu bütün inançlardan da mı uzaklaştıracağız? Çevresindeki insanların kötü söz ve davranışlarını görmesini nasıl engelleyeceğiz? Kendi yaşındaki çocukları bile görmeyecek mi? Annebabasını, komşularını, dadısını, bakicisini, öğretmenini de mi görmeyecek bu çocuk?

Bu itirazınız çok yerinde ve esaslı bir itiraz. Fakat, ben size terbiyenin kolay bir iş olduğunu söylemedim ki! Ey insanlar! Her iyi ve kolay olan işi kendi doğal halinden uzaklaştırıp güçleştirdiyseniz kabahat benim midir?

İtiraf ederim ki, bu terbiye güçlüklerle doludur, hatta katlanılması imkansız güçlükleri vardır. Fakat bu zorluklara karşı durmak, tamamen değilse de bir dereceye kadar çare bulmak daima mümkündür.

Ulaşmak için gayret gösterilmesi gereken hedefi burada göstermek isterim; ama 'bu amaca mutlaka ulaşılır' iddiasında değilim. Yalnız, demek istiyorum ki, hedefe en fazla yaklaşabilen daha fazla başarılı olmuş olacaktır.

Fenelon'un 'Genç Kızların Terbiyesi' adlı kitabından birkaç cümleyi kendi eserime nakletmeyi faydalı buldum: "Fikirlerimiz kağıt üzerinde hızla ilerler; ama uygulamaya gelince herkes aynı hızı yakalayamaz. Fakat hedef, olgun insan olma yolunda yürümektir ve o noktaya ulaşacağımızdan hiç emin olamasak da yürümekten vazgeçmemeliyiz."

Bir insanı 'adam' etmeyi ele almadan önce, bu işi üzerine almış olanın 'adam' olması şarttır. Bu kişi aynı zamanda gayesine hizmet eden, iyi alışkanlıkları ve huyları olan ve bildiklerini hayata geçiren bir insan olmalı. Bu özellikleri bir öğretmende arayabilirsiniz; ancak ilk önce anne ve baba olarak sizin kendinizi yetiştirmiş olmanız gerekir.

Herkes tarafından hürmete layık olmaya çabalayın. Başkaları, hoşunuza gitmeye yeltenmeden önce sizi sevmeli. Özellikle çocuklara kendinizi sevdirmezseniz onları eğitmeniz mümkün olmaz. Sevgi ve nitelikten başka yöntemlerle kuracağınız iletişim yeterli ve etkili olmaz.

Çocuklarla nasıl ilgileneceksiniz?

Çocuklar tarafından sevilmek için kesenin ağzını açarak avuç dolusu para saçmanız gerekmez. Kaldı ki, yetişkinlere de parası vasıtasıyla kendisini sevdirmiş hiçbir kimseyi görmedim. Çoğu zenginin yanında onu seviyormuş gibi görünen sahte dostlar dolaşır. Çocuklara karşı eli sıkı olmayın, karşılayabileceğiniz bir ihtiyacı varsa pintilik yapmayın. Ancak onların sadece maddi gereksinimlerini karşılayarak annelik ya da babalık görevinizi yerine getirmiş sayılmazsınız. Keseniz kadar kalbinizi de açmalısınız çocuğunuza, keseniz dolu değilse hiç sorun yapmayın onu sevdiğinizi hissettirmeniz bile yeterli olacaktır. Çocuğunuza yoğun bir sevgi, ilgi ve özenle yaklaşmazsanız o kendisini daima eksik hissedecektir ve şefkat parayla temin edilecek birşey değildir. Samimi bir ilgi ve takdir edici söz ve davranışlar, çocuklar için hediyelerden daha kıymetlidir; ama çocuğunuz parayla satın alınabilecek şeylere daha değer veriyor gibi görünüyorsa bu da yine sizin hatanızdır. Dışarıdan eve her dönüşünüzde ona hediyeler getiriyorsanız, çocuğunuzun yüzünüzden önce elinize bakması doğaldır. Bir gün hiçbir şey almayın ona ve içeri girdiğinizde yanağına bir öpücük kondurarak sıkıca sarılın; bunun daha değerli bir hediye olduğunu ona hissettirin. Sonraki zamanlarda da hediyenin sıradanlaşmaması için bazı özel durumları değerlendirmeye çalışın.

İnsanlar! Aranızda, birbiriyle hiç anlaşamayan kavgacılar var! Vuruşanlar da eksik değil; toplum içinde yaşayanlar için bu bir leke değil mi? Aranıza ayrılık ve kavga girmiş ve bunlar sizi yıpratıp duruyor. Tam bir sükun ve huzur içinde yaşamanıza engel olan bu hastalıklı ve doğal olmayan duyguları hayatınızdan atın ki, çocuklarınıza güzel örnek olasınız. Onları iyi bir geleceğe hazırlamak istiyorsanız anlayışlı ve özverili olun.

Mutlu olacağınız biriyle yapacağınız evlilik, kötü ahlâka karşı tek koruyucudur. Bu yüzden iyi evlilikleri teşvik edin, zalimleri engelleyin, hakkı yenenleri ve zayıfları koruyun. Baba-

lar! Çocuklarınıza karşı daima adaletli ve dürüst olun. Gücünüzü onların lehine olacak şekilde cömertçe kullanın, bahtsızların koruyucusu olduğunuzu açık bir şekilde ilan edin. İnsanlar! Tekrar ediyorum; herkese karşı adaletli, insaniyetli ve hayırsever olun. Düşkünlere yalnızca yardım etmekle kalmayın, onlar için şefkatli ve teselli edici olun; çünkü şefkat ve teselli, ıstırapları paradan daha fazla teskin eder. Başkalarını sevin ki, sizi de sevsinler. Onlara yardım edin ki, size de yardım etsinler. Babalar! Çocuklarınızla hemhal ve kardeş olun; o zaman onlarda size tam bir evlat olurlar.

Çocuklarınızı kötü ahlaklı kişilerden ve zarar göreceği ortamlardan uzak tutun. Ben, Emil'imi aldatıcı, cazip bir cila ile örtülen şehrin kokmuş ve bozuk maneviyatı içinde eğitmeyeceğim. Onu köylerde, kırlarda yetiştirmek istememin nedenlerinden birisi de, şehirlerin bozuk manevi havasıdır. Köylüler arasında kabalıklar, kusur ve kötülükler yok değil; ancak bunlar aldatıcı ve çekici olmaktan uzaklar. Bir öğretmenin çocukları köyde eğitmesi çok daha kolaydır; çünkü orada lüzumsuz, kafa karıştırıcı eşyalar pek azdır. Sadelik ve doğallık, öğretmenin konusuna ve çocuklara daha hakim olmasını sağlar. Üstelik, şehirde elde edemeyeceği bir nüfuza ve şöhrete sahip olan öğretmen, köyde sadece çocuklara değil, yetişkinlere de faydalı olacağı için herkesten saygı ve hürmet görür.

Şımarıklık

Kendi hatalarınızı başkalarına aşılamaktan sakının. Sizin hareketleriniz çocuklar üzerinde yabancı insanlarınkinden daha etkilidir. Size duydukları güven, sevgi, hayranlık sizin sözlerinizi ve hareketlerinizi benimsemelerini kolaylaştırır. Onlarla konuşurken çok titiz olun. Uzun nutuklar çekerken, ahlakçı ve ukala bir tarzla konuşurken faydalı olduğunu zannettiğiniz bir fikirle beraber, hiçbir şeye yaramayan bir sürü bilgi daha vermiş olursunuz. Dakikalar süren konuşmaların içinde özensizce kullandığınız bir kelimenin çocuğunuz tarafından yanlış

anlaşılmayacağını garanti edebilir misiniz? Karışık açıklamalarınızdan kendilerine göre anlamlar çıkararak kendi yaşlarına uygun bir sistem içinde fırsat buldukça size karşı gelmeyeceklerini temin edebilir misiniz?

Çocuklar, başıyla sonu arasında epeyce bir mesafe olan uzun konuşmalardan bunalırlar ve bir zaman sonra konuştuklarınızın onlar üzerinde etkili olmadığını farkedersiniz. Halbuki, tane tane konuşulan kısa ve anlaşılır cümleleri çok daha çabuk kavrarlar. Üstelik anne ya da babasının ölçüyü aşacak derecedeki konuşmalarıyla yetişen bir çocuğun da tıpkı onlar gibi ukalalaştığını, gördüğü, duyduğu her şey üzerine fikir yürüttüğünü, yorum yaptığını görürsünüz. Anne-baba kendi eseri olan bu çocuğun gevezeliklerini dinlerken hayretler içinde kalır. Saçmalayan, her şeyi karıştıran, altüst eden, usandıran konuşmaları ve şaşırtan itirazlarıyla ya anne-babasını susturur ya da anne-babası tarafından susmak zorunda bırakılır.

Konuşmayı o kadar seven bir erkek ya da kadının çaresizlik içinde susması çocukta ne gibi düşünceler doğurabilir? Eğer çocuk kendisini zafer kazanmış olarak görürse, o dakikadan itibaren sizin söylediklerinizi dikkate değer bulmayacak, öğrenmek istemeyecek ve daima size muhalefet etmeyi tercih edecektir.

Gayretli eğitimciler! Daima sade, tedbirli ve itibarlı olun. Başkalarının hareketlerini yasaklamak için acele etmeyin. Ben daima şunu tekrarlayacağım; ders çok faydalı bile olsa, çocuğun onu anlamaya hazır olmadığını ve yanlış çıkarımlarda bulunabileceğini düşünüyorsanız o dersi sonraya erteleyin.

İnsanların yaşaması için yaratılan yeryüzünde, masumlara iyiyi öğreteceğim diye yola çıkıp da kötüyü öğretenlerden olmayın. Çocukların arkadaşlarından, büyük anne ve babalarından, akraba çocuklarından, eğitim gördükleri kurumlardan, gelenek ve göreneklerden etkilenmelerini engelleyemezsiniz; ama dışarıdan öğrendikleri her şeyin kendilerine uygun bir tarzda zihinlerine yerleşmesi için özen gösterebilirsiniz.

Öfke

Çocuklar şiddetli sesler ve hareketler karşısında kayıtsız kalmazlar. Diyelim ki çocuğunuzla birlikte sokakta yürürken öfkeden delirmiş bir adama rastladınız. Kıpkırmızı yüzü, dışarı fırlamış gözleri, hiddetten sıkılmış yumruklarıyla ürkütücü görünen bu adam avazı çıktığı kadar bağırıyor ve tepiniyor. Çocuğunuz dikkatli bir şekilde adama bakıyor ve gördüklerine bir anlam vermeye çalışıyor. Bu durumda sakın siz, uzun uzun açıklamalar yapmaya kalkışmayın ve sanki hiçbir şey görmemişsiniz gibi davranın. Sizin bu lakaytlığınız çocuğunuzun dikkatini çekecek ve ortada korkulacak bir şey olmadığını anlayarak rahatlayacak. Sonra size neler olduğunu soracak. Siz işte o zaman gayet rahat ve samimi bir ses tonuyla "Bu zavallı adam hastadır, sıtma nöbetleri içinde kıvranıyor." deyin. Gerekirse hastalık hakkında da birkaç kelime bilgi verin. Çocuğunuz insanlar için marazi bir hal olan öfke nöbetlerini bir hastalık olarak göreceği için o duruma karşı nefret besleyecek ve uzak durmaya çalışacaktır. Öfkeyle bağırıp çağırmanın kötülüğü üzerine vaaz etseydiniz inanın bu kadar etkili olamazdınız. Öfke nöbetlerini bir hastalık olarak kabul etmek, ileride çocuk terbiyesi için size çok faydalı bir yöntem olacak. Zira asi bir çocuğu eğitirken bu yöntemi kullanarak onu doğmakta olan kötü huylarından korkutur ve nefret ettirirsiniz. Eğitimin ana ilkelerinden olan soğukkanlı ve ölçülü davranmayı bir an için olsun bırakmak zorunda kalırsanız, sakın bu kusurunuzu çocuktan gizlemeye yeltenmeyin; yalnız şefkatli bir sesle uyarın ve ona; "Yavrum bana sıkıntı verdin." deyin.

Zihni basit düşüncelerle beslenmekte olan çocuğun yaptığı hataları sözlerinizle ya da hareketlerinizle yüzüne vurmayın. Alaylı bir kahkahanız, aşağılayan birkaç sözünüz o zamana kadarki tüm emeğinizin harcanmasına neden olur ve çocuğunuzun kalbinde belki telafisi mümkün olmayan yaralar açar. Şurasını derhal tekrarlayayım ki; çocuğa hakim olabilmek için önce kendinize hakim olabilmeniz gerekir.

Küçük Emil'i hatalı davranışlar içinde gördüğümde daha fazla zarar görmemesi için onu o tehlikeli ortamdan uzaklaştırıyorum. "Oğlum senin durumunu iyi görmüyorum ve bu beni üzüyor." diyerek onu bulunduğu ortamdan dışarı çıkarıyorum. Benim soğukkanlı yaklaşımım sadece Emil üzerinde değil, onu kötülüğe itenler ve seyirci olanlar üzerinde de etkili oluyor. Emil'ime yardım ederken hiç gülmemeye ve azarlar şekilde konuşmamaya dikkat ediyorum ve az önceki halinden ötürü yaşadığı karışık izlenimleri unutturmak için onu başka şeylerle eğlendiriyorum.

Benim amacım ince ayrıntılara girmek değildir, eğitimin genel kurallarını açıklayarak gerekli durumlarda uygulanacak pratik yöntemleri anlatmaktır. Toplum içinde insanlar arasındaki ilişkilerle insan davranışlarının ahlaki boyutu hakkında hiçbir fikir vermeden çocuğu, on iki yaşına kadar götürmek mümkün değildir. Bunun için, bu bilgileri, mümkün olduğu kadar geç vermeye çalışmalı ve ileride lazım olacağı için değil, hemen o gün kendisi için faydalı olacak şekilde sınırlandırmalıdır. Çocuk ancak bu suretle, kendisinin her şeyin hakimi olmadığını anlar ve başkalarına gelişigüzel kötülükler yapmaz.

Çocuklar arasında öyle sakin ve mülayim karakterliler vardır ki, onları eğitirken çok zorlanmaz, her şeyi doğal sürece bırakabilirsiniz. Ancak çok çabuk gelişen, çok meraklı olan ve yerlerinde duramayan çocukları eğitirken daha dikkatli ve uyanık olmanız gerekir.

İnsanların ilk görevleri yine kendilerine karşıdır. İlk hislerimiz benliğimizle ilgilidir ve hayati faaliyetimiz kendimizi korumak ve iyiliğimizi düşünmek üzerine odaklanmıştır. Bu nedenle bizdeki ilk adalet hissinin vazifemizden değil haklarımızdan doğduğunu söyleyebiliriz.

Bugün verilmekte olan genel terbiyenin en esaslı hatalarından birisi, çocuklara daima görevlerinden bahsetmek ve haklarının ne olduğunu açıklamamaktır. Halbuki bu şekilde hareket etmek işe tersinden başlamak demektir; zira onların

görevlerinden önce haklarını öğrenmeleri doğallığa daha uygundur.

Eğer ben, yukarıda zikrettiğim karakterdeki çocuklardan birisini yetiştirmeyi üzerime alsaydım, önce kendi kendime şöyle bir fikir yürütürdüm: Çocuğun ilgisi insanlar üzerine değil eşyalar üzerine yoğunlaşır. Eğer insanlar üzerine yoğunlaşsaydı, kendisinden daha yaşlı ve kuvvetli olanlara hürmet etmeyi daha kolay öğrenirdi. Çocukların hem yetişkinlere hem de kendileriyle aynı yaşta olanlara aynı şekilde davranmasına hayret etmeyin. Eğer çocuk, annesi olsun, bakıcısı olsun herhangi bir büyüğüne vurmayı alışkanlık haline getirdiyse bunda sizin de kabahatiniz var demektir. Çocuk ısırdığı ya da vurduğu zaman ona yaptığının kötü olduğunu söylemez de sanki şirin ve komik bir hareketmiş gibi gülerek karşılarsanız, çocuğunuz darbelerine devam edecektir. Üstelik bu şekilde dikkat çektiğini ve ilgi gördüğünü fark ederse, şiddete eğilimli bir yetişkin olarak topluma karışması işten bile değildir.

Çocuğa verilecek ilk fikirlerden birisi de tutumluluktur ve bu fikri anlayabilmesi için önce bir eşyaya sahip olması gerekir. Çocuğa oyuncaklarından, mobilyalardan bahsetmek ona tutumluluğu öğretmez. Çünkü çocuk her ne kadar bu eşyaya sahipse de, nasıl ve niçin sahip olduğunu anlamaktan uzaktır. Kendisine bağışlandığı için o eşyaya sahip olduğunu söylerseniz tutumlu olma düşüncesi hakkında yine birşey öğretmiş olmazsınız. En güzeli, bu konularda onlara uzun açıklamalar yapmaktan vazgeçmektir. Çünkü çocuklar kendilerine ait olduğuna inandıkları nesneleri korumakta son derece becerikli dirler.

Çocuklar sözleşmenin ne olduğunu bilmezler. Bu nedenledir ki, bağışladıkları herhangi bir şeyi geri almak isterler; iade edilmediği takdirde de ağlayarak ısrar ederler. Onlar böyle davranmaktan ancak hediye etmenin ve bağışlamanın ne olduğunu öğrenince vazgeçerler ki artık önceki gibi gelişigüzel bir şey bağışlamazlar ve mallarını başkalarına verirken ihtiyatlı davranırlar.

Değerli okuyucularım! Bu örnekte ve buna benzeyen binlercesinde, çocukların anlamadıkları kelimeleri dimağlarına doldurmanın onlara faydalı olmadığını, bilakis zarar verdiğini anlatmaya çalıştım. Lütfen üzerinde düşününüz.

Emil'i niçin köyde yetiştirmek istiyorum?

Çocuklara 'sahip olma' fikrini hakkıyla verebilmek için, sahip olmanın başlangıcına kadar gitmek gerekir; zira ilk tutumlu olma fikri bu başlangıçtan doğacaktır. Kırlarda yaşayan çocuk, tarla işleri hakkında bazı bilgiler elde edebilir. Bu bilgiler için göz ve vakitten başka bir şeye ihtiyaç yoktur, çocukta ise her ikisi de vardır.

İcat ve taklit yapmak çocukların en sevdiği ve başarılı oldukları faaliyetler arasındadır. Bir çocuğun kendi hesabına bahçıvanlık yapması için, iki defa bir bahçenin işlendiğini, bir tarlaya tohum ekildiğini, sebzelerin büyüyüp yetiştiklerini görmesi yeter de artar bile. Ben, çocuğumun tarla işlerindeki hevesine engel olmayacağım gibi onun şevkini artırıp, keyfine ortak olarak onunla birlikte çalışacağım. Bu çalışmadan ben onun kadar zevk almayabilirim; ama hiç önemi yok. Çocuğum yeter ki, kendi neşesine ortak olduğumu, onunla birlikte eğlendiğimi düşünerek mutlu olsun. Ben onun çırağı olayım, zararı yok; o güçleninceye kadar onun hesabına toprağı ben sürmekte devam ederim. Çocuk toprağa bir bakla dikmek suretiyle sahip olur; muhakkak ki, bu tasarruf tarzı, İspanya kralı adına Kuzey Amerika'yı zapteden Nunyes Balbao'nun deniz sahillerine sancağını dikerek elde ettiği tasarruftan daha kutsal ve daha fazla hürmete layıktır!

Çocuk her gün baklaları sulamaya gelir; büyümekte olduklarını taşkın bir sevinç içinde görür. Ben de çocuğun sevincini;"Bunlar senindir." diyerek artırır ve 'senindir, sana aittir' cümlesinin ne demek olduğunu açıklayarak derim ki; "Bunlar senindir; çünkü sen, bu uğurda zaman ve emek harcadın. Zahmet ettin, kısacası kendini verdin. Bu sebepten dolayı bu top-

rakta kendi varlığından bir şeyler var ki sen istediğin zaman kime karşı olursa olsun bu yerde hak iddia edebilirsin."

Bir gün çocuk, elinde bir süzgeç olduğu halde telaşla yanıma geldi. -Ne heyecanlı bir manzara!- Acı içinde feryat ederek; "Bütün baklalar sökülmüş, toprak altüst edilmiş, hatta yeri bile belli değil. Ah! Zahmetime, didinmeme, gayretime yazık oldu. Baklalarımı kim zorla aldı acaba?" dedi. Çocuk ilk defa haksızlığa uğradığını hissediyordu; ama onunla birlikte 'bir şeye sahip olma' fikrini de öğrenmiş oluyordu.

Emil'in bahçıvanla konuşması

Çocuğun bu üzüntü ve hiddetiyle ilgilenilir, aranır, taranır, sorulur, nihayet anlaşılır ki, bütün bunları bahçıvan yapmış, bulunur ve getirilir. Fakat, bahçıvan neden şikayet ettiğimizi öğrenince bizden daha şiddetli bir şekilde şikayete başlar; "Ne! Benim işimi böyle alt üst eden sizsiniz ha! Ben tarlama Malta kavunları dikmiştim, tohumları da kıymetli bir hazine gibi zor bulmuştum. Yetiştikleri zaman bu kavunlardan size hediye etmeyi umuyordum; fakat gel gör ki, miskin baklalarınızı dikerken kavunlarımı berbat ettiniz. Benim zararımı telafi edemeyeceğiniz gibi kendinizi de lezzetli kavunlar yemekten mahrum ettiniz."

Jean Jacques - Zavallı Robert, bizi affedin. Bu uğurda çalıştınız çabaladınız. İşinizi berbat ettiğimiz için suçlu olduğumuzu kabul ediyoruz; fakat biz size Malta kavunu tohumu getireceğiz ve bundan böyle bir toprağı bizden önce süren olup olmadığını iyice öğrenmeden ellemeyeceğiz.

Robert - Ne kadar hoş! Beyler! Şimdi siz keyfinize bakabilirsiniz; çünkü şu sıralar hiç işlenmemiş toprak yok. Ben babamın ıslah ettiği tarlada çalışıyorum, herkes de kendi hesabına benim gibi çalışmaktadır ve şu gördüğünüz arazilerin hepsinin bir sahibi vardır.

Emil - Bay Robert, kaybolan kavunların tohumları her zaman bulunabilir.

Robert - Beni affediniz genç kardeşim; çünkü sizin gibi küçük şaşkınların bize musallat olmasına alışkın değiliz. Burada hiç kimse, komşusunun bahçesine dokunmaz. Herkes diğerinin işine hürmet eder ve kendi işini emniyet altında tutar.

Emil - Öyle; ama benim bahçem yok ki!

Robert - Yoksa ben ne yapayım! Fakat kendi bahçemi asla kazdırmam bunu böyle bilesin.

Jean Jacques - İyi kalpli Robert, bir anlaşma yapamaz mıyız? Bahçenin bir köşesini yarı yarıya paylaşmak şartıyla bana ve küçük arkadaşıma veremez misiniz?

Robert - Kayıtsız, şartsız izin veriyorum. Fakat, eğer benim kavunlarıma dokunursanız ben de sizin baklalarınızı deşerim, bunu unutmayın.

Çocuklara bilgi vermek için yapılan bu diyalog, bir şeye sahip olma fikri hakkında açık, anlaşılır ve basit konuşmalar içeriyor. Fakat, yine de onlarda bu fikrin iyice yerleşmesi için zamana ihtiyaç vardır. Çünkü ahlaki fikirleri hayata geçirirken yavaş ve dikkatli hareket etmek ve her adımda fikirlerin pekişmesini sağlamak gerekir.

Genç öğretmenler! Çok rica ederim, bu örneğimi daima düşünün ve hatırlayın ki, dersleriniz nutuktan çok güzel işlerle bezenmiş olmalıdır. Zira çocuklar hem kendi söylediklerini hem de kendilerine söyleneni çarçabuk unuturlar. Fakat yapılanları unutmazlar. Dediğim gibi buna benzer dersler verilmelidir. Yalnız bu dersleri, çocuğun tabiatının yumuşak ya da sertliğine göre hızlandırmalı veya yavaşlatmalıdır. Bu gibi uygulamalı derslerin faydası ortada; bununla beraber ben, güç işlerde mühim noktaları yanlışlıkla atlamış olmamak için bir örnek daha vermek istiyorum: Sizin kötü huylu çocuğunuz her dokunduğunu bozuyor, berbat ediyorsa bundan dolayı ona hiç kızmayın. Zarar verebileceği şeylerden onu uzaklaştırın. Kendi oyuncaklarını kırarsa yenisi almakta acele etmeyin. Bırakın, mahrumiyetin acısını hissetsin.

Size verdiği rahatsızlık ve zararlardan dolayı hiç şikayet etmeyin; yalnız öyle tedbirler alın ki, bu zararlardan dolayı önce kendisi üzüntü duysun. Sonunda hiçbir şey demeksizin zarar verdiği eşyayı tamir ettirin. Diyelim ki çocuğunuz odalardan birinin camını kırdı ve siz tamir ettirdiniz. Şayet çocuğunuz aynı camı tekrar kırarsa o zaman yöntem değiştirin; öfkelenmeden, soğuk bir sesle; "Bu pencereler benimdir, benim gayretimle oraya konulmuşlardır. Onları korumak isterim." deyin ve çocuğu penceresiz bir yere hapsedin. Bu yeni muamelenize karşı çocuk bağırıp çağırmayla başlayacaktır; ama siz aldırmayın ve kimse onu dinlemesin. Derhal yorulacak ve durumunu değiştirerek yalvaracaktır.

Bu arada ona bir hizmetçi görünsün ve çocuk kendisini kurtarmasını rica ettiğinde hizmetçi sadece şöyle desin ve savuşsun: "Benim de koruyacağım camlar var."

Sonunda, çocuk orada biraz kaldıktan ve yatıştıktan sonra neden ceza aldığı üzerinde düşünmeye başlar. Kendi hatasını kabullenir ve bundan suçluluk duymaya başlar. O zaman çocuğa, bir daha cam kırmamak şartıyla anlaşma yapılabileceğinizi söylersiniz. Çocuk o odadan çabucak çıkmak için bir daha kesinlikle cam kırmayacağını söyler. Siz de onu sevgiyle kucaklar ve kendi odasına götürürsünüz ve daha önce hiçbir şey olmamış gibi orada söz vermesini istersiniz. Çocuğun kabahati ve aldığı ceza üzerinde artık yorum yapmamalısınız.

Çocuk böyle bir olay hakkında nasıl düşünceler geliştirir biliyor musunuz? Eğer zaten bozulmuş bir çocuk değilse, bu pratik tedbirimden sonra bir çocuğun kasten cam kırdığını, hatta kırmayı düşündüğünü görürsem, fikirlerimde büsbütün yanıldığıma inanacağım! Çocuk terbiyesinde siz daima bu yöntemi takip edin.

Verdiği sözde durmanın erdemli bir davranış olduğu çocukların zihinlerinde iyice yerleşmemiş olsa bile, içeriden gelen bir vicdan hissi yavaş yavaş doğmaya başlayarak çocuklara bu görevi vicdani bir zorunluluk olarak yükleyecektir. Çünkü sözünde durmak insanın doğuştan getirdiği bir vasıftır. Bu his,

insan kalbine insanların elleriyle değil, mutlak adil olan Allah'ın kudretiyle yerleştirilmiştir.

Sözünde durmak ve bunun getirdiği zorunluluklar önemsenmediği zaman toplum hayatında her şeyin bir hiç, bir hayal olduğunu görürsünüz.

Vaat ettiğini yerine getiren bir adamın sözleri her zaman daha inandırıcı ve etkilidir. Ama birkaç kere söz verip de mazereti ne olursa olsun o sözde durmayanlar ne kadar da zavallı ve küçük görünürler. Üstelik sözünde durmayan birinin yaptığı tüm işler ve söylediği tüm sözler hileli ve yalan gibidir.

Adalet ve doğurduğu iki his

İnsanda iyilik yapma arzusu kadar onu kötü olmaya iten bir yan da vardır. Taahhüt ve görevlerle birlikte yalan ve aldatmalar doğar. Yapılmaması gereken bir iş açıkça yapılmaya başlandığında, yapılması gerekenler de gizlenmeye başlar. Bir menfaat, bir şey vaat ettirince daha büyük bir menfaat bu sözü inkar ettirebilir. Bu alışkanlık haline geldiğinde artık namussuzca her vaade tecavüz edilir. Sözünde durmamak doğal bir davranış şekli olmadığı için inkarlar ve yalanların ardına gizlenmeye başlanır. Tabii biz, kötülüklerin önüne geçemediğimiz için cezalandırmaya girişiriz ve hataların insanları nasıl sefalete düşürdüğüne şahit oluruz.

Size defalarca anlatmaya çalıştım ki, çocuklara cezaları 'ceza' olarak uygulamayın. Bu cezalar yaptıkları kötü hareketin doğal bir sonucuymuş gibi o hareketin hemen ardından gelmeli. Böylece yaşadıkları bu sevimsiz durumla neden karşılaştıklarını anında idrak edebilirler. Çocuğun, istenmeyen bir hareketi yaptıktan ya da sözü söyledikten iki gün sonra cezalandırılması ne kadar da abes olur. Zavallıcık neye uğradığını bile anlamadan başına gelene katlanmak zorunda kalır; ama hareketiyle ceza arasında ilişki kuramadığı için hiçbir şey öğrenmiş olmaz. Onu kötü davranışının sonucuyla başbaşa bırakırsanız, yalan söylemesini ve inkar etmesini de önlemiş olursunuz.

Çocuklar için yalan söylemenin ne demek olduğunu da burada açıklayalım:

İki tür yalan vardır; biri geçmişe ait bir olay, diğeri de geleceğe ait bir kazanım için yalan söylemektir. Birincisinde, kişi, yapılmış bir işi yapılmadı diye inkar eder veya yapılmamış bir işi yapıldı diye savunur. İkincisinde de yerine getiremeyeceğini bildiği halde vaatlerde bulunur. Bu iki tür yalan bazen bir olay içinde birleşebilir. Şöyle ki:

Kötü bir iş yapmış adam, 'Ben namuslu bir adamım.' diye kendini savunursa hem iş, hem de hak bakımından gerçeği inkar etmiş olur. Ben, bu iki tür yalan arasındaki farkların daha iyi görünebilmesi için onları sınıflandırmak istedim. Başkalarının yardımına ihtiyaç duyan birinin kendisine yardım edenleri aldatması düşünülemez bile. Bilakis, zarar görmemek için daima doğru olmak hissiyle hareket eder. O halde olayları inkar ederek yalan söylemek çocuklar için tabii bir hal değildir. Fakat itaat etmeye zorlayan emirler ve baskı altına alan kurallar, çocukların yalan söylemesine neden olur. Boyun eğmek çocuk için bir yük halini aldığında, bu yükü gizlice hafifletmeye çalışır. Azarlanmaktan ve ceza almaktan kurtulmak için de hileye ve yalana başvurur. Doğallığı ve özgürlüğü esas alan bir eğitim sisteminde çocuğunuz niçin yalan söylemek zorunda kalsın? Sizden saklayacak nesi var? Siz onu hiç azarlamıyor, hiç cezalandırmıyor, ondan kayıtsız şartsız boyun eğmesini de istemiyorsanız; o halde size, sanki bir arkadaşına söylüyormuş gibi bütün yaptıklarını samimi bir üslupla neden anlatmasın?

Özgürce yetiştirilen çocuk , yapacağı itiraflardan dolayı zarar görmeyeceğini bildiği için yaptıklarını açık açık söylemekten çekinmeyecektir Ancak, çocukların verdikleri sözde durmamaları doğal karşılanabilir. Çünkü çocuklar gelecek üzerine düşünmek ve plan yapmaktan acizdirler. Onların tüm ihtiyaçlarını siz karşılıyorsunuz; o halde vaatlerini ciddiye almamanız gerekir.

Çocuk ancak söz verdiği zaman yalan söylemiş olur; zira o, ancak şimdiki hal içindeki güçlüklerden kendisini kurtarmayı

düşünebilir ve bulunduğu zamanla ilgisi olmayan vaatler onun için değersizdir. Çünkü çocukta zaman kavramı bile yeterince açık değildir. Dünle bugün ve yarın arasındaki farkı anlaması zaman alacaktır.

Sert babalarla öğretmenler çocuklardan verdikleri sözde durmalarını isteyerek onları gereksiz yere zora sokmuş olurlar. Çocuk bir konuda ne yaptığını bilmediği için, yalan söylemiş sayılmaz. Fakat sözünde durmadığı zaman durum aynı değildir. Her ne kadar ondan bu vaadi yerine getirmesi beklenmiyor olsa da, o bir söz verdiğini pekâlâ hatırlayabilir ve doğal olarak yalan söylemiş olur. Ancak, sözünde durmamanın ne denli kötü bir şey olduğunu bilemediği için yalancı olarak görülemez. Buradan şöyle bir sonuca varabiliriz; çocuğun sözünde durmaması, bunun önemini kavrayamadığı ve geleceği göremediği gerekçesiyle normal karşılanıyorsa, ebeveyni ya da öğretmeni tarafından bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya dair söz vermeye zorlanması da anormal sayılmalıdır. Sözün özü, çocukların yalanları anne-baba ve öğretmenlerinin eseridir. Zira, çocuklara baskı yapmak onlara yalan söylemeyi öğretmekten başka bir şey değildir. Çocukları, çarçabuk sıkıdüzene koymak, idare etmek ve eğitmek isteyen ebeveyn, her şeyin bu kadar kolay halledilmeyeceğini anlıyor; ama sırf "Çocuk dersini öğrensin de varsın yalan söylesin; cahil ve dürüst olacağına bir şeyler bilsin de yalancı olsun; ne önemi var." diye düşünüyorlar.

Bana gelince ben ancak uygulanabilir dersler veriyorum. Bilgi hamalı olacağına iyi olmasını tercih ediyorum. Ve ben öğrencimden daima gerçeği istemeyi, onu sunileştirmek korkusuyla uygun bulmuyorum. Aynı zamanda sadık kalmayacağı, yerine getirmeyeceği hiçbir vaatte bulunmasını da istemiyorum. Ben yokken nedenini bilmediğim bir kötülük yaparsa, ben Emil'imi suçlamayacağım; hatta ona "Bunu sen mi yaptın?" diye bile sormayacağım.

Zira, benim hesap sorarcasına kızgın bir ses tonuyla ona böyle bir soru yöneltmem, eğer Emil'im bu kötülüğü yapmışsa

onu inkar etmek zorunda bırakacak. Ve eğer ben, Emil' in haşin karakteri yüzünden kendisiyle bir sözleşme yapmak zorunda kalsam bile, bu teklifin benim tarafımdan değil, onun tarafından yapılmasını uygun bir şekilde temin edeceğim. Öyle ki, benimle yaptığı sözleşmeye uymak onun çıkarlarını korusun ve sözünde durmadığı zaman karşılaştığı olumsuzluklarda benim onu cezalandırdığımı aklına bile getirmesin. Sözleşmeyi ihlal ettiği için doğal olarak sıkıntı yaşadığını düşünsün. Böylece sözden dönmenin cezasının benim değil, tabii kanunların verdiğine inanacak. Hem de ben, bu gibi gaddar yollara başvurmaktan çok uzak kalacağım; o zaman eminim ki Emil, yalan söylemenin ne demek olduğunu çok geç öğrenecek ve onu öğrendiğinde de yalanın neye yaradığını anlayamayarak hayrete düşecektir.

Emil'in iyiliğini ve mutluluğunu dış etkenlerden etkilenmeyecek şekilde temin eder ve başkalarının yargılamalarından, isteklerinden ne derece uzak tutarsam, yalan söylemesinin önüne o derece geçmiş olurum.

Çocuğa özellikle suçlu olduğu zaman, "Bunu sen mi yaptın?" gibi bir soru yöneltirseniz tedbirsizce ve düşüncesizce davranmış olursunuz. Çünkü çocuğun böyle bir soruya "Evet, ben yaptım." diyebilmesinin önünde birtakım engeller vardır. Çocuk şöyle bir akıl yürütebilir: "Babam bunu benim yaptığımı biliyor; ama bana tuzak kurmaya çalışıyor. İnkar edersem ben de onu şaşırtmış ve tuzağına düşmemiş olurum." Bir de şöyle düşünebilir: "Babam bunu benim yaptığımı bilmiyor. Öyleyse suçumu meydana çıkartmayayım." İşte siz, tedbirsiz sorunuz yüzünden çocuğu bu şekilde düşünmeye iter ve onun yalana doğru bir atım atmasını bilmeden teşvik etmiş olursunuz.

Çocuklara öğretirken acele edilmediği zaman, onlardan istekte bulunmakta da acele edilmez ve her talebin vaktinde yapılmasına imkan ve zemin hazırlanmış olur. Fakat şaşkın bir anne-baba ya da öğretmen ne şekilde davranacaklarını bilmedikleri için, çocuğu sürekli onun veya bunun için söz vermek

zorunda bırakacaklar, üstelik böyle yaparken de çocuğun o sözlerin altından kalkıp kalkamayacağını hiç düşünmeyecekler. Çocuk usanacak, vaatler altında bunalacak, onları ihmal edecek, hor görecek ve en sonunda vaatlerin saçma formüller olduğuna inanarak, onları yerine getirmenin gereksiz olduğunu düşünecektir. O halde çocukların sözlerinde durmalarını istiyorsanız, onları sık sık söz vermek zorunda bırakmayın.

Yalan hakkında yaptığım ayrıntılı açıklamalarda ortaya çıkan prensipleri başka durumlar için de uygulayabilirsiniz. Özellikle yapamayacaklarını bile bile çocuklara ağır görevler yüklenmesi, o iş ne kadar kutsal ve erdemli olursa olsun, çocukta nefret hissi doğuracak ve onu yalana alıştıracaktır. Görüyorsunuz ya, çocuklara erdem aşılayayım derken ne kadar kötülük varsa aşılıyor ve sevdiriyoruz.

Çocuklara kötülükleri veren de onları yasaklayan da biziz. Çocuğu dinden mi soğutmak istiyorsunuz; onu bıkıp usanıncaya kadar kiliseye götürün, dua etmesi için zorlayın. Çocuk yetişkin olduğunda kilisenin avlusuna bile girmeyecektir.

Çocuklarda merhamet hissi uyandırmak için onları başkalarına yardım etmeye, oyuncaklarını ya da sevdikleri eşyaları dağıtmalarına zorlamak da ondaki merhamet hissini öldürmek için birebirdir. Saygıdeğer insanlar! Sadaka verecek olan çocuğunuz değil, sizsiniz. Çocuk oyuncağını, oynaması için bile arkadaşına vermek istemez ve paylaşma fikrine alışması zaman alır. Sevdiği nesneleri kendi parçasıymış gibi kabul eden küçük bir çocuktan oyuncak almak onun bir parçasını koparıp almak gibidir. O halde sadaka vermeyi, verdiğinin kıymetini, karşısındakinin ihtiyacını bilen, hisseden yetişkin insanlara bırakalım. Bunların hiçbirisini anlamayan çocuk, elindekini verirken şefkat ve cömertlik hislerinden çok, utangaçlık duyar. Dikkat ederseniz, görürsünüz ki, çocuklar ancak kıymetini bilmedikleri eşyaları başkasına verirler. Henüz parayla ne yapacağını bilemeyen bir küçük, elindeki şekeri vermektense cebindeki madeni parayı vermeyi tercih eder.

Kendisine yaramayan eşyayı önüne gelene dağıtan bol keseden vericileri, hele bir kere oyuncaklarını, şekerlemelerini, yemeğini, kısacası, kendisine kıymetli olan eşyasını da vermeye alıştırınız da görelim! Ve o zaman, onu gerçekten cömert yapıp yapmadığınızı anlayalım! Anne-babalar çocuklarını çarçabuk vermeye alıştırmak için bir çareye daha başvuruyorlar, o da; bir başkasına verdiği şeyin aynısını vakit kaybetmeden çocuğa vermek. Bu şekilde verdiği her şeyin kendisine tekrar iade edildiğini gören çocuk, vermekte bir sakınca görmüyor. Çocuk, ya işine yaramayan bir şeyi verir ya da iade edileceğinden emin olduklarını ki bana kalırsa bu ikisi de cömertlik sayılmaz.

Doktor Locke diyor ki; *"Çocuklar o hale getirilmelidir ki, ne kadar cömertlik yaparlarsa karşılığını o kadar alacaklarından emin olsunlar."* Halbuki bu şekilde davranmak, çocukları görünüşte cömert, gerçekte cimri yapar. Locke, şöyle devam ediyor; "Çocuklar karşılığını almak suretiyle cömert olma alışkanlığı kazanırlar." Fakat çocuklar, verdiklerinin karşılığını almadıkları zaman ne olacak, cömertlik alışkanlığına yol mu görünecek? Karşılıklı verişler çocukları bir zaman sonra sadece kendi çıkarlarını düşünmeye iter; öyle ki bir yumurta karşılığında bir tavuk almak isterler. Çocukları, verdiklerini geri almadıkları takdirde vermekten derhal vazgeçirmeye teşvik eden bu yöntemi takip etmekten vazgeçin. Önemli olan el alışkanlığı değil, ruh alışkanlığıdır. Çocuklara çok küçük yaşlarda öğretilen tüm faziletler 'el alışkanlığı'na benzer. Anlamayacakları, hissedemeyecekleri ağır derslerle zavallılara sıkıntı veriliyor ve bunlar alimine verilmiş terbiye dersleri olarak görülüyor. Ama ne terbiye!

Öğretmenler, sinsiliği ve gösterişçiliği bir yana bırakınız; erdemli ve iyi olunuz. Bütün örnekleriniz, çocukların kalplerine girecek zamanı bekler vaziyette zihinlerine kazınsın. Ben Emilim'den şefkat eserleri bekleyeceğime, onun görebileceği şekilde bu işleri ben yaparım. Böylece davranışlarım, uzun nutuklardan daha etkili bir şekilde yerleşir zihnine. Bence yetişkin

insanların yapabileceği görevlere, çocukların göreviymiş gibi bakmak mahzurludur. Ben fakirlere yardım ederken çocuk bana ne yaptığımı soracaktır. Ona derim ki; "Dostum, zenginler, çalışamadıkları için fakir kalan insanlara yardım etmeyi vaat etmişlerdir." Çocuk bana derhal soracaktır: "Sen de onlara yardım etmeye söz verdin mi?" Cevabım şu olacak: "Kesinlikle, elimde bulunan tüm malların bir kısmını onlara vermem gerektiğini düşünüyorum." Çocuk bu cümleyi duyduktan ve anlamını kavradıktan sonra beni taklit ederek arkadaşlarına ya da tanıdığı fakir çocuklara bir şeyler vermeyi arzulayabilir hatta bunu benden gizleyerek yapmak isteyebilir. Ben böyle bir şeye kızmam; çünkü o bana ait olan bir eşyayı gizlice bir başkasına veriyor bile olsa, bunu iyilik adına yapıyordur ve çocuklar büyüklerini taklit ederek öğrenirler. Üstelik bu yöntem, benim 'Haydi elindekinin birazını arkadaşına ver.' sözümden sonra onun böbürlenerek dediğimi yapmasından daha iyidir.

Çocuklara verilmek istenilen iyi alışkanlıklar, iyiliği kalplerinde hissedemedikleri bir çağda değil, iyilik yapma isteğinin bilinçli bir şekilde doğmasından sonra verilmelidir. İnsan taklitçidir; hatta hayvanlar bile. Çocuklar iyi şeyleri de kötü şeyleri de önce taklit eder sonra özümserler. O halde öyle doğru ve dürüst yaşamalısınız ki çocuğunuzun taklitleri de doğruluk ve dürüstlük üzerine olsun.

Çocukluğa uygun olan ve her yaş için önemli olan yegâne ahlak terbiyesi, kimseye kötülük yapmamak esasına dayanır. İyilik yapmak için yola çıkarken bile hiç kimseye zarar vermeyeceğinizden emin olmalısınız. Karısını sevindirmek için hırsızlık yapan adam da kendince iyilik yapıyordur; ama başka birisine sıkıntı çektirerek. Kendi türüne hiç kötülükte bulunmayan bir insan ne büyük iyilik yapmış olur! Bunun için de ne denli sağlam bir karaktere sahip olmak gerekir! Teoride herkes iyi olmak ister; ancak uygulamaya gelindiğinde kötülük yapmamayı başarmanın ne kadar zahmetli bir iş olduğu anlaşılır.

Başkasına zararlı olmama prensibi toplum içinde yaşamanın kurallarına uymayı gerektirir. Zira, toplum içinde birinin menfaati, diğerinin zararına olabilir. Hep dikkatli olma zorunluluğu, kendi çıkarınızı düşünürken başkasına zarar verme, özgür yaşayayım derken başkalarının özgürlüğünü kısıtlama endişesi, 'İnsanlarla ilişki halinde olmanın mi yoksa bir kenara çekilip münzevi hayati yaşamanın mi daha iyi olduğu' şeklinde süregelen tartışmaların canlı kalmasını sağlamıştır. Meşhur bir yazar; "Ancak hain olan yalnızdır." diyor. Ben de diyorum ki; "Ancak yalnız olan iyidir." Bu düşünce onun ki kadar veciz olmasa bile, daha gerçekçi ve daha mantıklı görünüyor. Başkalarına zararlı olmak mekanizması sadece cemiyet içinde işliyorken, yalnız bir insan kime kötülük yapabilir ki!

Deha, çocukta budalalık şeklindedir

Kimi yetişkinler, çocukluktan hiç çıkmamış gibidirler, oyun oynamaları gereken çağda oynamadıkları için olsa gerek geç kalmış bir çocukluğu ileri yaşlarda da sürdürmeye devam ederler. Bu tür insanları kolay tanır ve teşhis edersiniz. Ancak bir de hiç çocuk olmamış, vaktinden evvel olgunlaşmış çocuklar vardır ki, onları tanımak epey güçtür. Çünkü anneler kendi çocuklarının olağanüstü olduğuna o kadar inanmışlardır ki ve 'süper' çocuklar yetiştirmeye kendilerini o kadar adamışlardır ki, çocuklarının hareketlerinin ve sözlerinin yaşıtlarından daha olgun olmasını sevinçle karşılarlar. Oysa çocuk bir çocuk gibi davranmalı ve öyle yaşamalıdır. Yaşlarına göre büyük laflar eden çocukların arada birkaç hikmetli söz söylemesine hayret etmemeli. Sürekli gelecek hakkında konuşan münecimler için 4. Henry şöyle demiş: *"Öylesine yalan söylerler ki, nihayet hakikati de söylemiş bulunurlar.* O kadar budalaca sözler arasında birkaç da iyi söz bulunmasından ne çıkar? Çocukların zihnine en parlak fikirler, dillerine güzel kelimeler düşebilir; ellerinin altında en pahalı elmaslar bulunabileceği gibi... Bunlardan hiçbiri de onlara ait değildir. Bir çocuğun söy-

ledikleriyle bizim onlardan anladıklarımız aynı değildir; aynı fikre bağlanmazlar. Çocuk gerçekten bilinçli bir şekilde ortaya bir fikir atsa bile bu fikrin onun zihninde ne arkası vardır ne geleceği; ne sabittir ne de bütün düşündükleri arasında birbirini destekleyen bir bağlantı vardır. Çocuğunuzu biraz izleyin; onu kimi zaman çok parlak kimi zaman da sıradan göreceksiniz. Bazen ileri gider, bazen kımıldamaz bile. Bir an için "Bu çocuk bir deha." dersiniz, kısa bir zaman sonra budala hükmü verirsiniz. Bir an gökleri yaran bir kartal yavrusudur, hemen ardından kendi seviyesine iner. Bütün bu görünüşlere rağmen onu kendi yaşına göre idare ediniz ve çok çalıştırmak arzusu yüzünden gücünü tüketmekten sakınınız.

Çocuğunuzun körpe zihni, hararetlenerek kaynamaya başladığı zaman ilk önce onu köpürmesi için serbest bırakın; fakat körüklemeyin; çünkü taşar. İlk fikirler buhar haline geldikten sonra onları destekleyin ancak fikirlerini hayata geçirecekleri zamana değin aşırıya kaçmadan dengeli bir hayat sürmelerini sağlayın.

Budala çocuklardan sıradan adamlar doğar. Bu görüşün gerçek olduğunu kabul etmeden önce budala çocuk kime derler onu açıklayalım: Bence çocuklukta hakiki aptallığın belirtilerini keşfetmek oldukça güç. Çocuğunuz çok şaşkın ve beceriksiz gibi görünebilir; ama genellikle aldatıcı şaşkınlıklar, yüksek ruhların müjdecisidirler. Dahilikle sıradanlığın belirtilerinin çocukluk döneminde birbirine benzer şekilde görünmesi tuhaftır. Fakat böyle olması zorunludur ve başka türlü olmasına imkan yoktur. Zira insanın hiçbir gerçek fikre sahip olmadığı çocukluk çağında deha sahibi olanla olmayan arasındaki fark, birisinin ancak batıl fikirler kabul etmesi, diğerinin de bu yanlış fikirlerden başkasını bulamadığı için hiçbir şeyi kabul etmemesidir.

Dahilerle budalaları birbirinden ayıran bir fark vardır; deha sahibi olup da ahmak gibi görünen birisi kendisini sıradanlıktan kurtaracak bir atılımı tesadüfen bile olsa gerçekleştirecektir; ancak budalalar, müthiş fırsatlar alenen önlerinden

geçip gidiyorken bile hayatları boyunca hep aynı sıradan hayatı sürdürürler.

Genç Caton, çocukluğunda, ev içinde bir budala gibi görünürdü. Kendisi için verilen hüküm iki kelimeden ibaretti; sessiz ve inatçı... Amcasının ahmak sandığı bu çocuğu gerçek anlamda tanıması Sylla'nın bekleme odasında mümkün olmuştu. Eğer bu odaya girmek fırsatını bulamamış olsaydı, zavallı aklı erinceye kadar bir budala olarak görülecekti. Eğer zalim ve korkunç Sezar hayatta kalmasaydı, onun uğursuz dehasını ve bütün projelerini uzaktan keşfeden Caton'a hakikati gören bir adam gözüyle bakılacaktı.

İnsanlar! Biliniz ki, çocuklar hakkında ne kadar acele hüküm verirseniz o kadar aldanırsınız; böyle hüküm verenler çocuklardan daha fazla çocukturlar. Oldukça ilerlemiş bir yaşta bulunan ve beni ailesinin mutluluk tablosu içine alan bir adam tanıdım ki, arkadaşları arasında basit birisi olarak görünüyordu. (Rahip Kondiyak) Oysa bu büyük kafa, sükût içinde olgunlaşıyordu ve onu dinledikçe bir filozofla konuştuğumu anlamam uzun sürmedi. Bu büyük ruhun haleflerinin, kendisine yüksek bir hürmet makamı vereceklerinden ve onu zamanın en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edeceklerinden hiç şüphem olmadı.

Çocuğa saygı duyun ve onun hakkında iyi ya da kötü yönde fikir yürütmekte acele etmeyin. Kararınızı vermeden önce karakterini, yeteneklerini kısacası bütün özelliklerini tam olarak tanımaya çalışın ve elde ettiğiniz bilgiler ışığında çocuğunuza uygun bir terbiye yöntemi uygulayın. Çocuğun doğal gelişimini sabırla beklemek yerine acele edip de gelişimi sekteye uğratmayın. Belki siz, "Vakit, nakittir. Zaman kaybetmek istemiyoruz, yapacağımızı hemen yapmalıyız." diyeceksiniz. İyi; ama zaman kaybetmemek için çarçabuk yapayım derken işleri daha berbat ettiğinizi ve kötü yapmaktansa hiç yapmamanın daha iyi olduğunu görmüyor musunuz? Şurasını iyi bilin ki, kötü eğitilmiş bir çocuk, hiç terbiye görmemiş bir çocuğa göre iyilikten daha uzak bulunur.

Çocukların ilk senelerini hiçbir şey yapmadan özgürce geçirmeleri sizi telaşlandırıyor öyle mi! Hey zavallılar hey! Çocukların atlayıp zıpladıklarını, oynadıklarını, bütün gün koştuklarını görmek sizce hiçbir şey yapmadıkları ve mutlu olmadıkları anlamına geliyor öyle mi! Şaşarım aklınıza! Çocuklar ilk yaşlarında yaptıkları hareketler ve gösterdikleri faaliyetlerin yoğunluğuna hayatlarının hiçbir döneminde ulaşamayacaklar. Eflatun'un pek ağır bir eser olarak kabul edilen *Cumhuriyet* isimli kitabında bile çocuklar, şenlikler ve eğlenceler içinde terbiye ediliyor. Şarkılar, oyunlar ve eğlencelerle onları neşelendirmeyi başardıktan sonra artık her şeyin yapılmış olduğundan bahsediliyor. Seneque, eski Roma tarihinden bahsederken gençliğin daima ayakta ve hareketli olduğundan ve onlara asla oturarak eğitim verilmediğinden söz ediyordu.

Çocuklarınız gün boyu oyun oynuyor diye hiç korkmayın; çünkü oyun onları hayata hazırlar. Üstelik onlar suskun göründükleri zamanlarda bile öğrenmekten geri durmazlar. Çocuk koşar, oynar, yorulur, sonra dinlenmeye çekilir. Siz bu sükunet devrini, faaliyetsizlik olarak görüp de, henüz gelişimini tamamlamış çocuktaki akıl melekesini uyandırmak için uğraşmayın. Bütün ömründen istifade etmek istediği ve bir saniyesini bile kaybetmeye tahammül edemediği için hiç uyumayan bir adam hakkında ne düşünürsünüz? Hiç şüphesiz diyeceksiniz ki, "Bu bir akılsızdır. Zaman kazanmıyor, kaybediyor. Uykudan kazanmak için ölüme koşuyor."

Çocukluk hayatı da işte böyledir; çocukluk muhakeme melekesinin uykusudur. Çocukların çok kolay öğrenmeleri sizi yanıltmasın. Parlak zihinleriyle kendilerine gösterilen her şeyi bir ayna gibi yansıtırlar; ama orada hiçbir şey kalmaz. Çocuk kelimeleri zapt eder fakat fikirleri yansıtır. Çocuğu dinleyenler ne dediğini anlarlar, yalnız o sizin ne dediğinizi tam olarak anlamaz. Çocuklar, şekilleri, sesleri ve renkleri hafızalarında barındırırlar ve onlar yardımıyla düşünürler; ancak fikirler arasındaki ilişkileri nadiren muhafaza ederler.

Çocuklar gerçek anlamda geometri öğrenemez

Çocukların bazı geometri esaslarını öğrendiklerini ileri sürerek iddialarımı çürütmeye çalışıyorlar; halbuki bu görüş tamamen benim lehimedir. Zira iddiamın aksini ispat için ileri sürülen deliller, benim davamda ne kadar haklı olduğumu ispat ediyor. Çocukların muhakeme güçleri olmadığını söylediğim gibi, yetişkinlerin mantığını anlamaya güçlerinin yetmediğini de söyleyeceğim. Çocukları bir geometri problemiyle karşı karşıya bırakın, göreceksiniz ki, onlar ancak şekilleri ve bazı terimleri ezberlemişlerdir. Çocukların belledikleri bu kısımların dışına çıktığınızda artık onlar orada yoktur. Şekli alt üst ediniz, onlar da alt üst olurlar. Bütün bilgileri sezgiden ibarettir, idrake kadar gidememiştir. Hafızaları da diger melekeleri gibi mükemmel değildir; çünkü küçükken öğrendikleri pek çok şeyi büyüdüklerinde tekrar öğretmek gerekiyor.

Fakat ben, çocukların hiçbir düşünme şekline sahip olmadıklarını iddia etmekten de uzağım. Hem çocukların akıl yürütmeye güçlerinin yetmeyeceğini söylüyor hem de gözden kaçan detayları bile düşünebildiklerini ileri sürüyorum. Bu iki zıt fikri ortaya atarak kendi kendimi yalanladığımı zannetmeyin. Çocukların fikir yürütemedikleri durumlar kadar fikir yürüttükleri durumlar da vardır. Bunu açıklayayım; evet, çocuklar pek iyi akıl yürütürler; ama ne gibi şeyleri?

Kendi kendine tanıdıklarını, bulundukları zaman diliminde ilgilerini çeken hissedilir şeyleri... Yani çocuklar, her şeyi değil ancak, kendileri için doğal ve bilinmesi zorunlu olan şeyler hakkında fikir yürütebiliyorlar. Bundan başka, halihazırda hiç alakadar olmadıkları düşüncelerle dikkatlerini çekmeye çalışmak hatalı bir davranıştır. Mesela, gelecekteki menfaatlerinden, mutluluklarından, görecekleri hürmetten bahsetmek, önceden görüp geleceği düşünmenin ne demek olduğunu bilmeyen çocuklar için hiçbir anlam ifade etmez. Bu nedenledir ki, çocuklara zorla, doğal şartlar dışında verilen bilgiler, zihinlerine tamamen yabancı ve tuhaf konular yerleştirir.

Çocuklar coğrafyayı nasıl algılar?

Çocuklara yeryüzünü tarif etmeye çalışırken, kartonlardan başka bir şey öğretmiş olmuyoruz. Şehir, memleket ve nehir isimleri öğretiyoruz; ama onlar, bütün bunların gösterildikleri haritadan, kağıttan başka bir yerlerde var olduğunu düşünemiyorlar. Bir yerde, bir coğrafya kitabındaki yerküre resmine bakan çocuğun şöyle dediğini hatırlıyorum; "Dünya nedir, bu kağıttan bir küredir."

İşte çocukların coğrafyası gerçekten bundan ibaret kalıyor ve ben eminim ki, on yaşındaki bir çocuk, iki sene coğrafya eğitimi gördükten sonra kendisine gösterilen teorik yöntemlerle Paris'ten Saint-Denis'e gidemeyecektir. Aynı zamanda da babasının geniş bahçesindeki sapa yolları kaybolmadan takip edemeyecektir. İşte bir kağıt üzerindeki belirli noktalarda, Pekin, İsfahan ve Meksika'yı gösterebilen genç bilginler bunlardır! Çocukların gözle görülebilecek bilimlerle uğraşmalarının iyi sonuçlar vereceğini söylüyorlar; gözlerden başka vasıtaya gerek olmadan öğrenilecek bilimler olsaydı bu mümkün olabilirdi; fakat ben böyle bir eğitimin varlığından haberdar değilim. Bundan başka, daha gülünç bir hata yapılıyor ve çocuklara tarih dersleri okutuluyor. Olaylar yığınından başka birşey olmadığı zannedilen bu dersler çocuğun seviyesine uygun görülüyor. Olayların neden ve niçin gerçekleştiğini, milletler arasındaki ilişkileri anlamanın ve bütün bunlardan genel bir sonuç çıkarmanın çocuklar için kolay bir şey olduğu mu düşünülüyor? Tarihi sebepler ve bunların sonuçlarını kavramadan olaylara hakim olunabilir diyenler aldanıyorlar. Eğer siz, sadece insanların dışa yansıyan hareketleriyle onların maddi belirtilerini görüyorsanız, tarihten ne öğreniyorsunuz? Tabii ki, hiçbir şey... Her çeşit ilgiden mahrum olan böyle bir araştırma, zevk ve öğretim itibariyle de sıfırdır. Eğer siz tarihi hadiseleri, onları doğuran manevi sebeplerle birlikte ele alırsanız, tarih derslerinin çocukların yaşlarıyla uygun olup olmadığını anlamış olursunuz.

Okurlarım! Daima hatırlayınız ki, sizinle görüşen ne bir bilgin, ne bir filozoftur. O, hiçbir gruba mensup olmayan hakikat dostu, münzevi, sıradan bir adamdır ki, insanlarla birlikte az yaşadığı için, onların kötülük ve kusurlarını görmeye pek vakit bulamaz. Ancak insanlarla kurduğu kısa diyaloglarda dikkatini çekenler üzerine düşünmek için çok vakit bulur. Bütün mantık ve muhakemelerim teorik prensiplerden ziyade, olaylar üzerine kurulmuştur. Ve ben bu düşünceleri, bana ilham eden izlenimleri sizlerle paylaşmanın iyi bir yöntem olduğuna inanıyorum. Bir gün, iyi bir aile yanında vakit geçirmek üzere köye gitmiştim. Aile reisi olan anne, çocuklarının bakım ve eğitimine son derece özen gösteriyordu. Bir sabah her nasılsa, en büyük çocuğun dersinde hazır bulunmuştum. Öğretmeni, çocuğa ilk çağlar hakkında çok iyi bilgi vermiş bulunuyordu. İskender'den bahsedilirken özel doktoru Filip'in onu zehirli bir ilaçla öldürmesi anlatıldı. Sohbet geliştiğinde anladım ki, çocuk olayın özünü kavramaktan çok uzak. Hikaye şöyle: İskender, Parmenion tarafından gönderilen bir mektupla, çok güvendiği doktoru Filip'in zehirli bir ilaçla kendisini öldüreceğini haber alıyor; ama ilacı içmekten vazgeçeceğine, kendisine gönderilen ihbar mektubunu doktoruna gönderiyor ve ilacı içiyor. Çocuk, İskender'in bu tavrının çok cesurca olduğunu söylüyor ve ona hayranlık besliyordu. Fakat bu cesareti hangi noktada görüyordu biliyor musunuz? Acı bir şurubu birdenbire hiç tereddüt etmeksizin ve hiç surat ekşitmeksizin içmekte. Çünkü, on beş gün önce kendisine zorla içirilen ilacın acılığı hâlâ ağzındaydı. İskender'in metaneti, çocuğun genç kalbinde, büyük bir tesir bırakmıştı; o derece ki, yutacağı ilk ilaç için bir İskender olmaya karar vermişti!

Çocuklara, kral, imparator, başkan, savaş, fetih, kanun gibi kelimeleri öğretmek kolaydır; fakat bu kelimelerin ifade ettikleri gerçek anlamları izah etmek o kadar kolay değildir. Bazı okurlarım; "Peki, İskender'in hareketinde çocuğun idrak edemediği gerçek anlam neydi?" diye sorabilirler. Cevabım şu olacak: "İskender'in bu hareketini erdeme inanması, kafasıyla,

gönlüyle erdeme bağlılık duymasıyla açıklamalıyız. Doktorun zehirli ilacını ona güvendiği için değil, bir erdemsizlik örneğiyle karşı karşıya olduğu için, geride kalanlara iyi bir ders vermek için içmişti."

Şayet çocukların zihinleri, yetişkin oluncaya değin, her tür izlenimi kolay kabul edebilsinler diye yumuşak yaratılmışsa bu, oraya kral isimleri, tarih rakamları, harita ve coğrafya tabirleri nakşedilsin diye değildir; zira, oyun ve eğlencelerle geçirilmesi gereken masum çocukluk çağı için sıkıcı, yorucu ve bunaltıcı kelimelerdir bunlar. Çocuk zihni, her izlenimi kabul edebilecek bir elverişliliğe sahipse, bu lütuf, kendisine faydalı olan anlayabileceği fikirlerin ve bir gün onu aydınlatacak düşüncelerin orada erkenden silinmez harflerle yazılması, hayatı devam ettikçe, kendi kendini, varlığına ve özelliklerine uygun bir şekilde yönetebilmesi içindir. Çocukların hafızası bu yüzden hiç işsiz kalmaz; gördükleri, işittikleri her şeyi özellikle de ilgilerini çeken tüm sesleri, renkleri, yüzleri ve olayları ileride hatırlamak ve kullanmak üzere biriktirirler. Öyle ki, muhakeme yapabildikleri çağa geldiklerinde zihinlerinde kapsamlı bir kitap yüklü gibidir. Ama çocuklar dışarıdan aldıkları bu tesirlerin içeriği hakkında düşünmezler, hatta her şeyi hafızalarına kaydettiklerinin farkında bile değildirler.

Çocukların bilinçsizce ilgi duydukları ve zihinlerinde izler bırakan nesnelerden öncelikli olarak tanıması gerekenleri seçmek, göstermek ve öğrenmesine lüzum olmayanları gizlemek, hafızalarının gelişimi için çok önemlidir ki bunu sağlayabilmek kaliteli bir eğitim yöntemi sayesinde başarılabilir. Böyle bir eğitim sistemine vakıf olursak, çocuğu gençlik çağında ve yetişkinlik döneminde kendi kendini yönetebilmesi için ihtiyaç duyduğu bilgilerle donatabiliriz. Hiç şüphesiz bu yöntem, küçük dehalar ortaya çıkarmaz ve bu gaye için çalışan öğretmen ve ebeveynleri şöhrete kavuşturmaz! Fakat herkesin saygısını kazanacak, sağduyulu, hem bedenen hem de zihnen sağlıklı adamlar yetiştirir ve onlar yetişkinlikte iyi yetişmiş bir insan olarak hürmet görmeyi, küçüklükte alkışlanmaya tercih ederler.

Emil, ezberlemeyecek

Benim Emil'im, hiçbir şeyi ezberleyerek öğrenmeyecektir; hatta çok cazip, hoş ve sade olan La Fontaine'in hikayelerini bile bellemeyecektir. Zira nasıl, tarihin kelimeleri, kendisi değilse, hikayelerin kelimeleri de başlı başına hikaye değildir. Belletilen masalların içerdiği kinayelerin(dolaylı söz) çocukları eğlendirirken aldattığını düşünüyorum; çünkü çocuklar bu sözlerin arkasındaki gerçek muhtevayı anlayamıyorlar.

Hikayeler yetişkin insanlar için faydalıdır; fakat çocuklara açıktan açığa hakikati söylemek gerekir. Gerçekleri bir perde arkasına gizlerseniz, bir zaman sonra çocuklar acaba arkasında ne vardır diye kaldırıp bakmaya üşeneceklerdir.

Masallar

Bütün çocuklara La Fontaine'in masalları belletiliyor; fakat onların bu masalların demek istediğini anladıklarını pek sanmıyorum. Diyelim ki anlıyorlar; ama bu daha fenadır. Çünkü hikayedeki ahlaki sonuçlar öyle karışık yollardan ortaya çıkıyor ki, bu dolambaçlı yolu takip ederek sonuca ulaşmayı başaran çocuklar öğrendikleriyle fazilete değil kötülüğe yönlendirilmiş oluyorlar. Hissediyorum; benim yine garip fikirler saçtığımı düşünüyorsunuz. Peki, öyle olsun; fakat gelin, birlikte gerçeği arayalım.

Çocukların belledikleri hikayelerden hiçbir şey anlamadıklarını söyledim, evet, çünkü hikayeler ne kadar sadeleştirilmiş olursa olsun, içerdikleri nükteleri anlatabilmek için kullanılan fikirleri çocuklar anlamakta zorluk çekecektir. Bir oda içindeki süsler için ışığı feda eden adamın hareketi gibi, hikayenin cazibesine kapılıp ana fikri ya da hedefteki hakikati gözden kaçıracaktır.

Çocuklar için anlaşılır ve faydalı hiçbir şey ifade etmeyen sürü sürü hikaye kitapları arasında sadece çocuklar için hazırlanmış olanlarla yetinmek en iyisidir.

Çocuklara okumayı öğretmenin yolu

Çocuklara okumayı öğretecek en uygun yöntemi bulmak için yoğun çaba harcanıyor. Üzerinde kelimelerin yazılı olduğu kartlar basılıyor, çocukların odaları bir matbaa haline getiriliyor. Oysa çocukların okumayı öğrenmeleri için yapılacak ilk şey, onlarda okumayı öğrenme arzusu uyandırmaktır. Çocuk okuma öğrenmeyi büyük bir şevkle öğrenmek istiyorsa herhangi bir yöntemle öğrenecektir zaten. Ben büyük kardeşinin sesli okuduğu kitapları gözleriyle takip ederek okumayı öğrenen bir çocuk gördüm; çünkü çok istekliydi. Çocuğun bir konuya karşı ilgisini uyandırmak onu gayesine taşımakta en etkili yöntemdir. Benim Emil'im, bazen dostlarından yemeğe, gezmeye ya da bir sandal gezisine davet eden kartlar alır. Bu davetiyeler kısa, açık ve iyi yazılmışlardır. Bunları okutmak için birisini arar, bazen bulur bazen ret cevabi alır. Ve en sonunda; bu eğlenceli yazıları mutlaka kendisinin okuması gerektiğine inanır ve uğraşa didine o gizemli kelimelerin sırrını çözer. Ben Emil'imin bunları okuyabilmesini hoş karşılarım; ama dışarıdan müdahalede bulunmam.

Eğitimde pasif bir yöntemden ne kadar çok bahsediyorsam, itirazların da o kadar arttığını hissediyorum. Şöyle dediğinizi duyar gibiyim: "Eğer sizin çocuğunuz sizden bir şey öğrenmezse başkalarından öğrenecektir. Eğer siz ona gerçekleri göstermezseniz, o yalanları ve batıl fikirleri çevresinden öğrenmektir. " Bu tür sorulara kolaylıkla cevap verebilirim; fakat neden daima savunma pozisyonunda kalayım? Ben yöntemimi açıklamaya devam edeceğim. Eğer siz başladığım plan dahilinde hareket ediyor ve yaygın yöntemlere doğrudan doğruya zıt olan kuralları takip ediyorsanız çocuğunuzun zihnini uzaklara götürmeyi değil, onu kendi benliği etrafında dolaştırmayı tercih ediyorsunuz demektir. Çocuklar ve tabii ki yetişkinler düşüncelerini başka semalarda, başka iklimlerde, başka ülkelerde gezdirmeden önce bakışlarını kendilerine yöneltip, kendi içlerinde bir yolculuk yapmalı. İşte o zaman çocuğun id-

rak ve hafızasını işleterek muhakeme bile yapabildiğini göreceksiniz. Doğal olan da budur zaten.

Çocuğunuzun zekasını işletmek ve geliştirmek istiyor musunuz? O halde idare edeceği kuvvetlerini işletmesine imkan tanıyın. Vücudunu çalıştırsın; koşsun, zıplasın, bağırsın, daima hareket içinde bulunsun. Onun akıllı ve sağduyulu olmasını istiyorsanız bünyesinin sağlam ve sağlıklı olmasına dikkat edin. Eğer siz, çocuğunuza sürekli olarak ne yapması gerektiğini söylerseniz onu ahmaklaştırırsınız. Gün boyu "Git, gel, bunu yap, şunu yapma, dikkat et, düşme, oradan yürüme, burada koşma.." emirlerine muhatap olan çocuğun kendisine güvenmesini nasıl beklersiniz. Kafanızla çocuğun kollarını ve bacaklarını siz idare edecekseniz, onun kafası ne işe yarayacak? Eğer siz bilgiçlik taslayan birisi değilseniz, benim çocuğumu yönlendirirken aldığım tedbirlerin, şartlara ve çocuğun hareketlerinin nedenlerine göre değiştiğini hatırlarsınız, yoksa beni okumaktan derhal vazgeçmelisiniz. Çünkü, zahmetinize yazık. Bedensel çalışmaların zihin faaliyetlerini zarara soktuğunu düşünmek ve bu iki faaliyetin birlikte yürümediğine inanmak feci bir hatadır.

Çocuk her şeyi deneyerek öğrenmeli

Çocuklara uygulanan iki terbiye usulü vardır ki, ikisi de hatalıdır. Bazı çocuklar sadece kendilerine söyleneni yaparak, kendiliklerinden bir adım bile atmayarak yetişirler. Kabahat onlarda değildir elbette, onları izin almadan tuvalete bile gidemeyecek kadar bağımlı yetiştiren anne babalardadır. Daima kendilerine söyleneni ya da ebeveynlerinden gördüklerini yaptıkları için muhakeme yetenekleri asla gelişmez; ömürlerini kendileri ve çevrelerinde olup bitenlerle ilgili hiç düşünmeden bir kukla gibi geçirip giderler.

Çocuk, kendisine yemek yemesini, su içmesini, ağlamasını, gülmesini ve ayağını öne uzatmasını söyleyen bir anne-baba-

ya sahipse bütün bunları kendiliğinden yapmak için neden zahmet çeksin ki! Madem ki siz onun hesabına gökyüzüne bakacaksınız; havanın yağmurlu olup olmadığını neden anlamaya çalışsın ki! Çocuk siz onu durdurana kadar yemek yemeye alıştıysa midesinin ihtiyacını değil sizin emirlerinizi dinler. Aynı şekilde, artık doyduğunu söyleyen bir çocuğu yemeye zorlamak da çocuğa; "Sen kendinin farkında değilsin, her zaman benim dediğimi yap." mesajı verir. Peki, çocuğunuz siz onun yanında değilken ve kendi başına bir iş halletmek zorundayken ne yapacak, bunu hiç düşündünüz mü? Böyle bir durumda onu nasıl göreceğinizi size söyleyeyim; şaşkın, sersem, beceriksiz ve kararsız. Halbuki çocuğunuzu her zaman kendi kendine yetebilecek şekilde eğitseydiniz, onun, başkalarına danışan; ama kendi fikirlerine de güvenen, düşünen ve keşfeden bir çocuk olduğunu görüp gururlanacaktınız. Benim Emilim, kendisine uygun olan her şeyi yapabilecek bir özgüvene sahiptir. Sürekli hareket halinde olduğu için de bir çok şeyi gözlemlemeye, gördüklerinden bir sonuç çıkarmaya imkan bulur ve bu suretle erkenden deneyim kazanır.

Diğer çocuklar da anne-babanın ilgisizliği ya da yanlış eğitim taktiği yüzünden tamamen özgür, sınır tanımaz, hiçbir yönlendirmeye maruz kalmadan yaşarlar ve hangi yöne gideceklerini bilemeyen şaşkın birer yetişkin olurlar. Denge her zaman önemlidir. Çocuk ne sık boğaz edilir ne de 'Ne halin varsa gör.' şeklinde ortaya bırakılır.

Kuralsız idare etme sanatı

Genç öğretmen! Sana zor bir sanat öğretiyorum. Ders vermeden idare etmek ve hiçbir şey yapmadan her şeyi yapmak. Bu sanatın size göre olmadığını, yeteneklerinizi göstermenize imkan tanımayacağını düşüneceksiniz belki de. Ama emin olun, başarıya giden tek vasıta budur. En yaygın ve özenli olduğu düşünülen eğitim sistemlerinde, öğretmen emirler yağdırarak çocukları idare ettiğini düşünür; ancak esas idare eden

çocuklardır. Sizin ondan istediklerinizi kendi hoşlarına gidenlerle değiştirmeyi bilirler.

Çocuklar, öğretmenin düşüncesine, öğretmenin çocuğun kalbine nüfuz etmesinden daha çabuk hakim olurlar. Bunun böyle olması da zorunludur. Çünkü çocuk, kendisinden daha üstün olan ve en doğal özgürlüğünü zapteden birisinden zincirlerini kurtarmak içgüdüsüyle hareket eder. Oysa öğretmenin çocuğu her yönüyle tanıması için acele etmesine gerek yoktur; çünkü üstün olan, kendisinden zayıf olandan ne menfaat bekler ne de kötülük. Çocuğu tembelliği ve gururu içinde kendi haline bırakan öğretmenlerin öyle bir yöntem belirlemesi gerekir ki, çocuk kendisini hakim zannetsin; ama gerçek hakim öğretmen olsun. Görünüşte özgür olmak kadar insanı esir yapan hiçbir şey yoktur.

Hiçbir şey bilmeyen, yapmayan, tanımayan zavallı çocuk sizin merhametinize muhtaç değil midir? Onu istediğiniz yere yönlendirme gücüne sahip değil misiniz? Çocuğunuzun, sevinci, üzüntüsü, arzusu sizin elinizde değil mi? Şüphesiz çocuk, ancak istediğini yapmalıdır; fakat yapmasına izin vermediğiniz şeyleri de istememelidir. İşte o zaman çocuk, yaşının gerektirdiği beden faaliyetlerine zihnini kabalaştırmadan girişebilir, vaktini ve enerjisini sizin hakimiyetinizden kurtulmaya harcamak yerine, çevresindeki her şeyden kendi yararına olanları seçip almak için kullanır. Siz de, çocuğun ihtiyaç duyduğu eşyaları arayıp bulmaktaki keşif ve icat yeteneğini ve bulduğu eşyaya nasıl sahip çıktığını göreceksiniz. Onlara, kendi iradelerinin sahibi olduklarını hatırlatırsanız, gerçek ihtiyaçlardan kaynaklanmayan suni heveslerini de tahrik etmiş olmazsınız. Çocuk kendi iradesiyle sadece ihtiyaç duyduğu işleri yapacağından muhakeme yeteneği de yaşına uygun bir şekilde gelişecektir. Çocuk sizi, kendisine itiraz etmeye hazırlanan ve her fırsatta yargılayacakmış gibi duran birisi olarak görmezse, size güven duymaya başlar. Güven duyunca sizden hiçbir şey saklamaz, sizi aldatmaya çalışmaz ve size yalan söylemez. Bundan başka, olduğu gibi göründüğü ve karakterini korkma-

dan ortaya koyduğu için, ona en uygun olan eğitim sistemini hazırlamanıza yardımcı olur.

Disiplinli, düzgün ve özgür bir eğitim tarzıyla yetişen çocuk, meraklı bir kıskançlıkla huylarınızı ve alışkanlıklarınızı takip etmeyecek ve hatalarınızı ortaya çıkarmaktan gizli hazlar duymayacaktır. Kaldı ki, başkalarının kusurlarını büyük bir merakla araştırmak ve bulduğu zaman da keyiflenmek karakter zayıflığına işaret eder. Çocukların en dikkat ettiği şeylerden birisi -dediğim gibi- kendisini idare edenlerin zaafını keşfetmektir. Bu eğilim onu kötülüğe sevk eder; ama şunu gözden kaçırmamak gerekir; bu eğilim çocuğun kötü olmasından kaynaklanmaz. O sadece özgürlüğünü kısıtladığına inandığı kişilerin hakimiyetinden kaçma ihtiyacıyla böyle davranır. Çocuklar boyunlarına geçirilmiş baskı boyunduruğunu sarsmanın, gevşetmenin çarelerini ararlar ve öğretmenlerde ya da annebabalarında buldukları hatalar bu gayelerine uygun vesilelerdir. İnsanların hatalarını araştırmak alışkanlığı, aranan şey bulununca hazza dönüşür.

Ben, Emil'imin üstünde karanlık bir gölge gibi asılı durmayarak, onun kalbinde de oluşabilecek bu tür kötülüklerin kaynağını tıkamış, cereyanı durdurmuş oluyorum. Çünkü, bende hata aramasını gerektirecek bir durum olmadığı için, böyle bir şeyi alışkanlık haline getirmeyecek ve etrafındaki insanların da kusurlarını görmeye çalışmayacaktır. Söylediklerimin uygulanması zor görünüyor; çünkü bunları hiç düşünmüyorsunuz. Fakat, hem öğretmen hem de ebeveyn çocukların gözünde hatası aranacak şahıslar konumunda olmamalı.

Her şeyden önce sizin kendinize inanmanız ve güvenmeniz gerekiyor. Kendinize hangi konularda güven duymanız gerektiğini açıklayayım:

• Öğretmenlik ya da anne-babalık mesleğinde kendinize gereken ışık ve vasıtalarla donanmış olduğunuza inanmalısınız.

• İnsan kalbini, eğilimlerini ve izlediği yolu tanıdığınıza inanmalısınız.

• İnsanı ve insanlığı gözlemleyeceğinize, araştırabileceğinize ve bir sonuca varabileceğinize inanmalısınız.

• Uygun fırsat ve zamanlarda, çocuğunuzu hangi nesnelerin ilgilendirdiğini öğrenip onları göz önünde bulundurabileceğinize inanmak

O halde, gerekli terbiye vasıtalarına sahip olmak ve onları amacına uygun kullanmak işin ehli olmak değil midir? Çocuk heveslerinin sıkıcı ve bunaltıcı görünüşlerinden şikayet ettiğinizi hissediyorum. Ama bence şikayet etmeye hiç hakkınız yok; çünkü çocukların ilgi duyduğu şeyler ne kadar doğallıktan uzaklaşırsa o kadar sıkıcı görünür. Onları doğallıktan uzaklaştıran da sizin itaat ve emre dayalı kötü eğitiminizdir. Çocuklar ancak sizin kendilerine verdiğiniz heveslere sahiptirler. Onun için, hatalarınızdan kaynaklanan sıkıntı ve ıstıraplara katlanmanız gerekir.

Şimdi, bu suni heveslere engel olmanın çaresi nedir? Açıklayayım: Buna, daha iyi bir hareket tarzı ve daha fazla sabırla çare bulabilirsiniz.

Çocuk kendisinin hakim olduğunu sanmalı; fakat bizim irademiz altında olmalı

Keyfine göre, gelişigüzel hareket etmeye, isteklerini önüne gelene yaptırmaya alışmış, suni heveslerle yüklü bir çocuğun terbiyesini, bir kaç hafta için üzerime almıştım.

İlk gün, ne kadar anlayışlı olduğumu denemek için gece yarısı kalkmak istedi. Uykumun en derin anında, yatağından aşağıya atlayarak beni çağırdı. Kalktım ve şamdanı yaktım; o da sadece bunu istiyordu. On beş dakika sonra uykusu geldi ve yaptığı deneyden memnun bir şekilde uykuya daldı. İki gün sonra aynı hareketi tekrarladı ve ben yine ayni sabırla kalkıp şamdanı yaktım. Yattığında ona, vakur bir sesle; "Yavrucuğum bu hareket çok iyi; ama artık tekrarlama." dedim. Bu sözüm onda merak uyandırmış olacak ki, ertesi gün ne yapacağımı

öğrenmek için ayni saatte kalkmakta ve beni çağırmakta geç kalmadı. Kendisine ne istediğini sordum; uyuyamadığını söyledi. "Çok fena." dedim ve derhal sustum. Bu sefer şamdanı yakmamı rica etti. Ne için? diye sordum ve yine sustum. Bu kısa sözlerim, çocuğu telaşlandırdı; ama ben hiç aldırmadım. Sonunda çakmağı aldı ve kendisi çakmak istedi, başaramayacağını anlayınca da bana verdi. Ben ona, çakmakla işim olmadığını söyledim ve yan tarafıma döndüm. Bunun üzerine beni rahatsız etmek için oda içinde koşturmaya ve gürültü yapmaya başladı. Benim yine aldırmadığımı görüne bu sefer öyle bağırmaya başladı ki gerçekten kızdım. Fakat ben, öfkelenirsem her şeyi berbat edeceğimi düşünerek, yerimden kalktım, şamdanı yaktım ve yavrucuğun elinden tutarak onu yandaki odaya götürüp yatağıma döndüm. Odada yalnız kalınca ağlamaya başladı; ama ben bir müddet daha bekledim. Nihayet ağlaması kesildi ve uykuya daldı.

Ertesi gün odasına girince, benim küçük asimi derin bir uykuda buldum. Girdiği mücadeleden sonra böyle bir uykuya ihtiyacı vardı doğal olarak. Ancak iş bununla kalmadı yazık ki. Annesi çocuğunun kendi yatağından başka bir yerde uyuduğunu duyunca, çocuğun başına çok kötü bir hal gelmiş gibi telaşlandı. Annesinden yüz bulan çocuk da kendisine hasta süsü verince hemen bir doktor çağrıldı. Doktor çok şakacı birisiydi ve annenin boş yere endişelendiğini, çocuğun da hasta gibi davrandığını hemen anladı. Sanki çok önemli bir hastalık teşhis etmiş gibi ciddi bir tavır takınıyor ve annenin telaşıyla eğleniyordu. Kadın bu durumun farkında değildi ve bana sert bir üslupla, nazik tabiatlı oğlunun, mensup olduğu ailenin tek mirasçısı olduğundan ve her ne pahasına olursa olsun onu korumak gerektiğinden bahsetti. Anneyle de çocukla konuştuğum gibi konuşmam gerektiğini anladım ve soğuk bir sesle şöyle dedim: "Madam, bir mirasçının nasıl yetiştirilmesi gerektiğine benim aklim ermez. O halde çocuğunuzu kendiniz eğitin."

Fakat, bana ihtiyaçları vardı. Baba devreye girerek herkesi yatıştırdı, anne de çocuğun daha önceki bakıcısına yol verdi.

Çocuk, uykumu bozarak ya da hastalık numarası yaparak bir şey elde edemediğini görünce normal bir uyku düzenine ve sağlığına kavuşmuş oldu. Bu küçük afacan, zavallı mürebbiyesini buna benzer daha nice heveslerine esir etmiştir kimbilir? Çünkü çocuk, her isteğini yerine getirmeye hazır olan annesinin yanında eğitiliyordu. Çocuk gezintiye çıkmak isteğinde vakit gece yarısı bile olsa, hazır olmak, daha doğrusu çocuğun peşine takılmak gerekiyordu. Üstelik çocuk zamanlamayı öyle ayarlıyordu ki, her zaman mürebbiyesinin en meşgul olduğu vakti seçiyordu. Çocuk, benim üzerimde de aynı hakimiyeti kurmak istedi, geceleyin istediğini yaptıramayacağını anlayınca gündüz vakitlerinde benden intikam almaya çalıştı. Söylediklerini iyi kalplilikle ve sükûnetle dinliyor ve eğer faydalı bir şey isterse memnuniyetle yerine getirmeye hazır olduğumu, davranışlarımla belirtmiş oluyordum. Fakat tıpkı suni keyif ve heveslerini olduğu gibi, abartılı ve gereksiz isteklerinin önüne geçmek için başka türlü hareket etmeye başladım. Yeni yöntemimi uygularken her şeyin çok doğal olmasına dikkat ettim ki, şimdiye kadar yaptığı hatalardan dolayı ders verdiğimi aklına getirmesin. Önce, evde hoşuna gideceğinden emin olduğum bir eğlence hazırladım. Enerjisini tükettiğini ve artık usandığını anlayınca da gezintiye çıkmayı teklif ettim. O kadar yorgundu ki kabul etmedi. Ben bir müddet ısrar ettim ve sonunda 'Tamam öyle olsun.' diyerek onun isteğini kabul ettim. Ertesi gün sıra bana geldi. Evde sıkılması ve bana gezintiye çıkmayı teklif etmesi için gereken ortamı hazırladım. Bu arada ben, bir yığın işin arasında çok meşgul görünüyordum. Benim bu meşgul görüntüm onu anında tahrik etti ve işi bırakıp kendisini dışarıya çıkarmam için yanıma geldi. Çok ısrar etti; ama ben kabul etmedim. Çocuk, "Pekâlâ, ben de yalnız çıkarım." deyince, "Sen bilirsin." diyerek işime koyuldum.Çocuk bir yandan giyiniyor, bir yandan da onu izleyip izlemediğimi anlamak için bana bakıyordu. Giyindikten sonra yanıma geldi ve sanki dünyanın bir ucuna gidiyormuş gibi gezi programını anlattı. Ben gayet soğukkanlı bir ifadeyle; "Uğurlar olsun." dedim. Buna

rağmen, kendisinden emin bir halde hizmetçiye; "Beni takip et." dedi. Daha önceden haberdar edilmiş olan hizmetçi, zamanı olmadığını ve kendisinden çok bana itaat etmek zorunda olduğu cevabını verince, çocuk hiç beklemediği bu darbe karşısında dona kaldı.

Kendisini mahlukların en önemlisi zanneden, gök ve yerin kendi çıkarları ve korunmasıyla alakadar olduğunu düşünen böyle bir çocuğun yalnız kalması ne demektir? Dışarıya tek başına çıkamayacağını anlayınca zaafını hisseder; sokağa, tanımadığı insanların arasına gitmekte olduğunu anlar, tek başına kaybolabileceği, düşüp yaralanabileceği endişesini duyar. Bizim çocuk bütün bunları düşünmüş olsa da sırf inat duygusunu yenemediği için merdivenleri inmeye başladı ve yola koyuldu. Kendisinden sorumlu olduğumu biliyor ve anne-babasının bana çıkışacaklarını düşünüyordu muhtemelen. Fakat ben tedbirimi almış, planımı babasına anlatmıştım. Çocuk, birkaç adım ilerledikten sonra, çevreden kendisi hakkında söylenen sözleri işitti.

"Bu küçük efendi nereye gidiyor acaba?" "Ah kaybolacak, bize gelmesini söyleyelim bari." "Aman komşu boş versene, yaramazlığından dolayı babasının başka bir eve gönderdiği çocuk eve alınır mı?" "Bırak, istediği yere gitsin." "Pekala, ne yapalım, Allah korusun."

Biraz daha ilerleyince, birkaç yaramaz çocuğun alaylarına maruz kaldı. Kısacası, uzaklaştıkça karşılaştığı sıkıntı ve engeller çoğaldı. Yalnız, korumasız bir şekilde insanların eğlencesi olmaktan kendini kurtaramayınca, ailenin tek mirasçısı olması, evde her isteğinin yerine getirilmesi başkaları için bir anlam ifade etmiyor. Bu esnada, çocuğu takip etmekle görevlendirdiğim bir arkadaşım, çocuğu korkutmadan yanına yaklaşarak onun tedbirsiz ve düşüncesiz davrandığını öyle hissettirdi ki, yarım saat sonra, başını yerden kaldıramayacak derecede mahcup bir halde yanıma getirildi.

Çocuğun yaptıklarından dolayı suçluluğunu artırmak için

onun eve girdiği anda babası da evde bulundu ve doğal olarak oğluna nereden geldiğini ve neden tek başına olduğunu sordu. Bu gibi durumlarda çocuğun yalan söylemesi biraz zordur; çünkü her şey gizleyemeyeceği kadar açıktır. Sonra baba oğluna şöyle dedi: "Yalnız çıkmak istediğin zaman serbestsin; fakat evimde bir serserinin bulunmasını hiç de arzu etmediğim için, tekrar bu tarzda hareket edersen, artık dönmemeyi aklına koy." Babasından kısa ama net bir şekilde uyarı alan çocuğun hemen orada yerin dibine gömüleceğini sandım. Bana gelince, çocuğu azarlamadan ve alaya almadan; ama biraz ağır ve sert bir yüz ifadesiyle kabul ettim. Dışarıda yaşadığı maceranın bir oyundan ibaret olduğunu düşünmemesi için de o gün gezintiye götürmekten kaçındım. Ertesi gün, yanında ben olduğum için, yalnızken kendisiyle alay edenlerin önünden zafer kazanmış komutan edasıyla yürüdü. Artık beni, 'Yalnız çıkacağım.' diye tehdit etmediğini tahmin etmişsinizdir değil mi?

Bu ve buna benzeyen yöntemler sayesinde, bir şeylerden men etmeden ya da faydasız derslerle rahatsız etmeden, çok kısa bir süre içinde çocuğa istediklerimi yaptırdım. Hatta öyle bir dereceye vardı ki, terbiyesiyle ilgili söylediğim tüm sözleri memnuniyetle dinledi ve sükut ettiğim zaman münasebetsiz bir şey yaptığını anlayarak kendine çeki düzen verdi. Bu şekilde, terbiye derslerini doğrudan doğruya hadise ve gayeler vasıtasıyla almasını -sanki benim emir ve arzularımın dışındaymış gibi- sağlamıştım. Böyle bir eğitim, tabii olana aykırı olmadığı için, yalnız vücudu ve zihni kuvvetlendirmekle kalmaz, ayni zamanda çocuklarda bugün, yarın ve daha ilerdeki yaşlar için gerekli olan muhakeme kabiliyetini de oluşturur. Bundan başka, kuvvetlerimizin iyi kullanılmasını ve hareket edebilmek için gereken tabii vasıtaları da tanıtır.

Annesinin gözleri önünde, daima bir oda içinde yetiştirildiği için ağırlık ve dayanma gücünün ne olduğunu bilmeyen bir çocuğun büyük bir ağacı sökmeye yahut koca bir kayayı kaldırmaya çabalaması sersemlik değil midir? Cenevre'den ilk de-

fa çıktığımda, dört nala koşan bir atı takip etmeye, çok uzağımdaki bir dağa taş atmaya çalışmıştım ki köy çocuklarının eğlencesi olarak tam bir budala vaziyetine düşmüştüm.

Kedi ilk kez gördüğü her şeyi kontrol eder

Kolejlerin avlularında çocukların kendi aralarında yaptıkları konuşmalar, sınıflarda derslerden aldıklarından yüz kat daha fazladır. Bir kedi, ilk defa girdiği bir oda içinde gezer, bakar, hiç durmadan dolaşır. Her şeyi incelemeden ve teşhis etmeden hiçbir şeyden de emin olmaz. Çocuk da ilk adımlarını atıp yürümeye başladığı zaman tıpkı bir kedi gibi hareket eder. Çocukla kediyi genel bir bakışla değerlendirirsek, çocukların doğuştan getirdikleri farklı kuvvetlere sahip olduğunu, kedinin ise çok hassas olan koklama duygusunu kullandığını görürüz. İşte çocukların becerikli, sersem, ağır ya da çevik olmaları onlarda var olan çeşitli kabiliyetlerin geliştirilmesine bağlıdır.

Çocuğun ilk hareketleri, kendisini çeviren her şeye karşı ilgi duymak, gördüğü her şeye uzanmak, yakalamak, dokunmak için çabalamak, nesneleri ağzına götürerek tanımaya çalışmaktır. İlk araştırması da kendini koruyabilmesi için gereken bir nevi fizik dersidir ki çocuğun dünya üzerindeki konumunu anlamasına yardımcı olan bu deneyim anne-baba tarafından değiştirilerek bozuluyor. İlk vakitlerde yumuşak oldukları için eğilip bükülmeye müsait olan uzuvlarımızın ıslahı ve terbiyesi ancak çevremizde yer alan eşyalara temas ederek mümkün olabilir. Sezgilerimizin yanlış ve hatalardan uzak ve saf bulunduğu ilk dönemlerde eşyanın bizimle olan münasebetlerini tanımaya alışmamız gerekir.

İnsan bilgisi dahilinde olan her şeyin duygular aracılığıyla elde edildiğini düşünürsek insanın ilk muhakeme yetisinin de duygusal bir kabiliyet olduğu söylenebilir ki bu da, düşünceyi analiz etme özelliğinin temelini oluşturur. Bizim ilk felsefe ustalarımız, ayaklarımız, ellerimiz ve gözlerimizdir. Bu vasıtalar o kadar özeldir ki, insan elinden çıkan en değerli kitap bile on-

ların yerine geçemez ve onların öğrettiğini öğretemez. Aksi şekilde hareket etmekse analiz metodunu öğrenmemizi engeller. Bir sanat eseri ortaya koyabilmek için her şeyden önce malzemelerini hazırlamak ve onları kullanım amaçlarına uygun bir kıvama getirmek gerekir. Düşünmeyi öğrenebilmek için zihnimizi ve hislerimizi yetiştirmemiz gerekir, onlardan en yüksek faydayı sağlamamız ise, vücudumuzun sağlam ve kuvvetli olmasına bağlıdır. İnsanın gerçek muhakeme yetisinin, vücuttan ayrı bir yerde oluştuğu saçması şöyle dursun, zihin faaliyetlerinin bile kolaylaşması iyi bir beden yapısıyla mümkündür. Çocukluk dönemini uzun bir işsizlik zamanı olarak tanımladığım ve o zamanı nasıl geçirmeleri gerektiğini söylediğim için, yani hiç kimsenin öğrenmeye muhtaç olmadığı gülünç dersleri çocuklara öğrettiğim için beni eleştiriyorsunuz öyle mi?

Hiçbir özene ve zahmete gerek duymaksızın kazanılan bilgiler için, çocukların zamanlarını boş yere ziyan etmeme de şaşırıyorsunuz değil mi? Pekâlâ, siz de bana söyleyiniz; on iki yaşında olduğu halde hayat hakkında tecrübesiz olan ve her şeyi mürebbiyesinden öğrenen kaç çocuk vardır?

Babalar! Aldanıyorsunuz; ben Emil'ime zahmetli bir sanat öğretiyorum; cahil olmak sanatı! Siz çocuğunuzun beynini erkenden bilgiyle dolduruyorsunuz, ben ise bu bilgileri elde edeceği aletleri hamurlamakla meşgul oluyor ve bunları nasıl kullanacağını öğretiyorum. Eski çağlarda yaşayan insanların hayat tarzını inceleyenler, onların beden ve ruhlarındaki kuvveti idman yapmalarına bağlıyorlar; günümüz insanıyla aralarındaki en bariz fark da bu zaten.

Montaigne de bu fikirde olduğunu, defalarca ve farklı şekillerde beden faaliyetlerinden bahsederek belli etmiştir. Montaigne ayrıca çocuk terbiyesinden bahsederken; *"Ruhunu sağlamlaştırmak için, adalelerini kuvvetlendiriniz. Çalışmaya alışırsa acılara da dayanıklı olur; idman yaparsa, hem kemikleri hem kasları güçlenir."* diyor. Görüş olarak birbirlerinden ayrıl-

salar da pek çok doktor çocukların egzersiz yapmaları konusunda fikir birliğine varmışlardır.

Çocukların giyimi

Büyümekte olan bir vücudun organları elbise içinde serbest hareket edebilmeli. Yerinde duramayan kıpır kıpır çocukların hareket ve gelişimlerini önleyecek giysi ve ayakkabılardan uzak durmalı. Kısacası, dar ve sıkı olan hiçbir şey, bağ ve kuşak dahi olmamalı çocuğun üzerinde. Dar ve sıkı giysiler sadece çocuğu bunaltmakla kalmaz, vücuttaki kan dolaşımını da olumsuz etkiler. Anneler çocukları için süslü ve gösterişli görünmeyi değil rahat ve sağlıklı yaşamayı öncelikli olarak ele almalı. Giysiler, ter emen ve hava alan sağlıklı kumaşlardan seçilmeli ve bol olmalarına dikkat edilmeli. Ben, çocukların bedeni ve zihni kusurlarının idman yapmamalarından ve sağlıksız elbiseler giyinmelerinden kaynaklandığına inanıyorum. Üstelik çocuklara yaşlarına uygun olmayan kıyafetler giydirerek vaktinden evvel kadın ya da adam olmalarını istiyoruz. Ağır ve koyu renk kumaşlardan takım elbiseler giyen çocukların gerçek bir çocuk gibi davranmasını nasıl beklersiniz ki! Onlar atlayıp zıplamak yerine, büyüklerinin yanında suratlarında ciddi bir ifadeyle küçük bir kadın ya da küçük bir adam olarak oturmak zorunda kalırlar. Çocuklar için en uygunu, açık ve canlı renklerde kıyafetler giymektir. Fakat çocukların süslü ve gösterişli kumaşlarla lüks fikrine alıştırılmamaları gerekir. Bir çok annenin çocuklarına ödül olarak gösterişli giysiler vaat ettiğini ve birçok mürebbiyenin de çocuğu cezalandırmak için kötü ve adi giysiyle tehdit ettiğini duydum. Çocuklara diyorlar ki; "İyi çalışmaz, elbiselerinizi iyi korumazsanız tıpkı köylü çocukları gibi giyineceksiniz." Çocuklar bu tehditten şöyle bir mesaj alıyor; "İyi elbisesi olmayan insan bir hiçtir. Sizin kıymetiniz de elbiselerinizdedir. "

Okurlarım! Bu derslerin etkisi altında kalan çocukların, süsten başka şeye değer vermediklerini, insanlara sırf görünüşleri iyiyse hürmet ettiklerini görmek sizi neden şaşırtıyor ki!

Aldığı yanlış dersler yüzünden kalp ve zihni bozulmuş bir çocuğu tedavi etmek için, en süslü elbiselerini mümkün olduğunca dar ve sıkı bir hale sokarak, çocuğun gösterişten ziyade rahatlığa önem vermesini sağlayabilirsiniz. Eğer daha sade giyinmiş çocukların oyunlarına katılmak istiyorsa, üzerindeki ağır kıyafetleri çıkarıp sade giysiler giymesi halinde onlarla oynayabileceğini söyleyebilirsiniz. Kısacası, söz ve davranışlarımız süsün gerekli olmadığını anlatmaya yönelik olmalı.

Çocuklarımızı batıl fikirlerimizin esiri yapmadığımız zaman, onların ilk arzusunun huzur ve özgürlükten ibaret olduğunu görürüz. En sade ve en ferah elbise ona en az sıkıntı vereceği için en kıymetli olandır. Çocuğun vücudu kimi zaman egzersizle çalıştırılmalı kimi zaman da istirahat etmeli. Egzersiz, kan dolaşımını, solunumu düzene sokar; kasları, kemikleri kuvvetlendirir. İstirahat ise, yorulan vücudun dinlenmesi ve toparlanması için gereklidir. Bu arada çocuk hareket halindeyken, onu terletmeyecek, bol ve ferah giysiler giymeli, istirahat ediyorken de vücudu yeterince çalışıp ısınamayacağı için sıcak tutan kıyafetleri tercih etmeli. Her zaman mevsime uygun giyinmenin önemine de değinmek isterim ki Emil'im daima buna riayet edecektir. Ancak özellikle küçük çocuklarımızı üşüyecekleri korkusuyla kişin çok kalın giydiriyoruz. Üst üste kazaklar giyen çocuğun vücudu bir zaman sonra kendi ısı ayarını yapamıyor ve ne kadar sıcağa alışırsa soğuktan o kadar etkileniyor. Çocukların sıcaktan ziyade soğuğa alıştırılmaları daha lüzumludur hele ki erken yaşlarda alışırlarsa büyük soğuklar çocukları asla rahatsız etmez; fakat yüksek derecede sıcaklar çocukların cildini gevşetir, bitkinlik ve rehavet verir. Kişin bile oldukça hafif giyen ve bedenini sürekli çalıştıran

Şövalye Nevton'un seksen yıl sağlıklı bir hayat yaşadığı biliniyor. Kışın şapka giymek çok elzem değildir. Çocuklarınızın tüm hava koşullarına karşı dirençli olmalarını istiyorsanız yaz ve kış, gece ve gündüz başları açık olarak kalabilmelerini sağlayın.

Kışın anneler çocuklarını öyle sıkı giydiriyorlar ki, zavallıcıklar soğuk havanın nasıl bir şey olduğunu dahi tanımıyorlar. Oysa yüzlerine biraz rüzgar vurmalı, parmak uçları kartopunu sıkarken üşümeli, karlarda yuvarlanırken kış mevsiminin ve karın ne olduğunu anlayabilmeliler.

Çocukların hem sıcak hem de soğuk havayı, rüzgarı, karı ve yağmuru tanımalarına izin verin.

Çocukların çok uyumaya ihtiyaçları vardır

Çocuklar çok hareketli oldukları için uzun bir uykuya ihtiyaçları vardır. Aksiyon ve sükûnet birbirinden ayrılamaz. Çocukların her ikisine de muhtaç oldukları tecrübeyle sabit değil midir? İstirahat vakti gecedir. Güneş doğmadan evvel uyuduğumuz uyku daha dinlendirici ve daha tatlıdır. Güneş doğduğu zaman vücudumuz uyanır ve uyku rehavetinden uzaklaşır; ancak küçük çocukların yaşlarına göre gündüz vakitlerinde de birkaç saatlik bir uykuya ihtiyaçları vardır.

Bana kalırsa en sağlam alışkanlık güneşin doğuşuyla birlikte kalkıp, batışıyla yatmaktır. Nasıl hayvanlar kışın daha fazla uykuya gereksinim duyuyorlarsa insanlar da yaz günlerine nazaran kışın daha fazla uyumak isterler. Fakat medeni hayat bizi doğallıktan öyle uzaklaştırdı ki, vücudumuzun sesini duyabilmemiz çok zor artık.

Çocukları hiçbir zaman uykunun tatlı rehaveti içinde bırakarak gevşetmeyin. Ne zaman uyanacakları ve ne zaman yatacakları belli olsun. Uyku saatlerinin gecikmesi onları huysuz ve huzursuz yapar; hatta uykuya dalmalarını zorlaştırır.

Çocuğunuzu öyle yetiştirin ki, sadece kendi yumuşak yatağında uyuma alışkanlığı edinmesin. Uyuması gerektiği zaman, nerede olursa olsun uyuyabilsin. Uykunun derinliklerine dalınca yatağın tahtadan ya da kuş tüyünden olmasının ne önemi vardır?

Bence en iyi yatak en iyi uyku temin eden yataktır. Emil'imle birlikte yatmadan önce hazırladığımız yatak bu türden bir yataktır. Ben tecrübelerimle anlamışımdır ki, çocuk sağlıklı olduğu zaman uyku sorunu yaşamaz. Çocuk yatıp da uyumadığı ve gevezelikleriyle rahatsız ettiği zaman annesinin ya da dadısının yumuşak bir sesle; "Çocuğum uyumalısın." demesi hastalandığı zaman sıhhat temenni etmeye benzer. Çocuğu uyutmanın en iyi çaresi, onun usanmasını temin etmektir. Bunu nasıl yapacaksınız anlatayım; yatağa girdiği halde gevezeliklerine devam eden çocuğa siz de gevezelikle karşılık verin; ama onun konuşmasına fırsat vermeyecek kadar seri ve çok konuşun. Çocuğun bir süre sonra sustuğunu ve arkasını dönüp uykuya daldığını göreceksiniz. Çocuğunuzu ayağınızda ya da salıncakta sallamak yerine bu yöntemi kullanabilirsiniz. Fakat onu uyuturken kullandığınız yöntem her ne olursa olsun gündüz uykusunda kullanmayın. Eğer ben Emil'imin belirli bir saatte uyanmasını istiyorsam kendisine; "Yarın sabah saat dokuzda balık avına gideceğim, gelmek ister misin?" diye sorarım. Bu teklifi geri çevirmeyeceğinden, kendisini vaktinde uyandırmamı isteyecektir. Sabah olup da kalkmak istemezse, uyandığı zaman beni evde bulamayacak ve bir dahaki sefere tam vaktinde hazır olacaktır.

Okuyucularım! Eğer bu tedbirlerimle ben, çocuğu erken kalkmaya alıştıramazsam bir uğursuzluk olduğuna karar verebilirsiniz. Tembel yaratılışlı, lakayt ve gamsız çocuklara rastlarsam onların bu eğilimlerini uygun bir ikazla yok ederim; çünkü bu huylarından vazgeçirilmezlerse büsbütün tembelleşmelerinden korkarım.

'İkaz ederim' derken, onları zorla harekete geçirmeyi kastetmiyorum; bilakis çocuğun karakterine uygun ve hoş bir üslupla uyandırılmasından bahsediyorum. Tabii bir düzen içinde çocuğun ilgisini çekecek bir yöntemin bulunarak uygulamaya geçilmesi hem çocuk için hem de onu erkenden uyan-

dırmak isteyen ebeveyn için faydalı olacaktır. Haset, rekabet ve kibir uyandırmak gibi vasıtalara başvurmaksızın, biraz ustaca hareket edildiği taktirde onları çok hoşlarına gidecek bir şekilde uyandırmak sanıldığı kadar zor değildir. Çocukların kıpır kıpır ve atılgan oluşları, taklit eğilimleri ve neşeli tabiatları gayenize varmak için en emin vasıtalardır; ancak birçok ebeveyn çocukla çocuk olmak yerine onu sert emirlerle çağırmayı tercih ediyor. Çocuklar eğer yapılanın bir oyun olduğuna inanırlarsa birçok zahmete katlanabilirler. Fakat, çocuklara faydalı olmak üzere verilen yorgunluklar arasından, bu yorgunlukları gidermeye yarayacak neşeler doğurtmak ve yüz ekşitmeden hatta güler yüzle bunları çocuklara tattırmak her ebeveynin kârı değildir. İşte yine ben, eğer dikkatli davranmazsam, itirazlar içinde kaybolacağım, değil mi?...

Çocuklar acılara neşe içinde katlanmalı

İnsanları acı duymamaya alıştıran; kendi türünün ıstıraplarına, hayatın tehlikeli olaylarına ve kısaca ölüm acısına baş eğmek mecburiyetidir ki, çocuğu siz bu fikirlere ne derece ısındırırsanız, onlara tahammül etmesini o derece kolaylaştırmış olursunuz; bu onun için bir nevi şifadır. Çocuğunuzu karşılaşabileceği her çeşit acıya alıştırmakla, Montaigne'in dediği gibi, garip şeyleri görmeye alışmış bir adamın umursamazlığı gibi, ruhunu bu ıstıraplara karşı dayanıklı kılmış olursunuz. Çocuğun bedeni de canına saplanmak isteyen her oka karşı bir zırh sağlamlığında olacak ve oraya çarpan her keskin ıstırap oku bükülüp eğilecektir.

Ölümün yaklaşması, ölümün kendisi olmadığı için, onu ancak hissedebilecek; hayatta mı ya da ölü mü olduğunu anlayamadan göçüp gidecektir. Kendisi için olduğu gibi bir Merakeş emiri için de Montaigne, "Hiç kimse, ölüme bu kadar yakın anlara kadar yaşayamamıştır." demiştir. Sabır ve metanet, diğer faziletler gibi çocukluk çağında öğrenilecek ve alışılacak şeylerdir; fakat alıştırmaktan kasıt, onlara sabır ve metanet ke-

limelerini öğretmek ve bu kelimeler üzerine uzun açıklamalara girişmek değildir.

Çocuğun bu gibi erdemleri kazanmasını istiyorsanız, küçük oyunlarla veya her gün yaşadığınız olaylarla o farkına varmadan, tecrübeyle öğrenmesini sağlamalısınız.

Benim Emil'im, toprak üstünde sergilediği yetenekleri su içinde de sergileyecektir ve o mümkün oldukça her türlü unsur ve şartlar içinde yaşamaya alışacaktır. Havada uçması, ateşte sertleşip sağlamlaştırılması mümkün olsa onu derhal kartal ve semender (ateşte yanmadığına hatta ateşi söndürdüğüne inanılan efsanevi hayvan) haline getirirdim! Çocukların yüzme öğrenirken boğulmalarından korkuluyor. Çocuğunuza sırf başkalarına karşı böbürlenmek için yüzme öğretiyorsanız elbette korkarsınız. Kuruntularınızdan kurtulmadıkça cesur olamazsanız. Ben Emil'imi öyle yetiştireceğim ki, yetenekleri başkaları tarafından görüldüğünde asla kibirlenmeyecek. Çocuğa yeni birşey öğretirken tehlikelerden uzak tutmak esas olduğundan, ona ilk önce babasının parkındaki bir havuz içinde yüzmeyi öğretecek, ondan sonra denize açılmasını isteyeceğim. Tehlikelere karşı büsbütün tasasız olmasını istemem; zira belirli kabiliyetlere hazırlanırken yapılan denemelerde, tehlikeleri de göstermek gayenin esaslarındandır.

Bundan başka Emil'im, karşılaştığı güçlük ve tehlikeleri kendi gücüyle aşıp aşamayacağını öğrenmiş olursa ve ben kendimi korurken gösterdiğim titizliği aynı şekilde onun için de gösterebilirsem Emil'imin tedbirsiz davranarak kendisini tehlikeye atacağı endişesinden kurtulmuş olurum.

Bir çocuk bir adamdan ne kadar küçükse, kuvvet ve muhakeme yönünden de o kadar zayıftır; ama beş duyusunu tıpkı bir yetişkin gibi kullanabilir. Çünkü, ilk oluşan ve olgunlaşan melekemiz beş duyudur. Aynı zamanda ilk önce geliştirilmesi gereken; ama nedense hep ihmal edilen ve unutulan... Görme, işitme, dokunma, tat alma, koku alma duyularımızı kendi hallerine bırakarak gelişmelerini bekleriz, onları devamlı şekilde

kullanıyor olmamız elbette gelişmelerini sağlar; ancak dokunduğumuzun farkına vararak dokunmak, kokladığımızın farkına vararak koklamak kısacası tüm duyularımızı bilinçli şekilde kullanmak hayata ve kendi varlığımıza daha büyük bir sevinç ve coşkuyla bakmamızı sağlar. Biz ancak öğrendiğimiz gibi dokunur, görür ve işitiriz. Vücudu kuvvetlendiren egzersizler yaparız; yüzeriz, at bineriz, koşarız, atlarız; fakat bizim sadece kollarımız ve bacaklarımız mı var? Göz ve kulaklarımız yok mu? Ve bu organlar biz diğerlerini kullanırken işe yaramaz bir şekilde mi dururlar? O halde kollarımız ve bacaklarımız kadar gözümüz, kulaklarımız ve burnumuzun da egzersize ihtiyacı vardır. Bu duyularınızı en üst seviyede kullanmayı öğrendikten sonra birbiri üzerine yaptıkları tesirleri inceleyin, tartın, ölçün, kıyaslayın. Ne kadar bir güce sahip olduğunuzu anladıktan sonra önünüzdeki işin üstesinden gelip gelemeyeceğinizi kararlaştırın.

Bu şekilde hareket ederseniz, yapamayacağınız işlere kalkışmak gibi bir sıkıntıya girmekten kendinizi alıkoyarsınız. Çocuklar için de aynı şey geçerlidir; çocuk ne noksan ne de fazla çaba harcamayacak şekilde yetiştirilmeli. Eğer siz, çocuğunuzu, yaptığı hareketlerin sonucunu önceden görmeye ve tecrübe vasıtasıyla hatalarını düzeltmeye alıştırırsanız, çocuk ne kadar fazla iş görürse o kadar deneyimli olur. Diyelim ki, bir taşı ya da herhangi bir kitleyi yerinden kaldırması gerekti. Uzun bir kaldıraç kullanırsa fazla kuvvet harcaması gerekir, çok kısa bir kaldıraç kullanırsa da gücü yetersiz kalır ki bu işi başarabilmek için gerekli olan kaldıracın seçimini ona ancak tecrübe öğretir. Ve benim düşünceme göre, çocuğun uygun kaldıracı seçebilmesi onun yaşına göre zor bir iş değildir. Bir yük taşıması gerektiği zaman, onun kaldıracağı kadar hafif ya da kaldıramayacağı kadar ağır olduğunu sadece bakarak gözleriyle tayin etmesi gerekir. Çeşitli büyüklükteki ayni nesneleri ve ayni büyüklükteki farklı nesneleri kıyaslamayı öğrenirse, o nesnelerin ağırlıklarıyla ilgili fikir yürütmeye de başlayacaktır. Çok iyi terbiye edilmiş bir çocuk gördüm ki, içi meşe ağacı yonga-

larıyla dolu bir kovayla, içi su dolu bir kovanın ağırlıklarının farklı olabileceğine ancak denedikten sonra inanabildi.

Bütün duyularımızın kullanımında aynı hakimiyete sahip değiliz. Mesela, dokunma duyumuz, vücudumuzun her tarafına yayılmış sanki daima uyanık bir bekçi gibi, kendisini etkileyen her şeyi bize bildirir. Bu duyumuz sürekli faaliyet içinde olduğundan diğer duyularımıza göre daha çabuk gelişir ve dokunma duyumuzu özel olarak çalıştırmayı hiç düşünmeyiz. Fakat dikkat edersek körlerin 'görme' duyusu dışındaki duyuların kullanımında bizden daha yetenekli olduklarını görürüz. Gözleri onlara rehberlik edemediği için daha iyi işitirler, dokunma duyuları daha hassastır. Bu bilgilerden yola çıkarak duyularımızı kuvvetlendirmeyi neden hiç düşünmeyiz? Karanlıkta yürümeye, elinize aldıklarınızı tanımaya, çevrenizdeki insanların seslerini dinlemeye ve etrafınızı saran atmosferi hissetmeye çalışın. Güneş ışık verdiği müddetçe görebilenler avantajlı durumdadır; ama karanlıklarda rehberimizi körlerdir. Çünkü biz karanlıkta ne yapacağımızı şaşırır, bir boşluğun içine düşmüş gibi oluruz. Şimdi bana diyeceksiniz ki, geceleri odamızı aydınlatan ışık kaynakları var. Öyle bile olsa, hem duyularınızı güçlendirmek hem de hayatta her şartta yaşamaya hazır olmak için bir müddet karanlıkta kalmanızı tavsiye ederim. Bana gelince; Emil'imin, sırf görebilmek için şamdancının dükkanında olmasındansa ayaklarının ucunda ama istediği yerde olmasını tercih ederim.

Gecenin sürprizleri hakkında

Işıklarınızı söndürün ve gecenin bir yarısı bir ev içinde hapsedildiğinizi düşünün. El çırpın ve çıkan akislerle odanın ortasında mı, yoksa kenarında mı olduğunuzu anlamaya, odanın genişliğini ölçmeye çalışın. Ayağa kalkın, içeride dolaşarak hava akımı gelen yönü tespit edin, böylece kapıyı bulabilirsiniz. Varsayın ki bir vapurdasınız; yüzünüze çarpan rüzgara göre hangi yöne doğru ilerlediğinizi, hatta vapurun hızını anla-

yabilirsiniz. Ancak, bu gibi deneyimleri en iyi gece, etraf karanlıkken yapabilirsiniz. Çünkü gündüz vakitlerinde ne kadar dikkat edersek edelim, gözlerimizin yardımı veya şaşırtmacasıyla bir pencere aralığından sızan incecik cereyanı yeterince hissedemeyiz. Gece oyunları göründüğünden daha önemlidir. Karanlığın ortasında sadece bir ses ya da bir rüzgarın hissettirdiklerine göre yönünüzü tayin etmeye çalışmanız güzel bir deneyim olur. Daha önce hiç yapmadığımız bir şeyi yapmak, beynin hiç çalıştırmadığımız bölümlerini uyandırıverir. Üstelik şimdiye kadar bahsettiğimiz tecrübelerde dokunma duyusunun gücünden hiç yararlanmadık. Gün ışığında gördüğünüz nesnelere bir de karanlıkta dokunun; nesnelerin yüzeylerinin pürtüklü, kadifemsi, yumuşak, sert olduğunu bu kadar iyi hissetmiş miydiniz daha önce?

Gece insanları, bazen de hayvanları korkutur. Ben, gündüzleri pek çok kuvvetli dimağlar, filozoflar, büyük düşünürler, cesur askerler gördüm ki, geceleyin duydukları bir ağaç yaprağı hışırtısıyla titriyorlardı. Bu korkuları, ninelerinin anlattığı masallara bağlıyorlar, oysa aldanıyorlar. Korkularımız, bizi saran eşya ile etrafımızda olan bitenleri yeterince bilmememizden kaynaklanıyor. Buna ilave edebileceğimiz bir başka neden daha var ki, derin görüşlerinden daima yararlandığım bir filozofun, Mösyö Buffon'un, bu konudaki düşüncelerine tutkunum: "Geceleyin, etrafımızdaki cisimlerin bize olan mesafeleri ve hacimleri hakkında sağlıklı fikir yürütemeyiz. Hemen herkesin başına gelmiştir; yakında duran bir çalılık, uzaktaki bir ağaç gibi görünür veya aslında uzakta duran bir ağaç yakındaki çalılık gibi görünür". İşte bunun gibi nesneleri şekilleriyle tanımayan bir adam onların kendisine olan mesafeleri hakkında da bir fikir edinemez ve doğal olarak aldanır. Birkaç parmak öteden süratle geçen bir sinek, bu şartlar altında çok uzaklardan geçen bir kuş gibi görünecek, yayla ortasında bir kuzu gibi hareketsiz duran at, kır yaşamına yabancı olan birisi için ürkütücü olacak, yol kenarındaki kaya parçaları saldırıya hazırlanan kurtları andıracaktır.

Geceleyin, tanımadığınız yerlerde, karanlıklar içinde, mesafe ve nesneler hakkında fikir yürütemeyecek bir duruma düştüğünüzde etrafınızda gördükleriniz hakkında derhal yanlış hüküm verme tehlikesi baş gösterir. Hemen hemen bütün insanlar için gecenin korkutucu olmasının nedeni de budur işte. Ve birçok insanın gördüğünü iddia ettiği dev gibi korkunç mahluklar ve hayaletler gerçekte bu yanlış görüşten kaynaklanan aldanışlardır. Bu hayalleri görenlere genellikle deriz ki; bütün bunlar sizin muhayyilenizden doğmuştur; ama onlar yine de gördüklerinin gerçek olduğunda ısrar ederler. Aslında sözlerinde haklılık payı yok değildir; çünkü gerçekten görmüşlerdir; ancak karanlıkta nesnelerin biçim, büyüklük ve mesafe olarak nasıl da farklı algılandığını tahmin edemedikleri için ve çoğunlukla gördükleri nesneye dokunmaya cesaret edemeyip de olay yerinden hızla kaçtıkları için zihinlerinde yer eden dev gibi korkunç yaratıkların hayaliyle dolaşmaya devam ederler. Bundan da şu anlaşılır ki, korkunç hayallerin kaynağı sadece zihnimiz değildir, tabiat da buna zemin hazırlar. Korkunç hayallerin neden ileri geldiklerini kısmen göstermeye çalıştım. Bu yanılgılara düşmemek için geceleri yürümek ve nesnelerin mahiyetini test etmek gerekir. Ne denirse densin benim yöntemim, bizzat tecrübeyle sabittir ki, bu gibi hallerde daima faydalı ve etkili olmaktadır.

Nesnelerin biçimleri, belirli şartlarda çıkardıkları gürültüler, değişik ışıklarda büründükleri şekiller hakkında bilgi sahibi olursam muhayyileme de hakim olurum. Böylece gördüğüm nesneler ve işittiğim gürültüler hakkında daha doğru fikir yürütebilirim; mesela, bir hırsızın bahçeye girdiğini anlayabilir ve ona göre tedbirimi alabilirim veya mutfakta yere düşen bir bardağın kırılma sesi korkudan titrememe neden olmaz.

Eğer, ortada kötü bir durum varsa çaresi de daima beraberindedir. Alışkanlıklarımız düş gücümüzü yok eder; ama yeni görülen her şey onu tekrar canlandırır. Her gün görmeye alıştığımız şeylerde faal olarak çalışan hayal gücümüz değil, hafızamızdır. Buradan özetle şu söze ulaşabiliriz; 'Alışkanlık korku

yapmaz.' Çünkü korkular ancak muhayyilemizin ateşiyle alevlenirler. Bu nedenledir ki, karanlığın verdiği korkudan kurtarmak istediğiniz kişilere bu korkularının yersiz olduğunu anlatmaya çalışmak yerine, onları alıp karanlığa götürmeniz daha etkili olur. Karanlıklarda kalmaya alışanlar için artık korku yoktur; tıpkı zihinlerinde yüksek yerlere dair kötü fikirler barındırmayan çocukların çatılarda başının dönmemesi gibi....

Gece oyunlarını ilkin yetişkinler için öneriyorum. Onlar karanlık korkusunu aştıktan sonra çocuklarına da bu konuda yardımcı olabilirler. Fakat sırf başarı elde edebilmek için oyunların aşırı şekilde neşeli hale getirilmesine de karşıyım; çünkü karanlıklar kadar hazin birşey yoktur. Çocuk sizin yanınızda olmalı ve tek başına karanlıkta kaldığında da eğer yardım isterse hemen ona ulaşabileceğinizden emin olmalı. Gece odasında yatarken koltuğun üstündeki bir nesneyi başka bir şeye benzetir de korkarsa ışığı yakın ve onun gerçekte ne olduğunu görmesini sağlayın. Ya da dolabın içinden bir gürültü geldiğini söylerse yine odayı aydınlatın, dolabın içine birlikte bakarak orada hiçbir şeyin olmadığını kendi gözleriyle görmesine imkan verin.

Hayatın öyle bir noktası vardır ki, insan ondan öteye ilerledikçe geriye döner. Bu noktayı geçip diğer bir yoldan ilerlediğimi farzediyorum. Olgun yaşımda hissettiğim boşlukları çocukluk yaşımın tatlı anıları dolduruyor. İhtiyarlarken tekrar çocuklaşıyor ve otuz yaşımda yaptıklarımdan çok, on yaşında yaptıklarımı hatırlıyorum. Okuyucularım! Bazı örnekleri kendi hayatımdan seçtiğim için beni affediniz; zira bu kitabın iyi olması için benim memnuniyetle yazıyor olmam lazım ve çocukluk anılarımı hatırlamak beni mutlu ediyor. Köyde Mösyö Lambercier adında bir müfettişin yanında pansiyoner olarak bulunuyordum. Yanımda da arkadaş olarak benden daha zengin olan yeğenim vardı ki, kendisine mirasçı itibarı gösteriliyordu. Ben ise ailemden ayrı olduğum için biçare bir öksüzden başka bir şey değildim. Yeğenim Bernard, benden daha büyük olduğu halde özellikle geceleri çok korkardı. Kendisiyle o ka-

dar alay ederdim ki, böbürlenmemden bıkıp usanan Mösyö Lambercier sonunda beni denemek istedi. Bir sonbahar akşamı, karanlık bir havada, bana kilisenin anahtarını vererek orada kürsü üzerinde bıraktığı İncil'i kendisine getirmemi söyledi ve gururuma dokunan birkaç kelime ilave ederek onu almadan gelmeme imkan bırakmadı.

Derhal yanıma ışık almadan hareket ettim, zaten ışık olsaydı daha fena olacaktı. Mezarlıktan geçmem gerekiyordu, orayı cesaretle geçtim; çünkü açık havada kendimi hissettikçe hiçbir korku duymuyordum. Fakat kilisenin kapısını açınca kubbede öyle gürültüler işittim ki, neye uğradığımı şaşırdım. Roman sayfalarından fırlamış bir kahraman olduğuma dair hissettiğim inanç sarsılmaya başlamıştı. Kapıyı açtıktan sonra girmek istedim; fakat birkaç adım atınca derhal durdum. Bu geniş sahada hüküm süren derin karanlıklar içine girince, korkudan tüylerim ürperdi, geri çekildim, çıktım ve titreyerek kaçmaya başladım. Avluda rastladığım köpeğin okşayıcı hareketleri beni kendime getirdi. Korkumdan utanarak geri döndüm; köpekceğizi de yanıma almak istedimse de beni takip etmedi. Kapıyı hızla geçip kiliseye girdim. İçeri girer girmez öyle dehşetli korktum ki, kendimi kaybettim. Kürsünün sağ tarafta olduğunu iyice bildiğim halde şaşkınlıktan solda aramaya başladım. Sıralar arasında kayboldum, kürsü ve kapının nerede olduklarını unuttum, kısacası anlaşılmaz bir telaş ve kargaşalık içine düştüm. Sonunda kapıyı gördüm, kiliseden güç bela çıkarak bütün kuvvetimle koşmaya başladım ve oraya sadece gündüzleri girmeye karar verdim. Eve yaklaşıp girmek üzereyken Mösyö Lambercier'nin kahkahalarını işittim ve bana güldüğünü zannederek içeri girmeye tereddüt ettim.

Bu arada, Matmazel Lambercier'nin benim için endişelendiğini, Mösyö Lambercier'nin de cüretkâr yeğenimi yanına alarak beni aramaya hazırlandıklarını işittim ve bu işin şerefli başarısını yeğenime bağışlayacaklarını da sezdim. Durumu kavrayınca korkularım anında uçtu; yalnız kiliseye doğru koşarken yakalanmak endişesinden başka korkum kalmadı. He-

men mabede vardım, kaybolmaksızın, emeklemeksizin minberi buldum, çıktım. İncil'i alıp aşağı inerek üç sıçrayışta kapıyı bile kapamayı unutarak kiliseden çıkıp eve ulaştım. Odaya girdim, İncil'i masanın üzerine telaşla koydum ve hakkımda tertip edilen oyunu sezebildiğime sevindiğim için heyecanımı gizleyemedim.

Bu olayda anlattıklarımı çocuklarınız üzerinde denemenizi istiyor değilim, yalnızca benim korkumu aşmamı sağlayan metodun, gece karanlığından korkanlara güven telkin edecek etkili bir yöntem olduğunu ileri sürüyorum. Akşamları bir odada sakin sakin oturup konuşmak ve gülüşmekten sıkıldığınızda, çocuklarınızla neşeli gece oyunları oynayabilirsiniz ki ben, çok iyi düzenlendikleri takdirde bu oyunların çok faydalı olduğuna inanıyorum. Büyükçe bir salon içinde koltuklar, sandalyeler ve sehpaların yardımıyla bir labirent oluşturun. Labirentin sekiz-on yerine yerleştirdiğiniz kutulardan sadece birinin içine şekerlemeler koyun ve bu kutunun nerede olduğunu açık ama kısa bir cümleyle açıklayın. Sonra kura çekerek çocukları sırasıyla labirente salın. Karanlıkta birbirlerine çarparak yürürken çok eğlenecekler. Nesnelerin, aydınlıkta göründüğünden daha farklı olduğunu farkedecekler. Bu arada, içlerinden birinin şeker kutusunu bulduğu zannıyla bir kahraman edasıyla labirentten çıkışı, oda aydınlandığında ise kutunun içinden şekerleme yerine küçük bir tahta parçası, biraz kağıt, bir tane şalgam çıktığını gördüklerinde çocukların şaşkınlığı ve ardından kopardıkları çığlık da görülmeye değer.

Bir başka oyun daha anlatayım; duvara ıslak bir bez, bezin üzerine de çeşitli oyuncaklar asın. Çocuklara, karanlıkta o beze dokunmadan sadece oyuncakları alıp getirmelerini söyleyin. Kurala uymayanları ellerindeki ve elbiselerindeki ıslaklıktan anlayabilirsiniz. Bu gibi gece oyunlarının incelik ve ruhunu kavramak zannederim zor bir iş değildir.

Eğer size her şeyi en ince detaylarına kadar anlatmak gerekiyorsa, beni hiç okumayınız. Şurasını ilave etmeden geçemeyeceğim; çocukları dikkatli olmaya alıştırmak için ilgilerini

uyandıracak şeylerden bahsetmek yeterlidir. Uzun uzadıya açıklamalar yapmaktan, lüzumsuz sözler sarf etmekten özellikle kaçınılmalıdır. Yalnız, izahlarınızda belirsiz ve karanlık noktalar bulunmamalıdır.

Değerli okuyucularım, terbiye edici gece oyunlarıyla yetiştirilmiş bir insanın diğerlerine nispetle gece elde edeceği üstünlüğü bir düşünün. Karanlıklar içinde gezinmeye alışmış ayakları, kendisini saran her şeye dokunmaya alışmış elleri onu en koyu karanlıkta bile istediği yere götürebilecekti. Çocukluğunda oynadığı bu oyunlarla dolan zihni, karanlıkta karşılaşacağı eşyalardan ürkmesine engel olacaktır.

İnsan beklenmedik tehlikelere karşı hazır olmalı

Böyle bir eğitim insanı sadece gece karanlığına hazırlamaz, eğer, tam odadan dışarıya çıkıyorken arkadaşlarının kahkahasını işitirse kendisiyle alay edildiğinden şüphelenmek yerine, neşeli bir şeylerden bahsedildiğini düşünür. Yatağında uykuya dalmadan önce bin bir türlü vesveseyle huzursuz olmaktansa, gün boyu yaşadığı güzellikleri düşünerek renkli rüyalar görür. Her daim neşe dolu fikirlerle yüklü olduğu için bırakın karanlıklardan korkmayı hayattan korkmayacaktır. Bazı anne-babalar, çocuklarının gece korkusunu yok etmek için şaşırtıcı vasıtalara başvuruyorlar. Bu yöntem çok zararlıdır. Üstelik ters bir etki yaparak çocukları eskisinden de korkak yapar. Nereden, ne zaman geleceği belli olmayan ani tehlikelerin karşısında muhakeme yeteneği, alışkanlık, veya çocukları alıştırmak için yapılan korkutucu şaka ve sürprizler insanı koruyamazlar. Çocuklarımızı nasıl terbiye edelim ki, bu gibi olaylar karşısında kendilerini emniyet altında hissetsinler? Böyle bir durumda ben Emil'ime şunu söylerdim; "Oğlum, birisi sana saldırdığında gerçek niyetini anlayamıyor, yani şaka mı yapıyor yoksa zarar mı vermek istiyor kestiremiyorsan kaçmak yerine onu sımsıkı kavra, bütün gücünle zaptet. Ne derse desin, ne yaparsa yapsın kim olduğunu anlamadan sakın bırakma. Karşındaki

kişi şaka yapıyorsa durum hemen anlaşılacağı için onu bırakırsın; ama o kişinin bir daha böyle bir şaka yapmayacağından da emin olursun."

Dokunma, her ne kadar diğer duyulara oranla en fazla kullandığımız duyumuz olsa da verdiği hükümler diğerlerine nazaran biraz kusurlu ve kaba kalıyor; zira görme duyumuz daima onun işine karışıyor yani elimizden önce gözümüz eşyaya değiyor ve zihnimiz çoğu defa dokunma duyusuna ihtiyaç duymadan o eşya hakkındaki hükmünü veriyor. Buna karşılık o eşyaya dokunduktan sonraki verdiğimiz hüküm daha sağlam oluyor; çünkü elimize aldığımız nesneyi enine boyuna inceleyebiliyor, boyutu, biçimi, rengi hakkında daha sağlam bilgilere ulaşabiliyoruz. Böylece dokunma duyumuz, diğer duyuların uzaktan verdiği hükümlerin eksik yanlarını tamamlayabiliyor. Üstelik alıştırılmış olan dokunma hissi, zorunlu durumlarda görmenin yerini tutabiliyor.

Dokunma hissi, görme faaliyetine ne kadar güvenirse o kadar aldanır. Çünkü, görme duyusu, bir bakışıyla erişebildiği ufkun hemen hemen yarısını kavradığı ve diğer hislerimize göre çok uzaklara yayılabildiği için hiçbir zaman kesin ve güvenilir sonuçlar veremez bize. Ancak, bizi ufuk çizgisine kadar götürebilen görme duyusunun her zaman kesin sonuçlar vermesini beklememek gerekir. Uzaklara bakarız ve karşıdaki köyün bize olan mesafesini aşağı yukarı tahmin edebiliriz, böyle bir durumda milimetrik hesaplamalara ihtiyaç yoktur. Işığa ve görünen cismin uzaklığına göre nerede bulunduğumuzu tahmin ederek bir mesafe kavramına sahip oluruz. Eğer biri on, diğeri yüz metre uzaklıkta bulunan iki ağacı aynı netlikte görebilseydik, derinlik duygusundan yoksun olacak ve bu iki ağacın yan yana durduğunu zannedecektik. Eşyaların büyüklüğünü ve mesafesini tayin etmek için sadece görme hissine güvenemeyeceğimize dair bir örnek vereyim; karşımda duran iki nesnenin birini küçük diğerini büyük görüyorum; ancak bu nesnelerden küçük olanı acaba uzakta olduğu için mi küçük görünüyor yoksa gerçekten küçük mü? Bunu anlamak için do-

kunma duyumuzdan destek almamız gerekiyor. Kural her zaman şudur; görme duyusunun şiddetli hamlelerini dokunma hissinin ağır ve muntazam yürüyüşleriyle durdurmak gerekir. Bu kurala pek fazla riayet etmediğimiz için nesnelerin yüksekliği, derinliği ve uzaklıklarıyla ilgili verdiğimiz kararlar isabetli değildir.

Vücudu sıkmaksızın harekete geçiren her ne varsa, çocuklar tarafından elde edilmesi kolaydır. Çocukları ölçmeye, mesafeleri tahmin edip belirlemeye alıştırmak için binlerce vasıta vardır. Örneğin, "İşte çok yüksek bir kiraz ağacı, kiraz toplamak için ne yapmalıyız? Ambarın merdiveni bu iş için elverişli midir? Merdiven ağaca göre kısa, o zaman komşudan daha uzun bir merdiven isteyelim. İşte pek geniş bir ırmak, onu aşabilir miyiz? Avludaki tahtalardan birisini ırmağın üzerine koysak karşı kıyıya geçebilir miyiz? Şu iki ağaç arasında bir salıncak kurmak istiyorum, üç metrelik bir ip yeterli olur mu? İp ince olursa bizi taşımayabilir. Yaptırdığımız kitaplık senin odana sığar mı? vs.."

Çocuğun yarış faaliyetinden alacağı ders

Kayıtsız ve tembel bir çocuğu koşmaya alıştırmam gerekmişti; ama o, ne koşmaya yanaşıyordu ne de başka bir iş yapmaya. Kendi haline bırakılırsa, hayatı boyunca uyuşuk birisi olacağını şimdiden görebiliyordum. Bu çocuk, kendi yaşında olan birinin hiçbir iş yapmaya mecbur olmadığına nasıl kanaat getirmişti! Benim terbiye yöntemimde emretmenin yeri olmadığı için işim iyice zordu. Üstelik, teşvik, tehdit, rekabet, vaat, şöhret gibi vasıtaları da kullanmıyordum. O halde kendisine hiçbir şey demeden nasıl olur da koşmaya alıştırabilirdim? Benim koştuğumu görüp koşabilir diye düşündüm; ancak, bu da garantili bir yöntem değildi. Bu egzersizlerin sadece bedenini değil zihnini de çalıştırmasını istiyordum. Şimdi nasıl bir yöntem izlediğimi söyleyeyim; öğleden sonraları, kendisiyle gezmeye giderken, cebime çocuğun çok sevdiği iki parça enfes

pasta koyuyordum; gezintide her birimiz, birer tanesini yiyorduk. Hemen hatırlatmalıyım ki, bu gezintileri, çocuklar için zararlı olduğuna inandığım için şehirlerde yapmıyordum, kır ve yaylaları tercih ediyordum. Gezintilerden çok memnun olarak dönüyorduk.

Bir gün çocuk, yanımda üç tane pasta olduğunu farketti. Kendi pastasını alelacele yedikten sonra üçüncü pastayı da ona vermemi bekledi. Pastayı onunla paylaşmayı istediğimi, ancak, orada bulunan iki çocuk arasında bir koşu yarışması sonucunda pastayı kazanana vermeyi tercih edeceğimi söyledim. Çocukları çağırdım, onlara pastayı gösterip şartımı anlattım. Pastayı büyükçe bir taş üstüne koyduk, koşu meydanı tespit edildi. Verilen işaret üzerine küçükler derhal harekete geçtiler. Birinci gelen çocuk, pastayı diğer arkadaşlarının gözleri önünde hiç kimseye tattırmadan yalayıp yuttu. Bu eğlence pastadan daha değerliydi; fakat bizim tembel çocuğu o kadar da etkilemedi. Buna rağmen ben hiç usanmıyor ve acele etmiyordum; çünkü çocuğu terbiye ederken, zamandan kazanmak için, önce zaman kaybetmek gerektiğini biliyordum. Gezintilerimize periyodik olarak devam ediyorduk; çoğunlukla yanıma üç dört pasta alıyor, bazen bir bazen de ikisini koşucular için ayırıyordum. Eğer, ortada büyük bir ödül yoksa, onu kazanmak için yarışanlar da yeterince hırslı olmazlar. Kazanan takdir edilir, alkışlanır, yarışma heyecan ve tantana içinde devam ediyordu. Çocukların yarışa olan ilgilerini ve heyecanlarını artırmak için koşu mesafesini daha fazla uzatıyor, yarış alanında koşmaya hazır birkaç yarışmacı bulunduruyordum. Öne geçmek için kıyasıya mücadele eden çocukları izleyenler el çırpıyor, tezahürat yapıyorlardı. Zamanla benimkinin heyecandan yerinde duramadığını, kalkıp bağırdığını, koşuculardan önde geleni görünce, haykırıp sıçradığını görüyordum. Bu yarış onun için.olimpiyat oyunları haline gelmeye başlamıştı.

Bazen, rakipler hileye de başvuruyorlardı. Koşarken birbirlerini tutuyor, arkadan geleni düşürmek için yolun ortasına taş koyuyorlardı. Bunun önüne geçmek için hile yapanın, arkadan

gelen arkadaşıyla aynı mesafeden yarışa devam etmesini şart koşmaya başladım. Bu arada bizim tembel çocuk, pastaları gözlerinin önünde yiyen çocukları görünce iştahlandı. Artık iyi koşmanın faydalı bir şey olduğuna inanıyordu. Kendisinin de diğer çocuklar gibi ayaklı olduğunu görerek, gizlice koşu idmanları yapmaya başladı. Yöntemimin etkili olduğunu farketmekle beraber, onu görmezden gelmeyi tercih ediyordum. Kendisini yeterli derecede güçlü hissettiği an kalan pastayı almak için beni rahatsız etmeye başladı. Pastayı ona vermemekte kararlıydım. En sonunda; "Pekala, pastayı taş üzerine koy, koşu mesafesini çiz, o zaman görürüz." dedi. Ben de gülerek; "Tamam; ama bir asilzade koşabilir mi?" dedim ve ilave ettim: "İştahın açılacak; ama onu gidermek için hiçbir şey kazanamayacaksın." Bu latifem onu gayretlendirmiş olmalı ki, en iyi koşucuyu geçme başarısını göstererek ödülü kolaylıkla kazandı. Bu ilk adımı attırdıktan sonra, çocuğu gayeme doğru istediğim gibi ilerletmenin kolaylaştığını farkettiniz değil mi?

Nihayet koşu idmanlarına o derece iştahlandı ki, mesafe ne kadar uzak olursa olsun ödül beklemeden diğer çocuklara galip gelmek için koşmaya başladı.

Elde ettiğim bu başarı hiç düşünmediğim bir faydayı da beraberinde getirdi. Nadiren kazandığı zamanlarda, rakiplerinin yaptıkları gibi, ödül olarak verilen pastayı yapayalnız yedi. Fakat zafere alıştıkça, merhametli olmaya ve pastasını, yarışta yenilen çocuklarla birlikte yemeye başladı. Bu olay, ahlaki bir inceleme yapmama ve merhametin gerçek kaynağının nerede olduğunu anlamama imkan verdi.

Yarışmada herkesin harekete geçeceği başlangıç noktasını tayin ederken, bizimkine fark ettirmeden, diğerleriyle eşit olmayan mesafeler tespit ettim. Böylece içlerinden birisi daha uzun koşarak diğerlerinden geri kalıyordu. Çeşitli mesafelerden birinin seçimini her ne kadar talebeme bırakıyor idiysem de, o bundan istifade edemiyordu, çünkü mesafelerin uzunluğunu ya da kısalığını gözleriyle anlayacak durumda değildi. Çocuk, benim bu hilemin farkına varacak gibi görünmüyordu;

durumu ona açıklamaya karar verdim. Bana çok güvendiği için mesafe tayininde hile yaptığıma inanması biraz zor oldu. Şaşkınlığına rağmen bana çıkıştı, ben de kendisine; "Şartlarımı istediğim gibi tespit etmekte serbest değil miyim? bunun için şikayete hakkınız var mı? Sizi koşmaya kim zorluyor? Size mesafeleri eşit tutacağımı dair söz verdim mi? İstediğiniz yolu seçmekte serbest değil misiniz? En kısasını seçmekten sizi kim alıkoyabilir." dedim. Bir sonraki yarışma başlamadan önce kısa olan yolu gözleriyle tahmin etmeye çalışırken buldum onu. İlk önce adımla ölçmek istedi; fakat adımla sayarken hata yapacağından ve yarışmanın giderek daha ihtiraslı bir hal alacağından endişe ettiğim için daha dikkatli bakarak anlamaya çalışmasını istedim. Mesafe farklarını gözleriyle belirlemeyi başarması çocuk için çok da zor olmadı, birkaç denemeden sonra bir pasta kazanma yarışmasında, gözündeki mesafe ölçme kabiliyeti, bir ölçme zincirinden daha isabetli olmuştu.

Görme, diğer duyularımıza oranla zihinsel hükümlerden en az uzak kalabilen bir duyu olduğu için görmeyi öğrenmemiz zaman alır. Görme hissini, dokunma hissiyle uzun zaman ölçmek ve kıyaslamak zaruridir ki biz ancak bu sayede, görme duyumuzu, şekil ve mesafeler arasında sabit ve şaşmayan oranlarla kurabiliriz. Dokunma ve yavaş yavaş ilerleyen hareketler olmadan en keskin gözler bile mesafe hakkında sağlıklı bilgi veremez. İstiridye gibi kapalı ve sabit bir halde yaşayan insan için kainat bir noktadan ibaret kalır. İnsanlar ancak yürümek, dokunmak, saymak ve ölçmek sayesinde mekanların ve eşyaların boyutları hakkında bir fikre sahip olabilirler. Bununla beraber daima aletlerle ölçmek duyularımızın becerilerini yok eder. Ancak, alet vasıtasıyla ölçmeye alışmış bir çocuğu birdenbire gözle ölçüm yapmaya zorlamak da doğru değildir. Önceleri kısmen doğru kıyaslamalar yapsalar da onları teşvik etmeli ve eldeki ölçme aletini bir kenara bırakarak eşya ve mesafeleri yavaş yavaş gözleriyle tahmin yürütmelerini sağlamalı. Çocuk gözüyle yaptığı ölçümleri bir de aletle deneyerek ne kadar isabetli olduğunu görebilir, hatalarını düzeltebilir.

Her yerde, hemen aynı olan, adım, kulaç ve boy gibi tabii ölçme aletleri vardır. Çocuk bir yüksekliği ölçmek istediği zaman annesinin boyunu ölçme aleti yerine kullanabilir. Yaşadığı evin büyüklüğünü komşu evlerinkiyle kıyaslayabilir, yolların uzunluğunu kaç dakikada yürüdüğüne bakarak tahmin edebilir. Fakat tüm bunları yaparken ona hiç karışmamanız gerekir.

Eşyaların büyüklüğünü doğru olarak tespit edebilmeleri için, çocukların şekilleri tanıması hatta taklit edebilmeleri gerekir. Büyük birer taklitçi olan çocuklar, her şeyi resmetmeye koyulurlar. Ben istiyorum ki, Emil'im, sanatı öğrenmek için değil, göz ve elini doğru kullanabilmek için resim yapsın. Ona bir resim öğretmeni de tutmayacağım; çünkü onun resim öğretmeni tabiat, modelleri de etrafında gördüğü bütün nesneler olacak. Bir evi bir eve, bir ağacı bir ağaca, bir kediyi bir kediye bakarak çizmeli ve bu şekilde resimleri gerçeğe yakın olmalı.

Matematik eğitim yöntemimiz akıldan çok hayal gücüne seslenir

Matematiğin çocuklara göre olmadığını söyledim; ama yanlış anlaşılmak istemem. Eğer matematik dersleri çocuklara öğretilebilir bir hale sokulamıyorsa bu bizim hatamızdır. Çünkü bizler, çocuklarımızın öğrenme yöntemiyle bizimkinin bambaşka olması gerektiğinin farkında değiliz. Biz, muhakeme gücümüzü kullanırız, çocuklar gözlem yapar ve incelerler. Örneğin, bir matematik problemi ortaya atıldığında daha önceden bildiğimiz bazı işlemlere dayanarak bir sonuç elde etmeye çalışırız. Çocuklarda da aynı yöntemi uygulayarak, çözümü onun bulmasını beklemeden kendi bulduklarımızı söyler, akıl yürütmesini öğreteceğimize, başkalarının düşünme yöntemini ezberletiriz.

Çocuklara matematik dersleri verirken, doğru ve dürüst şekiller yaparak aralarındaki farkları mukayese ettirin. Bana gelince, ben, Emil'ime, bizzat kendim matematik öğretirim iddiasında değilim; aksine matematiği bana öğretecek olan odur.

Ben, yalnız geometrik şekiller arasındaki farkları çocuğun keşfedebileceği bir tarzda hazırlayacağım; o da derhal bulacaktır. Mesela, bir daire çizmek için, pergel kullanacağıma sabit bir çubuğa bağlanmış bir ipin ucundaki değneği kullanacağım; daireler arasında da kıyaslama yapmak gerektiğinde aynı gerilmiş iple çizilen dairelerin birbirinden farklı olmayacaklarını bana söyleyerek eğlenecek ve farklı daireler elde etmek için, ipi uzatıp kısaltmak gerektiğini ilave edecektir. Yarım bir daireyi göstermem gerektiğinde önce tam bir daire çizerim; zira çocuklara öğrettiğiniz şeylerin gizli bir yanı olmamalı. Önce dairenin yarısını gösteririm, sonra dilimlere ayırarak altıda birini, beşte birini işaret ederim. Emil, böylece bir dairenin kaç eşit parçaya bölünebileceğini de görmüş olur. Anne-babalar ve öğretmenler kağıda çizilen şekillerin düzgün olmasında titiz davranmıyorlar; orantısız olarak çiziyor; ama orantılı ve eşit olduklarını varsayarak problemi çözmeye kalkışıyorlar. Emi'limle ben tam aksi şekilde hareket edeceğiz; bizim prensibimiz, kareleri, daireleri, kısacası tüm şekilleri tam uygun ve orantılı bir şekilde çizmek. İki daireyi ya da kareyi ortalarından katlayarak aralarında kıyaslama yapacağız ve böylece hangisinin daha isabetli çizildiğini anlayacağız.

Emil matematiği nasıl öğrenecek?

Benim öğrencim için geometri, pergel ve cetvelin kullanılmasından başka bir şey değildir. Turino'da bir genç gördüm ki, çocukluğunda her gün birbirine eşit olan bal peteklerini seçmek suretiyle geometrik şekillere aşina olmuş ve petekler arasındaki bağıntıyı öğrenerek daha fazla bal yiyeceği peteği, bir Arşimet kadar isabetli seçebilmişti. Çocuklar raketle oynadıkları zaman, göz ve kolları arasında uyum sağlayabilirler; topaç çevirdiklerinde ise kuvvetleri artar.

Yetişkin insanlar tarafından oynanan ve ustalık gerektiren bazı oyunların çocuklara niçin öğretilmediğini sordum. Bana gerekçe olarak; top, bilardo, tenis oynamak ve müzik aletleri

çalmak için çocukların yeterince kuvvetli olmadıklarını hatta bazı uzuvlarının gerektiği kadar gelişmediğini gösterdiler. Ben, bu gerekçeleri yanlış ve yersiz buluyorum. Evet, bir yetişkinin elbisesi, bir çocuğa nasıl büyük geliyorsa, yetişkinlerin oyunlarının da çocuğa uygun düşmeyeceğini biliyorum. Fakat, çocukların bizim kullandığımız araçların aynısını kullanması gerektiğini söylemiyorum ki! Demek istiyorum ki, kırılacak eşyaların kaldırıldığı bir salonda yumuşak toplarla, tahtadan yapılmış raketlerle oynasınlar. Ancak her tehlikeden sakınılarak oynamak çocuğu korkaklığa ve hatta ilerideki hayatında hiç risk almamaya sevkeder. Salonun bir ucundan diğerine atılan topu yakalamak için sıçramak, kuvvetli bir el hareketiyle onu karşısındakine geri göndermek çocuğun gelişimine az etki eden bir hareket midir?

Çocukların organları çok hassas ve yumuşaktır deniyor; evet onlar yeterince güçlü değildirler; fakat o nispette de değişme ve bükülme yeteneğine sahiplerdir. Evet, kolları ve bacakları zayıftır; fakat, ancak kullanıldığı taktirde güçlenebilirler. Onlardan tıpkı bir yetişkin gibi davranmalarını bekleyen kim! Neyi ne kadar yapabiliyorlarsa onunla yetinmek gerekir, yeter ki sürekli faaliyet içinde olsunlar, gayret göstersinler. Üstelik uzuvlarını yeterince çalıştırmadığı için bir çocuk kadar güçsüz olan yetişkinler de yok değildir. Biz organlarımızı nasıl daha iyi kullanacağımızı, kendimizden nasıl istifade edeceğimizi tecrübeyle öğrenebiliriz ve bu tecrübe, çok erken elde edilemeyen gerçek bir çabanın ürünüdür.

Çocuklar, yapılabilecek her şeyi yapmalıdır. Onların, kendilerine yetecek kadar hünerli, kuvvetli ve çevik olduklarını kabul edin. Hemen hemen her şenlikte, çocukların cambazlık yaptıkları, elleriyle yürüdükleri, atladıkları, ip üstünde yürüdükleri görülmektedir. İtalyan komedilerinde çocukların bir balerin gibi dans ederek seyircileri etkilediği bilinir. Almanya'da pandomim yapan çocuklar vardır. Bu çocuklarda çirkin vaziyetler, isabetsiz bir duyuş, ağır ve hantal hareketler görülmemiştir hiç. Parmaklarının bizimkine göre daha kısa ve tom-

bul olduklarını görmek onların kağıdı ve kalemi ellerinde tutamayacakları anlamına gelir mi? Küçük yaşta piyanoyla, kemanla tanışan ve harikalar yaratan çocukların hikayesini mutlaka duymuşsunuzdur. Sekiz yaşında bir hakim çocuğu gördüm ki, kendisinden daha büyük olan bir kemanı, yemek masası üzerinde çalarak orada bulunan sanatçıları şaşırtmıştı. Motzart, 1763 yılında henüz yedi yaşındayken saraya takdim edilmiş ve orada kendi bestelediği müzik parçalarını çalmıştır. Sadece bu örnekler bile, çocukların bizim kabiliyetlerimize yatkın olmadıkları yönündeki düşüncelerin ne kadar yersiz olduğunu kanıtlamaya yeter. Eğer çocuklarınız hiçbir şey yapamıyorsa, bu onlara hiçbir şey yaptırmamanızdan kaynaklanır.

Daha önceden, çocukların zihnini zamanından evvel doldurmamak gerektiğini söylediğim için kendi kendimle çeliştiğimi düşünebilirsiniz. Oysa ben, bu fikrimin her zaman arkasındayım. Çünkü vücudun gelişimiyle zihnin gelişimi birbirinden farklı olur. Ben, daha önceden, çocukların sahipmiş gibi göründükleri pek çok bilgiye, aslında tam anlamıyla sahip olamadıklarını ispat etmiştim. Bundan başka, çocuklar için her şeyin bir oyun olduğunu düşünmek lazım. Beden hareketleri onları zorlamaz, hatta eğlencelidir, canları istediği zaman yapar, sıkıldıklarında bırakırlar. Zaten görev duygusuyla yapılmayan pek çok şey daha kolay ve keyifli gelir insana. Çocuklara gereken bilgileri verirken de zorlamadan tıpkı bir oyun oynanıyormuş gibi hareket etmek gerekir. Aksi takdirde onları bunaltır ve öğrenme kanallarını kapatmalarına neden olursunuz.

Görme duyumuzu dokunma duyumuzla kıyasladığımız gibi işitme duyumuzla da kıyaslayabiliriz. İnsanın üç çeşit sesi vardır; konuşma sesi, ahenkli -müzik- sesi, üçüncüsü de heyecan veren sestir ki, heyecan lisanın yerine geçerek şarkıya ve konuşmaya şiddet ve kuvvet verir. Bu üç çeşit ses, yetişkinlerde olduğu gibi çocuklarda da bulunur; fakat onlar bu üç sesi kaynaştıramazlar. Bizim gibi güler, bağırır, şikayet ederler;

ama nağmeleri diğer seslerle birleştirmesini bilmezler. Mükemmel bir müzik, bu üç sesi birbiriyle en iyi kaynaştırabilendir.

Ben, çocuğumdan bu mükemmel müziği yakalamasını beklemiyorum; çünkü o henüz buna sahip değil. O, daha sade ve anlaşılır bir konuşma tarzına sahip olacak; zira; ihtiraslı duygular ancak bunları yaşayanların sesine ihtiras verir. Siz de çocuklarınıza facia ya da komedi rollerini ezberlettirmekten kaçının; çünkü anlamadığı duyguları ifade edebilmesi, sesinin tonunu düzenleyebilmesi mümkün değildir. Çocuklarınızı sade, açık, iyi hecelemeye ve zorlamadan, uydurmadan söylemeye, kelimeleri tane tane ve berrak bir sesle okumaya alıştırınız. Çocukların söyleyecekleri şarkıların sözleri de onların anlayacakları basitlik ve sadelikte olmalı. Onları bu hususlarda zorlamayın ve zihnilerini çok dikkat gerektiren zahmetli işlerden uzak tutun.

Vücudumuzu gıdalarla kuvvetlendirelim

Kendi varlığımız dışındaki yabancı cisimlerin varlığından, ağırlığından, şeklinden, renginden, küçüklüğünden, büyüklüğünden, soğukluğundan, sıcaklığından kısacası bütün özelliklerinden haberdar olmaya başlayınca, yaklaşmak veya uzaklaşmak istediklerimizin niteliklerini de daha iyi anlamış oluyoruz. Böylece bize zarar verecek varlıkların dirençlerini yenmek, saldırılarından sakınmak için ne yapmamız gerektiğini öğrenmiş oluyoruz. Fakat bunları bilmek yeterli değildir; çünkü vücudumuz sürekli yıpranır ve devamlı olarak yenilenip güçlenmek ister.

Bu noktada vücudumuza aldığımız gıdaların öneminden bahsetmek gerekiyor. Gıda seçimine özen göstermeliyiz; çünkü her şey insan için gıda değildir. Besin olabilecek maddeler arasında bize az veya çok uygun olanları da bulunur; zira kimi gıdalar iklime, coğrafyaya, bünyeye, yaşam tarzına bağlı olarak bazı insanlar için daha uygundur. Eğer, biz gıdalarımızı seç-

mek, tecrübeyle tanımak için beklemek zorunda kalsaydık ya açlıktan ya da zehirlenmekten ölürdük; fakat nefsimizi koruyabilmemiz için gerekli vasıtalara çeşitli hazlar yükleyen Allah'ın lütfuyla kendimize yarayacak gıdalara kolayca ulaşabiliyoruz.

Doğal olarak, insanın en güvenilir hekimi iştahıdır ki, en ilkel haliyle hoş bulduğu gıdaların en sağlıklı olduklarından zerre kadar şüphem yoktur. Bundan başka varlıkları yaratan, yalnız bize verdiği ihtiyaçları gidermemize yardımcı olmakla kalmıyor, aynı zamanda kendi kendimize çıkardığımız zaruretlerimize de çare buluyor; yani ihtiyaçlarımızın yanıbaşında bulunan arzularımızın yaşam tarzlarımıza uygun olmasını sağlıyor.

Doğallıktan ne kadar uzaklaşırsak tabii zevklerimizden de o kadar uzaklaşırız, daha doğrusu alışkanlıklarımız giderek öyle kuvvetlenir ki onların doğal olmadıklarını unutur ve gerçekten ihtiyaç olduklarını zannetmeye başlarız. Bundan da anlaşılıyor ki, en tabii lezzet ve zevkler aynı zamanda da en basit olanlarıdır; çünkü kolaylıkla değişebilirler. Hırslarımızla değişmez bir hal alacaklarına, başkalaşıma açık halde bulunurlar.

Çok seyahat eden insanlar başka ülkelerin yaşam tarzlarına kolay adapte olabilirler, fakat yaşadığı şehrin hiç dışına çıkmamış insanlar için başka bir yerde hayat çok zordur. Bu örneği, tat ve lezzete karşı verdiğimiz tepkiler için de geçerlidir.

Bizim ilk gıdamız süttür ve diğer gıdalara alışmamız zaman ister. Meyveler, sebzeler, etler bile bir bebeğe ilk anda tiksindirici gelebilir. Damak zevkimiz ne kadar basitse dünyanın her köşesinde karnımızı doyurma ihtimalimiz o kadar yüksektir. Siz hiç ekmek ve sudan tiksinen bir adam gördünüz mü? En genel ve ortak tiksinmeler muhtevası en karmaşık yemeklere karşı gösterilir. İşte tabiatın yolu ve bizim usulümüz budur.

Çocuklarda ilk lezzet ve zevkleri mümkün olduğu kadar koruyalım ki, gıdaları daima vücutlarının ihtiyaç duyduğuna yakın olsun.

Çocuklar bizim yediklerimizle beslenemezler

Burada gıdaların ne derece sağlıklı olup olmadıklarını tartışmak istemiyorum; benim için tabiata uygun olduklarını ve tüm insanların kolaylıkla kabul edebileceği türden olduklarını bilmek yeterli. Çocukların da tıpkı yetişkinler gibi beslenmesi gerektiğini düşünenler yanılıyorlar. Çocukların yaşayış tarzları bambaşka olduğu halde gıdaları neden büyüklerinki gibi olsun ki! Çalışmaktan yorulmuş, düşünce ve zahmetler içinde yaşamış bir adamın beslenmesiyle, vücudu sürekli gelişen bir çocuğun ihtiyaç duyduğu gıdalar elbette farklı olmalı. Yetişkin bir insanın artık oturmuş, yerleşmiş bir yaşantısı vardır, oysa kaderin çocuklara ne göstereceğini kim bilebilir ki? Bu nedenle çocukları daima yeniliklere hazır tutalım; yani başka bir memlekete gidip yaşaması gerektiğinde yanında kendi ülkesinden bir aşçı bulundurmak istemesin!

Tat alma duyumuzun, bünyemize girecek gıdaların seçiminde gösterdiği titizliği diğer duyularımız hiçbir alanda göstermezler. Dokunma, duyma ve görme duyularımızın kayıtsız kalabileceği yüzlerce durum vardır; fakat tat alma duyumuz hem kendi lehine hem de aleyhine olan durumlara ilgisiz kalamaz. Bundan başka bu duyumuzun faaliyeti fiziksel ve maddi olduğundan düşünce dünyamıza da hitap etmez. Ancak, tat alma duyusunu hor görenlerin ve diğer duyuların altında yer aldığını düşünenlerin de karşısındayım. Mesela, oburluk ve kibri kıyaslayacak olursak, kibirli olmanın daha zararlı olduğunu söylerim. Çünkü, oburluk bir çocukluk tutkusudur ve daha kuvvetli isteklerin karşısında tutunamaz; kalp ne kadar yüklü olursa mide o kadar az düşünülür. Ancak, büyüklük hırsı, karşısındaki tüm ihtirasları yutabilir. Oburluğun bir çocukluk hevesi olarak kalmadığı durumlar da vardır elbette. Sabahları gözlerini açınca ne yiyeceklerini endişeyle düşünen insanlar gördüm ki, yetişkin denen bu adamların, kuvvetsiz, metanetsiz çocuklardan bir farkı yoktu. Oburluk hiçbir kuvveti ve meziyeti olmayanların düşebileceği bir durumdur. Oburun ruhu

tamamıyla boğazındadır, o sadece yemek için harekete geçer, budalalık ve yetersizliği yüzünden sofradan başka yeri yoktur ve ancak yemekler hakkında fikir yürütebilir. Onu bu haliyle bırakalım; çünkü hayatından memnundur.

Çocuğunuz yetenekli ve akıllı bir çocuksa onda oburluğun kök salmasından endişe etmeniz boşunadır. Kaldı ki çocukluk çağında yemeklerin düşünülmesi doğaldır. Yetişkinler için aynı şeyleri söyleyemeyiz; çünkü, bizim yemek ve oyun dışında meşgul olunacak başka işlerimiz vardır. Çocukların en çok yemekler üzerine düşünme eğilimlerini, onlara bir iş yaptırmak için kullanmak doğru değildir. Zaten yapmaları gereken işleri, (ellerini yıkamak, odalarını toplamak, çirkin sözler söylememek vs..) bir tabak yemek, bir dilim pasta karşılığında yapmaya alışmaları oburluğa davetiyedir. Üstelik karınlarını doyurmak için yemek zorunda oldukları bir tabak yemeği bir ödülmüş gibi sunmak da yanlıştır. Ancak, bir çocuğu gösterdiği güzel davranışlar karşısında her zaman yemediği özel ve nefis bir yiyecekle ödüllendirmenin de hiçbir sakıncası yoktur. Tıpkı çok üşengeç olduğu için hiç hareket etmeyen bir çocuğu koşmaya özendirmek için bir dilim pastayı ödül olarak koyduğum yarışmalarda olduğu gibi...

Zevk hakkında düşünceler

Nefis yemeklerden bahsettim; fakat yemeklerin sade olması gerektiğiyle ilgili inancımı hâlâ koruyorum. Zira nefis yemeklerle çocukların iştahını uyandırmak yerine iştahlarının tatmin edilmesiyle yetinmek daha doğru olur; yani bir anlamda gıdaların besleyici olmaları yeterlidir denilebilir. Meyve, süt, kaymak gibi faydalı besinleri ziyan etmeden ölçülü bir şekilde yemeye alışan çocuk önüne hesapsızca konulan ve çoğu zaman yarısı çöpe dökülen bin bir çeşit yemek karşısında bıkkınlığa düşmekten de kurtulur. Etin insanlar için tabii bir gıda olmadığını da, çocukların çoğunlukla ete karşı ilgisiz kalmaları ve daima süt, pasta, meyve gibi hafif ama yararlı gıdaları tercih

etmelerinden anlaşılabilir. Çocuklarda bu tabii tat duygusunu bozmamak ve onların yetişkinlikte et ağırlıklı beslenmelerini önlemek mümkündür. Bu şekilde sadece çocuğunuzun daha sağlıklı olmasını değil, daha temiz karakterli olmasını da sağlarsınız. Çünkü, nasıl izah edilirse edilsin, çok et yiyenlerin, az yiyenlere oranla daha saldırgan ve zalim oldukları kesindir ve bu hakikat her zaman ve mekan için geçerlidir. Gıdalar insanı uysal ya da gaddar yapar. Gaddarlar savaşa, ava gidiyorlarmış gibi giderler ve insanlara ayılara yaptıklarını yaparlar. İngiltere'de kasapların şahitlikleri geçerli değildir; hatta cerrahlarınki bile. Plutarque diyor ki: *"Bana Phytagor'un niçin et yemekten sakındığını soruyorsun; fakat ben de sana sofrasında ölmüş hayvan etleri bulunduran insanın, nasıl olup da kısa bir süre önce meleyen, böğüren, yürüyen uzuvları dişlerine götürmek, midene tıkmak cüretini gösterdiğini soruyorum."*

En insani zevkler, tabii olanlardır

Çocuklarınızı basit; ama faydalı gıdalara alıştırdıktan sonra, canları istediği zaman yemelerine, koşmalarına, oyun oynamalarına izin verin. O zaman oburluk derecesinde yemeyeceklerine, hazımsızlık çekmeyeceklerine emin olabilirsiniz. Fakat siz çocuklarınızı yarı aç bırakırsanız onlar bir fırsatını bulur bulmaz açlıklarını giderecekler, iş bununla da kalmayacak, çatlayıncaya kadar yiyeceklerdir. Üstelik evde bulamadıkları yiyeceği sokaklarda, başkalarının evinde aramaya başlayacaklar ki bu da onları kötü yola götüren ilk adımlar olacaktır. Yeme ihtiyacımız tabii kanunların dışına çıktığı zaman düzen ve denge hatlarından da dışarıya çıkmış olur. Bu gerçeği örneklerle anlatmama izin verin; köylülerde yemiş ve yiyecek ambarları daima açık bulunduğundan ne büyüklerde hazımsızlığa ve açgözlülüğe rastlarsınız ne de küçüklerde. Diyelim ki bir çocuk gereğinden fazla yedi ki, ben bunu takip ettiğim yönteme göre mümkün görmüyorum, hoşuna gidecek eğlenceler düzenleyerek onu meşgul eder ve farkına varmadan aç

bırakarak bu kötü eğilimini yok ederim. Bu kadar kolay ve garantili vasıtaların annelerin aklına gelmemesine hayret ediyorum. Herodote diyor ki: *"Yiyecek kıtlığından son derece sıkılan Lidyalılar, oyunlar ve eğlenceler tertip ederek açlıklarıyla mücadele ediyor ve günlerce yemek yemeyi düşünmeye fırsat bulamayarak aç kalıyorlardı."* Hiç şüphem yok ki, siz öğretmenler ya da ebeveynler bu ve buna benzer sözleri çocuklarınıza tatbik etmeyi hiç aklınıza getirmeyerek yüzlerce defa okumuşsuzundur.

Görme duyusuna kıyasla dokunma ne ise, koklama da tatmaya nispetle odur. Yiyecekleri kokusuna göre değerlendirir, güzel kokanları iştahla yerken, kötü kokanlardan uzak duruyoruz. Kokular hayal gücünü harekete geçirdikleri için, verdiği hükümler de kişilere özgü olur. Bu nedenle aynı kokunun iki ayrı insanda iki farklı duyguya yol açması normaldir.

Koklama hissi bebeklik döneminde yeterince faal değildir; zira hayatın ilk dönemlerinde hayal gücümüzü harekete geçirebilecek pek az uyarıcıyla karşı karşıya kalırız. Ancak, bu durum, koklama duyusunun bebeklerde daha zayıf olduğu anlamına gelmez, hatta belki de yetişkinlerden daha kuvvetlidir. Sadece koklama hissine çok zengin ve derin anlamlar yükleyemezler, dünya üzerindeki maceraları çok eski değildir, mazileri yoktur ve kokuların verdiği çağrışımlar sınırlıdır. Bu arada kadınların kokulardan erkeklere nazaran daha fazla etkilendiklerini de söylemek lazım.

Koklama ve tatma arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmamız gerekiyor. Bu iki duyunun faaliyetleri birbirinden ayrılmaz bir halde ortak olarak yürütülmektedir ki, Allah, her ikisini birbirine yakın yaratmış ve ağızla burun arasına vasıtasız irtibat koymuştur. Biz de, koklamadan hiçbir şeyi tatmayız ve tanımayız. Ancak, kimi zaman koku ve tat alma duyularımız arasındaki ilişki yapay yöntemlerle yanıltılır. Mesela ben, acı bir ilacın tadının güzel bir kokuyla örtülmesinin çocuklardaki tat ve koku duyuları arasındaki ilişkiyi zedeleyeceğini düşünüyorum. Kok-

lama duyusu aldatılsa da çocuk ilacın tadını alır almaz ürperecek ve bu iki duyu arasındaki uyumsuzluk neticesinde kafası karışacaktır. Bundan sonra o güzel kokuyu duyduğu yerlerde ilacın zehir tadını hatırlayacaktır. Son olarak beş duyunun dışında bir altıncı duyudan bahsetmek istiyorum. Bu duyu bütün insanlarda ortak olan bir duyudur ve beş duyumuzun hakkıyla kullanılmasıyla ortaya çıkar. Bu altıncı duyuya has bir uzuv yoktur, özellikle zihnin kıvrımları arasında bulunur ve adına anlam veya fikir denilir. Bilgilerimizin genişliği bu anlamların sayısıyla ölçülür, açık seçik olmaları da düşünce dünyamızın sıhhatine işaret ederler. Bu fikirleri, kendi aralarında kıyaslama sanatına da beşeri muhakeme derler. Muhakemeyi de ikiye ayırıyorum ben; çocukça ya da saf muhakeme, farklı duyumları bir araya getirerek basit fikirler oluşturur, fikri veya beşeri muhakeme ise çeşitli basit fikirlerden karmaşık fikirler meydana getirme özelliğidir.

Emil'in 12 yaşındaki gelişimi

İnsan her yaşta, hayatın her çağında kendine has bir gelişim ve olgunluk sürecinden geçer. Biz çoğunlukla yetişkin insanlardan bahseder ve onlar üzerine anlatılanları dinleriz. Şimdi bir de ilk gençlik çağındaki çocukları inceleyelim. Bu inceleme bizim için yepyeni olduğu kadar heyecan verici de olacaktır. Yeryüzünde bir sonu olan tüm varlıklar o kadar sınırlı ve fakirdir ki, mevcut olandan farklı bir şey görmedikçe asla heyecanlanmayız. Ve gördüklerimizi de çoğu defa hayallerimizle süsleriz. Hayal gücümüz bizi etkileyen her şeye bir güzellik ilave etmiyorsa bu şeylerden alınan kısır hazların yüreğimizi coşturmasını bekleyemeyiz. Sonbaharda tabiatın sararıp solması karşısında heyecana kapılmayız, hissettiğimiz çoğunlukla hüzündür ve yeryüzünün bu haline bakıp kendi hayatımızla ilgili çıkarımlarda bulunuruz. Oysa ilkbahar öyle midir; taze çimenlerin kokusu, körpe yaprakların rengi karşısında nasıl da heyecan duyarız. Coşkumuz sadece gördüklerimizden

kaynaklanmaz; tabiatın canlanışı önümüzde yaşanacak güzel günlerimiz olduğunu hatırlatır; üstelik sıcak yaz günleri yakındır, kendimizi güneşin ve mavi gökyüzünün altında hayal etmek bile mutluluk verir.

Orta yaşın üzerindeki bir adamı görmek mi yoksa bir çocuğu görmek mi size ümit ve coşku verir? Eğer biz, yetişkin bir adamı olduğu gibi görmek ve ihtiyarlayınca ne halde olacağını düşünmek zorunda kalırsak, çökmeye doğru giden bir hayatın doğuracağı karamsarlık duyguları tüm neşemizi yok ederdi. Bu insanların geniş adımlarla kaçınılmaz sona doğru ilerlediğini görmenin hiçbir kıymeti yoktur ve ölümün tahayyülü her şeyi soğutur, perişanlaştırır. Oysa iyi yetişmiş, sıhhatli ve kuvvetli on iki yaşındaki bir çocuk hem hâlihazırdaki durumu hem de geleceğiyle güzel ve güneşli günler gibidir. Ben böyle bir çocuğu, hararetli, canli, ruhlu, endişe ve ıstıraptan uzak görüyorum. Ancak, her zaman söylediğim gibi çocuk tamamen gelecekteki güzel günler için şartlandırılmış olmamalı. Yaşadığı anın sahibi olmalı ve içinde bulunduğu güne ilgi duymalı. Çocuğun günden güne hem bedenen hem de zihnen geliştiğini görüyor, yetişkin bir genç kız ya da bir delikanlı olmaya doğru ilerlediğini fark ederek neşeleniyorum. Sanki çoşkunluk halindeki kanı benimkini ısıtıyor, onun hayatını yaşıyor gibi oluyor ve gençleşiyorum.

Eğitimciler! Başka bir saat çaldı, ne oluyor? Ne gibi bir değişikliğin eşiğindeyiz? Çocuğun keyfi kaçtı, yüzü soldu, neler oluyor? Sert ve kızgın bir adam, oyun oynayan çocuğu kolundan çekerek götürüyor. Girdikleri odada ders kitapları var. Oyun çağındaki bir çocuk için ne hazin bir tercih! Zavallı çocuk, göz yaşlarını göstermemeye çalışarak odasına kapandı; fakat aklı dışarıda neşeyle koşturan arkadaşlarında kaldı.

Sevgili Emil, seni korkutacak hiçbir şey yok. Hayatın endişe ve kasvetten uzak, gecelerin ve gündüzlerin ıstırapsız gelip geçiyor, saatleri de kendi zevkin için sayıyorsun. Benim bahtiyar ve sevimli çocuğum sen gel de, huzurunla, oyundan çekip götürülen bu zavallı çocuğu teselli et.

Emil, etrafına neşe saçarak derhal gelir. Yaklaştığı adam (yani ben), onun dostu, oyun arkadaşından başka birisi değildir. Beni görünce eğlencesiz kalmayacağına emin olduğu kadar, birbirimize tabi olmayacağımıza da emindir. Biz aramızda daima anlaşırız, birbirimize karşı hiç kimseye olmadığımız kadar bağlıyız. Benimkinin yüzü çevresine itimat ve sevinç telkin eder, sağlık izleri yüzünde parıldar, emin adımları, kendisine metanetli bir hava verir. Hareketlerinde yaşına uygun bir ataklık ve emniyet vardır. Tavır ve hareketi açık ve serbesttir; fakat hiçbir zaman küstah ve laubali değildir. Vaktinden evvel kitaplara yapışmamış yüzü, aşağılara sarkmamıştır, ona başını kaldır demenize hiç gerek yoktur; zira utangaçlık ve korku, başını asla eğdirmemiştir.

Okuyucularım! Benim yetiştirdiğim çocuğu toplumun önüne çıkaralım. Onu orada imtihan edin, sorular sorun. Rahatsız edecek, gevezelik yapacak, anlamsız sorular soracak diye hiç endişelenmeyin. Size musallat olmayacağından ve daima ilgi beklemeyeceğinden emin olabilirsiniz. Onun sözleri benim kendisine telkin ettiğim sözler değildir. Benim çocuğum daima, açık, sade, gösterişsiz, tabii ve gurursuz olarak gerçekleri söyler. Yaptığı ya da düşündüğü her şeyi serbestçe anlatır ve sözlerinin sizde meydana getireceği tesiri düşünerek telaşlanmaz.

Çocukların ağzından tesadüfen çıkan birkaç nükteli sözle hayrete düşen yetişkinler onların üstün yetenekli olduğuna hükmediyorlar. Sonra çocukça sözler işitildiği ve kabiliyetsiz davranışlar görüldüğü zaman hayal kırıklığına uğruyorlar. Benim Emil'im, nükteli cümleleri sizin çocuğunuzdan daha az söyleyebilir; ama sizinkiler gibi daimi bir yeteneksizlik içinde bulunmayacağı için beni endişeye düşürmeyecektir. Zira, o faydasız hiçbir şey söylemediği gibi, dinlenmeyeceğini çok iyi bildiği gevezeliklerden de sakınır. Yaşı itibariyle fikirleri sınırlıdır; fakat berraktır. Ezberden bir şey bilmez; ama tecrübeyle pek çok şey öğrenmiştir. O yaşta pek çok kitap okumuş değildir; ancak tabiatın kitabını okumayı iyi öğrenmiştir. Benim

Emil'im güzel ve parlak söz söylemek yerine yaptığı işi en iyi yapmak için gayret eder.

Emil, ne işe yaradığı belli olmayan hareketleri sırf herkes yapıyor diye yapmaktan uzaktır. Alışkanlıkların cazibesi insanların tembelliğinden kaynaklanır, alışkanlıklara daima bağlı kalmak gelişmeye ve farklı yöntemlerin keşfedilmesine engel olur. İhmalci, gamsız adamlar ve ihtiyarlar ne kadar alışkanlıklarına esir düşmüşse, genç ve çevik adamlar alışılagelmiş davranışlara bağlı kalmaktan o kadar uzaktır. Sürekli tekrarlanan ve hiçbir değişikliğe izin vermeyen davranışların çocukların ruhunu zayıflatacağını düşünüyorum.

Benim Emil'im, ötekinin berikinin formüllerini takip etmediği gibi, kimsenin etkisi altına da girmez. O, ancak kendisine uygun olan şekilde konuşur ve hareket eder. Benim Emil'im dışarıdan kafasına zorla tıkılmış nutuklardan ve uydurma düşünüş tarzlarından uzaktır. Onun kafasında ne varsa dilinden de o çıkar; samimi ve dobradır. Hareketleri kişisel eğilimlerini yansıtır ve kendi yaşına uygun ahlaki bilgilerle donanmıştır. Emil'ime, özgürlüğün, mülkiyet hakkının hatta sözleşmenin ne olduğunu sorabilirsiniz; bütün bunları bilir. Kendisine ait olan bir eşyanın neden kendisinde olduğunun ve bazı eşyaların da niçin kendisinde olmadığının farkındadır. Fakat bunlardan öteye geçtiğinizde ne demek istediğinizi anlamaz. Hele ki ondan size boyun eğmesini ve emirlerinizi yerine getirmesini hiç istemeyin. Sizi kesinlikle dinlemeyecektir. Ona ancak şöyle derseniz, isteğinizi derhal yapmak isteyecektir; " Eğer, benim şu isteğimi yerine getirirsen ben de en kısa zamanda iade ederim." Bu sözünüz karşılıklı bir anlaşmayı içerdiği için, Emil haklarına tecavüz edildiği hissine kapılmaz. Eğer Emil'ime, bir yer, iş verir, topluluk içinde kıymetli olduğunu hissettirir ve onu ciddiye alırsanız kendisine duyduğu saygıyı zedelememiş olursunuz.

Eğer Emil'im, bir yardıma ihtiyaç duyuyorsa bunu ilk karşısına çıkan kişiden derhal isteyecektir; bu kişinin bir hizmetçi

ya da kral olması hiç fark etmez. Zira, onun gözünde henüz bütün insanlar eşittir. Bir şey rica ederken takındığı tavırda minnet ve eziklik yoktur; ama kimsenin kendisine karşı borçlu olmadığının ve yapılan yardımların bir iyilik olduğunun da bilincindedir.

Benim çocuğum, insan olmanın iyilik yapmayı ve cömert davranmayı gerektirdiğini de bilir. İfadeleri sade ve durudur. Sesi, bakışı, jestleri, iyilik görmeye de, reddedilmeye de aynı derecede hazırlıklıdır. Onda ne bir esirin yaltaklanan sefil yakarışları ne de bir kralın buyurgan tavırları vardır.

Emil, kendisine benzeyenlere karşı mütevazı bir güven besler. Hassas, zayıf; ama hür bir varlık, şefkatli ve acıyan bir tavırla, iyimser ve kuvvetli bir varlıktan nasıl yardım isterse o da öylece bir rica tavrı taşır. Eğer isteğini yerine getirirseniz teşekkür etmekle kalmaz, size borçlandığını hisseder; talebini geri çevirirseniz ne şikayet ne de ısrar eder; çünkü ısrarın faydasız ve çoğu zaman küçültücü olduğunu bilir. "Beni reddettiler." demez de, "Talebim kabul edilmedi." der ve söylediğim gibi haklı ve meşru hiçbir zarurete karşı isyan etmez. Benim Emil'imi, hiçbir şey demeksizin serbest bırakın ve davranışlarını inceleyin. Sınırlarını zorlamayı ve ne kadar hür olduğunu denemeyi düşünmeyecektir bile; çünkü o zaten özgürlüğe alışkındır. Böyle bir durumda şaşkınca davranmaz, bilakis, kendisine tamamıyla hakimdir. O, daima kendisinin sahibi değil miydi? O halde, daima istediği gibi, çevik ve neşeli olacak, yaşının gerektirdiği hareketliliği gösterecek ve her faaliyeti de mutlaka belirli bir amaca uygun olacaktır.

Emil'im ne yapmak isterse istesin kendi gücünü aşmaması gerektiğini bilir; çünkü o, sınırlarını zorladığı zaman ne tür sıkıntılar yaşadığını deneyerek öğrenmiştir. Gayesine ulaşmak için en uygun olan araç ve gereçleri seçer ve başarısından emin olmadan pek nadir harekete geçer. O, açık gözlü ve muhakemeli olacak, etrafına aptalca sorular sormayacak, hakkında bilgi sahibi olmayı istediği nesneleri önce kendisi inceleyecek, yorulacak ve daha sonra büyüklere soru yöneltecektir.

Kendisini kolaycılığa alıştırmadığı için de zorluklarla karşılaştığında diğer çocuklara nazaran daha az telaşlanacak ve sorunlar karşısında daha kolay çözümler bulacaktır.

Eğer, Emil'i diğer çocuklarla kıyaslamak istiyorsanız onu arkadaşlarının arasına salıverin. Böylece onun daha iyi gelişmiş olduğunu ve yaşına uygun olan olgunluğu kazandığını görmüş olursunuz. Binbir nazla büyütülen çocukların hiçbiri onun kadar becerikli ve kuvvetli değildir.

Üçüncü Bölüm :

İlk gençlik çağı

İLK gençlik çağına kadar hayat, bir çocuk için acizliklerle doludur. Ancak, çocukluktan çıkış, yeni edinilmiş kuvvetler demektir. Çocuk bu dönemde, sahip olduğu kuvvetle, henüz yeni yeni artmaya başlayan ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilir. Ancak, çocuklukla gençlik arasında sıkışmış olan bu dönemde ona bir yetişkin gözüyle bakarsanız pek zayıf olduğunu görürsünüz, bir çocuk gibi bakarsanız da yeterince güçlü olduğunu anlarsınız.

İnsanın zaafı nereden doğar? Kuvvet ve arzuları arasındaki dengesizlikten. Bizi zayıf bir hale sokan ihtiraslarımızdır ve bize verilen güçle bunları tatmin edebilmek çok zordur. O halde arzularımızı azalttığımız zaman yani ancak yapmaya gücümüz yetenleri gerçekleştirdiğimiz zaman daha kuvvetli oluruz.

Kuvvet ve beden arasındaki ilişki

Arzuları kuvvetinden daha zayıf olan bir insanın sıkıntıya girmeyeceğini ve bu insanın gerçekten kuvvetli olduğunu söyledik. İşte şimdi anlatacağım çocukluğun üçüncü hali budur. Bu üçüncü hayat devresinde kullanılmak üzere başka bir ifade bulunamadığı için ben 'çocukluk' diyeceğim; çünkü bu yaş

gençliğe doğru gider; ama belki de gençlikten çok, bir süre önce çıktığı çocukluğa yakındır. On iki, on üç yaşlarında çocuk tıpkı arzuları kuvvetinden daha az olan yetişkinler gibidir. Hayatın en zahmetli ve en şiddetli ihtiyaçları henüz kendisini hissettirmemiştir; hatta dengesiz bir şekilde uzayarak ikide bir sakarlıklara yol açan uzuvlardaki mükemmelliyetsizlik de onlarla başarması gereken çok zor işler olmadığını söyler gibidir. Bedenin tam ölçüsünü bulup, yerli yerine oturması için biraz daha zamana ihtiyaç vardır. Bu çağlarda çocuk, hava değişimlerinden çok etkilenmez, uykusu geldiği zaman bir yere uzanıp hemen uykuya dalabilir, iştahı açıktır, kendisini ihtiyacı olan tüm eşyalarla kuşatılmış olarak görür ve gerçekte olmayan ihtiyaçlar türeterek canını sıkmaz. Kısacası çocuk, hayatı boyunca ancak bir defa bulunabileceği bir hal içindedir. İtirazlarla karşılaşacağımı hissediyorum. Ancak, bu itirazlar çocuğun ihtiyaçlarının söylediğimden daha fazla olduğu yönünde olmayacak, aksine onun benim iddia ettiğim kadar güçlü olmadığını söyleyecekler. Fakat itirazcılarım düşünmüyorlar ki, ben Emil'imden bahsediyorum. Yoksa bir odadan bir odaya seyahat eden, güneşi, yağmuru, rüzgarı bilmeyen canlı bebeklerden değil. Aslında benim sözünü ettiğim kuvvet sadece beden kuvveti değil, maddi kuvveti tamamlayan ve bedeni yöneten zihin kuvveti aynı zamanda. Bu çağlarda onu güçlü görmem de zihninin gereksiz ihtiyaçlar üreterek enerjisini tüketmemesinden kaynaklanıyor.

Çocuk, başka bir yaşta kendisinde bulunmayacak olan yetenek ve kuvvet fazlalığını ne yapacaktır? Gücünü, gerektiğinde istifade edebileceği hizmetlerde kullanacak, şimdiki varlığında olan fazlalığı geleceği için saklayacak, yani bugünün kuvvetli çocuğu, yetişkinlik döneminde zaafa düştüğü zaman başı, kolları ve kendi benliği içinde muhafaza ettiği kuvvetleri kullanacak. Bedeni ve zihninin daha fazla işlediği, çalıştığı zamanlarda, işte bu biriktirilmiş kuvvetlere başvuracak. Dikkat ederseniz bu düzen gelişigüzel değil, yaratılış kanununa uygun bir şekilde gerçekleşiyor.

İnsan zekasının sınırları vardır. İnsan herşeyi bilemediği gibi, çoğu zaman kendisinden farklı yeteneklere sahip olan insanların bilgisine de ulaşamaz. Öğretilecek bilgileri seçmek gerektiği kadar, bu şeyleri öğrenmeye uygun olan zamanı da iyi belirlemek gerekir. Bize öğretilenler arasında yanlış ve faydasız bilgiler bulunabilir, hatta bazı bilgiler ancak sahibinin gururunu okşamaya yarar. Gerçekten kendi iyiliğimize yarayan bilgiye ulaşmak için aramak gerekir ve bulduğumuzda çektiğimiz zahmete değdiğini anlarız. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus var; çocuğa her faydalı bilgiyi de öğretmek gerekmez. Öncelikle bazı bilgilerin idrak edilebilmesi için yeterince olgunlaşmış bir zihne, hayat tecrübesine ihtiyaç vardır. Yetişkinler arası ilişkileri düzenleyen faydalı bilgileri çocuk kendi çağında kullanamayacaksa, hatta yanlış düşünmesine neden olacaksa, öğrenmesine gerek yoktur. Bir çocuk için pek ağır olan bilgileri çıkardıktan sonra ona öğreteceklerimizin hayat boyu öğreneceklerine oranla küçük bir daire içine sığabildiğini görürüz.

Ey insan bilincinin korkunç karanlıkları! Seni gizleyen perdeye hangi el dokunmaya cüret etti! Şu talihsiz gencin etrafında, faydasız bilgilerimizle korkunç girdaplar açıldığını görüyorum.

Ey, bu tehlike saçan yollardan geçerek çocuğunun gözleri önüne yaratılışın kutsal perdesini gerecek olan öğretmen! Titre, ikinizin birden başınızın dönmesinden kork ve her şeyden önce çocuğun emniyet altında bulunmasına dikkat et! Gerçek suretinde görünen yalanın cazibesinden, gururun baş döndürücü buğusundan kork! Ve insanların bilmedikleri yüzünden değil, bildiklerini zannettikleri yüzünden doğru yolu şaşırıp kaybolduklarını daima düşün ve hatırla. Çocuğun matematik derslerindeki başarısından onun zekasının geliştiği çıkarımını yapabilirsiniz ve matematiğin ona öğrettiklerinin faydasından kuşku duymazsınız; fakat faydalı olanlarla olmayanları ayırt etmeye başladığı anda, kuramsal okumalara çocuğu yönlendirmek için çok ustaca davranmak gerekir. Çocuk iyiliği ve kö-

tülüğü tanıtan ahlaki bilgileri yavaş yavaş öğrenmeye başlar. Dikkat ederseniz, şimdiye kadar hep zorunlu bilgilerin öğretilmesini anlatmıştık; fakat ilk gençlik çağında artık soyut kavramlara yoğunlaşıyor, çocuğun kendisi için bir dünya görüşü oluşturmasına yardımcı oluyoruz. Gelişmeye yeltenen vücudun faaliyetini, öğrenmeye yeltenen zihin faaliyeti takip ediyor. Çocuklar ilk önce kımıldar, sonra meraklı ve araştırmacı olurlar. Çocuktaki keşfetme arzusu engellenmezse, içinde bulunduğu yaşı dürtükleyen ve onu ileriye götüren bir güç halini alır.

Bilgi ve öğrenme arzusu

İnsanların bir kısmında öğrenme arzusu, kültür sahibi olarak takdir edilmek arzusundan doğar. Bir kısmı ise uzak veya yakından kendisini ilgilendiren her şeyi merak eder ve bu şekilde öğrenir. Daima iyi olma isteği ve bu arzuyu tamamen tatmin etmenin imkansızlığı bu gayeye ulaşmak isteyen insanları yeni vasıtalar aramaya iter ve böylece merak doğmuş olur. Fakat insan kalbi için gayet doğal olan bu kaynak, ancak ihtiras ve bilgilerimize uygun olarak gelişir. Kitaplarıyla birlikte ıssız bir adaya sürülmüş bir filozof düşünün. Geri kalan hayatını orada geçireceğini ve bundan sonra hiçbir insanla iletişim kuramayacağına inandıktan sonra kitap okumaya devam eder mi sizce? Bana kalırsa, ne kadar büyük olursa olsun, bulunduğu adayı keşfe çıkar, barınacağı bir yer ve yiyecek telaşına düşer. Bu örnekten, hayattaki tek hedefimizin temel ihtiyaçlarımızı karşılamak olduğu sonucu çıkarılmamalı elbette; varlığımızın gerçek ihtiyaçlarını bir kenara koyarak hiçbir zaman işimize yaramayacak olanların peşinde koşmamak gerektiğini söylüyorum.

Şimdi biz, artık yalnız kendi etrafımızla değil, kendimizden uzak olanlarla da ilgilenmeye başlıyoruz. Sahamızı aniden genişlettiğimizi düşünüyorsunuz değil mi? Şimdiye kadar temas ettiklerimiz doğrudan doğruya bizi kuşatan eşya olduğu halde

birdenbire dünyadan geçmeye, evrenin sınırlarına doğru yükselmeye başladık. Bu atlayışı hem bedeni hem de zihni kuvvetlerimiz geliştiği için yapabiliyoruz. Küçük bir çocuk temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ve emniyet duygusuyla daha ilgili olduğu için dış dünyaya karşı kayıtsız kalır. Ancak, kuvvetlendiğini hissetmeye başlayan bir çocukta ortaya çıkan, varlığının sahasını genişletmek arzusu, onu kendi benliğinin dışına çıkarır ve mümkün olduğu kadar uzaklara fırlatır. Fakat, hayat bu ilk gençlik çağını yaşayan çocuk için belirsizliklerle doludur ve bu yüzden düşünceleri, gözleriyle gidebildiğinden daha uzağa gidemez, anlayışı da ancak ölçtüğü mesafeler kadar genişler.

Hayatı öğrenmemize yardımcı olan el yordamımızı bir kenara kaldırmadan fikirlerimizin kendisini göstermesine imkan tanıyalım. Çünkü, önceki deneyimlerimiz vasıtasıyla sonrakilere erişebiliriz. Hayatı okumayı bilmeyen kitap okumayı bilemez, olaylardan ders çıkarmayı bilmeyen edindiği bilgileri kullanamaz. Çocuğun kitap okumasını teşvik ettiğimiz kadar edindiği bilgileri hayata geçirmesini de teşvik etmeliyiz.

Çocuğunuzu tabii olaylara karşı dikkatli olmaya hazırlayın. Eğer bunu başarırsanız onun meraklı olmasını da sağlamış olursunuz. Fakat, özendireyim derken merak duygusunu tatmin etmek hatasına düşmeyin. Üstesinden gelebileceği sorunlarla baş başa bırakın ve çözüm yolunu kendisinin bulmasına imkan tanıyın. Söylediklerinizi siz söylüyorsunuz diye değil, gerçekten anladığı için bilsin. Başkalarının keşiflerini öğrendiği kadar kendisi de icatlar yapabilsin. Bellek gücüne yeteri kadar sahip olmayan bir çocuk düşünmeyi unutur ve başkalarının fikirlerinin eğlencesi olur. Çocuğunuza coğrafya öğretmek istediğinizde küreler, daireler ve haritalar aramaya gidersiniz değil mi? Ne mükemmel vasıtalar! Bütün bu aletleri kullanacağınıza, asıllarını gösterseniz de çocuk hiç olmazsa neden bahsettiğinizi anlasa, daha iyi olmaz mı? Güzel bir akşam üzeri birlikte gezmeye çıkın. Çocuğa batmak üzere olan güneşi ve ufuk çizgisini gösterin. Uzaktaki evlerin ve ağaçların ne kadar

küçük göründüğünü fark etsin. Başka bir gün, biraz zahmetli de olsa, güneş doğarken sokağa çıkın ve etrafa yayılan taze kızıllığı gözlemleyin. Güneşin tamamen ortaya çıkmasıyla etrafın birdenbire nasıl aydınlandığını görün. Geceleyin tazelenerek canlanan yeşilliklere doğan güneş yeni bir parıltı verir, cıvıldayan kuşlar varlıkların yaratıcısını hep bir ağızdan selamlarlar. Güneşin parladığı bu ilk anda, insanlar tatlı bir uyanışın canlılığı içinde taptaze bir hayat kazandıklarını düşünürler. Sabahın çok uzun sürmeyen büyülü güzelliğine hiçbir canlı kayıtsız kalamaz. Çocuk bu manzarayı görür ve hislenir; ancak, onun neler hissettiğini bilemezsiniz ve sizinle aynı duyguları paylaşması için onu zorlayamazsınız. Eğer çocuk, çorak yaylalar geçmemiş, ayaklarını kızgın kumlarda yakmamış ve güneşin şiddetli ışığı altında bunalmamışsa, güzel bir sabahın serin havasından sizin kadar etkilenmesini nasıl bekleyebilirsiniz? İşte bu yüzden çocuğa anlamayacağı sözler söylemekten sakının. Siz daima, açık, sade ve sakin olmaya devam edin; başka bir lisan kullanma zamanı çok geçmeden gelecektir.

Tarif ancak gösterilmesi imkansız hallerde işe yarar

Şimdiye kadar anlattıklarımızın ışığında yetiştirilmiş bir çocuk sorunları kendi başına çözmeyi ve ancak yetersizliğini hissettiği zaman yardım istemeyi alışkanlık haline getirdiği için ilk defa gördüğü bir şeyi, hiçbir şey söylemeksizin incelemeye koyulur. Siz, eşyayı tam zamanında çocuğa göstermekle yetinin, merakını yeterince uyandırdığınızdan emin olduktan sonra ise birkaç soru yöneltin.

Doğmakta olan güneşi çocukla birlikte seyrettikten, civardaki dağları, evleri ve bitki örtüsünü gösterdikten ve çocuğu gördüklerini hazmetmesi için bir müddet kendi haline bıraktıktan sonra sanki cevabını gerçekten merak ediyormuşsunuz gibi şöyle bir soru sorun: "Dün güneşin şurada battığını; ama bu sabah aynı yerden doğmadığını düşünüyorum. Sence bu nasıl olabilir?" Başka bir şey ilave etmeyin ve cevabı sizden öğ-

renmek istediğinde konuyu değiştirin. Çocuğu kendi haline bırakın. Bu sorunun onun zihnini meşgul edeceğinden ve bir müddet sonra gerçekten öğrenmek için size sorular yöneltece-ğinden emin olabilirsiniz.

Çocuğun etrafında gerçekleşen tabi olaylardan gerçek anlamda etkilenebilmesi için onları merak etmesi ve nasıl olduklarını düşünerek birkaç gün geçirmesi gerekir. Bu yöntem çocuğu harekete geçirmiyorsa aynı soruyu tekrarlamak suretiyle dikkat ve ilgisinin artırılması gerekir. Çocuk, güneşin battığı yerden doğduğu yere nasıl geldiğini bilemezse bile, en azından her akşam aynı yerden battığını ve doğduğunu bilir; bunun için de yalnız gözleri yeterlidir.

Çocukla çocuk olmanın ne olduğunu bilmiyoruz, onlara yoldaş olamıyoruz. Bir şeyler öğretmek istediğimizde, çocukların düşündüğü gibi düşüneceğimize onların bizim gibi düşünmesini istiyoruz. Kendi düşüncelerimizin doğru olduğundan o kadar eminiz ki, çocukların zihnine çoğu zaman hakikat yerine saçmalıklar doldurduğumuzdan habersiziz. Çocuğa ders verirken bilgileri analiz mi edelim yoksa karma şekilde mi verelim diye düşünülüyor. Bana kalırsa ikisinden birini seçmek zorunda değilsiniz. Yani aynı dersi anlatırken her iki metoda başvurulabilir ve birinden diğerine ulaştığını farketmek çocukta çok hoş bir tesir bırakır. Çocuğa coğrafyayı bu iki karşılıklı uçtan başlayarak öğretmek isterim. Mesela, bütünüyle yerkürenin dönüşünü anlatırken yeryüzünün kıtalardan oluştuğunu söylerim. Çocuk, gökyüzünü öğrenmek için göklere yükselirken, arzın bölümlerine geçmeli ve ilk önce evini, yaşadığı mahalleyi, şehri, ülkeyi, komşularını ve kıtayı öğrenmiş olmalı. Oturduğu şehirle, babasının yayladaki evi, coğrafya dersinin ilk iki kısmı olacak. Sonra yaşadığı şehirdeki nehirlerden, dağlardan bahsedebilir ve güneşin şeklinden yıldızlardan söz açabilirsiniz. Elde edeceği bu ilk coğrafya bilgisi, kalanlarının buluşma noktası olacak, harita üzerinde yavaş yavaş öğrendiklerini, keşfetti mesafe ve mevkileri görmeye çalışacaktır.

Çocuğunuzun yardıma ihtiyaç duyduğu durumlarda ona

rehberlik yapmaktan kaçınmayın. Hata yaptığı zaman ani ve sert bir şekilde eleştirip düzeltmeye çalışmayın. Hatasının farkına varması için ona süre tanıyın. Eğer çocuk hata yaparak aldanmasaydı doğrunun ne olduğunu tam olarak anlayamazdı. Bundan başka çocuğun bir ülkenin topografyasını bütünüyle bilmesi hem imkansız hem de gereksizdir. Bu topografyayı öğrenmesine yarayacak vasıtaları bilmesi ve haritaları okumayı öğrenmesi yeterlidir.

Okuyucularım! Daima hatırlayınız ki, benim eğitim anlayışım çocuklara çok şey öğretmek üzerine kurulu değildir. Çocukların kafasına ancak açık ve doğru fikirlerin girmesine izin vermeli, eğer zihni yanlış şeylerle dolacaksa birşey öğrenmemesi daha iyidir. Çocuğun aldanmamasını, yaptığı hatalardan ders almasını ve gerçekleri öğrenmesini isterim. Yalnız bilgiye saplanırsanız, dipsiz, sahilsiz ve kayalarla dolu bir denize girmiş olursunuz ve oradan asla kendinizi kurtaramazsınız. Bilgi toplama aşkıyla büyülenmiş, durmasını bilmeden, oraya buraya koşturan bir adam gördüğüm zaman, onu deniz kenarında midye kabukları toplayarak yüklenen fakat yeni gördüklerine karşı iştahlanarak kucağındakileri atan, sonra bir başkasını görünce az önce gördüğünü fırlatan ve bu şekilde bıkıp usanıncaya kadar devam eden ve en sonunda her şeyi atarak eve boş dönen bir çocukla karşı karşıya olduğumu zannediyorum. Çocukluğun ilk yaşlarında bol zamanımız vardı, biz de bu zamanı kötü kullanmak korkusuyla yavaş yavaş sarf ediyorduk. Halbuki şimdi tam aksini yapmalıyız; faydalı olan her şeyi yapabilmemiz için yeterli vakte sahip değiliz artık.

Okuyucularım! Düşününüz ki, bu yaşta ihtiraslar yaklaşmakta, kapıyı çaldıkları anda da öğrenciniz ancak bunlara karşı dikkatli olmak durumundadır.

Çocuklara bilimi öğretmek değil, sevdirecek hazlar vermek, bu iyice temin edildikten sonra da öğrenme yöntemlerini göstermek gerekir. Her iyi ve faydalı terbiyenin esas prensibi kesinlikle budur.

İlk gençlik çağı, çocuğun aynı konu üzerine yavaş yavaş yo-

ğunlaşmasını sağladığımız bir dönem. Fakat çocuğun bir konu üzerine dikkat kesilmesi için ondan tat alması ve ilgi duyması gerekir, zorlama hiçbir şekilde kabul edilecek bir metod değildir. Dikkatin çocuğu yorarak usandırmasına da izin vermemelidir. Bunun için gözünüzü daima tetikte bulundurun, zira önemli olan çocuğun bir şeyi zorunlu olduğu için değil, gerçekten istediği için öğrenmesidir.

Çocuk size soru sorarsa, merakını doyuracak kadar değil, besleyecek hatta kamçılayacak kadar cevap vermekle yetinin. Öğrenmek için değil de saçma sapan sorularıyla sizi esir almak istediğini anlarsanız derhal durun. Çocukların kullandıkları kelimelerden ziyade, ona bu sözleri söyleten nedenler üzerine eğilin. Belki de dikkat çekmek ve sizden ilgi görmek istiyordur.

Çocukların hiç anlamadıkları şeyler söylüyor ve bunların onların iyiliği için olduğunu vurguluyorsunuz. Üstelik onlara bu belirsiz isteklerinizi kabul etmelerini ve yerine getirmelerini emrediyorsunuz. Aynı zamanda bu iyiliklerin kendilerine gelecekte faydalı olacağını söylüyorsunuz. Ancak çocuk, söylediğiniz şeylerin kendisi için hemen faydalı olacağını hissetmiyor ve anlamıyorsa onu zorlamanız gereksizdir. Çocuk emirle hiçbir şey yapmamalıdır. O, eğer emirleriniz olmadan hiçbir işi başaramıyorsa, hayatı boyunca başkaları tarafından idare edilmeye ve onların elinde bir oyuncak olmaya mahkûm demektir. Küçükken itaatli olmasını istemekle, büyüdüğünde safdil ve budala olmasını istiyorsunuz.

Çocuğu akıllandırmak için şimdi sarfettiğiniz bu şaheser nutuklarınızla ne yaptığınızı biliyor musunuz? Onu bir hayalperestin, pusu kuranın, şarlatanın, kalleşin ve her cinsten meczubun tuzağına düşmeye hazırlayarak, bütün bu insanların başarısını kolaylaştırıyorsunuz. Bir adamın, çocukların hiç anlamadığı bir sürü şeyi bilmesi normaldir; ancak bir çocuğun, bir yetişkinin bilmesi gerekenlere sahip olmasına ne gerek var. Çocuğa faydalı ve yaşına uygun olan her şeyi öğretmeye gayret edin; bu taktirde öğreneceği şeylerle zamanının dol-

duğunu, hatta taştığını görürsünüz. Çocuğa bugün elverişli olan eğitimin yerine, erişeceği pek de kesin olmayan bir yaşın eğitimini niye veriyorsunuz ki!

Fayda

Çocuğunuza 'faydalı' kelimesi hakkında bir fikir vermeyi başardığınız zaman, onu idare için çok büyük bir vasıta kazanmış olursunuz. 'Fayda' kelimesi çocuk için göreceli bir anlam taşıdığı halde eğer kendisi için iyi olan şeyleri açıktan açığa görebiliyorsa bu kelime onu fazlasıyla etkiler.

Sizin çocuklarınız bu kelimeyle hiç ilgilenmezler; çünkü bulundukları şartlara uygun bir tarzda, bu kelime ile onlar arasında ilgi kurmaya hiç çalışmamışsınızdır. Çocuklarınıza gerekli olan her şeyi siz hazırladığınızdan, onlar faydalı olan şeyleri kendi kendilerine düşünme ihtiyacını hissetmemişlerdir.

'Bu neye yarar?' cümlesi, bundan sonra Emil'im ile benim aramda, hayatımızın bütün eylemleri için kutsal bir rehber olacaktır. Emil soru sorduğunda ona bu soru cümlesiyle karşılık vereceğim. Böylece onun etrafını saran eşyaları gerçekten tanımak için değil de, sırf gevezelik yapmak için sorduğu anlamsız ve usandırıcı sorularının da önüne geçmiş olacağım.

Kendisine sadece faydalı bilgiler öğretilen bir çocuk tıpkı Socrates gibi anlamadan hiçbir şey sormaz. Ve daima mesele halledilmeden önce kendisine sorulacağını bilir.

Bir öğretmen ya da ebeveyn olarak çocuğunuza yapacağınız en büyük kötülük onun sorularına gelişigüzel cevaplar vermektir. Böyle davrandığınız taktirde çocuğunuz kendi görüşlerinin bir önemi olmadığına inanacak ve size duyduğu tüm güven kaybolup gidecek. Sizin o an canınız sıkılıyor olabilir, dalgın olabilirsiniz; ama bütün bunlar mazeret olamaz; karşınızda sizden birşey öğrenmek isteyen minicik çocuğu tüm bedeninizle dinlemeli ve onun sorusunu ilgiyle cevaplamalısınız. Fakat çocukluk derecesine inerek, hatalarını kabul edecek an-

ne-babalar nerede? İnsanlar yazık ki, kendisindeki hataları kendisine bile itiraf edemediği bir sistem kurmuştur.

Her şeyden önce şuna inanmalısınız; siz, öğrenmek zorunda olduklarını çocuğa nadiren teklif edeceksiniz. Kendisine gerekli olan bilgileri arzu edecek, arayacak ve bulacak olan esas itibariyle çocuktur. Yalnız siz onları çocuğun anlayabileceği şekle sokmak, öğrenme arzusunu kurnazca uyandırmak ve bu arzuyu tatmin edecek vasıtaları hazırlamakla görevlisiniz. Buradan da anlaşılıyor ki, sorularınız seyrek ve iyi seçilmiş olmalı. Çocuk sizin ona yönelttiğinizden daha fazla soruyu size yöneltmeli ve siz genellikle "Bunu neden öğrenmek istiyorsun?" diye ona karşılık verecek konumda bulunmalısınız. Bundan sonra çocuğunuz için tek önemli olan şey, öğrendiklerini iyi anlayıp tatbik etmesidir.

Nutuk halindeki açıklamalardan hiç hoşlanmam. Anneler, babalar ve öğretmenler! Daima eşya, yine eşya! Sözlere gereğinden fazla önem verdiğiniz için, sözle terbiye yönteminizle çocuklarınızı geveze yapmaktan başka bir şeye muvaffak olamıyorsunuz.

Varsayalım ki, öğrencim, güneşin dönmesini ve yönlerin tayinini incelerken, bütün buların neye yaradığını sorarak sözümü kesmiş olsun; bunun üzerine nutuklar savurma fırsatını derhal yakalar, sorularına bol bol cevaplar vererek ona öğretmeye girişiriz. Hele aramızda başkaları da varsa, tumturaklı nutuklara ucu bucağı olmayan bir saha açılır! Seyahatlerin faydalarından, her iklimde yetişen özel ürünlerden, çeşitli milletlerin ahlak ve adetlerinden, takvim kullanmaktan, ziraat için mevsimlerin hesabından, deniz üzerinde nerede bulunduğunu bilmeden yolculuk etmekten, siyaset, tabiat bilgisi, kozmografya ve insanların haklarından bahsederek bütün bu ilimleri öğrettiğime ve öğrenme arzusu verdiğime inanırım. Evet, hiçbir fikri anlamasına meydan bırakmadan yaptığım bu açıklamaların beni ukala durumuna düşürmekten başka bir işe yaramadığına inanmak şartıyla! Çocuk bana bundan sonra

da yön tayininin ne işe yaradığını sormak isteyecektir (Çünkü onca açıklamanın içinde esas sorusuna cevap bulamadı) fakat savurduğum nutukların korkusuyla buna cesaret edemeyecektir. Sorsa bile benden çekindiği için söylediğimi anlar gibi davranacak ve dinlermiş gibi görünerek samimi olmayan bir vaziyet takınacaktır. Çocukları iki yüzlülüğe nasıl alıştırdığımızı sanıyorsunuz! Benim yetiştirdiğim Emil, sözlerimden hiç bir şey anlamadığı vakit, bunu açıkça söyleyecek ya da oyun oynamaya dalarak beni saçma nutuklarımla baş başa bırakacaktır.

Montmorency ormanında

Emil, 'Bu neye yarar?' sorusunu sıkıcı bulduğunu söylediğinde Montmorency'nin kuzeyinde ormanı inceliyorduk. Kendisine dedim ki; "Haklısın bunu uygun bir vakitte düşünmek lazım; eğer bu işi (orman inceleme işi) hiçbir şeye yaramaz bulursak artık bir daha yapmayız; çünkü bizim başka eğlencelerimiz de var." Başka meselelerle meşgul olunur ve günün geri kalan kısmında coğrafya ile uğraşılmaz. Ertesi gün sabah vakitlerinde kendisine bir gezinti teklif ederim. O da derhal kabul eder; zira çocuklar koşmaya daima hazırdırlar. Emil'imin ise bacakları yeterince kuvvetlidir. Tarlaları geçeriz, ormana gireriz, kayboluruz, nerede olduğumuzu bilemeyiz. Dönmek istediğimiz zaman da, yolumuzu bulmaktan aciz kalırız. Vakit geçer, sıcak bunaltır, açlık bastırır, acele ederiz; ama sağa sola boşuna gidip geliriz. Her tarafta orman, ova ve taşlıklardan başka bir şey bulamayız. Kısacası nerede olduğumuzu anlamak için hiçbir işarete rastlayamayız. Sonunda hem dinlenmek hem de vaziyetimizi konuşmak üzere otururuz. Emil'imin dayanacak gücü kalmamıştır artık ve ağlamaya başlar. Aslında biz Montmorency'nin önünde, basit bir çalılığın önünde oturuyoruz; ama bu koruluk, küçük bir çocuk için bir orman kadar büyüktür. Birkaç dakika sustuktan sonra, mahzun bir tavırla kendisine derim ki;

J. J. – "Sevimli Emil'im, buradan çıkmak için ne yapmalıyız?"

Emil hıçkıra hıçkıra ağlar bir halde şöyle der: "Ben nereden bileyim, yorgunum, açım, susadım, artık dayanamıyorum."

J.J. – Sen beni, kendinden daha iyi bir durumda mı görüyorsun. Gözyaşlarıyla yemek yemek mümkün olsaydı ben ağlamaz mıydım? Bu iş ağlamakla halledilmez, bilmekle ve tanımakla çözümlenir. Bak bakalım saat kaç olmuş?

Emil – Öğle vakti ve ben hiçbir şey yemedim.

J.J. – Bu doğru, öğle vaktidir ve ben de bir şey yemedim.

Emil – Kim bilir ne kadar acıkmışsındır!

J.J. – İşin kötüsü, yemeğim gelip beni burada bulamayacak. Şimdi öğle vaktidir ve dün, Montmorency'den bakıp ormanın vaziyetini incelediğimiz vakittir. Acaba buradan Montmorency'nin yerini tayin edemez miyiz?

Emil – Fakat dün şehirden bakıp ormanı görebiliyorduk, bugün ise ormandan bakıp şehri göremiyoruz.

J.J. – İşte fenalık burada. Şehrin yerini bulabilmek için görmekten vazgeçebilseydik?

Emil – Bu da ne demek?

J.J. – Biz ormanın şu istikamette olduğunu söylemiyor muyduk?

Emil – Evet, Montmorency'nin kuzeyinde.

J.J. – O halde Montmorency şu yönde olmalıdır.

Emil – Ormanın güneyinde

J.J. – Öğle vakti, kuzeyi bulmak için bir vasıtamız olmalı.

Emil – Evet var, gölgenin istikametine bakarız.

J.J. – Fakat güneyi hangi vasıtayla bulacağız?

Emil – Ne yapacağız?

J.J. – Güney, kuzeyin aksidir.

Emil – Bu doğru, gölgenin ters istikametini aramak yeterlidir. İşte, işte tamam! Ta orası güney, Montmorency'i bulduk; güneye doğru gidelim.

J.J. – Tamam, ormanın içindeki şu geçidi izleyelim bakalım.

Emil sevinçten ellerini çırparak; "İşte tamam, Montmorency'i görüyorum, görüyorum! Gözümün önünde, meydanda. Haydi yemeğe, haydi çabuk, kozmoğrafya bir şeylere yarıyor, haydi koşalım." diye bağırdı.

Dikkat edin, eğer çocuk bu sonuncu cümleyi açıkça söylemese bile mutlaka düşünecektir. Zaten ben söylemeyeyim de o ister söylesin, ister sadece düşünsün, o kadar da önemli değil. Okuyucularım! Çocuğun bu dersi ömrü boyunca unutmayacağından emin olabilirsiniz. Halbuki ben bu dersi odasında ona anlatmakla yetinmiş olsaydım, ertesi güne kadar unutmuş olacağına hiç şüphem yoktur. Öğretmenler! Çocuklara her şeyi kuru bilgiler olarak vermektense uygulamalı dersler yapmayı tercih etmelisiniz.

Okuyucularım! Çocuğa verilecek her ders için mutlaka bir örnek verdiğime bakarak onları küçümsediğimi zannetmeyin. Bilakis verdiğim örnekler, anlattığı dersi, çocukların daha iyi anlamasını isteyen öğretmenlerin işini kolaylaştıracaktır. Zira asıl kötülük, çocuğun derste hiçbir şey anlamaması değil, anladığını zannetmesidir.

Çocuğa göremeyeceği hiçbir şeyi göstermeyin. Olgun insanlarda bulunan vasıflar ve buna has bilgiler, çocuğa baştanbaşa yabancıdır. Çocuğu madem ki bulunduğu şartlardan alıp olgun insanların konumuna yükseltemiyoruz, o zaman olgunluğu alıp çocukluk çağına doğru indirelim ve çocuğa ancak şimdiki zamanda faydalı olabilecek şeyleri gösterelim. Bundan başka çocuk muhakeme yapmayı öğrendikten sonra onu diğer çocuklarla kıyaslamaktan, rekabete ve hatta yarışmaya sürüklemekten kesinlikle uzak duralım. Çocuk haset ve gurur duygularının itmesiyle bir şeyler öğrenecekse hiçbir şey öğrenmesin daha iyidir. Onu ancak kendisiyle kıyaslayabilirsiniz. Yani gösterdiği gelişmeleri not eder ve bir sonraki ay veya sene ona ne kadar ilerlediğini söyleyebilirsiniz. "Boyun beş santim uzamış, eskiden musluğu açamıyordun; ama şimdi açabiliyorsun. Eskiden bu çantayı kaldıramıyordun; ama şimdi rahatlıkla ta-

şıyabiliyorsun vs." Bu şekilde onu hiç kimseyle kıyaslamadan şevklendiririm. Emil'imin kendi kendisinin rakibi olmasında hiçbir mahzur görmüyorum.

Robinson Crusoe

Madem ki bize mutlaka kitaplar lazımdır, bunların içinde bir tanesi var ki, bence halis, tutarlı ve tabii terbiye için en uygun ve başarıya en yakın olanıdır. Emil'imin okuyacağı ilk kitap bu olacaktır ve kitaplığında daima müstesna bir yere sahip olacaktır. Bu kitap bütün tabii ilimlerimizin bir açıklayıcısı olacak ve okuma zevkimiz bozulmadıkça da hoşumuza gidecektir. Peki bu harikulade kitap hangisidir? Aristo'nun, Pline'nin ya da Buffon'un mudur? Hayır okuyucularım, bu kitap, Robinson Crusoe'dir.

Robinson Crusoe, adasında yapayalnız , kendi türünün yardımlarından ve her türlü sanat aletlerinden mahrum olduğu halde karnını doyurabilmiş, barınak inşa edebilmiştir, hatta kendisi için rahat bir hayat kurduğu bile söylenebilir. İşte size, her yaştan insanı ilgilendiren bir konu; özellikle de çocuklar için çok hoş ve cazip bir hikaye. İtiraf ederim ki ıssız bir adada yaşamak toplum içinde yaşamaya ihtiyaç duyan hiçbir insan için elverişli değildir, Emil'imin de böyle bir durumdan hoşlanacağını sanmıyorum. Ancak, saçma fikir ve inançlardan uzaklaşarak sağlıklı hükümlere ulaşabilmek için herkesten soyutlanmış bir insanın yerine geçmek ve onun her şeyi kendi faydası için yapışını ve suni ihtiyaçlardan uzak duruşunu taklit etmek gerekebilir.

Emil ve insanlar

Dikkat ederseniz buraya gelene kadar Emil'e insanlardan hiç bahsetmedim. Zira bu noktada beni anlayabilmesi için hem duygularının hem de fikirlerinin doğru ve kuvvetli bir şekilde gelişmiş olması gerekir. O, kendisinden başka insan tanı-

maz; hatta kendisini bile yeterince tanımaktan uzaktır. Fakat kendi haklarındaki hükümleri çok az olsa da en azından doğrudur. Başkalarının mevkilerini ve unvanlarını bilmez; buna karşılık kendisinin konumunu bilir ve orada tutunur. Öğrencimi henüz tanıyamayacağı toplumsal bağlar yerine, zaruret bağlarıyla bağladım.

Çocuk tabiatın bütün varlıklarını, insana ait iş ve faaliyetleri, daha farklı bir cepheden değerlendirir. Onun gözünde oyun oynayabildiği tahta ya da taş parçaları altından daha kıymetlidir, cam parçaları da elmasla eş değerdedir. Böylece bir marangoza, bir kunduracıya ya da bir duvarcıya bütün kuyumculardan daha fazla değer verir. Emil'in gözünde basit bir şekerlemeci ve pastacı bir ilim adamından daha iyi bir yerdedir.

Mutlu bir çocuk esir olmadan vaktini kullanabilen ve zamanın kıymeti üzerine düşünmeden onu değerlendirebilen çocuktur.

Çocukları inceleme sanatı

Bir çocukta, dikkat çekici nesnelere merak uyandırmak, kendi seviyesine uygun ilişkilerden hiç uzaklaşmadan ve zihninde anlayamayacağı fikirlerin oluşmasına meydan vermeden kendisini kuşatan eşyalarla ilgilenmesini sağlamak kadar kolay ne olabilir. Ebeveynlik ve öğretmenlik sanatı, çocuğun dikkatini önemsiz olay, insan ve nesnelerden uzaklaştırarak onu toplumun işleyiş düzeni hakkında sağlıklı hüküm yürütebilecek ve insanlarla iyi ilişkiler kurabilecek bir olgunluğa yaklaştırmaktır.

Zengin bir evde yemek yemeye gideriz. Alışık olmayanların başını döndürebilecek kadar ihtişamlı sofranın, etrafımızda hazır bekleyen hizmetçi ve uşakların Emil de oluşturacağı etkiyi önceden keşfederim. Sofraya konan yemekler bir birini takip ettikçe ve davetliler hararetli bir sohbetle kaynaştıkça Emil'ime yaklaşarak derim ki; "Sofrada gördüklerin buraya gelene kadar kaç elden geçmişlerdir?" eğitimciler, bu basit gibi

görünen cümleyle Emil'de uyandırdığım düşünce yığınlarını bir düşünün. Bu sorumla çocuğun zihninde oluşturduğum fikirler, önceden aldığı hülyalı tesirlerin buğularını anında mahvedecektir. İşte o zaman, Emil dalacak, düşünecek, bazı gerçekleri anlamaya başlayacak ve üzülecektir. Masadaki filozoflar içkinin ve yemeğin etkisiyle kendilerinden geçip saçmalamaya başlarken benim Emil'im köşesinde yapayalnız filozoflaşacak ve bana soracaktır; ben de cevap vermeyi reddeder ve başka bir zamana bırakırım. O sabırsızlanır, benimle konuşabilmek için sofradan kalkmayı düşünür, yanıp yakılır.

Çocuğun eğitimi için ne çekici bir konu! Hiçbir şeyin bozamadığı sağlam bir muhakemeyle bu ziyafetin tertibi için birçok ülkenin haraca kesildiğini, belki yirmi milyon insanın çalıştığını ve burada herkes sınırsızca yemek yerken bazı ülkelerde insanların açlıktan öldüğünü anlayınca, akşama kalmadan vücudundan çıkaracağı bu yemeklerin sırf ona öğlen vakti şatafatla takdim edilmesi için hazırlandığını öğrenince acaba lüks hakkında ne düşünecek?

Çocuğun buna benzer gözlemlerinden çıkardığı sonuçları dikkatle inceleyin. Eğer siz çocuğunuzu yeterince gözetmezseniz ve doğruyu bulmaktan ona bir ipucu vermezseniz, kendisi için hazırlanan sofranın ihtişamıyla büyülenip kibirlenebilir. Çocukta bu düşüncenin hasıl olduğunu sezmeye başladığınız zaman, kolaylıkla önüne geçebilir veya o intibaları silmeye çalışabilirsiniz. Kendi ellerinizle hazırladığınız, iştah, serbestlik ve sevinçle çeşnilenen basit, kir işi, fakat tertipli bir ziyafet, debdebeli ziyafetlerin kendisine hiçbir hakiki fayda sağlamayacağını anlatmak için yeterlidir.

Emil'in iki yemek arasındaki fark üzerine düşünebilmesi için uzun nutuklara gerek yok. Ona açık ve basit olarak şöyle sorarım; "Bugün yemeğimizi nerede yiyelim? Şu gümüş renkli dağın eteğindeki yaylada, şu geniş yapraklı çiçeklerle döşeli yerde mi yoksa köyde bize lezzetli kaymaklar ikram etmek isteyen şu neşeli kadınların yanında mı? " Emil'im seçim yapar-

ken kararsızlık göstermez; çünkü o, geveze ve boş bir çocuk değildir. Yaylada koşmaya her zaman hazırdır, meyve ve sebzelerin iyilerini yer, iyi kaymaklarla iyi kalpli insanlara bayılır.

Okuyucularım! Dikkat ediniz ki, benim verdiğim örnekler tek bir çocuk için iyi, diğerleri için kötü olabilir. Ben misallerimi bütün özelliklerini bildiğim , tespit ettiğim Emil'ime size örnek olsun diye tatbik ediyorum. Bunların esas ruhuna vakıf olursanız, ihtiyaca göre değiştirip kullanabilirsiniz. Çocuğun kişiliğini, yeteneklerini ve isteklerini bilmiyorsanız ona eğitim vermeniz mümkün değildir. Çocuğunuzu tanımanız da ancak onun kendisini serbestçe ifade etmesine imkan vermenizle mümkündür.

Ben Emil'ime mantık ve felsefesini anlamayacağı hiçbir şeyi öğretmemeyi bir terbiye prensibi olarak belirledim. İleri yaşlarda zaten ayrıntılı şekilde öğreneceği bilgileri şimdilik kendisine yetecek kadar öğretmek daha uygun olmaz mı? Bu yaşta tanıması lüzumlu olan her şeyi önünden geçirerek arzusunu ve ilgisini uyandırabilir, yetenekli olduğu alanları tespit edebiliriz. Böylece zeka ve kabiliyetlerinin çocuğu nereye doğru götüreceği hakkında bir fikrimiz olur ve onun yanlış yollarda oyalanmasının önüne geçmiş oluruz.

Sınırlı; fakat doğru olarak verilen toplu ve birbirine bağlı bilgilerin faydalarından biri de, aralarındaki ilişkinin görünebilmesidir. Bilgiyi yerli yerinde ve toplu olarak önünde gören çocuk daha kolay ve sağlıklı akıl yürütebilir. Bütünün nizam ve tertibini gören, parçalarınkini de görür. Parçayı iyice gören ve derinliklerine kadar tanıyan ise alim bir adam olabilir. Çocuğunuzun şimdilik bütünü görebilmesi yeterlidir; çünkü biz alim olmadan önce muhakemeli bir insan olmayı tercih ediyoruz.

Bu ikinci hayat devresine başlarken yani çocukluktan gençliğe adim atarken ihtiyaçlarımıza oranla daha çok olan kuvvetimizden faydalanarak semalara yükseldik, arzı ölçtük, tabiatın kanunlarını keşfettik, kısacası kendimize uygun faaliyet

sahamızı oluşturan adamızı tamamen dolaştık; şimdi de kendimize dönüyoruz, hissedilmez bir şekilde evimize yaklaşıyor ve hiçbir düşmanın tehdidi altında bulunmadığımızdan emin olarak büyük bir sevinç ve heyecanla içeri giriyoruz.

Emil'in bir meslek edinmesini neden istiyorum?

Bizi kuşatan her şeyi gördükten ve inceledikten sonra daha yapacak ne kalır ki? Kendimize uygun olan her şeyi kullanmak ve iyiliğimiz için meraklarımızdan istifade etmek.

Şimdiye kadar, işimize yarayacağından emin olmadığımız bir sürü alet yaptık. Belki bu aletler kendimiz için faydasızdı; ama bir başkası için ihtiyaçtı; ya da başkası için lüzumsuz görünen alet bizim için kurtarıcıydı. İnsanlar kendi kârlarını aletlerini değiştirmekte buldular. Günümüzde sadece aletler değil, insan hayati için lüzumlu olan her şeyi birileri üretiyor ve diğerlerinin hizmetine sunuyor. Üretim yapmadan önce tabii ihtiyaçlarımızı tanımamız gerekiyor, biz insanlara ne verebiliriz ve insanlardan ne alabiliriz? İhtiyacımız olan her şeyi kendimiz üretemeyiz; eğer öyle olsaydı on farklı ihtiyaç için on ayrı işte çalışmamız gerekirdi. Üstelik her bir işte de aynı başarıyı yakalayamazdık. Toplumun refahı ve huzuru için herkesin en kabiliyetli olduğu işte çalışması ve ürettiğini diğer insanların hizmetine sunması gerekir.

Bir çocuğun toplumsal bağlar hakkında fikir sahibi olmasını istiyorsanız onu bir gün marangoza götürün, bir gün demirciye, başka bir gün fırına ve ayakkabı tamircisine. Bu şekilde hem kendisine uygun mesleği seçmesine yardımcı olursunuz hem de toplumun parçalardan oluşan bir bütün olduğunu görmesini sağlarsınız.

Emil'im, hayatın ne olduğunu öğrenir öğrenmez yapacağım ilk şey, ona bu hayatı muhafaza etmesini öğretmek olacaktır. Buraya gelinceye kadar meslek, sınıf ve servetler arasında hiç fark gözetmedim, bundan sonra da gözetecek değilim. Zira insan, hangi şartlar altında yaşıyor olursa olsun daima in-

sandır. Kimi zenginlerin beyni midesinden daha büyük değildir; tıpkı patronların el ve ayaklarının işçilerin el ve ayaklarından daha kıymetli olmadığı gibi. Kısacası tabii ihtiyaçlar her yerde aynı olduklarından herkesin onlara eşit olarak ulaşabilmesi gerekir.

Çocuğunuza tabii olmayan bir ihtiyacı aşılarken onun diğer taraftan mutsuz ve sefil olabileceğini düşünmüyor musunuz? Servet edinmeyi hayatın gayesi olarak gören bir çocuk bu gayeye erişmek için yasa dışı yollara başvurabilir ya da arzusuna ulaşamazsa sürekli isyan eden hayata küsmüş çekilmez bir adam olabilir.

Zenginler fakirleşiyor, büyükler küçülüyor, hükümdar sıradan vatandaş oluyor, mukadderatın darbelerinin size uğramayacağını mı zannediyorsunuz ki şimdiki halinize güvenip duruyorsunuz.

İnsanlar tarafından yapılan her şey yine insanlar tarafından bozulabilir. O halde büyüklük için yetiştirdiğiniz şu zorba hükümdar düştüğü zaman ne hale gelecektir? Altından başka bir şeyle yaşamayan şu haşmetli defterdar ne yapacaktır? Kendi aklını kullanmasını bilmeyen ve yalnızca benliğine yabancı şeylerle uğraşan budalaların hali ne olacaktır? Önce insan olmak gerekir ki sahip olduklarınıza layık olasınız ve onları insanlık için kullanasınız.

Bir adam zengin olduğunda servetini başkalarının faydası için kullanmak zorundadır. Eğer kendi malından vermiyorsa topluma olan borcunu ödeyemez. "Fakat benim babam bu serveti kazanırken topluma hizmet etmiştir." diyebilirsiniz. Bu doğru olabilir; ancak sizi borçlu olmaktan kurtarmaz. O çalışarak kendi borcunu ödemiştir; fakat siz servete konduğunuz için topluma malı olmayan bir adamdan daha fazla borçlusunuz. Bir adamın cemiyete yaptığı iyiliklere karşılık olarak bir diğerinin borçlarından kurtulması hiç de adil değildir. Hiçbir baba oğluna diğer vatandaşlar için faydasız olma hakkını veremez. Bana kalırsa bizzat kendisinin çalışarak kazanmadığı ser-

veti işsizlik içinde oturup yiyen adam düpedüz hırsızlık yapıyor demektir. Topluma karışmadan yapayalnız yaşayan bir adam hoşuna gittiği gibi hareket edebilir; ancak eğer bir cemiyet içinde bulunuyorsanız zengin, fakir, kuvvetli ya da zayıf olun çalışmak zorundasınız, aksi takdirde benim gözümde bir dolandırıcıdan farkınız yoktur.

Şimdi, insanın tabii haline en yakın çalışma şekli adale işleridir ve diğer çalışma şekilleriyle kıyaslanırsa en müstakil servete, alet edevatını istediği yere götürebilen işçinin sahip olduğu söylenebilir.

İşçi ancak kendi işine tâbi bulunur ve çiftçi ne kadar esirse işçi o kadar hürdür. Zira, zalim bir yönetici ya da düşman bir komşu çiftçinin tarlasını elinden alabilir, vaktinden evvel yağan yağmur ürününü işe yaramaz hale getirebilir. Fakat buna karşılık, işçi baskı altına alındığında eşyalarıyla başka bir yere yerleşebilir ve yeniden hayatını kazanabilir. Ziraat elbette insanın alın teriyle ekmeğini kazandığı ilk işidir, faydasını ve çiftçiye temin ettiği şerefli hayatı tartışmaya hiç gerek yok. Ben Emil'ime; "Ziraatı öğren." demiyorsam bunun nedeni onun bu işi zaten biliyor olmasıdır. Emil, toprakla ilgili işlerin yabancısı değildir, ilk olarak toprağı öğrendiği için her zaman oradan işe başlar. Ben ona; "Atalarından kalan araziyi ek; fakat kaybedersen veya onlardan sana bir şey kalmamışsa bir zanaat öğren." derim.

Ben, çocuğuma kaybedemeyeceği bir zanaat, kendisini daima şereflendirecek bir rütbe vermek istiyorum. Daima hatırlayınız ki, sizden istediğim fevkalade kabiliyetler değildir; istediğim zengin yapmayan; fakat geçindirici, adalenin işlemesini icap ettiren tamamıyla mekanik bir zanaattan başka bir şey değildir. Kimseye yaltaklanmanızı gerektirmeyecek, çıkar ilişkilerine sürüklemeyecek bir zanaat. Değersiz ve alçak insan sürüleri büyük (!) işler görsünler, kazansınlar sizi hiç ilgilendirmeyecektir; çünkü sessiz ve şamatasız bir hayat içinde namuslu bir adam olarak çalıştığınız için hiç kimse ekmeğinize mani olamayacaktır. Öğrendiğiniz zanaatın işlendiği bir dükkana gi-

rer ve; "Ustam işsizim, işe muhtacım." dersiniz; o da size; "Arkadaş şu işin başına geç ve orada çalış." der. Öğle yemeği vakti gelmeden önce ekmeğinizi çıkarmış olursunuz. Eğer çalışkan ve kanaatkar iseniz, bir hafta geçmeden bir haftalık yiyecek harçlığını da kazanmış olursunuz. Bu şekilde hür, sıhhatli, dürüst, çalışkan ve hak gözetir olarak yaşamış olursunuz ki, böylece kazanılan hayat, zamandan kaybettirmiş değil, kazandırmış olur.

Emil'imin mutlaka bir zanaat öğrenmesini istiyorum; hiç olmazsa mütevazı ve namuslu bir iş sahibi olmasını arzu ediyorum. Namuslu bir zanaatın ne demek olduğunu mu soruyorsunuz? Topluma faydalı olan her zanaat namuslu bir çalışma değil midir?

Terbiyenin büyük sırrı, beden ve zihnin sırasıyla çalıştırılmasında gizlidir. Beden yorulduğunda zihni faaliyetlere, zihin yorulduğunda bedeni faaliyetlere dönülür. Emil'im bir köylü gibi çalışır ve bir filozof gibi düşünür. O sadece kendi durumunu değil benimkini de tetkik eder. "Zengin olduğumuzu bana söylediniz, ben de görüyorum. Zengin dahi olsanız, insan olduğunuz için topluma yararına çalışmak zorundasınız. Acaba siz cemiyet için ne yapıyorsunuz?" Emil böyle bir soru sorduğu zaman yaptığınız işleri sözle anlatmaya kalkmak sizi şaşkın durumuna düşürebilir. Bana gelince, atölye benim bu müşkülümü halleder. Fakirler için haftada bir masa ve sıra yaptığımı ve fazla olan şeyleri elimden çıkardığımı bilfiil göstermeye dikkat ederim.

Düşünceler duygulardan ayrıdır

Vücut ve duyularını kuvvetlendirdikten sonra zihin ve muhakeme gücünü geliştirdik ve uzuvlarıyla melekelerini dengeli şekilde kullanmayı öğreterek Emil'in, hareket eden ve düşünen bir insan olmasını sağladık. Artık onu mükemmel bir adam yapabilmek için seven ve hisseden bir varlık haline getirmekten başka bir işimiz kalmadı.

Yani, muhakeme yeteneğini duygularıyla tamamlamak işi kaldı. Fakat bu işe girişmeden önce şimdiye kadar kat ettiğimizi yola göz gezdirerek mümkün olduğu kadar sağlıklı bir değerlendirme yapalım ve vardığımız yeri tespit edelim.

Öğrencimizin şimdiye kadar duyguları vardı; fakat şimdi düşünceleri var; şimdiye kadar hissediyordu; fakat şimdi muhakeme ediyor. İnsan zekası ancak düşünceler oluşmaya başladığı zaman belirli bir nitelik kazanır. Fikirler eğer gerçek münasebetler üzerinde teşkil ediyorsa kuvvetli bir zekadan söz edilebilir; görünürdeki münasebetlerle sınırlı kalan ise yüzeyseldir. Münasebetleri olduğu gibi gören doğru bir zeka, kötü hükümler yürüten ise isabetsiz bir zekadır. Asılsız ve hayali münasebetler uyduran deli; münasebetler arasında kıyaslamalar yapmayan bir budaladır. Fikirleri mukayese ederek münasebetler keşfetme yeteneğinin zayıf veya kuvvetli olmasına göre insan az veya çok zeki olur.

Suya daldırılmış baston

Çocuk, giden bir vapur içindeki iskeleye bakar. Vapur yerine karanın hareket ettiğini zannederek yanılır. İlk defa suyun içine daldırılmış bir baston gördüğünde ise onu kırıkmış gibi görür. Sorun, görme duyusunda değildir; ve bastonun neden öyle göründüğünü öğrenmedikçe de öyle zannetmeye devam eder. Demek ki hatalarımız hiç düşünmeden verdiğimiz hükümlerden doğuyor. Ve bir çok alimin daima hükümler çıkarma istekleri onların yanılma ihtimallerini yükseltiyor. Aslında insanlar ne kadar fazla bilirlerse o kadar fazla aldanırlar.

Çağımızda insanlar artık her şeyi bilmek ve öğrenmek istiyorlar. Emil'imin de bir çok insanla tanışacağını ve bir çok olayla karşılaşacağını düşünürsek o da kıyaslamalar yapacak ve hükümler çıkaracaktır. O halde yaşadıklarından sağlıklı kararlara varabilmeyi ona öğretmeliyim.

Doğru kararlar vermenin en iyi yolu, tecrübelerimizi mümkün olduğu kadar basitleştirmektir; hatta yanlışa düşmektense

bu tecrübelerden bile sakınabilmektir. Buradan da anlaşılıyor ki, uzun zamandır duyuların birbirleriyle olan ilişkilerini inceledikten sonra, başka bir duyunun yardımına ihtiyaç duymaksızın her duyuyu başlı başına öğrenmek ve araştırmak gerekiyor. İşte o zaman her duyu bizim için bir fikir olacak ve bu fikir daima gerçeğe sadık kalacaktır. İnsan hayatının bebeklik ve çocukluktan sonraki bu üçüncü devresinde (ilk gençlik) vermeye çalıştığım kazançlar insanı bu tür bir kabiliyete hazırlamaktan ibarettir.

Aktif ve pasif hüküm

Bu tarzda yapılacak bir eğitim için pek az öğretmen ve anne-babada bulunan, sabır, dikkat ve ileri görüşlülüğe ihtiyaç vardır; bunlar olmadan çocuğun muhakemeyi öğrenmesine imkan yoktur.

Mesela eğer siz, su içindeki kırık bastonun görünüşüne bakarak aldanan çocuğa yardım etmek için bastonu sudan çıkarırsanız belki çocuğu meraktan kurtarmış olursunuz; ancak, bu şekilde hareket ettiğiniz taktirde çocuğun kendi kendisine doğruyu bulmasını engellemiş olursunuz. Amacımız çocuğa gerçeği öğretmekten çok, hatalarını keşfetmesine izin vermek ve gerçeği kendi kendisine bulabilmesi için ne şekilde hareket edeceğini öğretmektir. Çocuğunuza iyi bir eğitim vermek istiyorsanız onu işlediği hatadan derhal kurtarmaktan vazgeçin. Emil ile beni örnek olarak alalım:

Öncelikle Emil'in su içindeki bastonun kırık olup olmadığı sorusuna diğer çocuklar gibi "Evet, baston kırıktır." cevabını vereceğini hiç zannetmiyorum. Zira o, kendisini bilgili görünmek zorunda hissetmediği için hüküm çıkarmakta hiç acele etmez. Emil, ancak apaçık görünen durumlarda hiç tereddüt etmeden hüküm verir. Su içinde kırık gördüğü bastonun vaziyetini şüpheli bulduğu için bir şey söylemeden evvel düşünmeyi tercih eder. Zaten en basit sorularımda bile önceden anlayamayacağı nükteler bulunduğunu tecrübeyle bildiği için

hiçbir zaman şaşkınca cevaplar vermez, bilakis bu şekilde cevap vermekten sakınır ve soruyu iyice tetkik eder. Doğru olmayan bir muhakemenin sonuçlarına katlanmaktansa, hiçbir hakikati keşfetmemiş olmak bizim daha çok işimize gelir. Şimdiye kadar pek çok defa kullandığımız "Bilmiyorum" sözcüğü ne Emil'ime bir şey kaybettirdi ne de bana.

Su içinde kırıkmış gibi görünen bastonun aslında kırık olmadığını, bastonu sudan çıkarmadan ve elimizi suya sokmadan bakın nasıl anlarız:

Evvela bardağın etrafında dolaşır ve bastonun kırık kısmının bizimle birlikte döndüğünü görürüz. O halde bastonun vaziyetini değiştiren gözümüzdür.

Bardağın üstünden suya bakarız ve bastonun dik bir şekilde durduğunu görebiliriz. Acaba bastonu doğrultan gözümüz müdür? Suyun yüzünü dalgalandırırız; bastonun birçok parçalar halinde katlandığını, zikzaklaştığını ve su dalgalarını takip ettiğini görürüz. Suya yaptığımız dokunuşta hasıl olan hareketin, bastonu kırmaya, yumuşatmaya ve bu suretle dağılmasına neden olacak kadar kuvveti var mıdır?

Suyu boşaltırız ve su alçaldıkça bastonun yavaş yavaş doğrulduğunu görürüz.

İşte bu deneyler, kırılma olayını açıklamak için yeterlidir. O halde gözün bizi aldattığı doğru değildir; zira göze atfettiğimiz hataları düzeltebilmemiz için de yine gözümüze ihtiyacımız vardır.

Dördüncü Bölüm :

Buluğ ▸ İnsanın gerçek kişiliği bu çağda başlar

Şu dünyadan ne çabuk gelip geçiyoruz. Hayatın ilk dörtte biri, kullanılması bilinmeden; sonuncu dörtte biri de kullanma gücümüz tükendikten sonra geçiyor. Zaten yaşamasını bilmiyoruz ve yaşayamıyoruz. Hayatımızın bu iki ucu arasında sıkışıp kalan kısmı da uyku, iş, stres, korku ve türlü sıkıntılar içinde yok olup gidiyor. Hayat kısadır. Fakat bu kısalık, ömrün az devam edişinden değil, ondan gereğince istifade edememizden kaynaklanıyor. Ölüm anını, doğum anından uzaklaştırmaya çabalamak beyhude bir iştir.

İnsan sanki iki defa doğuyor gibidir. Doğumlardan biri hayatımızı diğeri de cinsiyetimizi sürdürmemizi sağlıyor. Kadına, erkeğe nazaran noksan bir insan gibi bakanlar şüphesiz ki hata ediyorlar. Dış görünümleri elbette farklıdır; fakat buluğ çağına kadar bu iki cinsiyet neredeyse birbirine benzer. Çehreleri, şekilleri, sesleri birbiriyle aynıdır. Kız ve erkeklerin her ikisi de aynı derecede çocukturlar. Cinsiyetleri o yaşlarda henüz kız çocuklarınkinden farklı olmayan erkekler bu özelliklerini bir ömür boyu muhafaza ederler ve daima büyük bir çocuk olarak kalırlar.

Buluğ çağında çocuk, çocukluktan çıkmak için krizler yaşar ve buhranlı anlar geçirir, bu anlar kısa sürse de etkisi uzun zaman devam eder. Fırtınalardan önce nasıl dalga gürültüleri geliyorsa, çocuğun geçirdiği bu değişim fırtınası da bazı ihtirasların doğmasıyla kendisini gösterir. Gizli taşkınlıklar, tehlike anının yaklaşmakta olduğunu haber verirler. Çocuk huylarını değiştirir, sık sık kızar ve düşünce heyecanları geçirir. Bu etkiler altında disiplin kabul etmez olur, kendisini idare etmek isteyen sese karşı aldırış etmez, rehberini tanımaz ve kısacası idare edilmek istemez. Aynı zamanda da çok hassastır, nedensiz yere üzülür ya da değersizlik duygusuna kapılır.

Çocuğun psikolojisindeki bu değişimleri fizyolojik değişimler takip eder. Vücudunun yerli yerine oturmaya başladığı görülür. Yanaklarında biten seyrek ve yumuşak tüyler koyulaşarak sertleşirler, sesi değişir ve artık o, ne çocuktur ne de adam. Bakışlar daha manidar olmaya başlar; fakat masumiyetten hala uzaklaşmış değildirler.

Bütün bu olaylar yavaş yavaş doğar ve size tedbir almak için zaman bırakır. Fakat çocuğun canlılığı fazla şiddetlenir, heyecanları hiddete çevrilir, kızar, zaman zaman yumuşar, acır, sebepsiz ağlar, tehlikeli eşya karşısında nabzı atar, gözleri fırlar ve kendi eli üzerine dokunan bir kadın eliyle hırslanmaya başlarsa, işte o zaman çok dikkatli olmak ve dümeni bir an bile elden bırakmamak gerekir.

İnsanın ikinci doğuşu işte tam bu anda gerçekleşir. İnsan, hayata gerçekten tam bu anda doğuyor ve insani olan hiçbir şeye karşı yabancı kalmıyor. Şimdiye kadar gösterdiğimiz ilgi, çocuk oyunlarından başka bir şey değildir.

Üzerine titrememiz asıl şimdi önem kazanmıştır. Alışılagelen terbiye yönteminin bittiği devre, bizim asıl terbiyemizin başlayacağı devredir. Fakat bu yeni planı iyice anlatabilmem için, bu çağdaki terbiyeyle ilgili olan bütün hususları baştan aşağı incelemeye koyulmam lazım.

İhtiraslarımız bizim belli başlı korunma vasıtalarımızdır. O

halde bunları harap etmeye yeltenmek kadar beyhude ve gülünç bir hareket olamaz. Böyle bir harekete yeltenmek tabiatı kontrol etmeye ve Tanrı yapısını yeni bir şekle sokmaya kalkışmak olur. Eğer Tanrı, insana vermiş olduğu ihtirasları yine insana bozdurmak emrini vermiş olsaydı kendi kendisini tekzip etmiş olurdu. Tanrı böyle anlamsız bir emir vermiş değildir. İnsan kalbinde buna benzer hiçbir emir yazılı değildir. Bu nedenledir ki, ihtirasları tahrip etmek isteyenlerle bunların doğuşunu önlemek isteyenler aynı derecede delidir. Kitaplarımda böyle bir proje takip ettiğimi zannedenler, beni hiç anlamamış olanlardır.

İnsanın doğasında ihtiraslar vardır. Fakat gerek kendimizde hissettiğimiz ve gerekse başkalarında gördüğümüz ihtirasların hepsi de istisnasız doğal mıdır? Böyle düşünebilir ve hükmedebilir miyiz?

Benliğin tatmini zordur

İhtirasların kaynağı tabiidir; fakat bu menba binlerce yabancı mecradan sızan sularla fazlasıyla kabarmıştır. İnsan ihtirasları öyle büyük bir nehir oluşturur ki, orada ilk menba sularından ancak birkaç damla bulunabilir. İnsanın doğal ihtirasları hem sınırlı hem de özgürlük ve varlığımızı korumaya yarayan vasıtalardır. Bizi esir ve tahrip eden bütün diğer ihtiraslarımızın kaynağı yabancıdır. Bunları bize veren kendi doğamız değil, bilakis ihtirasları doğamızın zararına olarak kendimize mal eden biziz. Bütün ihtiraslar arasında insanla beraber doğan ve insanı bütün ömrünce terketmeyen yegane his, kendini sevme duygusudur. Bu duygu, diğer bütün duygularımızdan eskidir ve bunun dışında kalan diğer ihtiraslar değişime uğramış ihtiraslardır. Yabancı etkilerle değişen ve asıl mahiyetini kaybeden hırslar bize zarar verir; çünkü insan bu şekilde doğasının dışına çıkar ve kendisiyle tezat teşkil etmeye başlar.

Kendini sevme hissi, daima hem iyi hem de doğaya uygundur. Herkes doğal olarak kendisini korumakla görevlidir. Bu

nedenledir ki, insanın üzerine titrediği ilk ve en önemli hırs, kendi benliğini korumak içindir. Zaten insanda kendini-sevme hissi olmasaydı kısa zamanda ölüp giderdik. Kendimizi koruyabilmemiz için kendi kendimizi her şeyden fazla sevmemiz gerekir. Bu doğal hırs nedeniyle, bizi korumaya yarayan diğer şeyleri de severiz.

Her çocuk annesini sever. Çocuklardaki bu sevme duygusu önce tamamen mekanik olarak başlar. Bize iyilik etmeye çalışan herkese ne kadar yaklaşırsak, kötülük etmeye çalışan herkesten de o kadar uzaklaşırız. Bu içgüdüyü duyguya, cazibeyi sevgiye, nefreti de kine çeviren sebep, bize faydalı veya zararlı olma niyetinin gösterilmesidir. Ancak, dışarıdan aldıkları etkilerle hareket edebilen eşyalara karşı hırslanmayız; fakat, kendi iradeleri ve içten gelen eğilimleriyle bize iyilik veya kötülük yapmaya yeltenen herkese derhal aynısıyla karşılık veriyoruz. Bize faydalı olanı arar, faydalı olmak isteyeni sever, zarar verenlerden kaçar ve zarar vermek isteyenlerden nefret ederiz.

Bir çocuğun ilk hissi, kendini sevme hissidir. İlkinden doğan ikinci his ise, kendisine yaklaşanları sevmektir. Çünkü bulunduğu zaaf içinde çocuk, ancak yardım için kendisine yaklaşanlardan başkasını tanıyamaz. O halde çocuk yaratılıştan iyiliğe eğilimlidir. Çünkü, kendisine yaklaşan her şeyin kendisine yardıma yeltendiğini görüyor ve bu tecrübeyle kendi türünün iyi olduğuna dair hisler ediniyor. Zamanla ilişkilerini, ihtiyaçlarını, ilgi ve bağlılıklarını genişleten çocukta, başkalarıyla iletişim kurma hissi uyanıyor ve bu hissi, görev, takdir ve tercih hisleri takip ediyor.

Çocuk dışarıyla ilişkileri genişledikçe kıskanç, haşin, aldatıcı ve intikamcı olur. İtaate davet edildiği zaman, kendisine emredilen şeydeki faydayı göremediği için, verilen emrin kendisini üzmek maksadıyla keyfi verilmiş olduğunu zanneder ve asileşir. Eğer, çocuğa itaat edilirse de, karşılaşacağı her engeli kendisi için bir isyan olarak algılar ve öfkeyle masayı, sandalyeyi tekmelemeye başlar.

Yalnız kendi ihtiyaçlarımızın tatmini için gerekli olan kendini sevme hissi, bencillik derecesinde kabarırsa, kendisine lüzumlu olan ihtiyaçların teminini yeterli görmemeye başlar. Çünkü benliği kabaran bir insan kendisini başkalarına tercih etmekle kalmaz, başkalarının da kendisini tercih etmesini bekler. Bu ise mümkün değildir.

Bu açıklamadan anlıyoruz ki, yumuşak ve olumlu ihtiraslar kendini sevme hissinden, haşin ve çirkin ihtiraslar da benlikten doğuyorlar. O halde insanı esasta iyi yapan, ihtiyaçlarının az oluşu ve kendisini başkalarıyla az mukayese edişidir. Kötü yapan da çok ihtiyaçları oluşu ve çok gösteriş yapmak isteyişidir. Bu prensiplere göre 'çocuk ve adam ihtirasları'nın iyilik veya kötülüğe doğru ne şekilde yönlendirildiklerini anlamak kolay bir iştir.

Çocukların bağlanma eğilimleri

Çocuklar hiçbir zaman yalnız yaşayamayacakları için daima başkalarına muhtaç olarak yaşam sürecekler ve ilişki ağı genişledikçe birilerine muhtaç olmanın getirdiği zorluklar artacaktır.

İnsan kalbinde yeni ihtiyaçlardan doğan bozukluğun önüne geçmek için en gerekli bilgi ve ilgiyi sağlayan, toplum içindeki tehlikelerdir. İnsana yaraşan şey, kendi münasebetlerini iyice ölçüp biçmektir. İnsan, maddi varlığından başka birşey tanımadığı müddetçe ancak eşya ile olan ilişkilerine göre incelenmelidir. Bu ise çocukluk çağıdır. Fakat çocuk, kendi varlığını hissetmeye başladığı anda insanlarla olan ilişkileri içinde değerlendirilmelidir. İnsanın insanlarla olan ilişkilerini araştırmak bütün bir hayatı araştırmak demektir. Şimdi, asıl bahsimize gelmiş bulunuyoruz.

Bir erkek bir kadına ihtiyaç duymaya başladığında yalnız başına bir varlık olmaktan çıkar ve kalbi de artık yalnız değildir. Bir cins diğerine doğru sürüklenir ve işte bu tabiatın hareketidir.

Aşk

Bir cinsin diğer bir cinsi cazip bulması tamamen tercihlere bağlıdır. Aşka kabiliyetli bir varlık olabilmemiz için zaman ve bilgiye ihtiyaç vardır. Çünkü muhakeme olmadıkça aşk yapılamayacağı gibi, mukayese yapılmadıkça da tercih yapılamaz. Aşkta yapılan muhakemeler farkına varılmaksızın yapılır. Bununla beraber reel olmaktan uzak değildirler. Ne denilirse denilsin, hakiki aşk insanlar için daima kutsal olacaktır. Çünkü, o heyecanlarıyla bizi şaşırtsa ve hatta bu aşkı hissedenin karşısında sevilene karşı nefret doğursa bile kendisine tutulanlara hürmete layık meziyetler edinmelerini gerekli kılmıştır. Zaten hürmete layık bir özellik kazanılmadıkça aşkı hissetmek mümkün değildir.

Aşka kör demişlerdir; çünkü onun gözleri bizimkinden daha iyidir ve bizim göremeyeceğimiz münasebetleri görebilir. Hiçbir meziyeti olmayan için, her kadın aynı şekilde güzeldir ve böyle bir adam için, tesadüf edilen ilk kadın en sevilen kadın olur.

Aşk doğamızdan gelmekten uzaktır. O, doğamızdan doğan eğilimlerin freni ve düzenleyicisidir. Ancak aşk sayesindedir ki, -sevilen kişi müstesna- bir cins, diğerinin gözünde bir hiç olur. Aşkta tercih yapılınca her iki taraf da bu tercihe layık olmaya çalışır; çünkü sevilmek için sevilir olmak gerekir. Madem ki o başkasını değil de sizi seçti, o zaman onun için, başkalarından daha sevimli olmanız gerekir. Kendisini aşığının gözünden görmeye çalışmak, insanlar arasındaki kıyaslamaların, gıpta, kıskançlık ve rekabet hislerinin doğmasına neden olur.

Sevilmenin ne kadar tatlı olduğunu hisseden bir kimse, herkes tarafından sevilmek ister. Herkes tarafından sevilmenin mümkün olmadığını anlayınca da insanlara karşı düşmanlık hisleriyle dolar. Kendi değerini başkalarının ona verdiği değere göre biçen insan kendi hayatını başkalarının hükümleri üzerine bina etmiş olur ki, en ufak bir reddediliş binanın çökmesi için yeterlidir.

Buluğ

Çocukluktan buluğ çağına geçiş olayının kesin olarak belirlenmiş bir tarihi yoktur. Buluğ çağı, insanlarda mizaç ve doğaya, milletlerde ise iklime göre değişiyor; örneğin şiddetli mizaçlarda buluğ diğerlerine oranla daha çabuk gerçekleşiyor. Sıcak ve soğuk iklimlerin buluğ çağına olan etkisini ve medeni toplumlarda yaşayan çocukların ilkel toplumlardakilerden daha erken buluğa eriştiğini de artık herkes biliyor. Buffon diyor ki: *"Şehirlerde yaşayan zengin ailelerde çocuklar bol ve yağlı gıdaya alıştırılmış oldukları için buluğ çağına daha erken erişiyorlar. Kırlarda ve fakir ailelerde ise çok az ve kötü gıda aldıklarından buluğ çağına iki-üç sene daha geç giriyorlar."* Buffon'un şehirlerdeki çocukların köylerdekine oranla daha erken buluğ çağına eriştikleri yönündeki görüşlerini kabul ediyorum. Ancak, buluğun erken veya geç oluşuna sebep olarak iyi veya kötü gıdayı göstermesini doğru bulmuyorum. Çünkü köylülerin çok iyi yedikleri ve çok iyi beslendikleri yerlerde erkek ve kızların buluğ çağına erişleri şehirlerdekine kıyasla daha geç gerçekleşiyor. Hatta bazı şehirlerde az yemek bir nevi moda olarak görüldüğü halde, bu ailelerin çocukları buluğa yine daha erken yaşta erişmekteler. Köylerde adamlar gibi iri ve kuvvetli; fakat sesleri ince ve yanakları tüysüz çocuklara rastlanıyor. Aynı derecede gürbüz ve kuvvetli oldukları halde buluğa ermemiş kızlar da görülüyor. Bence köylülerin buluğa geç erişmelerinin nedeni, sakin ve ahlaki sadelikler içinde yaşıyor olmalarıdır. Hayal güçleri şehirlerdeki çocuklara göre daha uzun zaman sükunette kaldığı için kanları daha geç harekete geçiyor ve bu hal, buluğa erişmelerini geciktiriyor.

Çocukların merak duyguları körükleniyor

Edep perdeleri arkasında gizli kalan hal ve hareketleri anlamakta çocuklar harikulade kavrama gücüne sahiptir. Çocuklara karşı kullanılan temiz lisan, verilen namus dersleri ve kısacası gözleri önüne çekilmek istenen esrar perdeleri, onların

meraklarını kamçılayan birer vasıta olup çıkıyor. Çocuklardan gizli tutulan hal ve hareketleri saklarken takip edilen yöntem öyle bir şekil alıyor ki, sonuçta saklama vasıtası öğretme vasıtası halini alıyor. Bu yöntem, tabiatın işini, kişilik ve dengeyi bozmaktan başka bir işe yaramıyor.

Şehirlerde yaşayan insanları bozan en belli başlı nedenlerden birisi işte budur. Bu yüzden gençlerin kuvvetleri erkenden tükeniyor, cılız, biçimsiz bir hal alıyorlar ve ilkbaharda meyve veren asmalar gibi sonbahardan önce solup ölüyorlar. Kentlilerin cahillikle suçladığı köylerde ise çocukların buluğ çağından doğan hırslarının belirli bir zamana kadar nasıl tembel bırakıldığını görmek lazım. Çocuklara uzun nutukların çekilmediği böyle yerlerde, her iki cinsin de karşılıklı hiçbir hırs duymaksızın emniyetle oynadıklarını ve buluğ çağının cazibesinden etkilenmeden saflıklarını muhafaza ettiklerini görürsünüz. Sonunda bu gençler evlendikleri ve bakir anlarını sona erdirerek yaşamaya başladıkları zaman birbirlerini o kadar severler ki, dünyaya getirdikleri gürbüz çocukların sevgisiyle kuvvet bulan bu sevgi bağını hiçbir şey çözemez olur. Ve ilk aşkın yenen ilk meyvesi tatlılığını muhafaza etmeye devam eder.

İhtirasların iyiye veya kötüye yönlendirilişi

Buluğa erme hadisesine eğitim vasıtasıyla etki etmek mümkün olunca, buluğ çağını verilecek terbiyeye göre geciktirmek veya çabuklaştırmak da mümkündür. Buluğa erken veya geç erme vücudu zayıflatıyor veya kuvvetlendiriyorsa, geciktiği taktirde gençlerin kuvvet ve gürbüzlüklerini daha iyi muhafaza edecekleri de muhakkaktır. Şimdiye kadar, çocukların buluğ çağına etki eden fiziksel etkenlerden bahsettim. Bu etkenlerin ahlaki olanları da vardır. Çocuklara, anlamaya yeltendikleri gizli şeyleri erkenden öğretmek veya onların bu şeyler etrafındaki meraklarını yanlış yollarla tatmin etmek şekillerinden hangisinin tercih edilmesi gerektiği soruluyor. Bence bu şekillerden hiçbirisi doğru değildir. Çünkü çocuğa yaşadığı

çağla ilgisi olmayan şeyleri öğretmekte acele etmenin bir anlamı yoktur. Çocuk dünyaya nasıl geldiğini merak edebilir; o zaman onu aldatmak yerine, olayı basit ve açık birkaç cümleyle izah edebilirsiniz. Cevabınızın ciddi, kısa ve tereddüde meydan vermeyecek kadar kesin olmasına özellikle dikkat etmelisiniz. Çocuklar yalan söyleme alışkanlığını, büyüklerinin yalan söylediğini hissettikten sonra kazanırlar. Çocuğun, ebeveynin ya da öğretmeninin tek bir yalanını ortaya çıkarması o vakte kadar aldığı terbiyenin meyvesini yok eder.

1-Çocukların merakları tahrik edilmemelidir.

2-Bu meraklar ancak tehlikeli olmadıkları bir çağ içinde tatmin edilmelidirler.

Çocukların gizli şeylere karşı olan masumiyet ve saflıklarını devam ettirebilmek için tek çare vardır. Çocuğun etrafında bulunanların bu masumluk ve saflığa hürmet ve sevgi göstermeleridir. Bu sevgi ve saygı olmadıkça, onlara karşı kullanılacak her türlü yapay vasıtalar er geç tekzip edilecektir. Yetişkinlerin arasındaki ufak bir tebessüm, bir göz kırpması herhangi bir jestle çocuklar, kendilerinden gizlenen şeyi anlarlar. Hatta o derecede ki, şu veya bu şeyin kendilerinden saklandığını anlayınca, o şeyi derhal öğrenirler. Terbiyeli insanların çocuklar arasında kullandıkları nazik jest ve ifadeler yersizdir. Çocukların saflıklarına cidden hürmet etmek isteniliyorsa ya onların yanında bu tür hareketlerden kaçınmalı ya da onlara uygun konuşulmalıdır. Masumluğun da kendine özgü bir lisanı vardır ve bu lisan, çocukları gereksiz meraklardan koruyan gerçek bir vasıtadır. Gizli ve esrarengiz tavırlardan kaçınılıp, her şeyden sadelikle söz edilince çocuk kendisinden saklanan birşey olmadığını hisseder ve ilgisini başka bir konuya kaydırır.

Çocukların cinsiyet üzerindeki merakı

Çocukların en çok yönelttikleri soru şu; "Anne, çocuklar nasıl oluyor?" Bu soruya verilecek gelişigüzel bir cevap yaşadığı müddetçe çocuğu olumsuz etkileyecektir. Annelerin kimisi

çocuğu susturuyor, kimisi de diyor ki; "Bu evlenmiş olanların sırrıdır ve küçük çocuklar bu işlere pek meraklı olmamalıdır." Bu cevap anneleri sıkıntıdan kurtarıyor; fakat şurası bilinmelidir ki, böyle bir cevap karşısında kendisini küçük düşmüş hisseden çocuk, evli insanlara özgü olan bu sırrı öğreninceye kadar rahat durmayacak ve sonunda öğrenecektir.

Çocuklarınız okuyorlar ve pekçok şeyi öğreniyorlar. Okudukları zaman hayal dünyaları okuma odalarının sessiz duvarları arasında alevleniyor. Toplum içinde yaşarken de bozuk lisan ve hareketlerle karşılaşıyorlar. Artık büyük adam olduklarına inandırılmış olduklarından büyük adam'lar gibi davranmaya çalışıyorlar. Başkalarının fikirleri, çocuklara bir kanun gibi kabul ettirilince başkalarının hareketlerini de bir model olarak almaları kolaylaşıyor. Çocuğunuzun etrafındaki insanların onunla terbiye sınırları içinde konuştuklarından emin olmalısınız.

Çocukta kurtuluş yolu, bilgisizlik

Kendi yaşının gereklerine göre yetişmiş olan bir çocuk, sadece kendisini ilgilendiren konularla meşguldür. Kız kardeşini, saatini, arkadaşını, köpeğini büyük bir coşkuyla sever ve cinsel duygulardan mahrumdur. Kadın ve erkek cinsiyetlerinin her ikisi de onun gözünde ayni şekilde yabancıdır. Onların söyledikleri ve yaptıklarıyla ilgilenmez, kendisine ait dünyada mutludur. Çocuktaki bu bilgisizlik yaratılışın bir gereğidir ve onu uygun bir çağa kadar bu bilgisizlik içinde bırakmak hata olarak görülmemelidir. Çocukta zaman içinde doğan ihtirasların bir düzen içinde olmasını ve sağlıklı gelişmelerini istiyorsanız zamanı uzatınız. Zamanı uzattıkça, birbiri ardınca doğan ihtirasları düzene koyma imkanı bulabilirsiniz.

Buluğ çağının ilk buhranları

Vaktinden evvel bilgilendirilmiş bir çocuk, bu bilgileri kullanmak için buluğ çağının gelmesini bekler. Kendi yaşının ge-

rekleriyle ilgileneceği yerde buluğ çağına erdiği zaman elde edeceği gücü düşünür ve bu şekilde süreci hızlandırır, kanını zamanından evvel kaynatır. Buluğun, -henüz hissedemiyor olsa bile- kendisi için bir haz vasıtası olduğunu bilir. Burada çocuğu tahrik eden doğası değildir, kendi kendini tahrik eden çocuktur. O halde çocuk, erkek olunca, doğasının kendisine öğretecek bir şeyi kalmıyor; çünkü o, bilfiil erkekleşmeden çok önce düşüncesiyle erkekleşmiştir zaten.

İnsan doğasının gerçek gelişimi yavaştır. Kan yavaş yavaş kaynar, fikirler yavaş yavaş oluşur ve fizyolojik denge kurulur.

Fabrikada çalışan akıllı bir işçi, aletlerini çalıştırmaya başlamadan önce onların düzenlenmesine ve tamamlanmasına dikkat eder.

Uzun bir rahatsızlık, buluğun ilk zevklerinden önce gelir. Çocuk ne olduğunun farkında değildir ve ne istediğini bilmeden hırslanır. Kanı kaynayarak harekete geçer. Sanki taşkın bir hayat dışarıya doğru yayılmaya yelteniyormuş gibi gözleri canlanır, başka varlıkları takip eder, etrafındakilerle ilgilenmeye ve insanların yalnız yaşamak için yaratılmış olmadıklarını hissetmeye başlar. İşte, bu suretledir ki kalp, insani sevgilere açılır ve sevgiyle ayakta dürabilen bir varlık olur.

İnsanlık

Özenle yetiştirilmiş bir gencin kalbinde oluşacak ilk his, aşk değil arkadaşlık hissidir. Gelişen hayal gücünün ilk işi, kendisi gibi insanların varlığını hissetmektir. Cinsel ilgi, sevgiden doğar. (İşte çocuğun masumiyetini uzatacak büyük bir fayda ve fırsat.) Genç kalbine insanlığın ilk tohumlarını ekecek an, arkadaşlık hissinin doğduğu andır. Özen gösterirsek, bu çağ içinde iyi meyveler toplayabiliriz.

Erkenden bozulmuş ve kadınlarla sefahat hayatı yaşamaya alışmış gençlerin insanlık hislerinden uzak ve merhametsiz olduklarını gördüm. Mizaçlarının şiddeti yüzünden sabırsız, karamsar, kinci ve öfkeli birer varlık olmuşlardı. Şehvetle dolmuş

olan hayalleri sefahatten başka bir şeyle meşgul değildi. Merhamet ve şefkat hislerinden tamamen uzaklaşmış olan bu gençler, şehvetleri uğruna analarını, babalarını ve bütün varlığını feda edecek derecede bozulmuşlardı.

Mutlu bir sadelik içinde yetişmiş olan genç ise, diğerlerinin aksine, ilk doğal itmeler altında yumuşak ve sevimli ihtiraslara doğru sürüklenir. İnsanlığın acıları karşısında üzüntü duyar, arkadaşlarını görünce sevincinden titrer, kucaklayan kollarında sevgi ve samimiyet vardır; acıdıklarına gözyaşı dökmesini bilir. Kaynayan kanı, böyle yetişmiş bir çocuğu canlı, hiddetli ve taşkın yapmışsa yaptığı her münasebetsizlikten utanır, başkalarının haklarına tecavüz ettiği anda pişman olur ve sebep olduğu hataları telafi etmeye çalışır. Kendisine bir haksızlık yapıldığında ise dilenen özrü kabul eder, kızgınlığı yatışır ve kendi hatalarını telafi ettiği kadar başkalarının da hatalarını iyi kalplilikle affeder.

Gençlik, intikam ve nefret yaşı değildir. Bu çağ, merhamet, şefkat ve cömertlik çağıdır. Yirmi yaşına kadar masumiyetini muhafaza etmiş bir gencin bu yaşta iyi ve insanlarca en fazla sevilen bir varlık olacağını iddia ediyor ve tecrübelerin beni yalanlamayacağına inanıyorum.

Mutluluğun mahiyeti her zaman aynı mıdır?

İnsanlara karşı bağlılığımız mutluluğumuzdan fazla sefaletimizden kaynaklanır. Eğer, her ihtiyacımızı kendimiz karşılayabiliyor olsaydık insanlarla bir araya gelmeyi çok da arzulamazdık. Ancak, insan hep bir başka insana muhtaç olacak şekilde yaratıldığı için kendi türünden uzaklara düşmeyi istemez. Eğer, ortak ihtiyaçlarımız bizi menfaat kuvvetiyle birleştiriyorsa, ortak sefaletimiz de sevgi kuvvetiyle birleştirir. Mutlu bir adam, başkalarında muhabbetten çok haset uyandırır. Böyle bir adam hakkı olmadığı halde tek başına bir mutluluk kurmakla itham edilir ve benliğimiz bu adamın bize ihtiyaç hissetmemesinden üzüntü duyor. Fakat ıstırap çeken bir talih-

size kim acımaz? Eğer bir istemekle bu talihsizi sıkıntılarından kurtarmak mümkün olsaydı, bunu kim istemezdi? Hayal gücümüz, bizi mutlu adamın değil, kederli adamın yerine koyar ve karşımızdaki kişide acı çeken kendimizi görürüz; ancak onun durumunda olmadığımızı düşünerek gizli bir haz duyarız; merhamet bu yüzden tatlı bir histir. Haset ise acıdır. Çünkü haset eden, kendisini mutlu adamın yerinde hayal edemez, etse bile gerçekte onun kadar mutlu olmadığını farkedip üzüntü duyar.

Kederli bir insana acımakla sanki onun sıkıntılarından uzaklaşıyormuş gibi bir hal alırız. Mutlu bir insana haset ederken de sahip olduğu mutluluk sanki bizden gaspedilmiş gibi hüzün duyarız.

Gençlerin kalplerinde doğan ilk hassasiyet hareketlerini beslemek ve karakterlerini iyiliğe ve iyilikseverliğe çevirmek istiyorsanız, insanların görünüşteki aldatıcı mutluluğa bakarak kin ve haset tohumlarının kalplerinde yer etmesine engel olun. Şöhretin debdebesinden ve gösterişten uzak tutun. Kendi kendisine takdir edebilecek bir düzeye gelene kadar yüksek sosyetelerin şatafatını göstermeyin.

İnsanlar ne kral, ne asil, ne de zengin olarak doğdular. Hepimiz çıplak ve fakir olarak doğduk. Hepimiz, hayatın sefaletleri, ıstırap ve ihtiyaçları altında ezilmeye ve sonunda ölmeye mahkûm insanlarız. Hiçbirimiz için değişmeyen sonuç işte budur. O halde, insanın doğasını araştırırken, insandan hiç ayrılmayan hal ve durumları inceleyerek işe başlamak gerekir.

On altı yaşındaki bir genç, sıkıntı çekmiş olduğu için ıstırabın ne olduğunu bilir; fakat başka varlıkların da kendisi gibi ıstırap çektiklerinin yeni yeni farkındadır. Istırap çekenleri görüp de onların acısını yüreğinde hissetmeyen genç, ıstırabın ne olduğunu bilmiyor ya da kendi ıstırabından başkasını önemsemiyor demektir. Fakat duyguları zamanla gelişen pekçok çocuk başka insanların ıstırabından da üzüntü duyar. İşte tam bu anda, mustarip insanlığın hazin manzarası karşısında duygulanan çocuk belki o ana kadar hiç hissetmediği

şefkat duygusuyla tanışır. Fakat çocuklarınızı öyle yetiştiriyorsunuz ki, acıma hissiyle gerçekte ne zaman tanıştığını anlayamıyorsunuz; çünkü onu hissetmediği halde hissediyormuş gibi yapmaya zorluyorsunuz. Emil, şu ana kadar hiç kimseye sevmediği halde 'Ben seni seviyorum.' dememiştir. Hasta anne ya da babasının yattığı odaya giderken nasıl bir tavır takınması gerektiğini ona kimse öğretmedi, nasıl üzgün durulacağına ya da nasıl ağlıyormuş gibi görüneceğine dair bir ders almadı.

Merhamet

Çocuğun duygusal ve merhametli bir varlık olabilmesi için aşağıdaki duyarlığı taşıması şarttır

1- Kendisi gibi acı çeken ve kendisine benzeyen diğer varlıkların mevcut olduğunu bilmeli.

2- Hissettiği acıları hisseden, kendisi gibi duygu taşıyan varlıkların bulunduğunu bilmeli.

Kendimizden dışarı çıkıp acı çeken hayvanın yerine geçmedikçe merhamet hissi duymamıza imkan var mıdır? O halde duyduğumuz acıları kendi içimizde değil, kendimizi naklettiğimiz o hayvanın içinde hissediyoruz. Böylece hayal gücü canlanarak varlığı kendisinden dışarı çıkarmadıkça hassas olmak mümkün değildir.

Çocuk duygularıyla hareket etmeye başlıyor

Çocuklarda doğan bu hassasiyeti beslemek, körüklemek ve doğal akışı içinde yönlendirmek için ne yapmalıdır?

1- Çocuk kalbinin hassasiyetini genişletecek ve başka varlıklara yayacak konu ve fırsatlar hazırlamak,

2- Çocuk kalbini sıkan ve daraltan her ne varsa uygun yöntemlerle bertaraf etmek ve iyilik, acıma gibi insanlarca sevilen çekici ve iyi ihtirasları canlandırmak,

3- Haset, kıskançlık ve kin gibi kötü ve vahşi ne kadar ihtiras varsa bunların doğmasına engel olmak.

Kötü ihtiraslar, duyarlığı sıfırlamakla kalmaz, aynı zamanda olumsuz da yapar ki, bunları hissedenler için sürekli bir sıkıntı kaynağı olurlar. Şimdiye kadar ileri sürmüş olduğum düşünceleri, açık ve anlaşılması kolay olacak üç kuralla tespit edebileceğimi zannediyorum.

Birinci kural: Bizden daha mutlu olanların yerine duygu gücüyle geçmek insan kalbinin vergisi değildir. İnsanlar ancak acınacak olanların hallerine bakarak üzüntü duyabilir.

Bu kurala karşı istisnalar bulunsa bile reel olmaktan çok görünüştedirler. Bir hizmetçi, evinde çalıştığı bir zenginin yerine geçemez; geçse bile bu ancak onların mutluluğunun bir kısmına ortak olmakla mümkün olur. Zenginler ve güçlü adamlar talihsizliğe uğradıklarında daha fazla sevilirler. Mutluluk ve bolluk içinde yaşadıkları müddetçe, görünüşlerine aldanmayarak onlara acıyanların dışında gerçek dostları yoktur.

Kır hayatının verdiği mutluluktan etkilenmemek mümkün değil. Çünkü, kırlarda yaşayanların mutluluğu asla hasetle zehirlenmiş değildir. Herkes bu hayatla candan alâkadar oluyor, acaba neden?

Masum ve sakin bir kır hayatına geçebilme gücünü kendimizde gördüğümüz için. Eğer istersek kolaylıkla onların yaşadığı sade hayata başlayabiliriz. İnsanlar yararlanmak istemeseler bile, kendilerinin olan ve tedariki ellerinin altında olan her şeye karşı daima haz duyarlar. Bu nedenle, genç bir adamı insanlığa hazırlarken, belki hiç ulaşamayacağı kadar uzağında olan parlak bir istikbale gıpta ettirilmemeli, aksine o parlaklığın arka yüzündeki hazin taraflar gösterilerek korkutulmalı ki, kendisine açacağı mutluluk yolunun sadece kendisine özel olmasına dikkat etsin.

Kıskançlığa engel olmak için

İkinci kural: İnsanlar, diğer insanların ıstıraplarına, kendilerinin de bir gün aynı acıya düşeceklerine inandıklarında ortak olurlar.

'Acıları tanımakla düşkünlere yardımı öğrenirim.'

Bu mısra kadar hoş, derin anlamlı, dokunaklı ve hakiki bir söz bilmiyorum.

Krallar halklarına karşı neden merhametsizdirler? Kendilerini asla sıradan bir insan olarak görmediklerinden. Zenginler, fakirlerin halinden neden anlamazlar? Aç ve açıkta kalmanın ne olduğunu bilmediklerinden. Niçin Türkler genel itibariyle bize nazaran daha fazla insani ve misafirperverdirler? Bireylerin büyüklük ve saadetini geçici ve fani bulduklarından, başkalarının düşkünlük ve sefaletlerine karşı yabancı kalmayacak derecede insanlığa daha yakın olduklarından ve bugün yardım ettiklerinin akıbetine yarın kendilerinin de düşebileceğini düşünür olduklarından. Doğu romanları bunlarla doludur ve bunları okuyanlar, bizim kuru maneviyatımızdaki suniliğin veremediği bir nevi incelik ve şefkat telkini altında kalırlar.

Öğrencinizi insanlık için eğitirken, düşkün ve sefillerin ıstırap ve işlerine, gururun yüksek zirvesinden bakmaya alıştırmayınız. Çünkü kendisini felaket ve acılara yabancı olarak gördüğü zaman başkalarına acımasının imkanı yoktur. Kendisinin de belki hiç sakınamayacağı hadiselerin sonunda onlar gibi olabileceğini, asalete, sağlığa ve servete güvenilemeyeceğini söyleyin. Yüksek sınıflardan düşerek talihsizlerden daha talihsiz olmuş insanları örnek verin; fakat çocuğunuzun bilgi sahasını asla aşmayın. Bütün insan tedbirlerinin şu veya bu dakikada kendisini ölümden kurtaramayacağını anlaması için çocuğunuzun filozof olmasına gerek yoktur. Karşılaşabileceği tehlikeleri çocuğa göstermekle onları korkak yetiştirdiğimi söyleyenler çıkacaktır. Bunu ileride açıklayacağım. Şimdilik bizi ilgilendiren şey, çocuğu her şeyden önce insani bir varlık yapmaktır.

Üçüncü kural: Başkalarının ıstıraplarına karşı hissettiğimiz üzüntünün ölçüsü, bu ıstırapların azlığı ya da çokluğuyla ilgili değildir. Başkalarının ıstırapları, bu ıstıraplara karşı hissettiğimiz üzüntünün büyüklüğüyle doğru orantılıdır.

Bir düşküne, ancak acınmaya layık olduğu kanısı oluştuktan sonradır ki acınır. Istırapların doğurdukları maddi sıkıntılar zannettiğimizden daha sınırlıdır. Fakat hayal gücümüzün kuvvetiyle genişledikleri ve hafızamızla da tamamlandıkları için bizi hakikaten acınacak hale sokarlar.

Hayvanların maddi üzüntüleriyle bizimkiler ortak iseler de, acıma hissimiz, hayvanlardan çok insanlara doğru taşar. Sırtında yük taşıyan bir atın durumu çok da acıklı görünmez bize; çünkü atın gelecekte kendisini bekleyen yorgunlukları düşünemediğini biliriz; yine otlarken gördüğümüz ve az sonra boğazlanacağını bildiğimiz bir koyuna da akıbetini bilmediği gerekçesiyle fazla acımayız. Zenginlerin fakirlere neden acımadığının sırrı da burada gizlidir işte; fakirler kötülükleri hissedemeyecek kadar ahmak olarak düşünülür.

İnsanlar, birbirlerine verdikleri önem ve değer nisbetinde birbirinin iyiliğini ve mutluluğunu ister. O halde hakir görülen insanların yaşadığı en küçücük mutluluğun bile onlara fazla görülmesi elbette ki doğaldır.

İnsan türünü teşkil eden halktır. Halktan olmayan bir şeyi hesaba bile katmaya değmez. İnsan hangi hal içinde olursa olsun daima insandır. Bu böyle olunca insanların en fazla içinde bulundukları hallere hürmet etmek gerekir.

İnsanlar! Çocuklarınıza insanları sevmeyi öğretin. Kendilerini hakir gören insanlara bile sevgi göstersinler. O şekilde hareket edin ki, çocuklarınız tek sınıfın insanı değil, bütün sınıfların içinde bütün sınıfların insanı olsun. Onların yanında insanlardan daima iyilikle bahsedin. İnsanı aşağı gösterecek sözlerden sakının. Unutmayın ki, insan olan asla insanı aşağılamaz.

Şimdiye kadar çizilmiş yolların aksine olarak takip edeceğiniz bu yollar ve bunlara benzeyenlerle çocuğunuzun kalbine nüfuz etmeli ve orada doğan tabiatın ilk hareketlerini insanların iyiliğine olacak şekilde geliştirip yaymalısınız. Çocuk kalbinde doğan ve kendisini ilgilendirmeye başlayan ihtirasları

tanzim ederken, kişisel çıkar, benlik, rekabet ve gösteriş gibi kendisini başkalarıyla mukayese ettiren duyguların doğmasına engel olun. O halde hırsları ne körleştirin ne de körükleyin. Çünkü biri çocuğu kötü, diğeri de aptal yapar. Bu tehlikeli hırsızların bize rağmen çocuklarda er ya da geç doğacağını söylüyorlar. Ben de inkar etmiyorum. Fakat her şeyin zamanı ve mekanı vardır. Ben bu hırsların doğmasına yardım edilmemesini istiyorum.

Metodumun ruhu işte buradadır. Örnekler göstermek ve detaylar vermek boşunadır. Çünkü, bu çağdaki karakterlerin hepsi birbirinden farklıdır. Vereceğim tek bir misal belki yüz bin kişiden birine bile tatbik edilemeyecektir. Şurasını derhal ilave etmeliyim ki, genç kalplere nüfuz etmek, onları işlemek ve terbiye etmek isteyen öğretmenin gerçek gözlemcilik ve filozofluk görevi tam bu yaşta başlar.

Çocukluğunda sadeliğini ve hislerinin doğallığını korumuş olan Emil'imin gençliğinde hassas ruhlu olacağından eminim. Çünkü duyguların reel olması düşüncelerdeki doğrulukla çok yakından ilgilidir.

Çocuklara acılar ve sefaletlerden bahsettiğimi gören okuyucularımın, başlangıçtan beri Emil'e vadettiğim mutluluğu unutmuş olduğumu hatırlatarak beni iğneleyeceklerini biliyorum.

1- Çocuğunuza talihsizleri, can çekişenleri, hüzün ve sefalet manzaralarını mı gösterecektiniz?

2- Hayata doğan genç bir kalbin erişeceği mutluluk bu mu olacaktı?

3- Öğrencisine, başlangıçta sakin ve mutluluğa kavuşturucu bir terbiye vereceğini vaat eden bu gaddar öğretmene bakın; zavallıya, dünyaya sanki ıstırap çekmek için gelmiş gibi muamele ediyor.

Bu eleştirilere aldırmıyorum. Ben öğrencime, 'mesut görünmeyi' değil 'mesut olmayı' öğreteceğimi vaat ettim. Görünüşe realite gibi bakarak aldanıyorsanız benim kabahatim ne?

Mutluluğu gösterişte aramamalı

İlk terbiyelerini almış iki genç adamı, hayat içine doğrudan doğruya iki zıt yoldan atalım. Bunlardan biri derhal, sosyete aleminin göğsüne atılacak, yüksek cemiyetler, ekabir, zenginler ve güzel kadınlar arasında parlamaya çalışacaktır. Bu gencin her tarafta sevinçle karşılanacağını düşünüyorum. Bu hayatın, onun muhakemesi üzerinde yapacağı etkileri inceleyecek değilim. Yalnız reaksiyonlarına direnebileceğini varsayıyorum. Bu genç her gün sayısız eğlenceler içinde yaşayacak, her gün yeni zevk vasıtalarıyla neşelenecek ve eğlencelerine sizi bile büyüleyecek bir alâka gösterecektir.

Bu çocuğu yaşadığı hayat içinde dikkatli, telaşlı ve meraklı bir halde görecek ve aldığınız ilk intibaların etkisi altında kalarak onun memnun ve mesut olduğunu zannedeceksiniz. Fakat ben, aksini düşünüyorum. O sıkıntıdadır ve gözlerini açınca, hal ve hareketleriyle kendisine hüzün veren bir sürü sahtekâr ve serseriyle karşılaşacaktır.

Bir sarayda gezerken babasının evinde görmediği eşyaları görecek ve lüksün etkisi altında kalarak kendi evlerinin niçin böyle süslü olmadığını düşünüp üzüntü duyacak. Bu debdebeli hayat içinde oluşacak her intiba kendisini sarayın efendisiyle mukayeseye sürükleyecek ve her hayal kırıklığı ve mahrumiyet karşısında kabaracak olan kibir ve gururla isyan edecektir. Kendisinden daha iyi giyimli bir genç adam görünce, anne-babasının cimriliklerinden gizli gizli şikayet edecektir.

Süsleri bir diğerinden daha iyiyse, bir diğerinkinden daha kötü olacağı için böylece mukayese ettiği her şey kendisini zilletten zillete sürükleyecektir. Kimisinin zenginliği, kimisinin de alayları karşısında hakir ve zelil kalacaktır. Bir toplum içinde parladığı ve kendisini daha iyi göstermek için ayağa kalktığı zaman, herkes bu genç adamın gururunu kırmaya çalışacak ve her taraftan ağır ve alaycı sözler işitecektir.

Gençler her türlü zevklere alıştıkları, süslendikleri, fikri ve bedeni her tür cazibe aracılığıyla donandıkları zaman kadınla-

rın hoşlarına giderler ve aranırlar. Fakat kadınlar tarafından aranılan; ama sevmesini bilmeyen bir genç aşık değil, deli olur. Böyle bir gencin kadınları elde etme hususunda sıkıntı çekeceğini hiç sanmıyorum. Yalnız, zevkleri daha önceden tahrik edilmiş ve yıpranmış olduğundan kadınlarla beraber olmak onu fazla heyecanlandırmayacaktır. Zevkleri içinde usanç ve azap duyacak ve kadın zevklerini tanımadan önce kadınlara doymuş olacaktır. Bir kadına hakiki bir aşkla bağlansa bile, sadakatle sevilmeyecektir. Böyle bir hayat içinde maruz kalacağı ihanet, pişmanlık ve kötülükleri burada sayamayız. Maksadım, debdebeli ve gösterişli bir hayata atılmış olan bir gencin, bu hayat içinde karşılaşacağı hayal kırıklığına işaret etmektir.

Şimdiye kadar ailesinin ve dostlarının sinesinde yaşamış ve ancak onların dikkat ve özenleriyle yetişmiş olan bir gencin, kendisine pek az önem verilen yabancı bir çevre içine birden bire atılıvermesi ne büyük bir tezattır! Bu zavallı genç, bilmediği ve tanımadığı bir muhit içinde yaşarken gerçek benliğine dönünceye kadar kimbilir ne kadar hakaret ve aşağılanma karşılaşacaktır?

Çocukken her şeyin kendisine yardım ve ihtimama yeltendiğini görmüş olan bu zavallı, şimdi bulunduğu toplum içinde herşeye baş eğmiş ve hakir vaziyete düşmüş bulunuyor. Heyhat ki, eski haline dönebilmesi için daha ağır dersler almak zorunda kalacak. Çünkü:

1- Arzu ettiği şeyleri kolaylıkla elde edivermek alışkanlığıyla daima çok şeyler elde etmeye sürüklenecek ve elde edemeyince mahrumiyetlerden kaynaklanan ıstıraplarla karşılaşacaktır.

2- Kendisini okşayan ve cezbeden her şeye imrenecek, başkalarının sahip olduklarına o da sahip olmak isteyecek, her şeye göz dikecek, haset edecek, her tarafta hakim olmak isteyecek, gurur altında ezilecek, taşkın arzuların ateşiyle yanacak, kalbi kıskançlık ve nefretle dolacak, her türlü yırtıcı ihtiraslarla paralanacak, her akşam evine dönerken hem kendisinden hem de başkalarından memnun olmadan ayrılacak, geceleri

binlerce projeyle uyuyacak, binlerce fantezinin azabını duyacak, asla sahip olamayacağı arzuların hülyaları içinde inleyecektir.

Bu sizin öğrencinizdir, gelelim benimkine:

Karşılaşacağı ümitsizlik verici herhangi bir manzara karşısında kendi benliğine dönmesi benim Emil'im için zevkli bir duygudur. Kendisinin türlü üzüntülerden korunmuş olduğunu görünce, düşündüğünden fazla mutlu olduğunu hissedecek ve insanların üzüntülerini de iradesiyle seve seve paylaşacaktır. Başkalarının acılarından ne kadar üzüntü duyarsa, bu acılardan korunmuş bulunduğuna da o kadar sevinen Emil'im, benliğindeki kuvveti kendisinden dışarı yayarak başkalarının acıları ve iyiliklerini hissedecek düzeye gelmiş bulunuyor.

Neşe, şüpheli bir belirtidir

Başkalarının ıstıraplarına acıyabilmek için bu ıstırapları tanımak yeterlidir. Istırap çeken veya çekmekten korkan bir adam, üzüntü içindeki diğer insanlara acır. Fakat, ıstırap içinde kıvranan bir adam, kendisinden başkasına acıyamaz. Hiçbirimizin, hayatın ıstıraplarına karşı yabancı kalamayacağımız düşünülürse başkalarına acıyabilen bir adamın mutlu olduğu söylenebilir. Çünkü, mustarip bir adama acımakla kendimizi o ıstırabın dışında hissederiz ve bundan gizli bir haz duyarız. Halbuki merhametsiz bir adam, daima mutsuz olan bir adamdır. Çünkü kalbi, başkaları için sarfedilecek bir hassasiyetten mahrumdur. Mutluluğu çoğunlukla görünene bakarak ölçüyoruz. Mutluluğun en az bulunduğu insanları mutlu zannediyor ve onu hiç bulunmadığı yerlerde arıyoruz. Neşe karışık ve belirsiz bir göstergedir. Neşeli dediğimiz adam genellikle, başkalarının gözünü boyamak için kendi kendini aldatan sersemden başka birşey değildir. Toplantı salonlarında, kulüplerde çok gülen, serbest ve şen görünenlerin büyük çoğunluğu kö-

tümser ve kederlidir. Bulundukları sosyeteye neşe verdiklerini zanneden bu adamların çilesini, evlerinde hizmetçileri çeker. Oysa hakiki neşe ne bu kadar açık, ne de taşkındır. Çünkü, hakikaten neşeli olan bir adam, hissetmekte olduğu tatlı hazları dağılır korkusuyla dışarı vurmaktan ve taşırmaktan sakınır.

Gürültülü ve şamatalı oyun ve eğlenceler, sıkıntı ve ümitsizliğin örtüsüdür. Melankoli de şehvetin arkadaşıdır. En tatlı zevk, duygusal gözyaşları döktürür ve fazla sevinç kahkahalarla değil ağlamalarla son bulur.

Çeşitli ve fazla zevkler mutluluğa yardımcıymış gibi görünse de hakikat şudur ki, ruhumuz zevke olduğu kadar yasa da az kapılan orta yolda daha huzurludur. Zevklerdeki tekdüzelik, her ne kadar usanç verici gibi görünse de gerçek bunun tam aksidir. Çünkü, sürekli zevk peşinde koşmak insanı kararsızlığa ve kafa karışıklığından doğan usanca götürür. Kendi halinden daha iyisini bilmeyen bir adam elbette ki üzülmez. Bütün sıkıntı ve üzüntüler, gürültülü eğlencelerin boşluğu içinde doğarlar. Sosyete aleminin insanları tamamıyla maskelidir ve kendi benliklerinde neredeyse hiç kalamadıklarından kendilerine yabancıdırlar. Kendi içlerine dönmek zorunda kaldıkları zaman daima üzülürler. Bu gibi adamlar için hakikatte var olan herşey bir hiçtir, görünen ve gösteriş yapan herşey de varlıktır.

Duyguların yüze yansıdığı bir gerçektir. Bu yansımalar sürekliliğine göre yüzde devamlı izler bırakır. Bu nedenle insanların yüzüne bakarak onların karakterleri hakkında bilgi sahibi olabilirsiniz.

Bir çocuğun iyice belirmiş iki duygusu vardır; sevinç ve ıstırap. Çocuk ya güler, ya ağlar ve daima birinden diğerine geçer. Bu daimi geçişten dolayı çehresi devamlı ve sabit intibalar alamadığı için fizyonomisi karakterleşmez. Fakat, daha hassas olduğu bir çağda veya daha şiddetle ve devamlı bir şekilde duygulanmaya başladığı bir anda, aldığı derin intibalar simasında silinmeyen akisler doğurur. Farklı çağlarda fizyonomi değiştir-

miş insanlara rastladım ve bu adamların alışılmış isteklerinide değişmiş buldum. Tecrübe ve gözlemlerime dayanarak vardığım bu karar bence kesindir ve ruhsal hareketleri anlamak için dışarıdaki izleri takip etmenin önemini kuvvetlendirecek mahiyettedir. Bir terbiye kitabında bunun öneminden bahsetmiş olmak her halde yersiz değildir.

Emil, yapmacık hareketlerin ne olduğunu ve aslında hissetmediği halde hissediyormuş gibi yapmanın nasıl taklit edileceğini öğrenmediği için belki daha az sevilen bir genç olacaktır. Bunun önemi yok. Bildiğim bir şey varsa o da, onun daima fazla seven bir genç olacağıdır.

Metoduma tekrar dönüyorum:

1- Buhranlı çağ yaklaştığı zaman, çocuklara tahrik edici değil durultucu mevzular gösterin.

2- Doğal dengeyi bozan ve gençliği vaktinden önce hırslandıran kadın süslerinin ve taşkınlıklarının bulunduğu büyük şehirlerden çocukları uzaklaştırın.

3- Tanımak zorunda olmadıkları ve ancak ayırma ve seçme gücüne sahip olduktan sonra tanımalarında bir mahzur olmayan zevklerin bulunduğu yerlerden çocukları uzak tutun.

4- Yaşlarına uygun olan ihtirasların gelişimini geciktiren kır hayatının sadelikleri içinde yaşamalarına firsat verin.

Buraya kadar anlattıklarımızdan çocuğunuzu hastaneden zindanlara, oradan da idam yerlerine koşturmanız gerektiği sonucunu çıkarmayın sakın. Amaç, insan sefaletlerine ve ıstıraplarına karşı çocuğunuzun duygulanmasını sağlamaktır, yoksa katı yürekli yapmak değil. Sürekli aynı manzaralar karşısında durunca insan artık duygulanmamaya başlar. Her zaman görülen şeyler hayal gücünün faaliyetini kırar. Halbuki başkalarına acımak ancak hayal gücünün faaliyetiyle mümkündür. Bu sebeptendir ki doktorların birçoğu ölümler karşısında soğuk ve ilgisiz dururlar.

Çocuğunuz insanların alın yazısını ve sefaletini bilsin; fakat sürekli bunlarla karşılaşmasın. İyi seçilmiş ve uygun bir günde gösterilmiş bir mevzu, bir ay düşündürmeye ve duygulandırmaya yeterlidir.

5- Çocuğunuza aklı erdikçe uygun fikirleri verin. Zevkleri de alevlendikçe yatıştıracak vasıtalar temin edin.

6- Eğitimciler! Az konuşunuz. Yer, zaman ve konu seçimini iyi yapınız ve derslerinizi daima örneklerle süsleyiniz.

Öğrenci, öğretmeninin büyüklüğünü hissetmelidir

Öğrenci, öğretmeninin bilgisini kendisininki gibi sınırlı zannedecek bir durumda bırakılmamalı ve aynı zamanda öğretmenini kendisi gibi her şeye kolaylıkla kapılıp sürüklenen bir adam olarak görmemelidir. Genç bir adamın öğretmenine olan güveni şu esaslara dayanır:

1- Öğretmeninde gördüğü muhakeme otoritesine,

2- Bilgilerindeki üstünlüğe,

3- Öğretmeninin bilgi ve otoritesinde gencin kendisi için gördüğü faydalara...

Genç, öğretmeni tarafından sevildiğine, kendisinin mutluluğu ve iyiliği için çalışıldığına ve öğretmeninin bu iyilik ve mutluluğun ne şekilde temin edilebileceğini bilen akıllı ve bilgili bir adam olduğuna kanaat getirmelidir. Öğretmenini bu şekilde tanıyan bir gencin, kendi menfaati için onun sözünden dışarı çıkmayacağı muhakkaktır. Öğrencisinden hürmet ve sevgi görmeyen ve ders verme otoritesini elinden yitiren öğretmenler, öğrencinin saygısız olduğunu düşünmeden önce kendilerine bir çekidüzen vermeliler. Öğrenci, öğretmeninin kendisine kasten tuzaklar hazırladığı ve saflığından istifade ederek bu tuzaklara düşürdüğü hissine kapılmamalı. Bu mahzurlu durumdan sakınmak için şöyle hareket edilmeli:

1- Öğrenci gibi saf ve samimi olmalı.

2- Öğrencisinin sürüklenmekte olduğu tehlikeleri haber vermeli.

3- Bu tehlikeleri, hiddetsiz, abartısız ve gereksiz ayrıntıdan kaçınarak göstermeli.

4- Özellikle, bir zorunluluk olmadıkça nasihatlerine buyurgan bir görüntü -emir- vermekten sakınmalı.

Bu kurallara riayet etmiş olmanıza rağmen öğrenciniz hâlâ ısrar ediyorsa -ki daima olan bir haldir- artık hiçbir şey söylemeyin. Serbest bırakın, takip ederken de neşe ve samimiyetle hareket edin, ve onun gibi eğlenin. Serbest bırakmış olduğunuz gencin hareketleri vahim bir hal aldığı anda, onu durdurun. İşte o zaman, uzak görüşlülüğünüze olduğu kadar, lütufkârlığınıza da şahit olan genç, kimbilir ne kadar duygulanacaktır?

Gençlerin bütün hataları, gerektiğinde kendilerini kontrol altına almanız için sizin elinize verilmiş frenlerdir. Öğrenciyle bu şekilde bir iletişim kurarken öğretmenin en büyük idarecilik sanatı şudur:

1- Öğrenciyi serbest bırakıp takip ederken, kendisine yasaklanmış olan hareketlerden ne zaman vazgeçeceğini veya bu hareketlerde ısrar edeceğini önceden anlamak,

2- Her taraftan tecrübe dersleriyle kuşatmasını bilmek ve onu büyük tehlikelere asla yanaştırmamak.

3- Tehlikeler içine düşmeden önce ikaz etmek ve düştükten sonra asla azarlamamak.

Çünkü,bu şekilde benliğini ateşlemiş ve isyan ettirmiş olursunuz. "Ben söylemiştim değil mi?" cümlesinin hiçbir anlamı yoktur. O bunu zaten biliyordur ve söylediğiniz şeyleri hatırlatmak için yapacağınız en güzel şey, bunları unutmuş gibi görünmektir. Size inanmadığı için onu mahcup bir halde görürseniz, yumuşak sözlerle teselli ederek kendisini daha fazla aşağı görmesini engelleyin.

Hatasını yüzüne vurmadığınızı ve aşağılayacak yerde teselli ettiğinizi gören öğrencinin size duyacağı saygıyı tahmin edebiliyor musunuz?

Hikayelerden ders çıkarabilirler

Suçlunun yabancı bir maske içine alınarak gizlendiği hikayeler incitmeden terbiye ederler. Gençler kendi tecrübelerinden olduğu kadar başkalarının tecrübelerinden de ahlaki dersler çıkarabilirler. Ahlaki dersleri bilfiil tecrübe ederek almak tehlikeli olduğu zaman tarih ve hikayelere müracaat edilebilir. Fakat, bu hikayelerin detaylı bir şekilde açıklanarak sonucun gösterilmesini faydalı bulmuyorum. Çıkarılmak istenen ahlaki sonuçlar hikayenin içinde veya bitiminde açıktan açığa gösterilmek yerine, hissedilecek bir şekilde hikayenin içine yedirilmeli. Böylece okuyucular aptal yerine konmazlar ve arayıp bulmak zevkinden mahrum bırakılmış olmazlar.

Talebeniz şayet hikayeleri izah yardımıyla anlayabilecekse, aslında bu şekilde de anlamayacağından emin olabilirsiniz. Bu gibi hikayeler okumaktaki amaç ahlak dersleri almaktır; ancak çocuğun ya da gencin onları ezbere bilmesi o dersi aldığı anlamına gelmez. Öğrenilen bilgiler her zaman hayat içinde kullanılmalıdır.

Gençlerin en hareketli çağlarında sırf teorik dersler aldıklarını ve hiçbir tecrübeye sahip olmaksızın toplumun içine atıldıklarını görüyorum. Bu şekilde hareket etmekle mantık ve tabiatın gereklerine karşı gelindiğini düşünüyorum. Ve insanların kendilerini bile yönetmekten aciz oluşlarının nedenini çok iyi anlıyorum.

Uygulama ve tecrübeleri ihmal ettiren ve bir sürü faydasız şeyleri öğrenmeye bizi zorlayan garip zihniyet nedir? Bizi hem toplum için hazırladıklarını söylüyorlar, hem de sanki bütün ömrümüzü bir oda içinde sadece düşünmekle geçirecekmişiz gibi faydasız ve anlamsız işlerle uğraştırıyorlar. Çocuklarınıza birkaç şekil ve anlamsız birkaç kelime ezberleterek onlara yaşamayı öğrettiğinizi mi zannediyorsunuz? Ben Emil'ime yaşamasını öğrettim; o kendi kendine yaşamasını biliyor hatta fazla olarak ekmeğini kazanmasını da biliyor. Fakat bu da yeterli değildir. Çünkü, dünyada yaşayabilmek için insanlarla geçin-

meyi, medeni toplum içindeki insan ilişkilerinin tesirlerini ve aksi tesirlerini, yapılacak işlerde en az aldanarak, hatalarını önceden görebilmeyi ve kısacası başarılı olabilmek için kullanması gereken en iyi vasıtaları seçmeyi bilmesi gerekiyor.

Anneler gösterdikleri özenle çocuklarına nasıl bağlanıyorlarsa, sosyal erdemleri uygulamak da insanların kalbinde insanlık sevgisinin doğmasını aynı şekilde temin ediyor. Daima iyilik yapmak suretiyle bir insan iyiliksever olur. İyi bir insan olmak için bundan daha güvenli bir çare yoktur. Çocuğunuzu kendi seviyesine uygun olan iyi işlerle sürekli meşgul edin ve muhtaçların hal ve ıstıraplarını görmesini sağlayın. Zavallıları yalnız parasıyla değil, işiyle gücüyle de korusun; zamanını ve beden kuvvetini onların işine yarayacak şekilde kullansın. Çocuğunuz hissettiği iyilikseverliğin tatbikatını yaptığı zaman hayatta bunun kadar ulvi ve şerefli başka bir iş daha görmüş olmayacaktır.

Emil barışı sever!

Emil, iyi ve faydalı bildiği her şeyi yapacak, iyi ve faydalının dışına çıkmayacaktır. Emil için yaşına uygun olmayan her şey kötü ve zararlıdır. Emil, vazifesinin kendi şahsına karşı olduğunu bilir. Genç adamların hareket tarzlarına dikkat etmek, kendilerinden daha yaşlı olanların önünde derli toplu ve hürmetkâr olmak, münasebetsiz konuşmamak, iyiliği sevmek ve hakikati cesaretle söylemek zorunda olduklarını da bilir.

Emil, insanlar ve hatta hayvanlar arasında bile gürültü ve kavga yapılmasını sevmez. Fakat zorla kavgaya sürüklenirse nasıl hareket edecektir? Emil, asla kavga etmeyecek ve kavgaya neden olacak vaziyetlere imkan bırakmayacaktır. Fakat bir edepsiz tarafından kışkırtılır ve dövülürse ne yapacaktır? O zaman iş değişir. Kendine hakaret ettirmemek en ciddi ve azimli adamların bile elinde değildir. Fakat böyle bir adamın karşılaştığı hareketten dolayı saldırganı övünmekten alıkoyması daima elindedir.

Emil, iki köpeği bile dövüştürmemiş ve bir kediyi bir köpeğe takip ettirmemiştir. Emil'imin sahip olduğu bu barış zihniyeti aldığı terbiyenin bir gereğidir. Benliğini kabartmamış ve başkalarına tahakküm etmek zevkinden uzak yaşamış olduğu için başkalarının felaketine asla sevinmez.

Istırap çekenleri görünce üzülmek, Emil için doğal bir duygudur. Hassas bir varlığın ıstıraplarına karşı genç bir adamın katı yürekli olması ve hatta bu ıstıraplardan haz duyması şu nedenden doğar:

Istırap çekenleri gören adamın ustalık ve üstünlüğü sayesinde bu ıstıraplardan korunmuş bulunduğunu düşündüren bir nevi gurur hissetmesinden. Bu tarzda düşünmekten men edilmiş ve daha doğrusu ıstırap çekenlere acıma hissiyle yetiştirilmiş bir adamın katı yürekli olmasına imkan yoktur. Emil ise, acıyan, barış ve sükuneti seven bir mahluktur. Mutlu hallerden hoşlanır ve bu hallerin doğmasına yardım edebildiği taktirde de zevk duyar. Emil, ıstırap çekenlere kısır bir acıma hissiyle de acımaz. Onun iyimserliği aktiftir ve iyilik için hemen harekete geçmesini de bilir. Arkadaşları arasında geçimsizliğin hüküm sürdüğünü görünce, onları barıştırmaya, birbirine düşman olan iki adam arasındaki nefretin nedenlerini araştırmaya ve bu düşmanlığı ortadan kaldırmaya çalışır.

Emil'in sahip olduğu bu meziyetlere onun yaşındaki diğer gençlerin de sahip olması için ne yapmamız gerekmektedir?

- Bilgisini ve başkalarına göstermekte olduğu ilgi ve özeni düzenlemek.
- Başkalarını korumaktaki gayret ve samimiyetini artırmaya yarayan fırsatlar sunmak.

Aşağıdaki esas düsturu tekrarlamaktan asla usanmıyorum:

- Gençlere vermek istediğiniz dersleri nutuklardan fazla iş içinde gösterin ve yaptırın.
- Tecrübe ve uygulamayla öğrenebilecekleri dersleri teorik olarak vermekten sakının.

İman

Dünyanın kuvvetli ve şuurlu bir irade vasıtasıyla yönetildiğine inanıyorum. Bu iradeyi görüyor, daha doğrusu hissediyor ve öğrenmek için meraklanıyorum.

Oğlum; daima düşün ki, fikirlerimi sana telkin etmiyor sadece sunuyorum. Dünya şu veya bu şekilde yaratılmış olabilir; madde içinde pasif bir prensip vardır ya da yoktur; fakat şurası muhakkaktır ki; bütün varlıkların cevheri tektir ve kainat tek bilincin varlığını bildiriyor. Çünkü, aynı sistem içinde düzenlenmemiş ve aynı gayenin gerçekleşmesine yardım etmeyen hiçbir şey göremiyorum. Bu gaye, kurulmuş şu düzen içinde bütünün korunmasından ibarettir. İsteyen, yapan ve kendiliğinden aktif olan şu varlığa, her ne olabilirse olsun dünyayı hareket ettiren ve eşyayı tanzim eden şu kudret sahibine, Tanrı diyorum. Bu isme, varlıklara yönelik yaptığım gözlem ve incelemeler sonucunda elde ettiğim şuur, kudret, irade ve bu sıfatların zorunlu bir sonucu olan iyilik fikirlerini de ilave ediyorum; fakat bu sıfatları atfetmiş olduğum varlığı pek iyi tanıyamıyorum. O duygularımdan ve idrakimden kaçıyor, ne kadar düşünürsem o kadar gizleniyor ve beni şaşırtıyor. Buna rağmen var olduğunu ve varlığının kendiliğinden olduğunu kesin bir şekilde biliyorum. Kendi varlığımın ve tanıdığım bütün varlıkların ona tâbi bulunduklarından şüphem yok.

Tanrı'yı her tarafta eserleri içinde ve etrafımda görüyorum; fakat nerede olduğunu ve nasıl olduğunu bilmiyorum ve cevherini düşünüp araştırınca, benden kaçar gibi oluyor ve karışan idrakim hiçbir şey anlamıyor.

Artık yetersizliğimi anladıktan sonra, Tanrı'nın özelliklerini asla düşünmeyeceğim. Tanrı'nın özelliğini düşünmek, daima cüret isteyen bir girişimdir. Akıllı bir adam, böyle bir girişimi ancak titreyerek ve başaramayacağına emin olarak yapmalıdır. Çünkü, Tanrı için en büyük hakaret, onu fena düşünmekte saklıdır.

Tanrı'nın varlığını bana tanıtan sıfatları keşfettikten sonra,

sıra kendime gelmiştir. Onun idare etmekte olduğu varlıkların düzeni içindeki mevkiim nedir? Konumum itibariyle, varlık içinde daima birinci mevkii işgal ettiğimi görüyorum; çünkü gerek iradem, gerekse irademin gereklerini tatbik için gücüm dahilinde olan vasıtalarım sayesinde, beni saran bütün diğer varlıklar üzerinde etkili olabiliyorum. Onların tesirlerini arzuma göre almak veya reddetmek elimdedir ve özellikle kendi dışımda olan bütün varlıkların üzerinde tek kontrol kudreti olan bir varlığım. Dünyada insandan başka, hangi mahluk vardır ki, kendisi dışındaki eşyayı ölçüp hesap edebilsin; varlıkların hareketlerini keşif ve tayin edebilsin.

Kısacası hangi mahluktur o ki, varolmak ortak hissini şahsi varlığının hissine katabilsin? Fakat her şeyi kendi kendisiyle olan ilişkileri içinde değerlendiren insanın, her şeyin kendisi için yapılmış olduğunu düşünmesi, çok gülünç olur!

Evet, insanın yeryüzünün en değerli varlığı olduğu doğrudur; çünkü, bütün tabiatı kendi yararı için kullanabilir, eşyayı tanzim edebilir ve yıldızlara bile erişebilen bir zekaya sahiptir. Arz üzerinde ateş kullanabilen insandan başka bir varlık gösterebilir misiniz?

Varlıkları gören ve onların münasebetlerini bilen, düzen, intizam, güzellik ve faziletin ne olduğunu hisseden, özellikle kâinatı düşünen, Yaratıcıya kadar yükselen, iyiliği seven ve yapan bir mahluk olayım da kendimi hayvanlarla kıyaslayayım!

Ey alçak! Seni hayvanlara benzeten, senin sefil felsefendir. Kendini nafile yere alçaltmak istiyorsun; ama şuurun, kurmuş olduğun prensiplerin aleyhine şahitlik ediyor, iyilik seven ve yapan kalbin mezhebini yalanlıyor ve melekelerinin suistimali bile, sana rağmen senin benliğindeki harikulâdeliği ispat ediyor.

Tanrı'nın beni koymuş olduğu mevkiden memnunum. Sade ve doğruluğu seven bir adamım ve varlıkların mevkisi içinde kendi mevkimden daha iyisini görmüyorum. Varlıklar arasında kendime bir mevki seçmek istesem, insanlık mevkisini

seçmekten başka ne yapabilirim? Benliğimi düşününce kalbim, kendi türümün yaratıcısına karşı minnettarlık ve takdis hisleriyle doluyor ve onun iyiliklerini minnet ve şükranla anıyorum.

Hürriyet insanı asil yapar

Eğer insan, aktif ve hür ise kendiliğinden hareket ediyor demektir. Tanrı, insanları kendi tercihlerini yapmaları için hür bırakmıştır ve insan özgür iradesiyle iyiliği ya da kötülüğü seçebilir. Ancak, dünyanın nizamı öyle kuvvetli bir eldedir ki insanın o düzeni bozmaya gücü yetmez. İnsanın yaptığı kötülükler kâinattaki sistemi değiştirmeksizin yine kendisinde kalır.

Tanrı kötülük yapan insanlara müdahale etmiyor diye şikayet etmek, O'nun insan tabiatına bahşetmiş olduğu harikulâdeliğe, ahlâkiyat kabiliyetine ve fazilete şikayet etmek olur. İnsan için en büyük onur, kendi kendinden memnun olmaktır ve biz kendimizden memnun olmaya layık olmak içindir ki, hür yaratılmış ve ihtiraslarımızın önüne vicdanımızla set çekebilecek yetenekle silahlanmışız. Tanrı bize daha nasıl bir cömertlik yapabilirdi?

Kötülük yapma gücüne sahip olmasaydık, iyilik yaptığımız zaman ödüllendirilmeye hak kazanabilir miydik? İnsanı kötü yapmaktan men etmek için hayvan mı yapmak gerekti? Hâşâ Tanrım hâşâ! Hür, iyi ve mesut olabilmem için beni insan suretinde yaratmış olmandan asla şikayetçi değilim.

İnsan kötülükleri kendisi icat eder

Bizi mutsuz ve kötü yapan melekelerimizin suistimalidir. Keder, endişe ve bütün ıstıraplarımızın kaynağı bizzat bizleriz. Şüphesiz ki ahlaki bozukluklar da bizim eserimiz. Maddi acılarımız dahi, kendi kusur ve ihmalkârlıklarımız yüzünden hissedilir bir şiddet kazanmıştır. Tabiatın, ihtiyaçlarımızı bize his-

settirmesi, kendimizi koruyabilmemiz için değil midir? Vücudumuzdaki ağrı ve sızılarımız, hayat makinemizin bozulmakta olduğunu haber veren ve bizi çare aramaya teşvik eden bir işaret değil midir? Kötüler hem kendi hayatlarını hem de bizimkileri zehirlemiyorlar mi? Ölüm, kendi kendimize yaptığımız kötülüklerin yatıştırıcısıdır ve Tanrı daima ıstırap çekmemizi istememiştir.

Sadelikler içinde yaşayan bir adamın ıstırapları ne kadar azdır! O hırslardan uzak ve sağlıklı yaşar. Hatıralarını daha az düşünür ve gelecek için endişelenmeyi bırakır. Ölümü hissettiği zaman da çektiği acıların tesiriyle onu arzular; böyle bir durumda ölüm onun için kötülük değildir. Halimizden memnun olabilseydik, alınyazımızdan hiç şikayet etmezdik. Halbuki hayali bir rahatlığın peşine düşüp kendi kendimize gerçek acılar yaşatıyoruz. Istıraplara biraz katlanmasını bilmeyen adam, birçok ıstıraplara sürünmeye mahkumdur. Tabiatımız, düzensiz ve bozuk bir hayatla berbat edildikten sonra ilaçlarla iyileştirilmeye çalışılıyor. Çektiğimiz ıstıraplara ölüm korkusu ekleniyor ve ölümden ne kadar çok kaçarsak korkumuz o kadar büyüyor.

İnsanlar kötülüğün kaynağını başka yerde aramayınız! Kendi kendinize verdiğiniz ıstıraplardan başka ıstırap, yaptığınız kötülüklerden başka kötülük yoktur.

Ergenler çocuk muamelesi görmemeli

Çocuklarınızın buluğ çağına eriştiklerini hissettiğiniz anda, o zamana kadar kendisine karşı kullanmış olduğunuz konuşma tarzını bir daha ele almamak şartıyla bir kenara bırakınız. Onu küçük bir öğrenci olarak değil bir arkadaş, yetişkin bir insan olarak görün ve ona göre muamele edin.

Bazen çok lüzumlu olduğu halde otoritemi bırakmalı mıyım? Genci, kendisini pek iyi idare edemediği ve büyük hatalara sapabileceği bir anda kendi haline mi terketmeliyim? Ve en muhtaç bulunduğu bir çağ içinde kullanmak zorunda oldu-

ğum haklarımı mı bırakmalıyım? Eğitimci! Doğru gör! Sana bu haklardan vazgeç diyen yok! Bu haklarınızın kullanılması şimdi başlayacaktır. Bugüne kadar çocuğunuzdan istemiş olduğunuz şeyleri kuvvet veya hile ile elde ettiniz. İtaat ettirmek için ya zorladınız ya da aldatma yollarından birine başvurdunuz. Onun kalbini ne kadar yeni bağlarla sarmış olduğunuzu görüyor musunuz? Hak, arkadaşlık, minnet ve buna benzer binlerce duygunun çocuğunuza hitap etmekte olduğu bir an içindesiniz. Çocuğunuz bu hitaplara kayıtsız kalacak derecede bozulmuş değildir ve tabiatından gelen hırslara karşı hassastır. Bu hırsların ilki olan kendini sevme hissinin yönlendirmesiyle çocuğunuz size doğru sürüklenmekte. Taşkın bir zamanında sizden ayrılsa bile, duyacağı ıstırap ve pişmanlıkla tekrar size dönecektir. Onu size bağlayan bağlar daimidir, diğerleri ise gelip geçici ve birbirini yok edicidir. Gencin bozulmaktan korunduğu taktirde daima size itaat edeceğini ve bozulmadıkça asla isyan etmeyeceğini unutmayınız.

Gencin doğmak üzere olan zevklerine cepheden yürüyerek karşı koyduğunuz ve hissettiği yeni ihtiyaçlara sanki suç unsuruymuş gibi baktığınız zaman, sizi uzun müddet dinlemeyeceğinden emin olunuz ve metodumu bıraktığınız anda size söyleyecek bir şeyim kalmaz.

Nasıl hareket edelim? Eğilimlerine izin mi verelim yoksa aleyhte mi davranalım? Genci üzen bir zalim veya okşayan bir lütufkâr mı olalım? Bu yolların her ikisi de çok tehlikelidir ve karar verirken çok düşünüp tartmak gerekir.

Bu güçlüğü halletmek için göze çarpan ilk çare, genci çarçabuk evlendirmektir. Bu çare, hiç şüphesiz ki, en emin ve en tabii olanıdır. Bununla beraber en iyisi ve faydalısı olduğundan yana şüphelerim var. Nedenlerini birazdan anlatacağım. Gençlerin buluğa erdikten sonra evlenebileceklerini düşünüyorum; fakat buluğ çağı bizim yüzümüzden, zamanından önce getirildiği için gençler sorumluluk alacak kadar olgunlaşmamış oluyorlar. Sırf eğilimlerini dinleseydik onları hemen evlendirmemiz gerekirdi; ancak tabiatın kanunlarıyla bizim

sosyal kanunlarımız arasında o kadar zıtlıklar var ki, aralarında bir denge sağlamak için ara vermeksizin yan çizmek gerekiyor. Sosyal adamı büsbütün suni bir adam olmaktan kurtarmak için çok marifete ihtiyaç vardır.

Tabiatın kanunlarından dışarı çıkmayarak aldığım tedbirlerle Emil'imin bekaretini yirmi yaşına kadar korumuş bulunduğunu varsayıyor ve bu mutlu devrin bitmekte olduğunu görüyorum. Daima arta gelen tehlikelerle sarılmış bir vaziyette olduğu için ne yaparsam yapayım, ilk fırsatta elimden kaçacaktır. Öğrencimi eskiden olduğu gibi idare etmeye çalışsam artık zamanı geçmiştir. Beni dinleyeceği çağdan uzaklaşmış görünüyor. Yönlendirmekte ısrar etsem, gözünde sıkıcı, tahammül edilemez hatta nefret uyandırıcı bir adam olacağım ve er geç benden kaçacaktır. Bu durum karşısında yapacağım tek şey kalmıştır; yaptıklarından kendisinin sorumlu olduğunu öğretmek, hiç olmazsa hataların sürprizlerinden kurtarmak ve sarılmış olduğu tehlikeleri göstermek. Şimdiye kadar kendisini idare ederken cehaletinden istifade ediyordum, şimdi ise bilgilerinden istifade etmek zorundayım.

Bu nokta çok önemlidir ve büyük bir dikkatle üzerine eğilmek gerekir. Emil'ime şimdi vereceğim direktifler şundan ibarettir:

1- Her ikimizin de zamanımızı şimdiye kadar ne şekilde kullanmış olduğumuzu gözden geçirmek

2- Onun ve benim kimliklerimizi ayrı ayrı ortaya koymak.

3- Birbirimize borçlu olduğumuz şeyleri araştırmak

4- Birbirimize verdiğimiz sözleri, becerilerinin gelişme derecesini, bundan sonra aşmak zorunda olduğu yolu, bu yolda karşılaşacağı zorlukları ve bu zorlukları aşarken hangi araçları kullanabileceğini, kendisine yardım edebileceğim hususları, kendi başına neler yapabileceğini, içinde bulunduğu buhranlı dönemi, kendisini sarmakta olan yeni tehlikeleri, doğmak üzere bulunan zevklerinin kendisini götüreceği yerleri açıkça göstermek.

Bir ergenle muhatap olurken bir çocuğu yönlendirirken kullandığınız yöntemin tam tersini kullanmanız gerekir. Bu ana kadar, öğrenmesinde bir fayda görmediğiniz için sakladığınız tehlikeli sırları artık anlatabilirsiniz. Bu sırları eninde sonunda öğreneceğini göz önünde bulundurarak başka yerlerden değil sizden öğrenmesini sağlamalısınız. Artık, mücadeleye atılmıştır ve sürprizlerle karşılaşmaması için düşmanını tanıması gerekir.

Çocuklar nasıl oluyor da kendileri için hususi sırdaşlar seçiyorlar? Bu seçime sürüklenişleri anne ve babalarının yaptıkları zulümden ileri geliyor. Hakikaten, saklanmaya zorlanmadıkça niçin saklansınlar ve şikayet edecekleri bir şey yoksa neden şikayet etsinler? Anneler tabiatıyla çocukların ilk sırdaşlarıdır; bütün düşündüklerini onlara telaşla söylemeye yeltenmeleri onlara duydukları güvenden ileri gelir. Çocukların azarlanmak ve cezalandırılmaktan korkmadıkları zaman size her şeylerini açıp dökeceklerinden emin olabilirsiniz. Bir kere güvenlerini kazandıktan sonra başkalarının kendilerine gizli olarak söyledikleri şeyleri bile size mutlaka söylerler.

Uyguladığım yöntemin etkilerini dikkatle inceliyorum ve öğrencimde hoşuma gitmeyecek hiçbir hal görmüyorum. Mizacının sürükleyici tesirlerine kapılıp bana isyan ettiği, titizlenip sertleştiği anlarda bile Emil'i ilk sadelikleri içinde görüyorum. Vücudu kadar salim olan kalbi, sahtekârlık ve bozukluğun ne olduğunu bilmez. Azarlanma ve küçük düşürülme korkusunun sefil maskesi altında gizlenme itiyadı kazanmamıştır ve henüz hile ve aldatmanın neye yaradığını bilmekten de uzaktır. Duyduğu hiçbir teessür yoktur ki, gözlerinden okunup ağzından duyulmasın ve çoğunlukla duygularını kendinden daha önce ben hissetmiş olmayayım.

Emil açık kalplidir

Bana serbestçe açılıp döküldükçe ve duygularını zevkle söylemekten çekinmedikçe Emil'den korkacak hiçbir şeyim

yoktur. Fakat sıkılgan, çekingen ve tedbirli olmaya, konuşurken sıkılıp utanmaya başlayınca sevkı tabiisi gelişmiş ve kötülük kavramının ne olduğunu anlamaya başlamış demektir. Tam bu anda, zaman kaybetmeksizin onu terbiyenin sıkıdüzeni altına almak gerekir. Aksi taktirde utanç duyacağı şeyler öğrenecektir.

Fikirlerimi benimsemiş olan okuyucularım bile gelişigüzel görüşler ileri sürdüğümü ve genç adamın artık karakter sahibi yetişkin birisi olduğunu söyleyeceklerdir. Fakat heyhat! İnsan kalbi böyle idare edilip yetiştirilmez!

Söyleme zamanı önceden hazırlanmadıkça, söylemek faydasızdır. Ekmeden önce toprağı sürmek lazımdır. Faziletin tohumu güç yetişir, kökleşmek için uzun hazırlıklara ihtiyaç duyar. Nasihatleri faydasız yapan nedenlerden birisi, seçim yapmadan herkese karşı kullanılmalarıdır. Fikirleri, mizaçları, yaşları, cinsiyetleri ve ruh halleri birbirinden farklı olan insanlara ayni söz ve nasihatlerin uygun olduğunu düşünmek nasıl olur da mümkün olabilir?

Kalabalık bir topluluğa söylenen sözler, belki o cemaatin içindeki iki kişiye bile uygun değildir. Duygularımız o kadar hızlı değişir ki her insanın hayatında, aynı sözün aynı izlenimi doğurduğu iki an bile yoktur. Duygular alevlenip aklın ışıklarını söndürmeye ve iradeye işkence etmeye başlayınca, aklı selimin ağır derslerini dinleme zamanının gelmiş olduğunu hiç unutmayınız. Ancak anlayacak bir hale gelmedikleri sürece, gençlere, mantıktan ve nedenlerinden asla bahsetmeyiniz. Nutukların çoğunlukla tesirsiz kalması gencin hatası değil, anne babanın ya da öğretmenin hatasıdır.

Emil'im uyuyarak bir uçurum kenarından geçen ve birden bire uyandırıldığı taktirde, uçuruma düşmekten kendisini kurtaramayacak olan bir semboldür; cehalet uykusundan ansızın uyandırılırsa mahvolup gider. Herşeyden önce tehlikeyi uzaklaştıralım ve ondan sonra, hangi tehlikeden kurtulduğunu uzaktan göstermek için Emil'i uyandıralım.

Gençlerin alaya aldıkları sahte nezaket formülleri yerine,

uygun bir zamanı beklemek şartıyla tabiatın kanunları bütün doğruluklarıyla gösterilir ve bu kanunlara tecavüz edenlerin maruz kaldıkları maddi ve manevi ıstıraplara dikkatleri çekilirse, cinsel eğitimdeki amacımıza kesinlikle ulaşacağımızı iddia ediyorum:

1. Gençlere anlaşılmaz tenasül sırrından bahsederken, eşyayı yaratanın bu fiile bahşetmiş olduğu cazibe fikrine, sadakat, vazife ve namus fikirlerini de ilave ederek tatlı ve hürmetli bir his cazibe oluşturunuz.

2. Evlenmeyi, birleşmelerin en tatlısı ve bütün kontratların en kutsalı olarak gösterin ve kirletildiği taktirde niçin çok kötü bir iş yapılmış olacağını gençlere kuvvetli bir tonla anlatınız.

3. Sefahatin iğrenç tablosunu ve tehlikeli sonuçlarını canlı örneklerle gösteriniz.

4. Namusun, sağlık, kuvvèt, cesaret, fazilet ve aşkla olan ilişkilerini izah ediniz.

Bu telkinler altında kalan bir genç, temizliği aziz bir tasarruf olarak tanıyacak ve onun korunması için kullanacağınız vasıtalara seve seve boyun eğecektir. Namus ve temizlik korunmuş kaldıkça kutsaldır ve ancak kaybolduktan sonradır ki, kıymetsiz ve düşük görülür.

Gençliğin çığırından çıkması ve zina

Çocuklara görgü kurallarını öğretmekte çok gecikmemek lazım. Bütün gençliğini sosyal hayatın dışında geçirmiş olan bir adam toplum içinde beceriksiz, salak, münasebetsiz ve hantal olur ve ne kadar çabalarsa çabalasın o yaştan sonra muaşeret kurallarına uyamaz, uymaya yeltenince de gülünç duruma düşer. Buradan şu sonuca varabiliriz; her bilginin ve öğretilecek her şeyin kendine has zamanı vardır. İfrat ve tefritten sakınılarak tehlikeli bir neticeye varmalarına engel olmak gerekir.

Bu görüşlere dayanak Emil'ime görgü kurallarını öğretirken tedbirli davranacağım.

Takip ettiğim yöntem, amacıma hizmet edecek konuları her yönden ve açıdan işleyip verimli bir hale getiriyorsa ve bir sakıncayı ortadan kaldırırken diğerlerinin de önüne geçebiliyorsa iyidir ve ben doğru yoldayım demektir.

Şiddetli, sert ve soğuk davrandığım zaman öğrencimin güvenini kaybederek benden gizlenmesine neden olacağım. İyimser, yumuşak ve her şeye göz yumar olursam o halde Emil'i ne diye yanımda tutuyorum? Böyle hareket ettiğim zaman, onun düzensizliğe sürüklenmesine izine vermiş ve hatırını hoş etmek için de vicdanini azaba sokmuş olacağım. Sırf bilgilensin diye hayata atsam, istediğimden fazla bilgilenecektir. Toplumsal yaşamdan uzak bulundursam, benden ne öğrenmiş olacaktır? Emil'i çok uzak bir gelecek için yetiştirsem, o yalnızca şimdiki haliyle ilgilendiği için, gösterdiğim özen boşuna gidecektir. Eğlenceler içinde bırakmış olsam, gevşeyecek ve hiçbir şey öğrenemeyecektir.

Her yaşın kendine göre hareket kaynakları var

Hayatın sahneleri işte böyle değişikliğe uğrar. Her yaşın, insanı harekete geçiren, kımıldatan ivme noktaları vardır. On yaşında pastalar, yirmi yaşında bir sevgili, otuzunda para ve eğlence, kırkında ihtiras, ellisinde tamah.. vasıtasıyla insan sevk ve idare edilir. Akıl ve mantık peşinde ne zaman koşar acaba?..

Arzularının tersine o tarafa koşan insan bahtiyardır. Hedefe doğru götürsün de, delilin ne önemi var? Nice kahramanlar, nice büyük insanlar, hayatlarının çeşitli dönemlerinde bu bedeli ödemişlerdir. İnsan, ömrünün farklı sahnelerindeki bu zaaflarından dolayı daha ileri gitmekten kendisini men etmektedir.

Bir hayat üzerinde başarılı bir eğitimin sonuçlarını görmek isterseniz, çocukluktaki iyi alışkanlıkları gençliğin devamı esnasında da sürdürünüz. Eğitimiyle meşgul olduğunuz kimse istenen kişilik özelliklerini kazandığında, kendisini aynı hal üzere korumasına çalışın. Eğitimcileri ve özellikleri babaları

aldatan şey, bir yaşama tarzının diğerini kovacağına, büyür büyümez insanın çocukken yaptığı her şeyden vazgeçeceğine inanmalarıdır. Usta bir ressam, renklerin uyumunu nasıl sağlar, farklı renkleri nasıl birbirine ahenkle geçiştirirse, ömrümüzün her çağında yaşadığımız geçişler de bu şekilde olmalıdır. Her gün zevklerini, duygularını ve beğenilerini değiştiren kimselerin dengeli bir hayat sürmesi mümkün değildir.

Yeni bir yaşa girerken ondan önceki yaşı küçümsemeyecek şekilde gençleri yetiştirirseniz, yeni alışkanlıklar kazanırken eski iyi alışkanlıklarını kaybetmemeyi de öğretirseniz, o zaman eserinizi kurtarmış bir eğitici olarak ondan son günlerine kadar emin olabilirsiniz. Çünkü en korku veren değişim, yaş değişikliğidir.

Emil'i ayartıcılardan kurtarmak için

Eğitimciler! Bunlardan hiçbirisini dikkate almayın. Benim bulduğum çare, her derde devadır: "Oğlum! Genç kalbinin bir kız arkadaşa ihtiyacı vardır. Gel gidelim ve sana uygun olanını arayalım. Belki kolay kolay bulamayacağız, hakiki meziyetlere ender rastlanır; fakat biz hiç sıkılıp usanmayalım. Herhalde sana uygun bir arkadaş bulabileceğiz." Böyle büyüleyici bir projeyle kendisini hayata atacağım. Eğitimciler! Daha ne söyleyeyim? Bu hareketimle her şeyi yapmış olduğumu görmüyor musunuz?

Kendisini kavuşturmak istediğim kız arkadaşının hayalini kurarken, kendimi dinletip dinletemeyeceğimi, sevmek zorunda olduğu vasıfları sevdirip sevdirmeyeceğimi ve kısacası layık olduğuna imrenmesi, layık olmadığından da uzaklaşması için kullanacağı düşüncesini doğru bir yöne sokarak tertip edip edemeyeceğimi düşününüz. Emil'i karakteri oturmuş bir kıza aşık yapmayı başaramamak için insanların en beceriksizi olmam lazım. Tasvir edeceğim sevgilinin hayali olmasının hiçbir sakıncası yoktur; karşısına çıkan ve ona layık olmayan kadınlarda gördüğü tavırları, hayalindeki sevgilisinin meziyetle-

riyle kıyaslaması bile yeterlidir. Zaten, hakiki aşk, hayalden, yalandan ve kuruntudan başka bir şey değil de nedir? Bir şeyin hayali aslından daha fazla sevilir. Sevilen herhangi bir şeyi etraflıca ve tamamıyla görmek mümkün olsaydı yeryüzünde aşktan eser kalmazdı. Sevmekten vazgeçilince, sevilen kişi olduğu gibi kalır, fakat eskiden görüldüğü gibi görülmemeye başlar, prestijin örtüsü düşer ve aşk söner. O halde, Emil'im'e hayaldeki sevgilisini göstermekle yapacağı mukayeseleri öğretmiş, onu hükmüm altına almış ve reel konuların aldatıcı görünümlerinden uzaklaştırmış bulunuyorum.

Bununla beraber, genç bir adamı, bulunması mümkün olmayan bir sevgilinin hayalini çizerek aldatmak da istemem. Gelecekteki kız arkadaşının kusurlarını Emil'e uygun ve hoşa gidecek şekilde söyler ve kendi kusurlarını ona göre düzeltmesi imkanını veririm.

Hayalini tasvir ettiğimiz mevzunun bulunabileceğini iddia ederek yalan söylemek istemem. Hayal hoşuna gidince, bu hayale uygun gerçek bir kız arkadaş temenni edecek ve bu temenniden reel bir mevzu araştırmaya geçmesi kolay olacaktır. Başarı, tasvirin gücüyle orantılıdır. Aranılan hayali kız arkadaş, genel özellikleriyle realiteye uygun bir şekilde canlandırılınca kuvvetli izlenimler bırakacaktır. Hatta sevgilisinin adını söyleyecek kadar ileri gideceğim ve gülerek;

"Ne dersin, gelecekteki eşine Sophie adını verelim mi? Sophie uğurlu bir isimdir, eğer bu ismi seçersek, sen verme, gelecekteki eşin ona layık olmaya çalışsın, biz de şimdiden kendisiyle şereflenip iftihar ederiz."

Bütün bu ayrıntıları verdikten sonra Emil, gelecekteki eşinin gizli tutulduğuna ve kendisine zamanı gelince gösterileceğine emniyetle inanacaktır.

Emil'i, bu noktaya getirdikten ve kendisine layık bir kız arkadaşın özelliklerine canlı bir şekilde nüfuz etmesini sağladıktan sonra gerisi kolaydır ve hemen hiçbir tehlikeden korkmaksızın toplum içine atabiliriz.

Emil'in hayata atılışı

Emil, hangi toplumsal sınıf içinde doğmuş olursa olsun ve hangi sosyal sınıfa girmiş bulunursa bulunsun, daima sade ve tantanasız hareket edecektir. Toplum içinde parlayacak kadar bedbaht olmaktan onu Allah esirgesin!

Emil, başka insanların hükümlerine pek az değer verdiği için saçma fikirleri benimsemekten uzaktır ve kendini tanıtmadan önce saydırmak arzusunda değildir. Toplum içindeki durumu ne kendisini perişan gösterecek kadar sade ne de kibirlidir. Her zaman doğal ve dürüsttür; sıkıntısız ve alçak gönüllüdür. Yalnız başına kaldığı zaman nasıl davranıyorsa toplum içinde de öyle davranır. Hiç kimsenin üzüntüsünden zevk duymaz; yerini başkasına bırakırsa gösteriş olsun diye değil, iyilik yapmış olmak için bırakır. Şayet bir toplantıda unutulduğunu görmekten üzüntü duyarsa, ayakta isteyerek duracağı için, zorla oturanları görerek kendi durumunu daha iyi bulur.

Emil, insanlara asla hakir bir gözle bakmaz; çünkü onlara acır ve şefkat hisleri taşır. Ne kavgacıdır ne de itirazcı. Başkalarına yaranmaya çalışan dalkavuklardan da çok uzaktır. Hiç kimsenin düşüncesine saldırganlık göstermeden kendi fikrini söyler; çünkü hürriyeti her şeyden çok sever. Serbest ve samimi olmayı en iyi haklarından birisi olarak görür.

Emil, insanların kendisiyle ilgilenip ilgilenmediğine çok önem vermediği için az söyler ve bu nedenle faydalı şeylerden bahseder. Faydalı olacağına inanmadıkça hiçbir şey söylemez. Emil, gevezelikten sakınacak kadar bilgilidir. Gevezelik yapmak, ya akıllılık taslamak kaygısından yahut başkalarının da bizim gibi saçma sözlere ehemmiyet verdiğini zannetme yanılgısından ileri gelir.

Genellikle çok bilen insanlar az söylerler. Bir cahilin bildiği birkaç basit şeyi, gözünde büyüterek daima ve herkese anlatmasını doğal karşılamak gerekir.

Zenginlik

Dünyayı saran şu nihayetsiz güzellikler içinde en çok hoşuma gidenleri ve bana en uygun olanları arayıp bulmak prensibimdir; bunun için de kullanacağım en büyük servet zamanım ve hürriyetimdir. Bu servetime, sağlık gibi bir gücü de ekleyeceğim; çünkü sağlık olmadan hayattan lezzet alınamayacağını biliyorum. Her zaman tabiata yakın olacağım. Zevklerimde tabiiliği tercih edeceğim ve yemeklerin hazırlanıp sofraya gelene kadar mümkün olduğunca az elden geçmesine ve doğallıklarını muhafaza etmelerine dikkat edeceğim. Kışı yaz, yazı da kış yaparak mevsimleri alt üst edenleri asla taklit etmeyeceğim.

Tabiatın düzenini bozmakta zevk değil meşakkat vardır. Mevsimi dışında elde ettiğimiz tatsız ve gıdasız meyveleri yemek vücut için faydasızdır. Turfandalıklar kadar tatsız hiçbir şey yoktur. Kar yağarken kiraz yesem ve kış ortasında kokulu kavunlarla soframı doldursam serinlemek ihtiyacı duymadığım böyle bir mevsimde bu meyveleri yemekten zevk duyabilir miyim? Hararetli sıcaklarda ağır reçeller hoşa gider mi? Ve bu reçelleri yeryüzünde tabiatın zahmetsizce yetiştirmiş olduğu çileğe, vişneye ve diğer hararet söndürücü meyvelere tercih eder miyim? Ocak ayında, evinizi zorla yetiştirilmiş bitkilerle, sararmış ve kokusuz çiçeklerle süslemek ilkbaharı bozmak kadar kışı da canlandırmamak demektir. Ormanlara gidip taze çiçekleri koparmak ve heyecanlı bir sevinç içinde, tabiatın canlılığını seyretmek zevkinden kendinizi mahrum etmek demektir.

İçi suyla dolu bir bardağı daima yanı başımda bulundurum, böylece vakitli vakitsiz su isteyerek kimseyi rahatsız etmiş olmam. Pazara gidilecekse kendim gider, hem ucuz satın alırım hem de her şeyin iyisini seçerim. Kırlara çıkar yürüyüş yaparım; çünkü çok oturmak insanı usandırır ve sağlığını bozar. İnsanın tabii atı olan ayakları daima emre hazırdır; yoruldukları veya hastalandıkları zamanı bilmek mümkündür. Hareket etmek istediğimizde, arabacının atları hazırlamasını

beklemeye gerek yoktur. Yürümek, durmak, geriye dönmek ya da başka bir yola sapmak elimizdedir. İskender kadar kudretli, Karun kadar zengin olsak da hiç kimse, bize kendimiz kadar iyi hizmet edemez. Başkalarından bekleyeceğimiz hizmetler, yapmaya gücümüzün yetmediği işlerle ilgili olmalıdır.

Aşk, sevgi ve dostluk parayla satın alınamaz. Paranın temin ettiği arkadaşlar arasında ne sevmek ne de sevilmek mümkündür. Aşkı satılığa çıkarmak, para ile öldürmek demektir. İnsanların en sevimlisi bile olsa, sevilmek için para veren bir adam, uzun zaman sevilemez ve paranın müdahalesi oldukça satın alınan bir kadın yerini bir diğerine bırakır ve bu böylece sıralanıp gider. Aşk, gerçek zevkten yoksun, sırf maddi bir bağla bağlanmış kadın ve erkeklerden nefret eder ve onların içinde barınamaz.

Gençlik zevklerinden mahrum kalınca insan hayatının başka haz kaynakları vardır. Bizi bırakıp kaçan zevklerin arkasından boş yere koştukça kendimizdeki zevklerden de mahrum kalırız. Yaşımıza göre zevklerimizi de değiştirelim; mevsimleri olduğu gibi yaşlarımızı da değiştirmeyelim. Her yaşta ve her zamanda insan, kendine uymalı ve asla tabiata karşı gelmemelidir. Yaşımıza uymayan uğraşlarımız hayatı yıpratır ve azap vasıtası olurlar.

Zenginlere musallat olan en büyük bela usançtır; büyük masraflarla hazırlanmış pek çok eğlencenin ortasında ve hoş görünmek için etraflarını saran sayısız çığırtkanın arasında kendilerine musallat olan usancın yükü altında ezilip giderler. Sıkıntıdan ne kadar kaçmak isterlerse o kadar kurtulamazlar ve hayatlarını bezginlik ve usancın tahammül edilmez ağırlığı altında tüketip yıkarlar.

Moda

Lüksten ve gösterişli jestlerden doğan modalar ve kibarlık taslama usulleri, bütün bir ömrü tatsız ve üzücü bir tekdüzeliğe mahkum ederler. Zevkte, başkalarının modasını örnek al-

mak zevki öldürmek demektir.Böyle esir bir zevk, hem arayan hem de gören için saadet değil azap kaynağıdır. Ben zevklerimi sürekli değiştirmemeyi prensip olarak belirledim. Halkla halklı olacağım için köylüyle köylü olurum ve onların yanında rençberlikten bahsetmem gülünç karşılanmaz. Kırda bir şehir kuracak değilim; şehirde oturduğum apartmanın yanında da bir tuğla fabrikası olmayacak. Gölgelik bir tepenin yamacında, yeşil kanatlı beyaz bir evcik bina edeceğim; her ne kadar semadan bir çatı her mevsim için en uygunu olsa da, arduvaz taşları yerine kremiti tercih edeceğim. Güzel ve çekici renkleriyle memleketimin evlerini ve gençliğimin mutlu anlarını hatırlatacak olan kiremitli bir çatının manzarasına doyum olmayacaktır. Bir kümesim ve inekli bir ağılım olacak ve çok sevdiğim sütlü yiyecekleri bu sayede temin edebileceğim. Bir sebze ve bir meyve bahçem de bulunacaktır; meyvelerimi gelip geçenlerin emrine bırakacağım ve gözü doymaz bir kibirin büyüklüğünden uzak kalacağım. Bu basit cömertliğim beni hiçbir zaman zarara uğratmaz; zira yuvamı yiyeceklerin bol, paranın az bulunduğu, bollukla beraber fakirliğin hüküm sürdüğü uzak bir vilayete kuracağım.

Kırdaki yuvama konuk edeceğim arkadaşlarım sevmesini bilen insanlar olacak. Onları koltuklarından kaldırıp kır oyunlarına çıkaracağım. Burada şehrin tüm şatafatından kurtulmuş, köy içinde köylü olmuş bir sürü eğlenceye sahip olacağımız için canımız hiç sıkılmayacak. Aktif bir hayatın hızıyla iştahımız açılacak ve yüzümüz gülecek. Her yemek soframız bolluk içinde taşan bir ziyafet salonu olacak ve orada sahte nezaket gösterilerine yer olmayacak. Yemek salonumuz olarak bazen bahçeyi, bazen bir sandalı bazen de uzak bir pınar başını kullanacağız. Cıvıltılarıyla bizi sarhoş eden kuşlar misafirlerimiz olacak. Meyveleri tabaktan değil, ağaç dallarından koparacağız ve resmiyeti kaldırdığımız için herkes istediğinden istediği kadar yiyebilecek. Yapaylıktan, kalabalıktan ve her türlü kendini zorlamadan uzak bu samimi ortam nezaket formülleriyle oluşturulabilir mi sizce?

Serbest hayatın zevki

Konuşmalarımızı gözleyen, jestlerimizi gizli gizli kritik eden, lokmalarımızı aç gözlülükle sayan, sofrada bizi bekletip alay eden ve çok durduğumuz için mırıldanan hizmetçilere ihtiyacımız yoktur. Başkalarının efendiliğinden kurtulmak için kendi kendimizin hizmetçisi olacağız. Herkes hem kendine hem de başkalarına hizmet edecek; ama o ortamda bulunan insanlar birbirlerini seven insanlar oldukları için kimse bu hizmetlerden kaçmayacaktır.Aletleri omzunda işten dönen bir rençber görürsem ona birkaç hoş söz söyleyeceğim, sefaletine neşeyle tahammül edebilmesi için bir bardak taze meyve suyu ikram edeceğim. Yapacağım bu gibi iyiliklerden zevk duyacağım ve kendi kendime; "İnsanım ve insanlığı seviyorum." diyeceğim.

Eğer, bir kır eğlencesi olur da herkesi oraya koşar görürsem, beraber yaşadığım kişilerle birlikte oraya ilk gidenlerden birisi ben olacağım. Yakın köylerden birinde bir düğün olursa neşeyi seven bir adam olduğumu bildikleri için köylüler tarafından davet edileceğim. Düğün sahiplerine kendileri gibi sade ve elverişli hediyeler götüreceğim ve bu hareketimle pek az insanın zevkini tatmış olduğu samimiyetin ve açık kalpliliğin zevkini tadacağım. Köylülerin sofralarında neşeyle yemek yiyeceğim, köy şarkılarını zevkle dinleyeceğim ve Opera balosunda dans etmektense, köy odalarında dans edeceğim.

Sınırsız istekler zevki öldürür

Zevkleri azap olmaktan kurtarmak ve saflıkları içinde korumak istiyorsanız onları bencilliğinize kurban etmeyin. İnsanlar arasında ne kadar çok paylaşırsanız, paylaştığınız şeyden o kadar lezzet alırsınız. Hakiki zevkler halkla paylaşılan zevklerdir. Kişiye mal ettirilmek istenilen zevkler sıkıntı kaynağı olurlar. Bahçemin etrafında yükselttiğim duvarlar, ufkumu kapatan masraflı ve hazin birer örtüdür.Bu sebeptendir ki çok uzaklara kaçtım. Sahip olma ve sahip olduğunun sadece ken-

disinde olmasını isteme illeti dokunduğu her şeyi bulandırır. Ben, hem yeryüzü benimmiş gibi hem de hiçbir yer benim değilmiş gibi davranıyorum; hoşuma giden yerlerde oturuyor, istediğim yolda yürüyorum. Ve sonra sıkılırsam ya da rahatsız edilirsem kalkıp gidiyorum.

Okuyucularım! Boş vakitlerde böyle eğlenilir ve insan ancak bu gibi zevklerle hakikaten eğlenmiş ve zevk almış olur. Geri kalanı hayal, kuruntu ve aptallıktır. Ne kadar zengin olabilirse olsun, bu yoldan ayrılan bir adam, bütün altınlarını sarf etse de, hayatın kıymetini öğrenemeyecektir. Okuyucularım, bana şöyle diyeceksiniz:

"Eğlenmek bu demekse, bunu herkes yapabilir ve yapabilmek için de zengin olmaya ihtiyaç yoktur."

Evet, ben de öyle düşünüyorum. Zevk ancak insan kendisini rahat bıraktığı zama tadılabilir. Fikir ve düşünce insanı her konuda zor beğenir yapmış ve reel saadet zevklerinden uzaklaştırmıştır. O şekilde ki, mutlu görünmek, gerçekten mutlu olmaktan yüz kat daha güçleşmiştir. Hakiki zevk ve sefa adamının servete ihtiyacı yoktur, serbest ve kendine hakim olması yeterlidir.

Sağlığı yerinde olan ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilen bir adam gelecekte bir gün erişeceği güzellikleri beklemek yerine yaşadığı anın güzelliklerini keşfedebilirse zenginliğin kapılarını da açmış olur ve Horace'ın dediği gibi; "Altın gibi kıymetli olur."

Beşinci Bölüm :

Genç Adam ► 'Hayata Giriş'

İŞTE şimdi gençlik çağının son devresine girmiş bulunuyoruz. Fakat ulaşmak istediğimiz noktaya henüz varamadık.

Erkek için yalnızlık iyi bir durum değildir. Emil ise şimdi bir erkektir ve kendisine vadettiğimiz eşe kavuşmasının zamanı gelmiştir. Emil'in eşi daha önce de belirttiğimiz üzere Sophie olacaktır. Fakat bu kızın oturduğu yer neresidir? Kendisini nerede bulacağız? Sophie'yi bulmak için önce onu tanımamız gerekecek. Önce kim olduğunu bilelim, sonra nerede oturduğunu tayin ederiz? Ancak amaç sadece Sophie'yi bulmak değil, onu bulmak her şeyin sonu olmayacak.

Sophie yahut Kadın

Emil nasıl erkek ise Sophie de öyle kadın olmalıdır. Yani maddi ve manevi düzende yerini doldurabilmek için bir kadında bulunması gereken özelliklere sahip olmalıdır. O halde bir erkek ile kadın arasındaki uygunluk ve farklılıkları incelemekle işe başlayalım.

Kadın ve erkek birçok noktada birbirine benzer. Aynı uzuvlara, aynı ihtiyaçlara ve aynı yeteneklere sahiplerdir. Makine aynı şekilde kurulmuştur; parçaları ve işleme tarzları birbirinin aynıdır. Ancak birisi kadın diğeri erkek olmakla cinsiyet yönünden farklılaşırlar.

Ancak bu farklılık onlardan birinin diğerinden daha üstün olduğunu göstermez. Cinslerden birisi kendi özelliklerini korurken diğerinin ona benzedikçe üstün olacağına inanması ne kadar boştur. Her iki cins de sahip oldukları ortak yönler açısından eşittirler; farklı oldukları hususlarda ise zaten kıyas kabul etmezler. Yetişkin bir kadınla yetişkin bir erkek ne şekil olarak ne de düşünce olarak birbirlerine benzemek zorunda değildirler. Mükemmeliyetin çokluk veya azlık ölçüsü olmaz.

Toplum içinde kadın ve erkekten her biri ortak gayenin oluşumu için aynı tarzda değilse bile eşit oranda katılır. Bu katılımda erkeğin daha aktif ve güçlü bir katılımcı olduğu, kadının ise daha zayıf ve pasif olduğu görülür. Kurulan bu prensipten, kadının özellikle erkeğin hoşuna gitmek üzere yaratılmış olduğu sonucu ortaya çıkar. Erkek de kadına hoş görünmek zorundadır; fakat bu arzu kadındaki kadar şiddetli değildir. Erkeğin niteliği gücüdedir; erkek ancak kuvvetli olmakla kendisini beğendirir. Bu aşk kanunu değildir, kabul ederim; fakat bu, aşktan önce gelen tabiat kanunudur.

Erkek ancak birkaç an için erkektir. Kadın ise bütün ömrünce, hiç olmazsa gençliğinin devamı boyunca kadınlığını yapmak zorundadır. Her şey kadını cinsiyetine doğru çeker. Cinsel görevini iyi bir şekilde yapabilmesi için kadının sağlıklı olması gerekir. Gebelik zamanında bakıma ihtiyacı vardır. Doğurunca istirahate muhtaçtır. Çocuklarını emzirebilmek için sakin ve huzurlu bir ortamda olması gerekir. Onları büyütürken sabra, şefkate, gayrete, hiçbir şeyin kıramadığı bir sevgiye sahip olması lüzumludur; fakat bütün aileyi devamlı bir birlik içinde yaşatabilmek için ihtiyaç duyduğu şefkat ve kuvvet kadının içindedir; birilerinin ona annelik görevinin kutsallığını hatırlatmasına gerek duymaz.

Eğer kadın çocuk yetiştirmeyi bir üstünlük olarak görmeseydi insan nesli çoktan sönmüş olurdu. Anne ayrıca çocukların birbirleriyle ve babalarıyla olan iletişimlerini düzenlemek gibi bir görevi de üstlenir.

Kadınla erkeğe düşen vazifelerin zorluk bakımından birbirlerine eşit olduğu söylenemez. Ancak kadınlar dokuz ay boyunca bir canlıyı taşımak, onu doğurmak ve büyütmekten şikayet edemezler; çünkü, bu onlara erkeklerin yüklediği bir sorumluluk değildir. Ancak kadının üzerindeki bunca yükümlülüğe karşı erkeğin ona sadakat göstermemesi barbarlıktan ve vicdansızlıktan başka birşey değildir. Fakat sadakatsiz kadın daha kötü bir şey yapmış olur; aileyi dağıtır, tabiatın bütün bağlarını koparıp atar. Erkeğe kendisinin olmayan çocukları vermekle, hem çocuklarına hem erkeğine ihanet etmiş olur. Kadının bu suretle neden olduğu karışıklık ve cinayeti düşününce azap çekmekten kendimi alıkoyamıyorum.

Gençlik karışıklıklarının başlangıcı ve sonu

Dünyadaki en korkunç şeylerden birisi; karısına duyduğu güvensizlikten dolayı kalbinin en zevkli hislerine kendisini bırakmaya cesaret edemeyen, çocuğunu kucaklarken başka birisinin çocuğunu kucakladığından şüphelenen babanın halidir. O zaman aile, günahkâr bir kadın tarafından birbirini sevmeye zorlanan gizli düşmanlardan oluşmuş bir topluluktan başka nedir?

Bir kadının yalnız sadakatli olması yeterli değildir. Kocası, akrabası ve yakınları tarafından da sadık olarak tanınması zorunludur. Mütevazı, dikkatli, saygılı olması, kendi vicdanı önünde olduğu kadar başkalarının gözünde de saygınlık damgasını taşıması gerekir. Sonuçta, babanın çocuklarını sevebilmesi için onların annelerine karşı saygı duyması şarttır.

Erkek ile kadının eşit ve görevlerinin aynı olduğunu belirsiz bir şekilde iddia etmek, faydasız tartışmalar arasında kaybolmak anlamına gelir. Kadın her şeyden önce çocuk doğurmakla

erkekten ayrılır. Şimdi diyeceksiniz ki, kadınlar her zaman çocuk doğurmazlar. Şüphesiz haklısınız. Fakat yaratılışlarının asıl gayesi dünyaya çocuk getirmektir. Ne?!. Serbest yaşayan kadınların az çocuk doğurduğu bazı büyük şehirlere bakarak kadınların asıl görevlerinin az çocuk doğurmak olduğunu ileri sürüyorsunuz ha! Fakat tarlalarda daha sade, daha mütevazı yaşayan kadınlar şehirlerdeki bayanların kısırlığını telafi etmeseydi, büyük şehirlerimiz ne hale gelirdi hiç düşündünüz mü? Dünyaya dört, beş taneden fazla çocuk getirmeyen kadınların doğurgan sayılmadığı çok şehir sayabilirim.

Kadınlar doğurganlıklarını reddetselerdi insan nesli zorunlu olarak biterdi. Buna çare olmak üzere, her ne pahasına olursa olsun, her kadının mutlaka dört çocuk doğurmasını temin etmek gerekir. Çünkü doğan çocukların yarısı dünyaya başka çocuk getirmeyi başaramadan ölüyorlar. Onun için babayla anneyi temsil edecek iki insanın kalması gerekir. Ortadaki ihmalin şehir hayatından kaynaklanıp kaynaklanmadığını bir kere düşünün. Sonuçta falan veya filan kadın az doğurmuş, bunun ne önemi var? Bunların böyle yapmasıyla, kadın analık özelliğinden sıyrılabilir mi?

Kadınlar hem anne hem de asker olamaz

Kadınların iki gebeliği arasında uzunca bir boşluk olabilir; ancak o zaman diliminde annelik vasıflarıyla bağdaşmayan bir iş yapmaları doğru olmaz. Bir kadın bugün, çocuğunu emziren taze bir anne, yarın savaşçı olabilir mi? Bukalemunun renk değiştirmesi gibi, zevklerini ve mizacını değiştirebilir mi? Çatıların gölgesinden ve aile işlerinden çıkıp, açık hava sertliklerine, savaşın gerektirdiği güçlüklere, tehlikelere göğüs gerebilir mi? Gerektiği zaman korkak, cesur, ara sıra nazik ve kuvvetli olabilecek mi?

Kadınların adeta zahmetsiz doğum yaptığı ve çocuklarını bakımsız büyüttüğü memleketlerin bulunduğunu kabul ederim. Fakat aynı memleketlerde erkekler yaz kış yarı çıplak ge-

zerler, vahşi hayvanları öldürürler, küçük bir sandalı bir çanta gibi taşırlar, yedi fersah ötede avlanırlar ve toprak üstünde ve açık havada uyurlar, inanılmaz yorgunluklara katlanırlar. Kadınları kuvvetlendiren şartlar erkekleri de kuvvetlendirir; erkekler gevşerse, kadınlar çok daha gevşek olurlar.

Eflatun 'Cumhuriyet' adlı kitabında kadınları da erkeklere tavsiye ettiği idmanlara tabi tutuyor; bunu ben de onaylıyorum. Varsaydığı yönetim biçimi düzenli aile hayatını yok edince kadınlar ne yapacağını bilemedi. Bundan dolayı onları da erkeklere benzetmeye mecbur kaldı.

Bu güzel deha herşeyi uydurdu, her meseleyi önceden gördü, insanların yöneltecekleri itirazları tahmin ederek onların önüne geçmesini bildi. Fakat onun görüşlerini doğru anlamak istemeyen birtakım insanların var olacağını tahmin edemedi. Kadını ve erkeği, her yerde ve her işte eşit kabiliyetli görerek cinsiyetleri birbirine karıştıran ve hiç affedilmeyecek bir suistimale yol açmak konusunda pervasız davranan medeni karışıklıktan bahsediyorum.

Onlar annelik gibi güzel bir duyguyu dengelerini alt üst eden gereksiz bir duygu olarak görüyorlar. Annelik, babalık, aile, akrabalık gibi kavramlar onlara hiçbir şey ifade etmiyor. Sanki akrabaya beslenen sevgi, devlete karşı beslenen sevginin başlangıcı değilmiş gibi. Sanki iyi vatandaşı vücuda getiren iyi baba, iyi oğul, iyi koca değilmiş gibi!

Kadınla erkek aynı şekilde eğitilemez

Kadınların ve erkeklerin vücut, mizaç ve karakter itibariyle farklı yaratıldıklarını söyledikten sonra, erkek ve kadın için farklı terbiye yöntemleri uygulamak gerektiğini de belirtelim. Erkek ile kadının birlikte yürümeleri gerekir; ancak, aynı şeyleri yapmak zorunda değildirler. Görevlerinin gayesi ortaktır; fakat görevleri farklıdır. Bunun doğal sonucu olarak onları idare eden zevkler de değişir. Tabiata uygun adamı ortaya çıkarmaya uğraştıktan sonra, eserimizi eksik bırakmamış olmak için

bu adama uygun gelecek olan kadını nasıl yetiştirmemiz gerektiğini de anlatalım.

Bir insanı doğru yola yönlendirmenin en iyi çaresi, tabiatın çizdiği yoldan ayrılmamaktır. Tabiat kılavuzunuz olsun ve onu dikkatle takip edin. Daima tekrar edip duruyorsunuz: "Kadınların bizde olmayan şu kusurları var." Halbuki gururunuz sizi aldatıyor. Sizin kusur olarak gördükleriniz kadınlar için birer üstünlüktür. Eğer kadınlar sizin kusur dediklerinize sahip olmasaydı her şey bu kadar yolunda gitmezdi.

Kadınlara gelince, onlar da kendilerini yararsız ve hafif meşrep olarak yetiştirdiğimizi, onlara tahakküm edebilmek amacıyla durmadan çocukça hareketlere alıştırdığımızı ileri sürüyorlar. Bundan başka, bizim onlara isnat ettiğimiz kusurları kadınlar da bize atfediyorlar. Ne delilik! Erkekler ne vakitten beri kızların terbiyesine karışıyorlar? Kızlarını istedikleri gibi büyütmekten anneleri kim men etmiştir ki? Kızların kendilerine ait kolejleri yokmuş! Vah vah, ne büyük felaket! Keşke erkek çocuklar için de olmasaydı. Herhalde o zaman daha duygusal ve daha iyi terbiye edilmiş olurlardı. Vakitlerini boş şeyler için harcamaya kızlarınızı zorlayan var mı? Güzelliklerinden dolayı hoşumuza gidiyorlarsa, maharetleri bize çekici geliyorsa, şık giyindikleri için onları seviyorsak, zarif davranışlarıyla gönlümüzü kapıyorlarsa hata bizim mi? Öyle ise kızları da erkekler gibi eğitmek gerektiğini savunun; kadınlar buna memnuniyetle katlanacaklar. Fakat şunu hiç düşünmüyorlar; kadınlar erkeklere ne kadar benzemek isterlerse onları o kadar az idare edebilirler.

Erkek ile kadın arasındaki ortak yetenekler de eşit olarak paylaştırılmamıştır; fakat bütün olarak ele alınınca birbirlerine karşılık gelirler. Kadın, kadın olarak kaldıkça üstün, erkeklik iddiasında bulundukça geri kalır. Haklarına ve niteliklerine sahip çıktığı noktalarda daima daha ileridedir. Bizim haklarımızı gasbetmek istediği yerlerde ise bizden geri kalır.

Kadınlarda erkeklere özgü olan kabiliyetleri ilerletmeye çalışmak ve kadınlığa özgü olan hasletleri ihmal etmek çok açık

bir şekilde onları ziyan etmek için çalışmak demektir. Kadınların kurnaz olanları böyle bir oyuna kanmayarak bize faydalı her şeyi gasbetmeye çalışırken cinslerine özgü olanları da ellerinden kaçırmamaya bakıyorlar. Fakat her iki cinsiyetin yetenekleri birbiriyle uyuşmadığından bunları iyi bir şekilde idare etmeleri çok zordur.

Akıllı anneler! Bana inanın ve tabiatı aldatmaya yelteniyormuş gibi hareket ederek kızınızı nitelikli bir erkek gibi yetiştirmekten vazgeçin ve ondan namuslu bir kadın ortaya çıkarın. Şundan emin olun ki, bu şekilde hem kendisine hem de bize daha faydalı olur.

Kadın terbiyesi erkeğe nazaran ayarlanmalı

Bu düşüncelerden, kadının her konuda mutlak bir bilgisizlik içinde büyütülmesini ve yalnız ev işlerine hapsedilmesini istediğimiz gibi bir sonuç çıkar mı? Anne-babalar kızlarını, erkekler eşlerini bir hizmetçi yetiştirir gibi mi yetiştirsinler? Erkek, kadını daha çabuk hüküm altına almak için onun bir şey duymasına, bir şey bilmesine engel olabilir mi? Erkek, kadını kendisini idare etmekten mahrum bir alet haline mi getirsin? Hayır, şüphesiz, kadınları bu kadar ince, hoş bir zeka ile süsleyen Yaratıcı öyle demiyor; aksine, kadının düşünmesini, hüküm vermesini, sevmesini, bilgi sahibi olmasını, yüzü gibi zekasını da süslemesini istiyor.

Kadınlar birçok şey öğrenmelidir; fakat kendilerine faydalı olacak şeyleri öğrenmeleri daha iyi olur. Kadın ile erkek birbiri için yaratılmıştır; fakat karşılıklı ilişkileri eşit değildir. Erkekler gösterdikleri arzularla kadınlara bağlıdır. Kadınlar ise erkeklere hem arzuları hem de ihtiyaçları dolayısıyla bağlıdır. Kadınlar olmazsa biz erkekler yaşayabiliriz; ancak kadınlar aynı konumda değiller. Kendilerine gerekeni elde etmek, hatta cinsiyetlerinin gerektirdiği konumda bulunabilmek için bizim yardımımıza ihtiyaçları vardır.

Kadınlar, niteliklerine verdiğimiz kıymet, ahlak ve güzellik-

lerine gösterdiğimiz önem oranında bize tâbidir ve hem çocukları hem de kendi şahısları erkeklerin himayesi altındadır. Yalnız saygıya layık olmaları yeterli değildir; kendilerine saygı gösterilmesi de gerekir. Güzel olmaları tek başına anlamsızdır; hoşa gitmeleri gerekir. Namuslu olmaları yetmez; namuslu olduklarının onaylanmasına ihtiyaçları vardır.

Erkek kendi hareketlerinin tek sorumlusudur ve insanların onun hakkında söylediklerine kulak vermeyebilir. Fakat kadın erdemli olmakla görevinin ancak yarısını yapmış olur; kendisi hakkında yürütülen hükümlere, vazifesini yapmaya çalıştığı kadar önem vermelidir.

Bu değerlendirmelere bakarak kadın eğitiminin bizimkinden çok farklı olması gerektiği ortaya çıkar.

Kadın terbiyesinde beden

Her şeyden önce, çocukların sağlıklı ve kuvvetli olması annelerin sağlam bünyesine bağlıdır. Yine erkeklerin ilk terbiyesi hatta ahlakları, ihtirasları, zevkleri, arzuları ve mutlulukları kadınların özenine ve ilgisine bağlıdır. İşte bu yüzden, kadın terbiyesiyle erkek terbiyesi arasında yakın bir ilişki olduğu doğrudur. Erkeklerin hoşuna gitmek, onlara faydalı olmak, kendilerini onlara sevdirmek ve saydırmak, küçükken büyütmek, büyüyünce onlara bakmak, nasihat vermek, teselli etmek, hayatı zevkli ve sevimli bir hale koymak... İşte kadınların görevleri her zaman bunlar olmuştur. En küçük yaştan itibaren kendilerine öğretilmesi gerekenler de bunlardan ibarettir. Bu esaslı kaideye doğru gidilmedikçe gayemizden ayrılmış olacağız; üstelik kendilerine verilecek diğer bütün ahlak düsturları ne onları ne de bizi mutlu edecek.

Her kadın kendisini erkeğe beğendirmek ister ve bunu istemeye mecburdur. Fakat kendisi için olan, hakikaten sevimli bir erkeğe kendisini beğendirmeye çalışmakla birtakım uygun olmayan kişilerin hoşuna gitmeye uğraşmak arasında fark vardır.

Kız çocukları güzel olmayı ister

Kız çocukları en küçük yaştan beri süsü severler. Güzelliklerinden yeterli derecede memnun kaldıkları zaman herkesin kendilerini güzel bulmasını isterler. Çocukça hareketlerinde bile onların hep bu amaca hizmet ettikleri farkedilir. Kendilerine söyleneni anlamaya başladıkları andan itibaren haklarında ne düşündüğünüzü söyleyerek onları idare edebilirsiniz. Küçük erkek çocuklarına bu yöntemi uygulayanlar ihtiyatsızlık yapmış oluyorlar ve aynı başarılı sonucu da alamıyorlar. Erkek çocuğu özgürse ve istediği gibi eğlenebiliyorsa, hakkında yürütülen fikir ve kanaatlere çok az önem verir. Onları aynı kanunun etkisi ve nüfuzu altına almak hem zaman ister hem de zahmetlidir.

Bu ilk terbiye dersi kız çocuklarına kim tarafından verilirse verilsin çok faydalıdır. Denilebilir ki vücut ruhtan doğar. O halde ilk terbiyenin beden terbiyesi olması doğrudur. Bu yöntem hem erkek hem de kız çocuklarına uygulanabilir; fakat bu bedensel terbiyenin içeriği cinsiyete göre değişir. Erkekte maddi gücü, kadında ise zerafet gücünü ortaya çıkarmayı hedef almalıdır. Bu nitelikler de erkekle kadının tekeli altında bulunmamalıdır; ihtiyaçları oranında ikisi arasında değiştirilebilir. Kadınlara yaptıkları her şeyi zerafetle yapabilecek kadar destek vermek, erkeklere ise ağır ve zorlu işleri kolaylıkla yapabilmek üzere yeteri kadar incelik kazandırmak gerekir.

Bebek

Erkek ve kız çocuklarının ortak birçok eğlencesi vardır, böyle olması da gerekir. Büyüyünce aynı tarzda ortak eğlenceleri olmasın mı? Bununla birlikte, her birisinin kendine özel zevkleri de vardır. Erkek çocuklar hareket ve gürültü isterler; davullar, topaçlar, oyuncak arabaları beğenirler. Kızlar ise cazip görünüşlü ve süse yarayan şeyleri daha çok ararlar. Aynalar, boncuklar, kumaş parçaları ve özellikle bebekler. Bebek kadın cinsinin en özgün eğlencesidir. Kızların bu eğilimi, cinslerinin

zevkini çok açık gösterir. Bütün gününü oyuncak bebeğinin yanıbaşında geçiren küçük bir kıza dikkat edin. Süslerini ara vermeden değiştirir, yüzlerce defa soyundurur, giydirir. Kimi zaman küçük bez parçalardan oluşan giysilerle yeni kombinezonlar arar durur. Küçük parmakları henüz beceriksizdir, zevk melekesi tam olarak oluşmamıştır; fakat ileride zevkli olacağı şimdiden bellidir. Çocuk, bu bitmez tükenmez meşguliyeti içinde zamanın akıp gittiğini fark etmez, hatta yemek zamanını bile unutur. Çünkü yemekten ziyade o süse acıkmıştır. Fakat siz diyeceksiniz ki, kız kendisini değil, bebeğini süslüyor. Şüphesiz; çünkü bebeğini görüyor, fakat kendisini görmüyor. Şahsı için birşey yapamıyor; ancak kendi şahsında bebeğini süslüyor. Onun varlığı şimdi bebeğindedir. Bütün şuhluğunu onda gösteriyor. Fakat bu şuhluğu her zaman bebeğinde gösterecek değildir. İşte ilk zevki açık bir şekilde görüyoruz. Şimdi onu takip etmekten ve ona düzen vermekten başka yapacağınız bir şey yok. Hiç şüphe yok ki, kızcağız bütün kalbiyle bebeğini daha fazla süsleme yolunu öğrenmeye meraklıdır. O, kol ilikleri, boyun atkısı, etek kırmaları, danteller hazırlamak ister; böyle bir durumda istediği giysiyi üretebilmesi için serbest kalsın. Önüne daha önceden hazırlanmış giysiler koymaktansa her şeyi onun maharetine terketmek daha doğru olur.

İstisnasız hemen bütün küçük kızlar yazmayı ve okumayı istemeyerek öğrendikleri halde dikişe karşı büyük bir heves ve arzu gösterirler. Çünkü büyüyüp genç olacaklarına dair hülyalar kurarlar ve şimdi öğrendiklerinin günün birinde kendilerini süslemek hususunda işlerine yarayacağını sevinçle tahayyül ederler.

Açılan bu ilk yolu takip etmek kolaydır. Çocuk, biçki, örgü ve danteli sırasıyla öğrenebilir. Dokuma işleri kız çocuklarının pek hoşuna gitmez. Mobilya işleri de öyledir. Çünkü bunlar şahsın bakış açısına göre değil zamanın modasına göre şekillenir. Dokuma işleri kadınların eğlencesidir; genç kızlar hiçbir zaman bu işten büyük bir zevk hissesi çıkarmazlar.

Resim genç kızlara daha elverişlidir

Gönül hoşluğuyla yapılan bu ilerlemeler resim yapmaya kolayca varabilir. Çünkü, bu güzel sanat ancak heves ve zevkle yapılacak bir meşgaledir. Fakat bunun manzaraya, hele insan çehresine dönüşmesini hiç istemem. Yapraklar, meyveler ve çiçeklerin resimlerini yaptırmak daha elverişlidir. Şayet hiçbir şey bulamıyorsa kendi hayalinden uydurduğu bir örgü modeli yaptırmak da yeterlidir.

Şakayı sevenler bu hususta ne söylerlerse söylesinler bizce aklıselim, kadın ile erkekte eşit derecededir. Kız çocukları genel itibariyle erkek çocuklarından daha uysaldır. Buna rağmen daha ileride açıklayacağım nedenlerden dolayı kız çocukları daha sıkı bir disiplin altına alınmalı. Annenin hüneri, yaptırmak istediği her şeyin sebebini kızına hissettirebilmesinde gizlidir; yani çocuk yapacağı işin faydasını önceden görebilmelidir. Kız çocuklarının zekası erkek çocuklarınkine göre daha erken geliştiği için iş daha da kolaylaşır. Bu kural, kız çocuklarında olduğu kadar, erkek çocuklarında da, hiçbir faydası olmayan bilgilerin öğrenilmesini yasaklar.

Eğlence hırslı bir istek haline gelmemeli

Kızların işlerinden usanmalarına, eğlencelerinde de fazla hırslanmalarına engel olun. Fenelon'un dediği gibi, çocukları ya hep neşeli yahut hep kederli yapan dengesiz terbiye metodundan daima uzakta bulundurun. Çocuklar yanlarında sevdikleri birileri olduğu zaman işlerinden sıkılmazlar, bıkkınlık gösterseler bile annelerinin sevgi dolu bir sözcüğüyle tekrar işlerine sarılırlar. Onlara verdiğiniz görevlerin kesinlikle yapılması gerektiğini hissettirmelisiniz; çünkü başıboşluk ve dikkafalılık genç kızlara musallat olan en tehlikeli kusurlardır.

Annelerinden hoşlanmayan genç kızların bir gün gelip de başkalarından hoşlanabilmesi çok güçtür. Fakat kızların gerçek duygularını anlayabilmek için iyice gözlemlemek ve söylediklerine hemen inanmamak lazımdır. Çünkü kızlar oldukları

gibi görünmezler ve küçük yaştan itibaren duygularını saklamayı pek iyi bilirler. Ancak, kız çocuklarına hiçbir zaman annelerini sevmeleri gerektiği söylenmez. Sevgide vazifenin hiç etkisi olmadığı gibi zor kullanmanın ve baskının da hiç yeri yoktur. Anne, kızının nefretini davet edecek bir harekette bulunmaz ve gereken özeni gösterirse, herhalde kızına kendisini sevdirir. Eğitimin olmazsa olmaz şartlarından disiplin, bu sevgi bağını gevşeteceği yerde kuvvetlendirir.

Kız çocukları, kendilerine verilen serbest zamanı suistimal etmeye meyillidir. Hemen her konuda aşırıya gittiklerinden, oyunlarında da erkek çocuklarına nazaran daha fazla taşkınlık gösterirler ki bu sakıncalı bir durumdur. Kızların bu taşkınlığının önüne geçilmelidir. Taşkınlık, geçici heves ve bir şeye düşkünlük olarak kendisini gösterir. Kızları neşelenmekten, gülmekten, gürültü etmekten, şakımaktan men etmeyin; fakat tek bir eğlence üzerine düşüp bıkkınlık getirdikten sonra başka birisine koşmalarına fırsat vermeyin. Hayatlarının tek bir anının bile düzensiz geçirmelerine izin vermeyin. En hararetli zamanlarında bile oyunlarına ara vermeye ve şikayet etmeksizin başka bir görevi yerine getirmeye alıştırın. Bu meselede alışkanlık yeterli bir tedbirdir.

Bir kadının en önemli özelliği

Çocukluğunda disipline alıştırılan bir kadın itaat etmekte zorlanmaz. Küçükken anne ve babasına, büyüdüğünde ise bir erkeğe ya da erkeklerin kararlarına saygı duymakta güçlük çekmez. Erkeğin kararlarını bertaraf etmek kadınların başarabileceği birşey değildir.

Bir kadında ilk ve en önemli beğenilecek yön, uysallıktır. Çoğunlukla birçok kötülükle ve sayılmaz kusurlarla dolu olan erkek gibi eksik bir varlığa itaatle mükellef tutulan kadın, küçük yaştan beri haksızlığa dayanmayı ve şikayet etmeden kocasının haksızlıklarına katlanmayı öğrenmelidir. Kadın erkek için değil, kendisi için uysal olmayı öğrenmek zorundadır. Ka-

dınların hoyratlık ve inatları, ıstıraplarını ve kocalarının kendilerine karşı kötü muamelelerini artırmaktan başka bir işe yaramaz. Erkekler, hırçınlık ve inatçılık silahları ile yenilmeyeceklerini pek iyi bilirler.

Tanrı, kadını kaba olmaktan men etmek gayesiyle sokulmak ve kandırmak bakımından yeterli derecede mükemmel, buyurgan geçinmek hususunda ise zayıf yaratmıştır. Yoksa, ona verdiği bu denli şirin ses, hakaretli sözler yağdırması için değildir ve nazik çizgilerle süslenen yüzü, kızgınlığın etkisiyle alt üst olmak için yaratılmamıştır. Hiddete kapılan kadınlar kendilerini unuturlar. Kadınların elbette pekçok şey için şikayete hakkı vardır, fakat hakaret ve azarlamaya asla... Kadının hoş muamelesinden etkilenmeyecek erkek ancak tabiat dışı bir mahlûk olabilir.

Kızların daima itaatli olmaları gerekir; fakat anneler de her zaman sert ve anlayışsız davranmamalıdır. Genç bir kızı uysal yapalım derken aptallaştırmaya hakkımız yok. Bilakis genç bir kızın ara sıra biraz kurnazlık göstermeye çabalamasını anlayışla karşılarım. Mesele, itaati genç bir kıza katlanması güç bir yük halinde göstermemektir. Kurnazlık kadın cinsine özgü bir yetenektir. Doğal eğilimlerin kendi cevherleri içinde iyi ve doğru olduklarına inandığımdan kurnazlık içgüdüsünün de başka hünerler gibi şekillendirilebileceği kanaatindeyim. Yalnız kötü kullanmamak şarttır.

Yukarıda belirttiğim görüşün doğruluğu üzerine iyi niyet sahibi her araştırmacının dikkatini çekmek isterim. Ancak bu mesele hakkında sadece kadınların incelenmesinden yana değilim. Çünkü zor kullanmaya ve baskıya dayalı ilişkilerimiz, kadınları oldukları gibi görünmekten men ediyor.

Genç kızların, küçük kızların, hatta yeni doğmuş miniminilerin aynı yaşta bulunan erkek çocuklarla kıyaslanmasını isterim. Bu kıyaslama sonucunda erkek çocuklar, kızların yanında ağır, sersem, aptal görünmezlerse ben haksız çıkmış olurum.

Güzellik

Bir kadın süsle dikkat çekebilir; fakat yalnız karakterinin güzelliğiyle kendisini beğendirebilir. Süsümüz kişiliğimiz demek değildir, hatta fazla süsün zerafeti bozduğu bir gerçektir. Dikkatleri üzerine çekmek için süslenen kızların pekçoğunun özgüvenden yoksun, silik şahsiyetler olduğu görülür. Genç kızlara bu hususta verilen terbiye tamamıyla akıl dışı birşeydir. Ödül olarak onlara birtakım süsler vaat ediyoruz ve süslendikleri zaman 'Ne güzel kız!' diye onları alkışlıyoruz. Halbuki aksine olarak bu kadar süsün ancak beden kusurlarını örtmek maksadıyla yapıldığını, hakiki güzellik zaferinin kişilik çekiciliğiyle kazanılabileceğini kendilerine anlatmak gerekir.

Moda düşkünlüğü büyük bir zevksizliktir. Çünkü çehre modaya göre değişmez. Madem ki çehre değişmiyor, o halde kendisine yakışan daima doğal güzelliktir.

Bir genç kızın çehresini ne zaman boyalarla değişmiş görsem, derim ki: "Bütün bu süsler fazladır. Çok yazık! Daha sade süslere tahammül edemeyeceğini mi zannediyorsun? Şu veya bu süse ihtiyaç duymayacak kadar güzel değil misin?" Bu sözlerden sonra yüzünün boyasını yıkamak için acele edeceğini biliyorum. Ben kendi hesabıma, kız çocuğunu en sade bir şekilde giyinmiş görmedikten sonra övgüler düzmeyeceğim.

Kadın terbiyesi

Sanat ve kabiliyetler vasıtasıyla zevkler ortaya çıkar. Zevk ile de zihin, her çeşit güzellik fikrine, sonra da bu fikirlerle ilişkili olan ahlak ölçütlerine açılır. Edep ve ahlak hissinin erkek çocuklarından önce zevki yüksek olan kız çocuklarında yer bulmasının nedenlerinden birisi de budur.

Güzel konuşma kabiliyeti, kendini beğendirme sanatının birinci şartıdır. Bu kabiliyet, güzelliklere yeni güzellikler katar. Söz söyleme gücü, vücuda yalnız zindelik vermekle kalmaz, onu bir dereceye kadar yeniler. Duygular ile düşüncelerin

ahenkli bir şekilde söze dökülmeleri çehreye güzellik verir. Genç kızların çarçabuk bir konuşma kabiliyeti edinmelerine ve ne söylediklerini iyice anlamadan önce bile sözlerine cazip bir eda verebilmelerine, hatta erkeklerin onları dinlemekten zevk almalarına şaşırmamalı. Kadınlar genel itibariyle dillidirler. Erkeklerden daha çabuk, daha kolay ve daha güzel konuşurlar. Fakat kendilerini fazla konuşmakla da itham ederler. Bunun böyle olması zorunludur ve ben bu kusuru bir erdem sayarım. Kadınların dilleri, gözleri kadar güçlü ve tesirlidir. Dil ve göz onların her fırsatta aynı amaçla kullandıkları silahlardır. Erkek bildiğini, kadın ise hoşa gidecek olanı söyler. Erkek konuşmak için bilgiye, kadın ise yüksek zevklere muhtaçtır. Her ikisinin konuşmaları yalnız hakikat hususlarında ortak çizgilere sahip olmalıdır.

Nezaket

Şimdi, esaslı bir meseleye dönüyorum. Bütün zorluklarımı halleden budur. Var olanı inceliyorum, nedenini araştırıyorum ve en sonunda şuraya varıyorum ki; "var olan iyidir". Kadın ile erkeğin birbirlerine kibar tavırlarla hitap ettikleri mutlu evlere giriyorum. Eşlerin her ikisi de aynı derecede eğitim görmüşler, her ikisi de eşit derecede nezaket gösteriyorlar. Her ikisi aynı derecede beğeni ve zarafete sahip, her ikisi evlerine gelen misafiri iyi bir şekilde karşılamak ve herkesi yine kendilerinden memnun bir halde uğurlamak arzusunda bulunuyorlar.

Koca her konuda, dikkatli görünmek arzusuyla en ufak bir hizmeti unutmuyor; gidiyor, geliyor, dolaşıyor ve bu maksatla bin zahmete katlanıyor. Her konuda göz kulak kesilmek istiyor. Eşi ise etrafını çevreleyen misafirlerle sohbet ediyor; ancak bir yandan da salonun içinde olup biten her şeyi görüyor, içeri giren ve dışarı çıkan herkesin hatırını soruyor. Evde en ufak bir düzensizliğe bile meydana verilmiyor ve her misafir tek tek en önemli davetli muamelesi görüyor. Yemek hazırlanır, herkes sofraya oturur, hazır bulunanların hal ve mev-

kilerini bilen koca herkesi önceden ayrılan sandalyelerine yerleştirir. Hizmet konusunda hiçbir şeyin unutulmadığını söylemeye lüzum görmüyorum. Evin erkeği dolaşırken hiç kimseyi unutmamıştır; kadın ise yanındakiyle konuşurken göz ucuyla masanın en uzak noktasını dahi gözetmeyi ihmal etmemiştir. Aç olmadığı ya da utangaçlık gösterdiği için bir şey istemeyen kişileri farkeder. Sofradan kalkarken herkes ev sahibesinin en çok kendisini gözettiğini düşünür. Hemen herkes de böyle uğraşmaktan kadının ağzına bir lokma bile koymamış olduğunu zanneder; halbuki o da herkes kadar yemiştir.

Misafirler gittikten sonra olan bitenden bahsedilir. Koca, kendisine söylenenleri, beraber oturmuş olduğu kimselerle konuştuğu şeyleri anlatır. Eşi de kendi etrafında söylenenleri harfi harfine anlatamasa bile salonun en uzak bir köşesinde yavaşça söylenmiş olan sözleri bile duymuştur. Filanın ne düşünmüş olduğunu, falan konuşmanın neye dair söylendiğini falan hareketin ne anlama geldiğini bilir. Anlamlı bir hareket yapılsın da kadın onu derhal anlamasın, bu mümkün değildir!

Şimdi bizim Sophie'yi tasvir edelim

Emil'e eş olarak uygun gördüğümüz Sophie, özenle büyütülmüştür. Harikulâde yönleri bir tarafa bıraktığımı bir kez daha söyleyeyim. Nasıl ki Emil insanüstü bir varlık değilse, Sophie de değildir. Emil bir erkektir, Sophie de bir kadın...

Sophie, iyi bir ailede doğmuştur; iyi bir mizacı vardır. Aynı zamanda duygusal bir kalbe sahiptir ve bu hassaslıktan dolayı hayal dünyası geniştir. Zekası, doğruya gitmekten ziyade otoriterdir. Mizacı yumuşak; fakat ölçüsüzdür. Yüzü sadedir; fakat hoşa gider. Çehresi iyi bir ruh aksettirir ve yalan bilmediğini gösterir. Onunla konuşmak sizde ilgi uyandırmaz; fakat ondan ayrılırken üzüntü duymamak imkansızdır. Sophie'de bulunan niteliklerden daha büyükleri başkalarında var. Fakat onlardaki

niteliklerin hiçbiri sağlam bir karakter meydana getirecek şekilde bir araya gelmemiştir. Sophie, kusurlarından bile istifade etmesini bilir. Şu anki halinden daha mükemmel olsaydı, daha az hoşa giderdi.

Sophie, güzel değildir; fakat onun yanında bulundukça erkekler güzel kadınları unuturlar. İlk görünüşte insana pek az güzel görünür; fakat ona baktıkça ve konuşmasını dinledikçe güzelliği artar gibi oluyor. Başkalarının kaybettiği yerde Sophie kazanır ve o, kazandığını da bir daha elinden kaçırmaz. Bir kadın daha güzel gözlere, daha güzel bir ağıza, daha vakarlı bir yüze sahip olabilir; fakat Sophie'nin boyu daha alımlı, teni nefistir, elleri ve ayakları miniciktir, bakışı tatlıdır ve bakanları etkileyen bir çehreye sahiptir. Sophie göz kamaştırmaksızın insanı cezbeder; fakat bunun neden ileri geldiği bilinmez.

Sophie, süsü sever ve ondan anlar ve kendisine yakışacak şekilde giyinmesini bilir. Fakat abartılı biçimde süslenmiş elbiselerden nefret eder. Giyinişinde daima zerafetle karışık bir sadelik görülür. Parlak şeyleri hiç sevmez. Hangi renklerin moda olduğunu bilmez; fakat kendisine yakışanı pek güzel tanır. Elbisesinin en küçük bir parçası bile rasgele konmuş olmadığı gibi zoraki bir yakıştırma çabası da göze çarpmaz.

Sophie, güzelliklerini yaymaya yeltenmez; bilakis onları örtmeye çalışır; fakat örterken bile onları tahayyül ettirmeyi çok güzel bilir. İnsan onu görünce; "İşte utangaç ve uslu bir kız." der. Fakat yanında kalındığı müddetçe gözler onun üzerinden ayrılamaz.

Sophie'nin doğuştan gelen kabiliyetleri vardır; o bunu bilir ve hiç ihmal etmez. Fakat güzellikleri gibi yeteneklerini de belirtmek istemediği için, yalnız doğru ve hoşa gidebilecek şekilde şarkı söylemek için sesini terbiye etmekle, küçük ayaklarını hafifçe, kolayca, zerafetle yürümeye alıştırmakla ve sıkılmadan ve gülünç bir hale düşmeden reverans yapmayı öğrenmekle yetinmiştir. Şarkı söylemeyi öğrenmek için babasının, dans öğrenmek için de annesinin öğrencisi olmuştur.

Sophie, cinsine ait her işi becerir

Sophie'nin en iyi bildiği, kendisine büyük bir özenle öğretilen kadına özel işlerdir; hatta bugün önemsenmeyen şeyler; yani elbisesini biçmek ve dikmek gibi işlerdir. İğne ile başarılan hiçbir iş yoktur ki Sophie bunu bilmesin ve o işi büyük bir haz ile yapmasın. Fakat bütün diğerlerine tercih ettiği meşguliyet dantel örmektir. Çünkü dantel örerken parmaklarını zarif ve hafif hareketlerle oynatan genç kızların görünümü pek hoştur; Sophie eve ait tüm işlerle ayrı ayrı uğraşmıştır.

Mesela yemek pişirmesini becerir, sofra kurar, yiyecek ve giyeceklerin fiyatından haberdardır, her türlü eşyanın cinsini tanır, hesap etmesini ve defter tutmasını çok iyi öğrenmiştir. Annesinin en büyük yardımcısı hatta evin kahyası gibidir. Kendisi de bir gün ev kadını ve anne olmak gayesiyle yetiştirildiğinden, babasının evini şimdiden idare etmek suretiyle kendi evini çevirmeye alışıyor. Sophie'nin şu an yapmayı düşündüğü tek şey, annesine yardım etmek ve işlerinden bir kısmını elinden geldiği kadar hafifletmektir. Ancak Sophie'nin tüm ev işlerini büyük bir zevkle yaptığı da söylenemez. Yemek pişirmeyi becerdiğini söylemiştim; lakin mutfak işlerini pek temiz bulmadığı için yemek yapmaktan çok da hoşlanmıyor. Abartı derecesinde titiz olması onun kusurlarından birisi. Bu yüzden bahçe işleri de onun ilgisini çekmiyor; toprak ona kirli gibi görünüyor. Fakat bu kusurunu bile annesinin verdiği derslere borçludur. Annesine göre, kadının en önemli görevlerinden birisi temizliktir. Dünyada kirli kadından iğrenç bir şey olamaz; böyle bir kadından kocası da iğrenirse asla haksız olamaz. Çocukluktan beri annesi kızına temizliğe dair o kadar çok şey söylemiş, kendi vücudu, elbisesi, evi üzerine o kadar titiz davranmıştır ki, temizlik Sophie'de zamanının önemli bir kısmını kaplayan bir alışkanlık halini almıştır. O derece ki, yaptığı işi iyi yapmak ikinci derecede önemlidir; birinci mesele onu temiz yapmaktır.

Sophie'nin anne ve babası evlerine sudan başka bir içki

sokmazlar. Sophie çiçeklerden başka koku bilmez ve kocası da nefesinden daha tatlı bir şey koklamayacaktır.

Sophie'nin obur olduğunu söylemiştim. Evet, yaratılış itibariyle oburdu. Fakat daha erdemli olduğunu düşünerek perhiz yapmaya alıştı. Bu rahatsızlığından kurtulmasında annesinin oburluğa asla anlayış göstermemesinin de büyük payı var. Sophie, çocukluğunda annesinin odasına yalnız girdiği vakitler çoğunlukla eli boş çıkmazdı. Şekerlemelerin yerini öğrendikten sonra odaya sık sık giriyor ve cepleri dolu çıkıyordu. Bunun üzerine annesi kendisini hiç beklemediği bir anda odasında bastırdı, suçüstü yakaladı ve cezalandırdı. Ancak anne, Sophie'yi perhize mahkum ederken ona şekerlerin dişleri çürüttüğünü ve vücudu şişmanlattığını da söyledi. Çirkinleşmekten korkan Sophie bu kusurundan böylece kurtulmuş oldu. Sophie şimdi bütün yemeklerden yeteri kadar yiyor.

Sophie'nin zeka durumu

Sophie'nin derin görünmemekle beraber sağlam sayılan bir zekası vardır. Öyle bir zeka ki, ne fazla, ne eksik bir hali göze çarptığından hiçbir kusuru söylenemez. Sophie'nin zekası, okumak sayesinde değil, babasıyla konuşmaları ve sınırlı hayat sahasında yaptığı gözlemleri neticesinde oluşmuştur. Sophie doğuştan neşeli bir kızdır; hatta çocukluğunda biraz da şakacı idi. Annesi kızının neşesine engel olmadı; ancak küçük tedbirlerle onu ciddi olmaya doğru yönlendirdi. Sophie şimdi de aynı çocukluğundaki gibi neşesinde aşırıya kaçmadan kendisini toparlamayı ve ciddi ve ağır bir tavır takınmayı biliyor.

Sophie insanları üzmekten kaçınıyor; fakat bu yumuşak mizacı bazen kendisinin üzülmesine neden oluyor. Kendisini inciten bir kelime duyduğu zaman karşısındakine kötü söz söylemektense bir kenara çekilip ağlamayı tercih ediyor. Bu ağlamaları esnasında babası ve annesi çağırır ve kendisine gönül alıcı bir kelimecik söylerse gözlerini maharetle siler ve gülüp oynamaya devam eder.

Sophie'nin hevesleri

Bu kız geçici heveslerden de büsbütün sıyrılmış değildir. Oldukça titiz olan mizacı kimi zaman hırçın bir hal alır ve işlerini ihmal etmeye başlar. Fakat kendisini çabuk toparlar ve hatasını telafi etmeye çalışır. Sophie cezalandırılsa bile itaatli ve yumuşaktır. Halinden, cezadan ziyade yaptığı kabahatten dolayı sıkılmış olduğu anlaşılır. Eğer yaptığı bir kusur yüzüne vurulmazsa daha fazla mahcup olur ve hatasını kendi kendine tamir etmeye çalışır. Affedilir affedilmez gösterdiği sevinç ve yağdırdığı iltifatlar iyi kalbinin ne büyük bir yükten kurtulmuş olduğunu anlatır. Sophie başkalarının haksızlıklarına sabırla dayanır ve kendi hatalarını memnuniyetle düzeltir. İşte, biz erkekler bozmadan önce, kadın cinsinin sevimli karakteri bu haldeydi.

Sophie her iki cinsin görev ve haklarını bilir

Sophie gerek erkek, gerek kadın cinsine ait görevler ve haklar konusunda da bilgi sahibidir. Erkeklerin kusurlarını ve kadınların kabahatlerini bilir; her iki cinsin niteliklerini ve farklılıklarını da öğrenmiştir. Sophie namuslu ve iyi özelliklere sahip bir adamı için yaratılmış olduğunu düşünüyor ve ona layık olduğuna dair derin bir kanaati var. Ondan alacağı mutluluğa karşılık ona mutluluk vereceğine inanıyor. Bu adamı hemen ilk görüşte tanıyabileceğini hissediyor; yeter ki rast gelsin!

Sophie'nin terbiye ve nezaketi öyle görünmek için değil, öyle olduğundandır

Sophie, salon davetleri hakkında pek az şey bilir; fakat kibar ve dikkatlidir. Her yaptığına bir güzellik katmasını çok iyi becerir. Mesut bir yaratılış bir sürü yapmacıklıktan daha çok işine yarar. Birtakım formüllere bağlı olmayan, modalarla beraber değişmeyen, adet olduğu için ya da hoşa gitmek arzusuyla gösterilmeyen samimi bir nezakete sahiptir. Adi ve bas-

makalıp birtakım resmi sözler bilmediği gibi, daha itinalılarını söylemek için de uğraşmaz. Çok minnettar kaldığını, kendisine çok şeref bahşedildiğini, şahsı için çok zahmete katlanıldığını söylemek yerine sade bir şekilde teşekkür eder. Ama içten gelen bu teşekkür, karşısındaki insan için bir sürü boş sözden daha etkileyicidir.

Sophie kendisinden daha yaşlı erkek ve kadınlarla otururken konuşmak yerine dinlemeyi tercih eder. Yaşlı bir erkeğin kendisine yer vermesini beklemez; çünkü, yaşlılık haklarının cins haklarından önce geldiğini ve yaşlıların hürmet görmesi gerektiğini pek iyi bilir.

Sophie toplum içinde kendi anlayışı ve bilgisi dışındaki konularla ilgili yorum yapmaktan kaçınır. Bir toplulukta konuşacağı zaman, orada bulunmayanlar hakkında söz söylemekten uzak durur. Söylerse de ancak onların iyiliğinden bahseder. Bunu orada bulunmayana karşı borçlu olduğu bir şeref sayar, kendilerine dair söyleyecek iyi bir şey bilmediği kadınlardan söz açılınca da susmayı yeğler. Bunu başarmanın ne kadar zor olduğunu bilirsiniz.

Babasının evlenme konusunda Sophie'ye söyledikleri

"Sophie, işte şimdi artık siz genç bir kız oldunuz. Fakat her zaman böyle kalmak üzere genç kız çağına gelinmez. Sizin mesut olmanızı istiyoruz. Bunu kendimiz için istiyoruz; çünkü bizim saadetimiz sizin mutluluğunuza bağlıdır. Genç bir kızın mutluluğu ise genç bir erkeğin bahtiyarlığını meydana getirmekle sağlamlaşır. Dolayısıyla sizi evlendirmeyi hem de bunu erkenden gerçekleştirmeyi düşünüyoruz. Çünkü, hayatın gidişi evlenmeye bağlıdır. Onu düşünmek için de önümüzde çok zaman yoktur. İyi bir koca seçmek kadar güç bir şey olamaz. Halbuki iyi bir kadın seçmek bundan çok daha zordur. Sophie, pek nadir olarak seçilebilen bu kadın siz olacaksınız. Siz bizim hayatımızın şerefi ve ihtiyarlık günlerimizin saadeti olacaksınız. Dünyada bir erkek düşünülemez ki, size eş olmakla en bü-

yük gururu duymasın; fakat böyle olmakla beraber sizi çok şereflendirecek erkekler de çoktur. Mesele, bu erkekler arasında size uygun olanını bulmak, onu tanımak ve kendisine de sizi tanıtmaktır.

Anneniz asil bir aileye mensuptu, ben yalnız zengindim. Ailemizin bizi birbirimizle birleştirmek için göz önünde bulundurduğu şartlar bundan ibaretti. Sonradan ben servetimi, anneniz de ismini kaybetti. Bereket versin, kalplerimizin birliği felaketlerimiz esnasında her ikimizi de teselli etti. Zevklerimizin uygunluğu bize bu evi beğendirdi. Fakirlik içinde; ama mesut yaşıyoruz. Her konuda birbirimize destek oluyoruz. Sophie ise bizim ortak definemizdir. Bu defineyi verdiği için Allah'a şükrediyoruz. Bakınız çocuğum, Allah bizi nereye sevk etti; bizi birbirimize bağlamış olan asillik ve zenginlik ortadan kalktı, hiç hesaba katılmamış olanlarla mutlu olduk.

Karı-kocanın uyumu

(Sophie'nin babası nasihat etmeye devam ediyor)

"Birbiriyle uyuşmak karı ile kocaya düşer. İlk önce birbirlerine meyilli olmaları gerekir. Bunun için de gözlerin ve kalplerin rehberliği yeterlidir. Kızım, siz iyi ve akıllısınız. Doğru ve dindarsınız; namuslu kadınlara yakışır üstünlükleriniz var, hoşa giden kabiliyetlerden de mahrum değilsiniz. Fakat fakirsiniz. Demek ki, en hürmet edilmesi gereken şeylere sahipsiniz; buna karşılık en çok önem verilen şeyden de mahrumsunuz. İşte bunun için yalnız elde edebileceğinizi isteyiniz ve ihtirasınızı kendi düşünceniz çerçevesinde düzenleyiniz. Servetimizin azlığını göz önünde bulundurursanız, emellerinizde aşırıya gitmekten kaçınırsınız.

Sophie annesini taklit etmeli ve ancak kendisiyle iftihar edecek bir aileye bağlanmalı. Bizim zenginlik halimizi hiç görmediniz; çünkü fakirliğimiz zamanında doğdunuz. Bu durum, şimdiki halimizi bizce tahammül edilebilir bir şekle sokuyor ve

siz de ona zahmetsizce katılım sağlıyorsunuz. Bana inanınız Sophie, bizi ondan kurtardığı için Tanrı'ya şükrettiğimiz mal ve mülkü hiç aramayınız. Biz servetimizi kaybetmedikçe mutluluğu tadamadık."

Koca seçmenin güçlükleri

"Siz herkesin hoşuna gidecek kadar sevimlisiniz. Siz değerli adamlar tarafından aranacaksınız. Bu adamlar size oldukları gibi görünseler kendilerindeki kıymeti derhal fark edersiniz; fakat muhakemeniz ne kadar kuvvetli olursa olsun ve bir adamın kıymetini tahmin hususunda ne kadar kabiliyetli olursanız olun yine de tecrübeniz yeterli değildir. Ve insanların gerçek yüzlerini saklamakta ne kadar becerikli olduklarını bilemezsiniz. Usta bir hilekâr sizi çekmek için eğilimlerinizi ve zaaflarınızı inceleyebilir ve kendisinde bulunmayan kabiliyetlere sahipmiş gibi görünebilir. Bunun farkına varmamak Sophie, sizi mahvedebilir ve o adamı gerçekten tanıdığınızda ağlamaktan başka yapacağınız bir şey olmayabilir. Tuzakların en tehlikelisi aklın bir kenara itilip hislerin ön plana çıkarılmasından doğar. Eğer böyle bir hataya düşerseniz, etrafınızda hayal ve evhamdan başka bir şey görmemeye başlarsınız. Kızım sizi kalbinizin meyline değil muhakemenize terk ediyorum ve birisini sevmeye başladığınız anda annenize danışmanızı tavsiye ediyorum.

"Size karşı saygımızı gösteren bir anlaşma teklif ediyorum. Baba ile anne kızlarının eşini seçerler ve kıza da yalnız şekil itibariyle danışırlar. Adet böyledir. Ancak biz aramızda bunun tam aksini yapacağız. Siz seçeceksiniz ve bize danışacaksınız. Hakkınızı kullanınız Sophie, onu serbestçe ve akıllıca kullanınız. Bize uygun gelen, bizim beğendiğimiz kişi değil, sizin seçmiş olduğunuz kişidir. Fakat bu seçimde görünüşe aldanıp aldanmadığınıza dair karar vermek de bize aittir. Çünkü, bilmeden yaptığınız bir yanlışlık hem size hem bize üzüntü verecektir. İsim, mal, mevki, herkesin "Ne güzel!" diyeceği şeyler bi-

zim varacağımız hükmü etkilemez. Dış görünümü hoşunuza giden, karakteri sizinkine uygun namuslu bir adamı alınız. Bizim karakterimize uymasa bile biz onu memnuniyetle damadımız olarak kabul ederiz. Eğer kolları ve ahlakı kuvvetliyse, ailesini seviyorsa, malı bize her zaman yeterli görünecektir. Bundan dolayı bütün dünya bizi ayıplasa ne önemi var? Biz herkesin onayını aramıyoruz ki; sizin mutluluğunuz bize yeter.

Evlenmede güzellik aranmaz

Sophie'nin babasının kızıyla ilgili temennilerini ve tavsiyelerini dinledikten sonra yüz güzelliğinin evliliğe olan etkisinden bahsedelim. İnsanda en göze çarpan şey elbette onun yüzüdür; fakat sadece yüz güzelliği bir insanı evlenilecek insan konumuna yükseltemez. Aşırı güzel bir kadınla evlenmek, çirkin bir kadınla evlenmek kadar mutsuz eder erkeği. Birisi huzursuz kaynağıdır, diğeri nefret uyandırır. Elindeki tek hazinesi güzellik olan bir kadın onu kaybettiğinde sıradanlaşır, çirkinlik ise hayat boyu geçmeyeceği için erkekte giderek artan bir kine sebep olur. Böyle bir evlilik cehennem gibidir, ölüm bile böyle bir birleşmeden daha iyidir. O halde daima orta bir güzelliğe talip olun. Aşkı değil fakat iyiliği ilham eden hoş ve cazibeli bir yüzü tercih edin. Cazibeli tavırlar güzellik gibi çabuk eskimez, onların bir yaşayışı vardır ve daima yenileşirler. Otuz senelik bir evlilikten sonra cazibeli tavırlarıyla kocasını kendisine hayran bırakan kadınlar çok güzel kadınlardan daha mutlu bir hayat sürerler.

Sophie'yi seçmemde onun hoş bir yüze ve cazibeli tavırlara sahip olması etkili oldu. Emil gibi doğanın öğrencisi olan Sophie, adeta Emil için yaratılmıştır. O kız bu adamın karısı olacaktır. Yaratılış ve nitelik itibariyle Emil'in akranı ise de servet yönünden ondan aşağıdır. Sophie ilk bakışta göz kamaştırmaz; fakat gün geçtikçe hoşa gider. En derin büyü bile yavaş yavaş tesir eder.

Emil ile Sophie'nin karşılaşma zamanı geldi; şimdi onları birbirlerine yaklaştıralım.

Bir evde hoş bir şekilde ağırlandık

Emil, aradığı kızı Paris'te bulamayacağını bildiği için onunla birlikte şehirden ayrıldık. Kimi zaman atla gidiyoruz, kimi zaman posta arabalarına biniyoruz; ama ikimizin de en çok hoşuna giden seyahat şekli yayan yürümek. Emil'i artık tanıyorsunuz; o yorulmak bilmiyor, hatta bir yerde dursa bile hemen canı sıkılıyor ve tekrar hareket ediyor. Ormanın içine girince gölgeleniyor, bir dereye rastlarsak yüzümüzü yıkıyoruz. Bu şekilde sürekli ilerliyoruz; aradığımız şeyin uzakta olduğunu bildiğimiz için ilk seyahatimize uzun bir mesafe koyduk. Ancak birbirimize itiraf etmesek de dağ yollarında kaybolduğumuzdan şüpheleniyoruz. Kaybolmak elbette bizi korkutmuyor; ancak yola çıktıysak bir yere varmamız gerekiyor. Bereket versin, bizi kulübesine davet eden bir köylüye rast geldik. Fukaraca hazırlanmış bir öğlen yemeğini iştahla yedik. Köylü bizi bu kadar yorgun, bu derece aç görünce dedi ki; "Eğer Allah sizi bu tepenin öteki tarafına sevk etmiş olsaydı orada daha iyi ikram görecek, istirahat edebilecek bir ev ve çok merhametli insanlar bulabilecektiniz. O kadar iyi ve cömert insanlar ki, etraflarındaki herkes onların elinde bulunandan istifade edebiliyor."

Bu iyi insanlar sözü üzerine Emil'in kalbi ferahladı. "Dostum" dedi bana bakarak, "Komşuları tarafından taktir edilen o eve gidelim. Bu insanları görmekten çok memnun kalacağım. Bizi görmek belki onları da memnun edecek. Bizi iyi karşılayacaklarını hissediyorum. Eğer bizden iseler biz de onlardan oluruz."

Evin yerini iyice öğrendikten sonra hareket ettik. Ormanlar içinde dolaştık. Yolda şiddetli bir yağmura yakalandığımız için eve varmamız biraz gecikti. En sonunda akşama doğru tarif edilen eve vardık. Köyün ortasındaki bu ev gözümüze oldukça sade ve şirin göründü. Kendimizi takdim ettik ve misafir olarak kabul edilmeyi istedik. Ev sahibi çok terbiyeli bir şekilde bizi sorguya çekti. Seyahatimizin asıl nedenini söylemeden

köylüyle aramızda geçen konuşmayı anlattık. Karşımızdaki adam, konuştuğu kişilerin tavırlarına bakarak onlar hakkında hüküm vermeyi biliyordu. İyi niyetimiz ve samimiyetimiz eve kabul edilmemizi sağladı. Bize büyük ve temiz bir oda ve yeni çamaşırlar verildi. Elbiselerimizi kuruttuktan sonra bizim için hazırlanan akşam yemeğine davet edildik. Yemek odasına girince masanın etrafında beş tane sandalye gördük, herkes yerine oturduktan sonra bir sandalye boş kaldı. Biraz sonra genç bir kız içeri girdi. Büyük bir hürmetle eğilerek selam verdikten sonra hiçbir şey söylemeden yerine oturdu. Bir taraftan karnını doyurmakla diğer taraftan soruları cevaplandırmakla meşgul olan Emil, kızı selamladıktan sonra yemeğine devam etti. Seyahatimizin asıl nedeni elbette aklındaydı; fakat hedefi kendisine öyle uzak görüyordu ki bu genç kızın aradığı kız olabileceğini düşünmedi bile. Ev sahibi, yaşadığı sıkıntılardan, karısının sarsılmamış sebatından, ikisinin birbirlerinde buldukları teselliden, yaşadıkları köşede geçirdikleri sakin ve tatlı hayattan söz etti.

Emil yemeğini bırakmış, bütün kalbiyle bu hikayeyi dinliyor ve adam ile karısına büyük bir sevgiyle bakıyordu. Delikanlının tavrındaki bu hassaslık ve yumuşaklık genç kızın dikkatinden kaçmadı. Sophie anne ve babasının hikayelerinden etkilenerek gözleri yaşaran bu delikanlıdan çok etkilendi; eğer utanmasa kendisi de gözyaşlarına izin verecek.

Emil, Sophie'nin adını duyuyor

Yemeğin başlangıcından beri gözlerini kızının üzerinden ayırmayan annesi onu bu sıkıntıdan kurtarmak için bir şey getirmesi bahanesiyle mutfağa gönderdi. Fakat bir dakika sonra yine geldi. Kendisini hiç toplayamamıştı. Perişanlığı herkesin gözüne çarptı. Annesi tatlılıkla şunları söyledi; "Sophie, kendinizi toplayınız, anne ve babanızın felaketlerine ağlamaktan hâlâ vazgeçmeyecek misiniz? Siz onları her zaman teselli ederken şimdi kendilerinden daha hisli davranmayınız."

Sophie ismini duyunca Emil'in nasıl titrediğini mutlaka siz de gördünüz. Bu derece sevimli bir isim işitmenin tesiriyle sıçrayarak uyandı ve bu ismi taşıma cesareti gösteren kıza bir göz attı. Sophie, oh Sophie! Kalbimin aradığı kadın siz misiniz yoksa? Kalbimin sevdiği siz misiniz? Onu inceliyor, bir çeşit korku ve emniyetsizlikle kızı seyrediyor, hayalinde evvelce resmettiği çehreyi tam olarak göremiyor. Gördüğü çehrenin ondan daha çok ya da daha az kıymetli olduğunu kestiremiyor. Her çizgisini inceliyor, her hareketini, her işaretini gözetliyor. Merak ve telaş içinde bana bakıyor, gözleri aynı dakikada yüz sual ve yüz serzeniş yapıyor; her bakışta bana şunu söylüyormuş gibi geliyor; "Daha zaman varken bana yol gösteriniz. Çünkü kalbimi kaptırır ve aldanırsam artık eski halime gelemeyeceğim".

Emil'in bu perişan hali Sophie'nin dikkatli gözlerinden hiç kaçmadı ve onun gözleri de aynı perişanlıkta olduğunu Emil'e anlattı. Kız diyordu ki; "Emil'in bu perişanlığı henüz aşk derecesinde değildir. Fakat ne önemi var? Benimle hiç ilgilenmeseydi daha mutsuz olacaktım."

Annelerin gözünden hiçbir şey kaçmaz. Emil ile kızının birbirlerine uygun olduğunu hissetmekte gecikmeyen anne, Sophie'ye sorular sorarak onun konuşmasını sağladı. Sophie'nin soruları cevaplayan mahcup; ama kendinden emin sesini duyan Emil kendisini bıraktı, artık hiç şüphesi kalmamıştı. Aradığı kız şimdi tam karşısında oturuyordu.

Emil aşık

İşte o dakikadan itibaren Sophie'nin aşkı sel halinde Emil'in kalbine akmaya başladı. Emil, kendisini sarhoş etmeye başlayan zehri büyük yudumlarla içiyordu. Artık konuşamıyor, cevap veremiyor, Sophie'den başkasını göremiyor, onun sesinden başkasını işitemiyordu. Allahaısmarladık özgürlük! Şimdi titreme sırası Emil'de. Kendisine bakıldığını görmekten korktuğu için etrafına göz gezdirmeye cesaret edemiyor. Mahcup, beceriksiz, korkak ve utangaç bir şekilde bekliyor. Sophie şim-

di kendisinden daha emin, zaferini kutluyor ve Emil'in şaşkınlığı onu mutlu ediyor.

Emil tekrar görüşmek için izin alıyor

O evde daha fazla kalmamız hususunda ısrar edilmedi; fakat bir kez daha gelmemize müsaade edildi. Uygun olanı da budur zaten. Sığınacak bir yer bulma konusunda zorluk çeken kişi misafir edilir; ama bir aşığın sevgilisinin evinde yatması adet olmamıştır. Bu sevimli evden ayrılır ayrılmaz Emil civarda bir ev bulup yerleşmek istedi.

Fakat en yakın kulübe bile ona çok uzak görünüyor. O derecede ki, daha yakın olmak için evin hendeğinde bile yatmaya razı. Merhametli bir sesle; "Genç gafil, sevgi daha şimdiden seni kör ediyor. Artık ne uygun geleni ne de akıl kârı olanı görüyorsun." diyorum ona ve devam ediyorum; "Zavallı! Seviyorum diyorsun; fakat sevgilinin namusunu mu kirletmek istiyorsun. Kızın evinden çıkan bir erkeğin yakınlarda yattığı anlaşılınca herkes ne diyecek? Sevgiline kötü bir şöhret kazandırmak ister misin? Baba ve annesinin sana gösterdiği misafirperverliğe karşı yapacağın bu mudur?" Emil daha önce hiç düşünmemiş olduğu bu fikirler üzerine bırakın yakınlarda bir yer aramayı, "Ne kadar uzakta kalırsam o kadar iyi." demeye başladı. En sonunda, şehirde uygun bir ev bulunuyor.

Emil'in mutluluğu

Emil'ime bakınız; yirmi yaşını bitirmek üzereyken iyi yetiştirilmiş, vücut ve ruh itibariyle güzel, kuvvetli, sağlıklı, çevik, becerikli, hisli, aklı başında, sakin, ahlaklı, insaniyetli bir gençtir. Zenginliğe az önem verir, bütün varlığı kol gücündedir ve ekmeksiz kalmak gibi bir korkusu yoktur. Şimdi onu, yeni doğan bir ihtirasla sarhoş görüyoruz. Kalbi aşkın ilk ateşlerine açılıyor. Tatlı hayalleri ona zevk ve hazlardan meydana gelmiş yeni bir dünya yaratıyor. Sevimli ve karakterli bir kızı seviyor ve kıza döneceği günü bekleyerek oyalanıyor.

Sophie ailesinden isteniyor

Bu sevimli gençler şimdi birbirlerine karşı daha az çekingen davranıyorlar. Bu çekingenlik Emil'in hürmetinden ve her ikisinin namuslu olmalarından ileri geliyor. Emil ona birkaç kelime söylemeye cesaret ediyor, Sophie ara sıra cevap veriyor; fakat her seferinde annesinin gözlerinden onay almayı ihmal etmiyor. Bu sevimli çiftin artık birbirleriyle daha çok birlikte olma vakitleri gelmiştir; yani Sophie'yi ailesinden istemek gerekiyor.

Aşktan sarhoş olan Emil, daha şimdiden mutluluğa erdiğini düşünüyor. Ancak, Sophie'den kendisini sevdiğine dair kesin bir söz duymuş değil. Sophie'nin yanında mevkisinin iyi olduğunu hissetse de çocukları evlendirenlerin babalar olduğunu biliyor. Sophie'nin anne ve babasından bir emir beklediğini fark ediyor. Ben, nihayet, gençlerin daha fazla eziyet çekmesine mani olmak için onların önünde kızın babasına meseleyi açıyorum. Emil, karar verecek kişinin Sophie olduğunu öğrenince çok şaşırıyor. Evet, demek ki, kendisini mutlu kılmak için Sophie'nin arzusu yeterlidir. Ancak kızın hâlâ kararsızmış gibi görünmesini anlayamıyor ve ona karşı duyduğu güven azalmaya başlıyor. Canı sıkılıyor, çünkü ilerlemiş olduğunu zannettiği noktadan çok geri bulunduğunu görüyor. İşte şimdi kızın gönlünü almak için çalışmanın vaktidir.

Emil'in serveti Sophie için bir engeldir

Emil, bir şey kendisine açıkça söylemedikçe onu anlayabilecek bir kabiliyete sahip değildir. Sophie ise söylemeyecek kadar gururludur.

Sophie'yi kararsız bırakan durum, başka bir kızın acele etmesine neden olurdu. Sophie, anne ve babasının verdiği dersleri unutmamıştır, kendisi fakirdir, Emil ise zengin. Aradaki bu eşitsizliği kaldırmak için ne tür bir üstünlüğe sahip olmak lazım? Fakat Emil de aynı terbiyeden gelen bir genç; hatta onun zenginliğinden habersiz olduğunu söylemek bile abartı sayıl-

maz. Çünkü zenginliğe hiç ihtiyacı yok, o iyilikleri kesesinden değil, kalbinden çıkarıyor.

Bu gözden düşmeyi nasıl yorumlayacağını bilemeyen Emil'in imdadına yetişiyorum. Sophie ile konuşuyor ve aslında emin olduğum şeyleri bir kez de onun ağzından duyuyorum. Fakat bu sırrı Emil'e açmak için izin almam pek zor oluyor. Emil bu açıklama karşısında hayretler içerisinde kalıyor ve bu fazla incelikten bir şey anlamıyor; fazla ya da az paranın huy ve kabiliyeti nasıl etkileyeceğini bir türlü kavrayamıyor. Ancak, derin bir nefes alarak, bütün malından kurtulabileceğini ve Sophie kadar fakir kalacağını söylüyor. Onu durduran yine ben oluyorum:

"Delice kararını tatbik etmekle Sophie'yi daha zaptedilmez bir hale getireceğini görmüyor musun? Kızdan biraz fazla malının olması küçük bir üstünlük ise de bu malın hepsini onun için harcaman şüphesiz daha büyük bir üstünlük olur. Evlendiğinizde, onun yüzünden fakirleştiğini kızın başına kakma ihtimali her zaman vardır. Böyle davranacağına malını kızın yolunda harca."

Emil bu sözleri duyduktan sonra rahatladı; en azından Sophie'nin tavırlarının sevgisindeki azalmadan kaynaklanmadığını anlamış oldu. 22 yaşındaki Emil'ime, 18'ine bile girmemiş Sophie ile evlenmek için henüz erken olduğunu, bir müddet daha birbirlerini tanımak için çaba sarfetmeleri gerektiğini anlattım. Karı-kocanın birbirine karşı görevlerini iyice öğrenmeliydiler ve Emil'in baba olmayı Sophie'nin de anne olmayı benimsemesi gerekiyordu.

Duyarlı varlıkların hedefi, mutluluktur

Mutluluğu hissetmek gerekir sevgili Emil, bu, duyguları olan her mahlukun hedeflediği temel ülküdür. Yaratılıştan bize aşılanan ilk arzu da budur. Fakat mutluluk nerededir? Onu herkes arar ve kimse bulamaz. İnsan, ömrünü onu kovalamakla yıpratır ve ona kavuşamadan göçüp gider.

Ey genç dostum! Sen doğup da kollarımın arasına aldığım, yüklenmeye cesaret ettiğim görev hakkında da Allah'ı şahit tuttuğum zaman, günlerimi senin mutluluğuna adamıştım. Acaba o zamanlar ben de kendimi neye bağladığımı biliyor muydum? Hayır. Ancak, senin mutlu olduğunu görmekle mesut olacağıma emindim. Demek ki, senin mutluluğun için yapılması gerekenleri araştırırken, ortak bir mutluluk beklentisi içindeydim.

Nerede olduğunu bilmedikçe mutluluk aranmamalı

Yapmak zorunda olduklarımızı bilmediğimiz müddetçe, aklıselim bize hareketsiz kalmayı öğütler. Bütün öğütlerin içinde insanın en çok muhtaç olduğu ve tutmayı en az becerebildiği de budur.

Nerede olduğunu bilmeden mutluluğu kovalamak, aksi istikametler üzere bilmeden koşuşturmak ve hatta bazen kovalıyorum derken ondan kaçmak demektir. Mutlu yaşama arzusunun bizi sürüklediği endişe içinde, onu arıyor görünerek kendimizi aldatmayı tercih ederiz.

Gerçek mutluluk, doğallıktadır

Aynı bilgisizlikte bulunmakla beraber, aynı hatayı tekrar etmemeye çalışıyordum. Senin eğitimini üzerime aldığımda, faydasız bir adım atmamayı ve seni de böyle adımlar atmaktan korumayı kararlaştırmıştım. Her zaman doğal olanı tercih ettim ve mutluluğu bana onun göstermesini bekledim. Meğer zaten mutluluğun yolu doğallıkta imiş ve ben de pek fazla zorlanmadan o yolu takip etmişim.

Doğallığının ve içtenliğinin seni her türlü kötülükten koruduğunu belki ilk yıllarında hissetmedin. Özgür ve hoşnut, adaletli ve iyi kaldın. Çünkü zahmet ile kötülük birbirinden ayrılmaz ve insan kötü etkenlerin tesiri altında olmadıkça asla hain olmaz. Çocukluğunun hatırası keşke ihtiyarlık günlerine kadar uzayabilse!..

Dünya nimetlerinden faydalanma yolu

Istırap çekmeyi ve ölmeyi bilirsin! Maddi sıkıntılarda ihtiyaç kanununa katlanmayı bilirsin! Fakat kalbinin iştahlarına karşı hiçbir kutsalın olmadı. Halbuki hayatımızın karşılığı ihtiyaçlarımızdan çok ilgilerimizden doğar. Arzularımız genişlediği ölçüde kuvvetimiz hiçe iner. İnsan emelleriyle bin şeye bağlı iken, şahsiyetiyle hiçbir şeye hatta kendi varlığına bile bağlı değildir. Bağımlılıkların ne kadar artarsa ıstırapların da o oranda artar. Dünyada her şey gelir geçer. Her sevdiğimiz şey ergeç bir gün elimizden gidecek. Halbuki biz ona sonsuza dek devam edecekmiş gibi bağlanırız.

İşte bu şekilde kural tanımaz ihtirasların esiri iken ne acınacak bir haldesin! Sürekli mahrumiyetler, sürekli kaybolan şeyler, sürekli yardım istemeler... Yalnızca ihtiraslarını takip etmek istedikçe bunları hiçbir zaman tatmin edemeyeceksin, sana verilen güzelliklerden bile istifade etmeyi bilemeyeceksin. Her an rahatı ve huzuru arayacaksın, fakat o durmadan senin önünden kaçacak; sefil olacaksın, hain kesileceksin. Nasıl olmayasın ki, dizginsiz arzuların senin tanıdığın yegane kanun olacak. Aklını dinlemeden kalbinin isteklerine nasıl karşı koyacaksın? Söyle bana şimdi; kalbinin isteklerinden başka kanun tanımayan ve ihtiraslarına karşı duramayan kimse, hangi cinayet önünde sendeler?

Çocuğum, cesaretsiz mutluluk katiyen olmaz. Nitekim, mücadelesiz fazilet de olmaz. Fazilet, bedensel olarak zayıf fakat irade itibarıyla güçlü bir mahluka aittir. Doğru insanın en önemli niteliği budur. Senin iyi bir adam olman için uğraştım. Fakat iyi olan adam öyle kalmayı istemedikten sonra, iyi olduğundan dolayı haz duyamaz. İyilik ise, insanın ihtirasları ile çarpıştıkça kırılır ve mahvolur. İyi olan adam, sadece kendisi için iyi olur. Faziletli insan kimdir? Kişisel eğilimlerini bilen kimsedir.

Benden uzun uzun birtakım ahlak düsturları bekleme. Sana vereceğim yalnızca bir tanedir, fakat diğer hepsini kap-

sar. Adam ol! Kalbini mümkün mertebe insana layık sınırlar içine çek, bu sınırları incele ve iyi tanı!

Gurur

Gururdan doğan hülyalar, tatminsizliğimizin yegane kaynağıdır. Fakat insanlığın sefalet tablosunu izlemek, akıllı adamı daima dengeli kılar. İnsan ölebilir ve yok olabilir. Oluşum halinden itibaren her şeyin değiştirdiği, her şeyin gelip geçtiği ve yarın benim de silinebileceğim bu dünya üstünde sonsuz bağlılıklar kurmaya kalkacak mıyım?

Ey benim çocuğum! Huzurlu ve akıllı yaşamak istiyorsan, kalbini asla kaybolmayan güzellikten başkasına bağlama. Sorumlulukların ihtiraslarının önünde yürüsün. Alınabilen şeyleri kaybetmeyi öğren. Fazilet emredince her şeyi terk etmeyi, kendini gündelik olayların üzerinde tutmayı, o olaylar tarafından yırtılmadan kalbini onlardan ayırmayı, felaket zamanında cesur kalmayı, hiçbir zaman aşağılık olmamayı ve asla kabahatli çıkmamak için sorumluklarında ısrarlı olmayı öğren. İşte o zaman, kırılabilir eşyalara sahip olma hususunda bile hiçbir şeyin bulandıramayacağı bir sevgiye ulaşırsın ve onlar sana değil sen onlara sahip olursun. Ancak o zaman hissedeceksin ki, elinden her şeyi kaçıp giden insan, yalnız kaybetmesini bildiği şeyden zevk alır.

Doğrudur, hayali zevklerin hülyasında asla yüzmeyeceksin, fakat onların meyvesi olan kederleri de bilmeyeceksin. Bu değiş tokuştan kazançlı çıkan sen olacaksın. Bu kadar aldatıcı düşünceleri yenen sen, hayata o derece kıymet verdiren düşünceye de galip geleceksin. Hayatı bulanmadan geçirecek ve korkmadan bitireceksin!.. Ölüm, kötü adamın yaşayışının sonudur, iyi adamın ise başlangıcıdır!..

Evlenme

Emil'in en sevimli, benim de en mesut günlerimin doğduğunu görüyorum. Artık zahmetlerimin sona erdiğini, mey-

velerini tatmaya başladığımı da görüyorum. Birbirini seven bu çift, çözülmez bir zincirle birleşmiştir; artık karı-kocadırlar. Nerede olduklarından, nereye gittiklerinden, etraflarından olup bitenlerden haberleri yok, hiçbir şey işitmiyorlar! Ey çılgın yaş!..

Her iki genci tatlı bir uyuşukluk içinde seyrediyorum. Hayatın her anından zevk alınmasına taraftar olan ben, böyle bir günün beyhude geçmesine izin verecek miyim? Hayır. Sadece o günü tattıklarını, ondan zevk aldıklarını, bütün lezzetini duyduklarını görmek istiyorum.

Etraflarını saran kalabalıktan onları bir fırsat bulup ayırarak tenha bir köşede yürüyüşe çıkıyoruz. Bugün onların zihnini meşgul eden düşünce ve duygulardan habersiz değilim, fakat biraz kalplerine hitap etmek istiyorum. Çocuklarım, diye söze başladım:

Evlendikten sonra da aşık kalmalı

Düşündüm de, aşkın verdiği mutluluğu evlilik hayatı boyunca sürdürmek mümkün olsaydı, cennet yeryüzünde olurdu. Bunun mümkün olmakla birlikte pek uygulanamadığını biliyoruz. Fakat siz ikiniz, herkesin yapamadığı bu örnek davranışı sergileyecek donanıma sahipsiniz.

Erkeklerin genellikle kadınlardan daha az vefalı oldukları ve mutluluğun kaynağı olan aşktan daha çabuk usandıkları görülür. Kadın, uzaktan erkeğin vefasızlığını keşfeder ve endişeye kapılır. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Kadınların mizaçları hafif olduğundan ve genellikle iltifatlara rağbet ettiklerinden dolayı, kocasından bu iltifatların kesildiğini gören kadın, erkeğe olan saygısını çabuk kaybeder. Bu şekilde aralarındaki sevgi bağı zedelenir. Bazı durumlarda kadın, isteklerinin fazlalığından dolayı erkeği bıktırdığından, o da kadına olan saygı ve sevgisini yitirir. Bu durum sürdüğü müddetçe, ne kadar uğraş verseler de aşkın verdiği mutluluğu yakalayamazlar.

Reçetem sade ve kolaydır. Mutluluğun ilacı, karı koca iken de birbirine aşık olmaya devam etmektir. Fazla sıkıştırılmak istenen düğümler kopar. Evliliğe de gereğinden fazla kuvvet verilirse aynı durumla karşılaşmak mümkündür. Evliliğin kadın ve erkeğe yüklediği görevler, insanın en kutsal sorumluluğudur. Birbirinize karşı tüm görev ve sorumluluklarınızı aşktan elde edebilirsiniz. Aşktan her şey elde edilir.

Emil'i bir tarafa bırakıp Sophie'ye döndüm:

Sevgili Sophie! Emin olun, bu delikanlıyı size ben verdim, verdiğim gibi kabul etmekten korkmayın. Çünkü o, bundan önce kimseye karşı sevgisini israf etmemiştir ve bu sevgisini size karşı uzun süre muhafaza edecektir. Onun hayatına öyle girin ki, o derece onun yarısı olun ki, artık sizden ayrılmaya güç yetiremesin. Onu o hale getirin ki, sizi terk ettiğinde kendisini benliğinden uzak zannetsin. Evinden zevk duyan kimse, karısını da sever.

Her ikisini de bir araya getirdikten sonra öğrencime dönüp diyorum ki:

"Sevgili Emil! Aranızdaki aşk bir öpüşme ile imzalanıyor. İnsan, hayatı boyunca öğüt veren bir rehbere ihtiyaç duyar. Bu görevi şimdiye kadar elimden geldiğince yaptım. Bana emanet ettiğin görevi bugün terk ediyorum. Bundan sonra sizin rehberiniz aşk olsun!.."

Kim demiş çocuk küçük bir şeydir Bir çocuk belki de en büyük şeydir

... Yaşadığımız süre boyunca insanlar tarafından eğitiliyoruz ve bizi etkileyen olaylardan edindiğimiz tecrübeyle olgunlaşıyoruz. Bize eğitim veren insanların bizim için çizdiği yol ile yaratılışımıza uygun olan yol zıt yönleri işaret ettiğinde ise ruhsal karışıklıklar yaşıyoruz. Yürümemizi istedikleri yolun sonu bize mutluluk getirmeyecek, ancak diğer yolda yürümemiz için de teşvik edilmiyoruz. Bütün hayatımız boyunca böyle çarpıştığımız ve dalgalandığımız için kendi kendimizle uyuşamadan, ne kendimiz için ne de başkaları için iyi işler yapamadan hayatımızı tamamlıyoruz.

Çocukları, yeteneklerini ortaya çıkarmaları ve olmak istedikleri şeyi olmaları için özgür bırakmalıyız. Biz onlara hakim, asker ya da din adamı olmalarını değil yaşamayı öğretebiliriz ve onlar bir meslek sahibi olmadan önce insan olmalılar. Çünkü, bir insan ne olmak istiyorsa ya da ne olması gerekiyorsa onu olabilir, sonra vazgeçip başka bir şey olabilir; ama o daima kendisi olarak kalacaktır.

Selis Kitaplar